

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**NATO’NUN KİMLİK OLUŞUMUNDA KARADENİZ
GÜVENLİĞİNİN YERİ**

Doktora Tezi

Cihan GÜNYEL

Danışman

Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ

İstanbul – 2021

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Cihan GÜNYEL

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : NATO'nun Kimlik Oluşumunda Karadeniz Güvenliğinin Yeri

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Doktora

Tezin Tarihi : 15.02.2021

Sayfa Sayısı : 219

Tez : Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ

Danışmanları

Dizin Terimleri : NATO, Karadeniz, Kimlik

Türkçe Özet : NATO kuruluşundan itibaren siyasi ve savunma olmak üzere iki yapıya sahip olmuş, bu iki yapı üzerinden, Batı kimliğinin temsilini sağlamıştır. Savunma ve siyasi kimliğini, ortak değerler, normlar, fikirler üzerinden inşa eden NATO, ittifak içerisinde kolektif kimliğin üyeleri arasında oluşmasına yardımcı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde meydana gelen değişim karşısında NATO, savunma ve siyasi kimliğinde değişim süreçlerini gerçekleştirmiştir. Kimlik yapısındaki değişimler sırasında kolektif kimliğinin yapısını muhafaza etmiş, uluslararası sistemde meydana gelen değişimler ve yeni güvenlik sorunlarına karşı, kimlik yapısını yeni inşa süreçleriyle uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Batı kimliğinin düşünselde temsilcisi haline gelen NATO, “biz” ve

“ötekiler” üzerinden karşıt kimlik kurgusuna, söylemsel ve düşünsel zemini de hazırlamıştır.

Karadeniz bölgesi, stratejik konumu, enerji hatlarının geçiş güzergâhı olması, birçok bölgeyi birbirine bağlaması gibi özelliğiyle, Soğuk Savaş sonrası önemli bir bölge olmuştur. Avrupa güvenlik mimarisinin içinde önemli bir konuma sahip olan Karadeniz, birçok karmaşık ve çok yönlü sorunları da içinde barındırmaktadır. Soğuk Savaş sonrası bölgede en önemli aktör olarak ortaya çıkan NATO, siyasi ve savunma kimliği temelinde, Batı kimliği yaklaşımıyla Karadeniz’in güvenliğini ele almıştır. Karmaşık ve zorlu sorunlar eşliğinde NATO, Karadeniz güvenliğine yaklaşımı birçok zorluğu da önüne getirmiştir.

Tez, NATO’yu kimlik kavramı üzerinden ele alarak sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorileri çerçevesinde analiz etmiş, Kimlik güvenlikle olan ilişkisi bağlamında NATO’nun kimliğinin söylemsel ve düşünsel olarak ifade biçimlerinin, hangi değerler, normlar ve fikirler üzerinden inşa edildiğini, inşa süreçlerini ve kimliksel yapısındaki değişimleri ve Karadeniz güvenliğinin, NATO’nun kimlik yapısındaki yerini konu edinmiştir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Cihan GÜNYEL

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**NATO’NUN KİMLİK OLUŞUMUNDA KARADENİZ
GÜVENLİĞİNİN YERİ**

Doktora Tezi

Cihan GÜNYEL

Danışman

Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ

İstanbul – 2021

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Cihan GÜNYEL

.../.../2021

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Cihan GÜNYEL'in "NATO'nun Kimlik Oluşumunda Karadeniz Güvenliğinin yeri" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bilim dalında DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza
Başkan
Prof. Dr. Barış ÖZDAL

İmza
Üye
Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ
(Danışman)

İmza
Üye
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER

İmza
Üye
Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

İmza
Üye
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Zeynep ÖZKURT

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2021

İmzası
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

İki kutuplu sistemin sona ermesi ve uluslararası sistemde meydana gelen değişim karşısında, dönemin önde gelen teorilerinin temel önerme ve analiz birimlerinin, süreci açıklamada yetersiz kalmaları ve yaşanan gelişmeleri öngöremeyen analizleri, uluslararası ilişkiler disiplininde ciddi eleştirilerin gelişmesine neden olmuştur. İdeolojik temelli iki kutuplu sistemin sona ermesi, uluslararası ilişkiler disiplininde, aktörlerin davranışlarını analiz etmede ve açıklamada yeni teorik önermelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın son süreçlerinde, kimlik kavramı üzerinden aktörlerin davranışlarının ve dış politika yaklaşımlarının nasıl inşa edildiği ele alınmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası kimlik kavramını, temel analiz birimi olarak ele alan çalışmaların sayısında artış meydana gelmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininin dışında, sosyal bilimlerin birçok alanında kimlik temelli çalışmalar ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş'ın ardından dönemin hâkim teorilerine gelişen karşı itirazlar, eleştirel yeni teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kimlik kavramını ele alarak temel kuramsal önermelerini, kimlik üzerinden yapan sosyal inşacılık ve postyapısalcılık kuramları bu dönemde önemli teorik yaklaşımlarda bulunmuştur. Her iki kuram da kimlik kavramını merkeze alarak, uluslararası ilişkiler disiplindeki aktörlerin davranışlarını ve dış politika yapım süreçlerini incelemiş, kimlik üzerinden teorik önermelerini ileri sürmüşler ve kuramlarını kimlik kavramı çerçevesinde çizmişlerdir.

Sosyal inşacılık kuramı, aktörlerin normlar, değerler, fikirler üzerinden çıkarlarını belirlediğini ve daha sonra bu değerler üzerinden kimlik inşa süreçlerine girdiğini, karşılıklı inşa edilen değerlerin, kolektif kimliklere döndüğünü ileri sürmüştür. Postyapısalcılık kuramı ise aktörlerin kimlik kurgularının düşünselden başlayıp, söylemsel olarak inşa edildiğini ve her kimliğin karşıt kimlik yarattığını tezini ileri sürmüştür. Sosyal inşacılık kuramı, kimlik kavramına olumlu değerler atfederken, kolektif kimlikleri ön plana çıkartmaktadır. Postyapısalcılık kuramı ise kimliklerin, sürekli kurgulanan süreçlerle, karşıt söylemler üzerinden inşa edilen öteki ve düşman kimlikler yarattığını iddia etmekte ve kimlik kavramına olumsuz değerler atfetmektedir.

NATO kuruluşundan itibaren siyasi ve savunma olmak üzere iki yapıya sahip kimliğe sahip olmuş, bu iki yapı üzerinden, Batı kimliğinin temsilini sağlamıştır. Savunma ve siyasi kimliğini, ortak değerler, normlar, fikirler üzerinden inşa eden NATO, ittifak içerisinde kolektif kimliğin üyeleri arasında oluşmasına yardımcı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde meydana gelen değişim karşısında NATO, savunma ve siyasi kimliğinde değişim süreçlerini gerçekleştirmiştir. Kimlik yapısındaki değişimler sırasında kolektif kimliğinin yapısını muhafaza etmiş, uluslararası sistemde meydana gelen değişimler ve yeni güvenlik sorunlarına karşı, kimlik yapısını yeni inşa süreçleriyle uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Batı kimliğinin düşünselde temsilcisi haline gelen NATO, “biz” ve “ötekiler” üzerinden karşıt kimlik kurgusuna, söylemsel ve düşünsel zemini de hazırlamıştır.

Karadeniz bölgesi, stratejik konumu, enerji hatlarının geçiş güzergâhı olması, birçok bölgeyi birbirine bağlaması gibi özelliğiyle, Soğuk Savaş sonrası önemli bir bölge olmuştur. Avrupa güvenlik mimarisinin içinde önemli bir konuma sahip olan Karadeniz, birçok karmaşık ve çok yönlü sorunları da içinde barındırmaktadır. Soğuk Savaş sonrası bölgede en önemli aktör olarak ortaya çıkan NATO, siyasi ve savunma kimliği temelinde, Batı kimliği yaklaşımıyla Karadeniz’in güvenliğini ele almıştır. Karmaşık ve zorlu sorunlar eşliğinde NATO, Karadeniz güvenliğine yaklaşımı birçok zorluğu da önüne getirmiştir.

Tez, NATO’yu kimlik kavramı üzerinden ele alarak sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorileri çerçevesinde analiz etmiş, Kimlik güvenlikle olan ilişkisi bağlamında NATO’nun kimliğinin söylemsel ve düşünsel olarak ifade biçimlerinin, hangi değerler, normlar ve fikirler üzerinden inşa edildiğini, inşa süreçlerini ve kimliksel yapısındaki değişimleri ve Karadeniz güvenliğinin, NATO’nun kimlik yapısındaki yerini konu edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Karadeniz, Kimlik

SUMMARY

The end of the bipolar system, in the face of profound changes in the international system, the analysis of the basic proposition and analysis units of the leading theories of the period, explaining the process and not foreseeing the developments, caused serious criticism to develop in the discipline of international relations. The end of the ideologically based bipolar system has resulted in the emergence of new theoretical propositions in the discipline of international relations, analyzing the behavior of actors and explaining in the final processes of the Cold War, the concept of identity began to address how actors' behavior and foreign policy approaches were built. There has been an increase in the number of studies that consider the concept of post-Cold War identity as a basic analysis unit. Outside of the discipline of international relations, identity-based studies have emerged in many areas of social sciences.

In the aftermath of the Cold War, objections to the prevailing theories of the period caused the emergence of critical new theories. Social construction and poststructure theories, which make their basic theoretical propositions through identity by addressing the concept of identity, made important theoretical approaches during this period. By centering on the concept of identity, both theories examined the behavior of actors in their international disciplines and foreign policy making processes, suggested their theoretical propositions through identity and drew their theories within the framework of identity.

Social building theory has claimed that actors determine their interests through norms, values, ideas and then enter identity building processes through these values, and that mutually can built values return to collective identities. The theory of poststructuralism, on the other hand, suggests that actors' identity fictions are built from the thinking, rhetorically, and that each identity creates an opposing identity. Social building theory, while reassigning positive values to the concept of identity, highlights collective identities. Poststructure theory claims that identities create other and hostile identities built through constantly constructed processes, opposing discourses, and place negative values on the concept of identity.

Since its establishment, NATO has had a two-structured identity, political and defence, and has provided representation of Western identity through these two

structures. Building its defence and political identity through common values, norms, ideas, NATO has helped create collective identity among its members in the alliance. In the face of the change in the international system after the Cold War, NATO carried out the processes of change in its defence and political identity. During the changes in identity structure, he maintained the structure of his collective identity and tried to harmonate the identity structure with new construction processes against changes in the international system and new security problems. NATO, which has become an official representative of Western identity, has also prepared the opposite identity fiction, rhetorical and political ground through “us” and “others”.

The Black Sea region has been an important post-Cold War region with its strategic location, the transit route of energy lines, connecting many regions. The Black Sea, which has an important position within the European security architecture, also contains many complex and multifaceted problems. NATO, which emerged as the most important actor in the post-Cold War region, addressed the security of the Black Sea with its Western identity approach on the basis of its political and defensive identity. Accompanied by complex and challenging problems, NATO has brought the approach to Black Sea security to many challenges.

The thesis discussed NATO through the concept of identity and analyzed it within the framework of social construction and poststructuralism theories, and discussed the rhetorical and thought-based expression of NATO's identity in the context of its relationship with identity security, what values, norms and ideas it was built on, the construction processes and changes in its identity structure, and the place of Black Sea security in NATO's identity structure.

Key Words: NATO, Black Sea, Identity

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	ix
HARİTALAR LİSTESİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Çerçeve: Uluslararası İlişkilerde Kimlik Kavramı.....	12
1.2. Teorik Çerçeve	16
1.2.1. Sosyal İnşacılık	17
1.2.1.1. Sosyal İnşacılığın Kökenleri	18
1.2.1.2. Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık.....	19
1.2.1.3. Sosyal İnşacılık ve Anarşi Kavramı	21
1.2.1.4. Sosyal İnşacılık ve Kimlik Kavramı	23
1.2.2. Postyapısalcılık	26
1.2.2.1. Bilgi-İktidar.....	29
1.2.2.2. Söylem	30
1.2.2.3. Soybilim	31
1.2.2.4. Yapısöküm ve Çifte Okuma.....	32
1.3. Kimlik-Güvenlik İlişisine Teorik Yaklaşımlar.....	33
1.3.1. Sosyal İnşacı Yaklaşım.....	34
1.3.2. Postyapısalcı Yaklaşım	36
1.3.3. Kopenhag Okulu	38

İKİNCİ BÖLÜM

NATO'NUN KİMLİK OLUŞUM SÜRECİ

2.1. NATO'nun Ortaya Çıkmasındaki İlk Fikirler	43
2.2. Soğuk Savaş Dönemi'nin Başlaması ve NATO'nun Kuruluşuna Giden Süreç	44
2.2.2. Postdam Konferansı	47
2.2.3. Birleşmiş Milletler'in Kurulması.....	47
2.2.4. Paris Barış Antlaşmaları	48

2.2.5. Doğu Avrupa’da Sovyetler Etkisi ve Komünist Hükümetlerin İktidara Gelişi.....	49
2.2.6. Almanya Sorunu	49
2.2.7. Berlin Ablukası ve Bölünme.....	50
2.2.8. Türkiye’ye Sovyet Baskısı.....	50
2.2.9. Truman Doktrini	51
2.2.10. Marshall Planı	52
2.2.11. Soğuk Savaş Sürecini Hızlandıran Diğer Gelişmeler	52
2.2.12. Prag Darbesi.....	52
2.2.13. Brüksel Antlaşması ve Batı Avrupa Birliği	53
2.3. NATO’nun Kuruluşu ve Çalışma Yapısı	54
2.3.1. NATO Antlaşması’nın 4. ve 5. Maddeleri.....	54
2.3.2. NATO’nun Çalışma Yapısı ve Organları	55
2.3.2.1 Kuzey Atlantik Konseyi.....	55
2.3.2.2. NATO Genel Sekreterliği	55
2.3.2.3. Askeri Komite	56
2.4. Soğuk Savaş Dönemi’nde NATO Genişlemesi.....	56
2.4.1. Türkiye ve Yunanistan’ın NATO Üyeliği	57
2.4.2. Federal Almanya’nın NATO Üyeliği	58
2.4.3. İspanya’nın NATO Üyeliği	59
2.4.4. Soğuk Savaş Dönemi’nde NATO’nun Kimlik Yapısı.....	60
2.5. Soğuk Savaş’ın Sonundan Günümüze NATO’nun Yeni Kimlik Oluşturma Süreci.....	61
2.5.1. Soğuk Savaş’ın Bitiminden 11 Eylül 2001 Terör Saldırılarına Kadar Olan Dönemde NATO’nun Yeni Kimlik Oluşturma Süreci	62
2.5.1.1. Roma Zirvesi ve Yeni Stratejik Konsept	64
2.5.1.2. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi Programı	65
2.5.1.3. Barış İçin Ortaklık Programı	66
2.5.1.4. Akdeniz Diyalogu Programı	68
2.5.1.5. NATO’nun Bosna-Hersek Müdahalesi	69
2.5.1.6. NATO’nun Kosova Müdahalesi	72
2.5.1.7. 1999 Genişlemesi.....	73
2.5.1.8. Washington Zirvesi ve Yeni Stratejik Konsept.....	75
2.5.2. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları’ndan Günümüze NATO’nun Yeni Kimlik Oluşturma Süreci	77
2.5.2.1. İstanbul İşbirliği İnisiyatifi.....	81

2.5.2.2. 2004 Genişlemesi	82
2.5.2.3. Estonya Siber Saldırısı	84
2.5.2.4. 2009 Genişlemesi	88
2.5.2.5. Lizbon Zirvesi ve Yeni Stratejik Konsept.....	88
2.5.2.6. NATO'nun Libya Müdahalesi	91
2.5.2.7. 2017 Genişlemesi	96
2.5.2.8. 2020 Genişlemesi	99
2.6. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin NATO'nun Kimlik Yapısındaki Yeri	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO'NUN KİMLİK OLUŞUMU AÇISINDAN KARADENİZ GÜVENLİĞİ

3.1. Karadeniz'in Coğrafi Konumu ve Önemi	112
3.2. Soğuk Savaş Dönemi'nde Karadeniz'in Güvenliği.....	114
3.3. Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz Bölgesindeki Temel Meseleler	115
3.3.1. Güvenlik.....	116
3.3.2. Demokrasi ve Reform.....	116
3.3.3. Ekonomik Gelişmişlik Seviyesi.....	117
3.3.4. Avrupa-Atlantik Entegrasyonu	117
3.3.5 Enerji.....	118
3.4. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Karadeniz Güvenliğine Yaklaşımı	118
3.4.1. NATO-Rusya Federasyonu İlişkileri	119
3.4.1.1. 1991-2000 Arası Dönemde İlişkiler.....	120
3.4.1.2. 2000'den Günümüze İlişkiler.....	122
3.4.2. NATO-Ukrayna İlişkileri.....	126
3.4.3. Karadeniz'in Güvenliğinde Türkiye'nin Yeri.....	130
3.4.4. Kırım'ın İlhakı ve Ukrayna Krizinin Türkiye'ye Etkisi	133
3.4.5. NATO-Gürcistan ilişkileri	133
3.4.6. NATO-Romanya İlişkileri	138
3.4.7. NATO-Bulgaristan İlişkileri	139
3.5. NATO'nun Karadeniz Güvenliğindeki Tehdit Algısı	140
3.5.1. Rusya Federasyonu'nun Bölgedeki Etkinliği	140
3.5.2. Bölgede Bitmeyen Çatışmalar	142
3.5.3. Enerji Güvenliği/Güvensizliği	142
3.5.4. İletişim Hatlarının Güvenliği	144
3.5.5. NATO'nun Karadeniz'deki Tehditlere Karşı Politikası	144

3.6. NATO'nun Savunma ve Siyasi Kimliğinde Karadeniz Güvenliği	145
3.6.1. NATO'nun Savunma Kimliği Açısından Karadeniz Güvenliği	145
3.6.2. NATO'nun Siyasi Kimliği Açısından Karadeniz Güvenliği	149
3.7. Karadeniz Güvenliğinde NATO'nun Karşılaştığı Zorluklar	155
3.7.1. Rusya Federasyonu ve Karşıt Kimlik Algısı	156
3.7.2. Avrupalı NATO Üyelerinin Karadeniz'e Bakışı	156
SONUÇ	160
KAYNAKÇA	167
EKLER	197

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AGİT** : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- AGSK** : Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
- AGSP** : Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
- AKÇT** : Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
- ATS** : Avrupa Tek Senedi
- BAB** : Batı Avrupa Birliği
- BDT** : Bağımsız Devletler Topluluğu
- BLACKSEAFOR**: Black Sea Naval Cooperation Task Group
- BİO** : Barış İçin Ortaklık
- BM** : Birleşmiş Milletler
- BMGG** : Birleşik Müşterek Görev Gücü
- BMGK** : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- BOE** : Bireysel Ortaklık Eylem Planı
- BSFC** : Karadeniz'e Sahildar Devletler Sınır/Sahil Güvenlik Teşkilatları İş Birliği Forumu
- ÇHC** : Çin Halk Cumhuriyeti
- EURATOM**: Avrupa Enerji Topluluğu
- IMF** : International Monetary Fund
- GSYH** : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- İŞİD** : Irak Şam İslam Devleti
- KAİK** : Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
- KEİ** : Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
- KADİGG**: Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu
- KUH** : Karadeniz Uyum Harekâtı
- M.Ö.** : Milattan Önce
- M.S.** : Milattan Sonra
- NATO** : North Atlantic Treaty Organization
- ODGP** : Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
- PESCO**: Permanent Structured Cooperation

RF : Rusya Federasyonu

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UÇK : Ushtria Çlirimtare e Kosovës

UNMIK: United Nations Interim Administration Mission in Kosovo

ÜEP : Üyelik Eylem Planı

VP : Varşova Paktı

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Avrupa Haritası	46
Harita 2. Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO Haritası	61
Harita 3. Kuruluşundan Günümüze NATO'nun Genişleme Haritası	101
Harita 4. NATO ve AB Üyesi Ülkeler Haritası	109
Harita 5. Karadeniz Fiziki Haritası	113

ÖNSÖZ

Tezin araştırılmasında, oluşumunda engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım ve değerlendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren, danışmanım, Sayın Emine Akçadağ Alagöz'e Tez Kurul Başkanım Sayın Prof. Dr. Barış Özdal'a ve Tez Kurul Üyem Sayın Dr. Alihan Limoncuoğlu'na emekleri ve zamanları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca benden yardımlarını bir an olsun esirgemeyen ve yapıcı eleştirileriyle çalışmama vermiş oldukları değerli katkılarından dolayı Sayın Dr. Fatih Fuat Tuncer, Dr. Fatma Zeynep Özkurt ve Dr. Emre Gündoğdu hocalarıma, tezin başından sonuna kadar manevi desteklerini ve sevgilerini esirgemeyen aileme ve yakın dostlarıma teşekkürlerimi sonsuz bir borç bilirim.

Cihan GÜNYEL

GİRİŞ

3-4 Aralık 2019 tarihleri arasındaki NATO'nun Londra Zirvesi'nde, NATO'nun yetmişinci kuruluş yılı kutlanmıştır. Zirve sonu açıklamasında, NATO'nun "*tarihin en başarılı savunma ittifaki*" olduğu vurgulanmıştır. Zirve Sonuç Bildirgesi'ndeki son madde, bu başarının ipuçlarını sergilemesi açısından önem taşımaktadır.

"Zor zamanlarda, İttifak olarak daha güçlüyüz ve halkımız daha güvende. Bağıımız ve karşılıklı bağlılığımız yetmiş yıldır özgürlüklerimizi, değerlerimizi ve güvenliğimizi garanti altına aldı. Bugün NATO'nun gelecek nesiller için bu özgürlükleri, değerleri ve güvenliği garanti etmesini sağlamak için harekete geçiyoruz". (London Summit Declaration, 2020).

Metindeki "özgürlük", "değer" ve "güven" vurgusu, NATO'nun başarılı bir savunma örgütü olarak üstlendiği işlevi ortaya koymasından önemlidir. NATO'nun bu başarısındaki temel etken, kuruluşundan itibaren sadece bir savunma örgütü olarak değil, "Batı kimliği"ni ittifak içerisinde siyasi ve savunma kimliği temelinde inşa ederek gerçekleştirmiş olmasıdır. Savunma örgütü olarak işlev görürken, üyeleri arasında ortak değerler, normlar ve kültür yaratan NATO, nihayetinde bugün "Batı kimliğinin" temsilcisi haline gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin iki kutuplu uluslararası sisteminde Batı Bloğunun savunma örgütü olarak hayat bulan NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden günümüze geçen sürede, uluslararası sistemde meydana gelen değişimler ve yeni güvenlik tehditlerine karşı, Batı'nın temel ilkeleri çerçevesindeki savunma ve siyasi ayaklı kimliğini, değişim ve dönüşüm süreçlerinden geçirmiştir. Soğuk Savaş sonrası yaşanan bu değişim ve dönüşüm süreçlerinde NATO, ortak değerler, normlar ve kültür üzerine kurduğu kimliğini güçlü bir biçimde muhafaza etmiştir.

NATO'nun siyasi ve savunma kimliği, üyeleri arasında kolektif bir kimlik olarak "ortak biz" duygusunu inşa etmiş ve Batı kimliğinin söylemsel olarak da inşasını yaratmıştır. NATO'nun temsil ettiği Batı kimliği, Soğuk Savaş sonrası yeni üyeleri için tercih unsuru olmuş, üyelik sonrası Batı kimliğinin bir parçası olarak kendilerini konumlandırmışlardır.

NATO'nun ortak normlar, değerler ve kültür üzerine inşa edilen Batılı kimliği, düşünsel ve söylemsel olarak, aynı zamanda bir karşıt kimlik de yaratmıştır. NATO veya Batı'nın bir parçası olmayan aktörler açısından karşıtlık üzerine kurulan "öteki"

kimliklerin kurgusuna da neden olmaktadır. Karşıt veya öteki kimlik algıları, “düşman kimlik” algısına neden olabilecek bir süreci de içerebilme olasılığına sahiptir. Soğuk Savaş Dönemi, öteki kimlik temelinde kurgulanmış ve dönemin özelliğini anlatan önemli olgulardan birisi olmuştur. Günümüzde ise öteki kimlik algısı başka söylem, düşünsel ve eylemlerle kendisini göstermektedir.

Her kimlik doğası gereği devamlılık esasına dayanır. Bu durumda kaçınılmaz olarak kimlik-güvenlik ilişkisini ortaya çıkartır. Kimlikler, sahip oldukları değerler çerçevesinde, güvenlik yaklaşımlarını da kimliğe içsel bir şekilde inşa etmeye başlarlar. Kimliklerin algıladığı tehdit ve riskler, güvenlik ve savunma yaklaşımını öne çıkartır. Bu noktada kimliklerin refleksi, güvenlik ve savunma yaklaşımları üzerinden hareket eder. Kimliklerin savunma ve güvenlik inşaları, karşıt ve öteki kimlik yaratma potansiyelini de beraberinde getirmektedir. Her kimliğin kendi değer ve normlarını ön plana çıkartması, diğer kimliklerin de benzer yaklaşımlar sergilemesine neden olmaktadır. Kimliklerin kendi değer ve normları çerçevesindeki söylem ve eylemleri, zamanla diğer kimlikler tarafından karşıtlık algısını meydana getirebilecek bir duruma dönüşme olasılığını da taşımaktadır. Ortaya çıkan karşıt kimlik yaklaşımının, tehdit algısına dönüşmesi, kimlik-güvenlik yaklaşımını öne çıkarmakta ve kimliğin güvenliği öncelik haline gelmektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından günümüze kadar geçen süre zarfında, kimlik-güvenlik ilişkisi açısından bakıldığında Karadeniz NATO'nun önüne çıkan bir alan olmuştur.

Karadeniz, Soğuk Savaş zamanında, Batı ve Doğu Bloku arasında sınır görevini üstlenmiştir. Türkiye Batı Bloku üyesi iken, SSCB, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan Doğu Bloğunun üyeleri olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nde Blok üyelikleri nedeniyle kıyıdaş ülkeler arasında, iletişimin ve ilişkilerin nispeten düşük olduğu bir süreç yaşanmıştır. Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'de en güçlü aktör, ittifak üyesi Türkiye üzerinden NATO olmuştur. Fakat Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin ardından geçen ilk on yılda NATO, genişleme sürecine, Bosna-Hersek ve Kosova müdahaleleri ile Avrupa güvenlik mimarisinde ortaya çıkan güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmaya ve bütünleşmiş bir Avrupa'nın meydana getirilmesine odaklanmış, Karadeniz güvenliğini öncelik konusu yapmamıştır.

ABD'de yaşanan 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası Karadeniz güvenliği, NATO için önem kazanmaya başlamış ve NATO dikkatini Karadeniz'in güvenliğine doğru vermeye başlamıştır. Afganistan'a giden ulaşım hattı için önemli bir konumda

yer alan Karadeniz ayrıca Orta Asya ve Kafkasya bölgesi için de stratejik konumuyla da ön plana çıkmaya başlamıştır. 2004 NATO genişlemesi sonrası Doğu Avrupa ve Karadeniz’de yeni sınırlara ulaşan NATO, 2000’li yıllarda terör örgütlerinin Avrupa’ya geçişinin önlenmesi, enerji güvenliği, insan ve uyuşturucu kaçakçılığını önlemek gibi konularda Karadeniz güvenliğine karşı savunma yaklaşımı benimsemiştir.

2004 genişlemesi sonrası İttifakın, Gürcistan ve Ukrayna’nın Barış için Ortaklık Programı’na dahil edilmeleri ve ileride NATO üyesi olabileceklerini açıklaması, Rusya Federasyonu’nun (RF) tepkisini çekmiştir. 1990’lı yıllarda devletin yeniden inşasına odaklanan ve görece zayıf bir dönem geçiren RF, 2000’li yıllarda “Yakın Çevre” ve “Avrasyacılık Doktrini” kapsamında yeni dış politika yaklaşımını benimsemiştir. 2000’li yılların başında devletin inşa sürecini tamamlayan RF, zamanla etkili bir aktör olarak uluslararası sisteme dahil olmuştur. Yakın Çevre ve Avrasyacılık politikaları çerçevesinde Karadeniz güvenliğini ele alan RF, Karadeniz’de NATO’nun karşısına güçlü ve oyun kurucu bir aktör olarak oyuna dahil olmuştur. Karadeniz’i dünyaya açılan kapısı olarak gören RF, NATO’nun Karadeniz’deki yaklaşım ve politikalarını kendisine karşı Soğuk Savaş Dönemi politikalarının bir devamı olduğu algısına kapılmıştır. NATO’nun Doğu Avrupa’ya genişlemesi de bu süreci etkilemiş, tarihsel olarak Batı’dan gelen tehdit algısı, RF tarafından tekrar düşünölmeye başlanmıştır. RF’nin, 2008 yılında Gürcistan’a gerçekleştirildiği askeri müdahale, Yakın çevre Doktrini kapsamında NATO’ya Karadeniz üzerinden ilk kez kırmızı çizgisini göstermesi anlamında yorumlanmıştır. 2014 yılında RF’nin Kırım’ı ilhak etmesi büyük bir kırılma anı olurken, NATO ve RF arasında karşılıklı “tehdit” algısı oluşmaya başlamıştır. “Tehdit” olgusu, her iki tarafında resmi söylemlerinde kendisine yer bulmuş, yaşanan bu durum “öteki” üzerine kurulan bir süreci ortaya çıkarmıştır. NATO ve RF arasında yaşanan karşılıklı tehdit algısı, Karadeniz başta olmak üzere İskandinav ve Baltık bölgesini de içerecek şekilde karşılıklı gerginliğin yaşanmaya başladığı bir süreci meydana getirmiştir. NATO ve RF karşılıklı olarak askeri güçlerini bu bölgelerde yoğunlaştırmış, savunma ve güvenlik politikalarını birbirlerinin etki sahasını daraltmak ve engellemek üzerine oturtmaya başlamışlardır.

Karadeniz güvenliğinde RF’nin bölgeye yönelik politikaları, NATO için öncelikli mesele haline gelirken, bölgenin karmaşık sorunları, İttifakın Avrupalı ve

Atlantikçi kanatlarının coğrafi ve düşünsel olarak Karadeniz'e olan yaklaşım farklılığı, NATO'nun savunma ve siyasi kimliğini zorlayan konular olarak önünde durmaktadır.

Tezin Problemi

Tez çalışması temel problem olarak, NATO'nun kuruluşundan günümüze sahip olduğu kurumsal kimliğinin nasıl inşa edildiği ve mevcut kimlik yapısının şekillenmesinde Karadeniz bölgesinin güvenliğinin nasıl bir etkiye sahip olduğu sorusuna odaklanmaktadır. Bu doğrultuda NATO'nun kurumsal kimliğinin oluşumunda öteki algısının ve benimsediği norm ve değerlerin rolünün ne olduğu ve NATO'nun Karadeniz bölgesine yaklaşımında bu unsurların belirleyici olup olmadığı sorularına yanıt aranacaktır. Bu yaklaşım çerçevesinde, NATO'nun kurumsal kimliğinde hangi değerleri, normları, fikirleri ön plana çıkarmakta, bunu yaparken söylemsel ve düşünsel olarak kendisini nasıl ifade etmektedir. Söylemsel ve düşünsel olarak ifade edilen değerleri, normları ve fikirleri, günümüzde Batı kimliğini mi temsil etmektedir ve Karadeniz güvenliğine bu normlarla mı yaklaşmaktadır, sorularını kendisine problem olarak edinmiştir.

Tezin Amacı

Bu çalışmanın amacı öncelikle NATO kimliğini oluşturan temel unsurları ortaya koyarak yaratılan savunma ve siyasal kimliğin, Batı kimliğinin bir yansıması olup olmadığı ve NATO kimliğinin düşünsel ve söylemsel kurgulanmasında karşıt kimlik algısının rolünün ne olduğunu ortaya koymaktır. Akabinde bu saptamalar çerçevesinde Karadeniz bölgesinin güvenliğinin NATO'nun kimlik oluşumuna nasıl etki ettiğini incelemek amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda tezde yanıtlamaya çalışılacak alt araştırma soruları: Söz konusu kimlik hangi araçlar, normlar ve söylemler üzerinden oluşturulmuştur?

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde meydana gelen değişimler NATO'nun kimlik oluşumunu nasıl etkilemiştir?

Genişlemeyle beraber Karadeniz kıyısında yeni sınırlara ulaşan NATO, Karadeniz bölgesini ve bölge güvenliğini nasıl algılamış, siyasi ve savunma kimliğinde nereye oturtmuştur?

NATO'nun Karadeniz güvenliğine yaklaşımında öteki algısının rolü nedir?

Tezin Önemi

Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası ilişkiler disiplininde konu alınan temel kavramlar üzerinde de değişim yaratmış ve kimlik kavramı uluslararası ilişkiler disiplininde kendine yer bulmuştur. Düşünsel ve söylemsel ifadeler üzerinden aktörlerin kendilerini nasıl kurguladıkları, hangi değerler ve normları benimsedikleri, bu değerler ve normların aktörlerin davranışlarına olan etkisi ve dış politika üretim biçimleri kuramsal yaklaşımlar temelinde kimlikler üzerinden çalışılmıştır. Bunun sonucu olarak, NATO da kimlik kavramı temelinde ele alınmış ve NATO'nun kimlik yapısıyla ilgili önemli çalışmalar disipline kazandırılmıştır.*

Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı Bloğunun başarısında önemli bir pay sahibi olan NATO, güçlü kurumsal yapısıyla öne çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın hemen ardından meydana gelen yeni uluslararası sistemde ihtiyaç duyulup duyulmadığı, bir savunma örgütü olarak yoluna devam etmeli mi sorularının olduğu ve tartışmaların yaşandığı bir süreçte NATO, değişim ve dönüşüm süreçleriyle varlığını günümüze kadar sürdürme başarısı göstermiştir. Soğuk Savaş'ın bitiminden günümüze geçen otuz yıllık süreçte, uluslararası sistemde meydana gelen sistemsel değişime ve yeni güvenlik risklerine karşı savunma ve siyasi kimliğinin uyumlu hale getirirken, aynı zamanda Batı kimliğinin günümüzdeki temsilcisi konumuna gelmiştir. Bu dönemde NATO'nun kimlik yapısı üzerinden ele alınan çalışmalarda genel itibariyle, NATO'nun ortak değerler, normlar ve fikirler tarafından meydana getirilen kolektif kimlik yapısı ve NATO'nun tehdit algısı temelindeki karşıt kimlik yaklaşımı ele alınmıştır.

Tez çalışması, NATO'yu kimlik kavramı üzerinden tek yönlü yaklaşım yerine, üç yönlü bir yaklaşım belirleyerek ele almıştır. Birinci yaklaşım olarak NATO'nun siyasi ve savunma kimliğinin nasıl meydana geldiği ele alınmış, kimlik yapısının sahip olduğu değerlerin, normların ve fikirlerin neler olduğu irdelenmiştir. Bu bağlamda da NATO'nun kolektif kimlik yaratma becerisi ve süreçlerine odaklanılmıştır. Tez çalışması, NATO'nun kolektif kimlik yapısına odaklanırken, ikinci yaklaşım olarak, NATO'nun karşıt kimlik algısını analiz etmiştir. Üçüncü yaklaşım olarak, NATO'nun kolektif kimliği ve karşıt kimlik algısına paralel olarak, kimlik-güvenlik ilişkisi

* Kimlik kavramı temelinde, NATO üzerine yapılan önemli çalışmalardan bazıları şunlardır: Ellen Hallams vd., (ed.), *NATO Beyond 9/11*, Pallgrave Macmillian, New York, 2013, Reichard Martin, *The EU-NATO Relationship*, Ashgate Publishing, Hampshire, 2006, Smith Mark, *NATO Enlargement during the Cold War*, Palgrave, New York, 2000, Gülnur Aybet ve Rebecca R. Moore (ed.), *NATO*, Georgetown University Press, Washington, 2010.

çerçevesinde, Karadeniz güvenliğinin, NATO'nun siyasi ve savunma kimliğine olan etkileri analiz edilmiştir.

Son dönem Uluslararası ilişkiler disiplininde NATO üzerine yapılan çalışmaların, kimlik kavramı üzerinden yapılmasına paralel olarak, tez çalışması da NATO'yu kimlik kavramı üzerinden ele almaya gerek duymuştur. Temelleri Nicholas Onuf ve Alexander Wendt tarafından atılan sosyal inşacılık kuramının ortak değerler, normlar ve fikirler çerçevesinde kolektif kimlikler oluşturma yöntemi kapsamında NATO'nun kimlik yapısı akademik çalışmalarda yerini almıştır. Özellikle Alexander Wendt'in NATO'yu en başarılı "kolektif güvenlik kimliği" (Wendt, 1992, s. 395-396) olarak tanımlaması akademik olarak sosyal inşacılık temelinde NATO'nun analiz edilmesine zemin hazırlamıştır.* NATO'nun kimlik yapısı üzerine yapılan bir diğer akademik çalışmalar, postyapısalcılık kuramı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Michel Foucault, Jacques Derrida gibi önemli düşünür ve teorisyenlerin temelini attığı postyapısalcılık kuramının düşünselden başlayarak, söylemsel ifade biçimlerinde şekillenen kimliklerin, karşıt kimlik yaratma yöntemi çerçevesinde, NATO analiz edilmiş ve ittifakın kendisini kurarken karşıt kimlik yaratma potansiyeli ve algısı üzerine akademik çalışmalar yapılmıştır.* Her iki kuram kapsamında yapılan çalışmalar disiplinine önemli katkılarda bulunmuştur.

* Sosyal inşacılık kuramı temelinde NATO'nun kimlik yapısı üzerine yapılan çalışmaların bazıları şunlardır: Schimmelfennig Frank, "NATO Enlargement: A Constructivist Explanation", *Security Studies*, Vol: 8, 1998, Lepgold Joseph, "NATO's Post-Cold War Collective Action Problem" *International Security*, Vol: 23, Number: 1, Summer 1998, Cragg Anthony, "A New Strategic Concept for a New Era", *NATO Review*, Volume: 47, No: 2, Summer 1999, Wallander Celeste A., "Institutional Assets and Adaptability: NATO After Cold War", *International Organization*, Volume: 54, Number: 4, Autumn 2000, Mölder Holger, "NATO's Role in the Post-Modern European Security Environment, Cooperative Security and Experience of the Baltic Sea Region", *Baltic Security&Defence Review*, Volume: 8, 2006, Boening Astrid B., "Multilateral Security in the Mediterranean post-Cold War: NATO's Mediterranean Dialogue and the EuroMed Partnership", *Miami-Florida European Union Center*, Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol: 7, No: 10, May 2007, Adomelt Hannes, "Inside or Outside? Russia's Policies Towards NATO", *CIS Working Paper*, January 2007, Belkin Paul, "Assessing NATO's Value", *Congressional Research Service*, CRS Report, 28 March 2019, Kardina Libront, "Evolution of NATO's Identity in the 21st Century", Robert Czulda ve Robert Los (Ed.), *NATO*, Warsaw, University of Lodz Press, 2013, s.

* Postyapısalcılık kuramı çerçevesinde NATO'nun kimlik yapısı üzerine yapılan çalışmaların bazıları şunlardır: Boessen Henrik ve Larssen Lindbo, "NATO, EU and Russia After 2014", *Danish Institute for International Studies*, Report 2014: 18, Flanagan Stephen J. ve I Chindea Rina A., "Russia, NATO, and Black Sea Security Strategy", *RAND Corporation*, Regional Perspectives from a 2019 Workshop, 2019, Herd Graeme, "The Complex and Evolving NATO-Russia Relationship", *Per Concordiam*, Volume: 9, Issue: 3, 2019, Hodges Ben, vd., "One Flank, One Threat, One Presence", *Center for European Policy Analysis*, May 2020, Tsygankov Andrei P., "The Source of Russia's Fear of NATO", *Communist and Post-Communist Studies*, Volume: 51, Issue: 2, June 2018

Tez, sosyal inşacılık ve postyapısalcılık kuramının teorik yaklaşımlarını esas alarak çalışmanın teorik çerçevesini çizmiş ve her iki kuramın teorik yaklaşımları kapsamında bir sentez yaratarak, NATO'nun kimlik yapısını analiz etmiştir. Sosyal inşacılık kuramının kolektif kimlikler yöntemi ve postyapısalcılık kuramının karşıt kimlik yöntemi, tez çalışmasının kimlik analizinde temel kuramsal yöntemleri olmuştur. Tez çalışması bu kuramsal çerçeveye NATO'nun ortak değerler, normlar ve fikirler temelinde kolektif kimlik yaratma becerisini ortaya koymaya çalışmış, aynı zamanda, "karşıt kimlik" algısını analiz etmiştir. Bu kuramsal çerçevede NATO'nun kimlik yapısı üzerine yürütülen tez çalışması, aynı zamanda Soğuk Savaş sonrasında önemli bir jeopolitik konuma gelen Karadeniz güvenliğinde NATO'nun kolektif kimlik yaratma ve karşıt kimlik algısında, savunma ve siyasi kimliğinin yaklaşımını, Karadeniz güvenliğini nerede konumlandığını, kimlik yapısına olan etkisini incelemiştir.

Tez çalışması, kimlik kavramı üzerinden NATO'nun savunma ve siyasi kimliğini beraber ele almış, NATO'nun kimlik yapısının Batı kimliğinin düşünsel ve söylemsel olarak yansıması olup olmadığını analiz etmiştir. NATO'nun savunma ve siyasi kimliği, sosyal inşacılık kuramının kolektif kimlik yöntemi ve postyapısalcılık kuramının olumsuz değerler yüklü karşıt kimlikler yöntemi çerçevesinde sentezi yapılarak derinlemesine incelenmiştir. Kimlik-güvenlik arasındaki içselleşen inşa süreçleri, NATO'nun kimlik yapısı incelenirken ele alınmış ve bunun neticesinde daha geniş bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır. Tez çalışması kavramsal ve kuramsal yaklaşımıyla, uluslararası ilişkiler disiplinindeki akademik çalışmalara önemli bir katkı sağlamayı, farklı bir perspektif sunmayı ayrıca önemli bir amaç olarak görev edinmiştir.

Tezin Kuramsal Çerçevesi

Tezin problemi ve amacı ile doğru orantılı olarak kuramsal çerçeveyi, kimlik kavramına ilişkin açıklayıcı perspektifler sunan sosyal inşacılık ve postyapısalcılık kuramları oluşturmaktadır. Sosyal inşacılık kuramı, toplumlar ve insanlar tarafından yaratılan kurumların birer sosyal inşa süreçleri olduğu varsayımıyla hareket etmekte, bu yaklaşım çerçevesinde uluslararası ilişkilerin de sosyal inşa süreçleri olduğunu ifade etmektedir. Sosyal inşa süreçlerinde belirli normlar, ilkeler ve değerler kurumları

oluşturmakta ve kurumlar kimlik edinme süreçlerine girmekte, inşa süreçlerinin sonunda Uluslararası ilişkiler disiplindeki aktörler belirli normlar, fikirler ve değerler temelinde şekillenen kimliklere sahip olmaktadır. Aktörlerin sahip oldukları kimlikler, aktörlerin çıkarlarını belirlemekte, uluslararası sistemde karşılıklı çıkar temelinde geliştirilen ilişki ve etkileşim biçimleri sonucu ortak değerler, normlar ve fikirler etrafında yeni inşa süreçlerinin yaşanmasına vesile olmaktadır. Yaşanan bu yeni inşa süreçleri, nihayetinde kolektif kimlikleri meydana getirmekte, kolektif kimlikler de zaman içerisinde bireysel olarak sahip olunan kimliğin yerine daha güçlü bir kimliksel yapıya dönüşmektedir.

Postyapısalcılık teorisi, kimliklerin, düşünselden söyleme geçen ifade biçimleriyle kimliklerin inşa edildiğini, sabit ve verili kabul edilmeyen kimliklerin, karşıt kimlikler kurguladığını ifade etmektedir. Kimlik kendini “barış”, “güven”, “bilinen” gibi söylemleri ifade ederken, “savaş”, “güvensizlik” ve “bilinmeyen” karşıt ifade biçimleriyle öteki kimliklerin inşa edildiğini ileri sürmektedir.

Tez çalışması, NATO’nun kimlik yapısına odaklanmakta, hangi değerleri, normları, fikirleri kullandığını, kendisini nasıl inşa ettiğini, değişim ve dönüşüm süreçlerinde, kimlik yapısının ne yönde ilerlediğini analiz etmiştir. Tez çalışması bunun yanında, söylemsel ve düşünsel olarak ifade biçimleriyle NATO’nun kimlik inşa sürecinde, özellikle tehdit algısı temelinde öteki kimlikler yaratama potansiyeline odaklanmıştır. Sosyal inşacılık ve postyapısalcılık kuramları, tez çalışmasının amacı ve problemleri doğrultusunda varsayımlarının doğrulanması açısından ele alınmıştır. Her iki kuram da kimlik kavramını, temel önermelerinin analiz birimi yapmış ve kimlik üzerinden aktörlerin davranışını incelemiştir. Tez çalışması da bu yaklaşım esasında sosyal inşacılık kuramının kolektif kimlik yöntemini, postyapısalcılık kuramının öteki kimlik yöntemini ele alarak, NATO’nun savunma ve siyasi kimliğini analiz etmiştir. Tez çalışması bir yandan NATO’nun kolektif kimliğini analiz etmekte, buna ek olarak da karşıt kimlik oluşturma potansiyelini incelemektedir.

Tezin Yöntemi

Tez çalışması her iki kuram çerçevesinde söylem analizini de yöntem olarak ele almakta, söylem ve ifade biçimleriyle de NATO’nun kimlik yapısına odaklanmaktadır. Söylem analizi, sosyal inşacılık ve postyapısalcılık kuramının önemli yöntem biçimlerinden birisidir. Sosyal inşacılık kuramı, söylem analizi yoluyla uluslararası

ilişkileri şekillendirmede rol oynayan fikir, norm, kimlik, kültür ve diğer öznelerarası paylaşılan anlamlar gibi düşünsel unsurları göstermektedir. Sosyal inşacı akademisyenler, bu paylaşılan anlam yapılarını tespit etmek ve etkilerini göstermek amacıyla, çoğu zaman söylem analizini kullanmaktadırlar (Aydın-Düzgit, 2020). Postyapısalcılık kuramında söylem analizini temel yöntemlerden biri olarak ele almıştır. Söylem, güçle iç içe örülmüştür ve gerçeklik üzerindeki şekillendirici etkisi yoluyla söylem, belli anlayışları egemen kılarak ve diğer bazılarını da dışlayarak güç uygular (Aydın-Düzgit, 2020). Bunun sonucu olarak her söylem bir karşıt söylem kurgulamaktadır. Güvenli-güvensiz, dost-düşman, barış-savaş gibi karşıt söylemler aynı zamanda, karşıt kimlikler yaratmaktadır. Her iki kuramda söylem analizini kullanarak, kimlikleri analiz etmektedir. Sosyal inşacılık, söylem analizi yoluyla kimliklerin değerler sistemine odaklanırken, postyapısalcılık kuramı söylemler yoluyla karşıt kimlikler kurgusunu analiz etmektedir. Tez çalışması da her iki kuramın söylem analizi yöntemini ele alarak, NATO'nun hangi değerleri, normları, fikirleri öne çıkardığına, kolektif kimlik yapısına olan vurgusuna, tehdit ve riskler temelinde karşıt kimlik algısının düşünsel olarak hangi ifade biçimlerinde yer aldığını analiz etmiştir. Söylem analizi çerçevesinde, NATO'nun Zirve Sonuç Bildirileri, Stratejik Konseptleri, İttifakın resmî açıklamaları ele alınmıştır. Söylem analizi, tezin varsayımlarının doğrulanması açısından önemli verileri sunan bir yöntem olarak, tez çalışmasının yol haritasında değerli bir işleve sahip olmuştur.

Tezin hedeflenen amaçlarına ulaşabilmesi için *bilimsel bir metodun* ortaya konulup izlenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, öncelikle NATO'nun resmi yayınlarından, resmî açıklamalarından, resmî web sitesinden, resmi kurum ve örgütlerin yayınları, raporları, araştırma sonuçları, NATO üzerine yapılan akademik çalışmalar ve bilimsel akademik değerdeki kitaplar, makalelerden faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra, akademik ve bilimsel kurumların resmî web sitelerinden, güvenilir web sitelerindeki yayınlar ve çalışmalardan faydalanılmıştır. Bunlara ek olarak uluslararası ve ulusal basının web sitelerindeki haberlerine de kaynakça olarak yer verilmiştir. Söylem analizi çerçevesinde de NATO'nun resmi metinleri, resmî açıklamaları, tez çalışmasında adı geçen kurum ve devletlerin resmî açıklamaları ele alınarak, NATO'nun kimlik oluşum süreçlerinin analiz edilmesi hedeflenmiştir.

NATO'nun kimlik oluşumunda, NATO'nun kurumsal normlarının, değerlerinin ve fikirlerinin, nasıl meydana geldiği, söylemsel ve düşünsel olarak ifade biçimlerinin nasıl kurgulandığı, kimlik sürecinde öteki kimlik yaratma potansiyeli, tez çalışmasında teorik bir çerçeve çizerek açıklamaya gayret göstermiştir. Ayrıca sosyal inşacılık ve postyapısalcılık kuramının teorik metodolojileri temelinde kimlik ve güvenlik arasındaki ilişki yaklaşımı da ele alınarak, NATO'nun kimlik yapısı tez çalışmasında ele alınmış ve tartışılmıştır. Nihai olarak da elde edilen verilerin sentezi yapılarak bir sonuca ulaşılması hedeflenmiştir.

Tezin Varsayımları

Çalışmanın toplamda altı varsayımı bulunmaktadır. Birincisi varsayım, “NATO, ortak değerler, fikirler ve normlar çerçevesinde kolektif bir kimlik yaratma becerisi göstermiştir”; ikinci varsayım, “NATO, siyasi ve savunma olmak üzere iki yapıya sahip kimlik yapısına sahiptir ve sahip olduğu kimlik yapısı günümüzde Batı kimliğini temsil etmektedir”; üçüncü varsayım, “Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesi sonucunda ortaya çıkan uluslararası sistemin yapısı, NATO'nun siyasi ve savunma kimliğinde değişim ve dönüşüm süreçleri geçirmesine neden olmuştur”; dördüncü varsayım, “NATO'nun Soğuk Savaş sonrası yeni üyelik süreçleri, NATO'nun kimlik-güvenlik ilişkisi içerisinde savunma ve siyasi kimliğini etkilemiştir”; beşinci varsayım, “NATO'nun Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa ve Karadeniz' doğru genişlemesi, tehdit algısı üzerinden şekillenen öteki kimlik potansiyelinin ortaya çıkmasına neden olmuştur”; altıncı varsayım, “Karadeniz güvenliği, karşılıklı tehdit algısı çerçevesinde, öteki üzerine kurgulanan bir süreç yaratarak NATO'nun savunma ve siyasi kimliğini, kimlik-güvenlik ilişkisi bağlamında etkilemiş ve zorlu bir süreç olarak önüne getirmiştir”. Tüm varsayımların doğruluğu, yapılan araştırmalarla elde edilen veriler ve bulgular eşliğinde ispatlanmaya çalışılmaktadır.

Tezin Sınırlılıkları

Tezin sınırlılıklarından bahsetmek gerekirse bunlardan birincisi, temel alınacak zaman süreci üzerinedir. Tez çalışması kimlik kavramının, Soğuk Savaş sonrası analiz birimi olarak uluslararası ilişkiler disiplindeki kuramlar tarafından ele alınmasına paralel olarak, genel anlamda NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında günümüze olan süreçteki kimlik yapısına odaklanmaktadır. Fakat tez çalışmasının daha iyi anlaşılabilmesi ve tarihsel kopukluk yaşanmaması adına, İkinci Dünya Savaşı

sırasından başlayarak NATO'nun kuruluşuna giden süreç çalışmada yer almış, Soğuk Savaş Dönemi'nde İttifakın kimlik yapısının nasıl meydana getirildiği kavramsal ve kuramsal çerçevede ele alınarak tez çalışmasında yer verilmiştir. Tez çalışmasının diğer sınırlılığını coğrafi sınırlılık oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde Karadeniz güvenliğinde NATO'nun yaklaşımı ele alınırken, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle NATO'nun ilişkileri sınırlı tutulmuştur.

Çalışma, tezin temel problem sahası ve amacına yönelik olarak giriş ve sonuç bölümleri hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünü “*kavramsal ve teorik çerçeve*” oluşturmaktadır. Kavramsal çerçevede uluslararası ilişkiler disiplinde kimlik kavramı ele alınmış, kimlik kavramın aktörlerin davranışlarını açıklama yönündeki yaklaşımları ve analizleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Teorik çerçevede sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorileri ele alınmıştır. Her iki teorinin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik temelleri açıklanmış, daha sonrasında kimlik kavramına olan yaklaşımları ele alınmıştır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde, “*NATO'nun Kimlik Oluşum Süreci*” olarak ele alınmış ve dört alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Birinci alt başlık, “NATO'nun kuruluşuna giden süreçten Soğuk Savaş Dönemi'nin sonuna kadar olan zaman dilimi ele alınmıştır. İkinci alt başlık, Soğuk Savaş'ın bitiminden 11 Eylül 2001 Terör Saldırılarına kadar olan süreci analiz etmiştir. Üçüncü alt başlık, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'ndan günümüze kadar olan dönemi ele almıştır. Dördüncü alt başlık, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin, Soğuk Savaş sonrası NATO'nun kimlik yapısındaki yeri analiz edilmiştir.

Tezin üçüncü bölümü, “*NATO'nun Kimlik Oluşumunda Karadeniz Güvenliğinin Yeri*” ele alınmıştır. Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar olan süreç ele alınarak, NATO'nun Karadeniz'de kıyısı olan ülkelerle olan ilişkileri tek tek incelenmiş, daha sonrasında Karadeniz güvenliğinin NATO'nun siyasi ve savunma kimliğine olan etkileri analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Çerçeve: Uluslararası İlişkilerde Kimlik Kavramı

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber uluslararası ilişkiler disiplininde, teorik tartışmalar yaşanmaya başlamış, kavramlar üzerinden yeni yaklaşımlar ortaya çıkmış, bunun sonucunda da yeni tartışma alanları meydana gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin kuramları ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bu süreçte ikincil plana itilen kavramlar, analiz konuları olarak ön plana yerleşmiştir. Bu durum uluslararası ilişkiler disiplininde yeni teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuş, yaşananların etkisiyle de ontolojik ve epistemolojik temelli kuramsal tartışmalar meydana gelmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle uluslararası sistemde meydana gelen değişim, uluslararası ilişkiler disiplinde yeni okumalara, yeni saha ve alan çalışmalarına kapı aralamıştır. Bunun sonucu olarak, iki kutuplu sistemde göz ardı edilen, analiz birim seviyesinde ele alınmayan kavramlar, ön plana çıkmaya başlamıştır. Yeni kuramsal çalışmalarda ele alınan ve ön plana çıkan kavramlardan birisi de “kimlik” olmuştur (Weller, 1997, s. 10). Disiplinde kimlik kavramı, aktörlerin davranışlarını açıklamada analiz birimi olarak ele alınmış, kimliğin çıkar, güvenlik, tehdit gibi olgularla olan ilişkisi üzerinde araştırmalar yapılmıştır (Mikail ve Aytekin, 2019). Kimlik, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi sosyal bilimler disiplinindeki farklı kuramlar tarafından da ele alınması sonucu, geniş bir yelpazede üzerinde tartışma yürütülen kavram haline gelmiştir (Girgin, 2018, s. 203). Yaşanan gelişmelere paralel olarak günümüzde kimlik, kavramsal olarak sosyal bilimler disiplinleri içerisinde ele alınmaya devam edilmektedir (McSweeny, 1999, s. 68-69). Disiplinler arası geçişken bir kavram olan kimlik, siyasal, toplumsal, etnik, cinsiyet, ulusal, dilsel, dinsel, sınıfsal vb. birçok etkeni içinde barındıran bir olgu durumundadır (Abdelal, Herrera, Johnston ve McDermott, 2019, s. 1).

Kimlik (identity), “kelime olarak; farklı durumlarda asli özelliklerin aynı olması, nesnel bir gerçekliği oluşturan bütündeki benzerlik ve bir bireyin ayırt edici karakteri ya da kişiliği gibi anlamlara gelmektedir.” (Özdil, 2017, s. 83) “Kimlik terimi; aynılığı ve sürekliliği içeren Latince “idem” kökünden gelmekte olup uzun bir tarihi serüvene sahip olmakla birlikte popüler olarak yirminci yüzyılda kullanılmaya başlanmıştı”. (Özdil, 2017, s. 83) Diğer yandan kimlikler günümüz dünyasında,

kişilerin, kurumların veya toplumsal grupların kim olduğuna dair bir biçim verip “diğerlerinin” de farklılığını ortaya çıkaran bir işleve de sahip olmaktadır. Farklıları ve kendini tanımlama biçimi olarak kimlik kavramı (Açıkgöz, 2016, s. 3), oluşturulan kimlikler ile gruplama veyahut sınıflamaya yol açarak bir üst aşamada da kolektif kimliklerin oluşmasına bu yolla da “biz” kavramının oluşmasına giden süreçleri başlatabilmektedir (Gamson, 1995, s. 84).

1980’li yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler disiplininde eleştirel kuram bağlamında değişimin yaşandığı bir süreç başlamış, dönemin önde gelen teorilerine karşı eleştirel kuram temelinde itirazlar yükselmiştir (Naufeld, 1995, s. 47). “Üçüncü Büyük Tartışma”* olarak görülen dönemin ürünü olan eleştirel kuramlar ortaya çıkmıştır (Kekevi ve Kılıçoğlu, 2012, s. 1886).

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle beraber dünyada artan şekilde kimlik temelli çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu gelişme sonucunda kimlik kavramı üzerine uluslararası ilişkiler disiplininde yoğun bir ilgi olmuştur (Rumelili, 2015, s. 389). 1990’lı yıllardan itibaren anahtar bir kavram haline gelmiştir (Berenskoetteri, 2019). Süreç içerisinde uluslararası ilişkiler disiplininde içselleşmeye başlayan kimlik, kurumsallaşma, silahsızlanma, barış ve savaş gibi kavramsal ve teoriksel yaklaşımların içinde barındırdığı bir kavram olmuştur (Shahbahrami, 2016, s. 2434). Kimliğin devletlerin, ulusların birbirleriyle olan ilişkileri, amaçları, çıkarları, tercihleri gibi yaklaşımları bu dönem itibari ile aydınlatıcı kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır

* Uluslararası ilişkiler disiplinin gelişim süreci içerisinde farklı yaklaşımlar, farklı tartışmalar yaşanmıştır. Bunlara “büyük tartışmalar” adı verilir. Bu tartışmalar farklı yapılar tarihçesi belirlenmiş olup farklı şekillerde devam etmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininde ilk büyük tartışma idealizm ve realizm arasında yaşanmıştır. Eskimiş gibi görüne de bu tartışma tekrar tekrar karşımıza çıkmaktadır tartışma 1919-1939 tarihleri arasında yaşanmıştır. İdealistler aydınlanma çağının mirası olarak pozitivistlere, akla ve bilime olan inançları, realistler ise idealistlerin bilim anlayışının sistematik olmadığını, çok fazla değer yüklü olduğunu iddia etmişlerdir. 1929 Büyük Buhran ve 2. Dünya Savaşı idealistlerin görüşlerini büyük oranda çürütürken, idealizm-realizm arasındaki tartışma realizmin zaferi ile neticelenmiştir. Disiplindeki ikinci büyük tartışma 1960’lı yıllarda Davranışsal ve Gelenekselciler arasında yaşanmıştır. Davranışsalcılar, uluslararası ilişkiler disiplini için bilimsel araştırma yöntemlerini geliştirmeye, istatistik ve kantitatif yöntemler aracılığı ile uluslararası ilişkiler hakkında genel yasalar bulmaya ve düzenlilikler belirlemeye çalışmışlardır. Gelenekselciler ise kavramsal ve yorumsal yargının sistemli veri toplamasından daha önemli olduğunu ve dünya politikasının karmaşıklığını, her dönemin kendisine has doğası olduğunu belirtmişlerdir. Disiplindeki üçüncü büyük tartışma pozitivist-postpozitivist arasında 1980’li yılların ortasında başlayarak yaşanmıştır. İlk olarak rasyonalistler ve düşüncüselciler arasında yapılan ayırım ile tartışmalar yaşanmıştır. Açıklayıcı teoriler, genel nedenlerin belirlenmesi ve bilimsel yöntemlerin takip edilmesi açısından doğa bilimlerini takip ederken, anlamaya ağırlık veren teorilerin benimsediği anlamlar, dil, gerçekler ve inançlar en önemli ontolojik unsurlar olarak kabul edilmiştir. Açıklayıcı ve anlama üzerine teorik yaklaşım pozitivist bir anlayış dışında, uluslararası ilişkiler disiplininin farklı şekillerde de incelenebileceğini göstermiştir (Yalvaç, 2015, s. 44-60).

(Vucetic, 2019). Bu süreçte sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorilerinin yaklaşımında kimlik, aktörün açıklanmasında önemli bir yer edinmiştir (Bolt, 2019).

Kimlik, temel bir kavram olarak öne çıkmaya başladığı bu süreç içerisinde, ontolojik ve epistemolojik olarak, normatif kurucu öğeleri ile beraber uluslararası sistemi dönüştürücü bir etken haline gelirken, dünyayı anlama ve yorumlamada ayrıca siyaset yapımında, kültür temelli yaklaşımlarının da ana nosyonlarından birisi haline gelmiştir. Temel bir biçimde dost-düşman, içerisi-dışarı, batılı-batı dışı, güç-ilerleme, devlet-demokrasi gibi birbiri ile karşıt kavramsal yaklaşımların epistemolojik ve ontolojik olarak kurucusu olmuştur. Üçüncü dünya, yoksulluk ötekileştirme ve küreselleşme gibi olgular içerisinde kimlik, önemli bir konu haline gelmiştir (Keyman, 2014, s. 217-218). Samuel P. Huntington “*The Clash of Civilizations Remaking of World Order*” adlı kitabında, Soğuk Savaş sonrası yaşanacak çatışmaların “kimlik çatışmaları” olarak terminolojiye gireceğini, Soğuk Savaş’ta yaşanan ideolojik temelli çatışmaların yerini Soğuk Savaş sonrası kimlik temelli çatışmaların alacağını, realizm temelli “güvenlik ikilemi”* yerine kimlik temelli politik yaklaşımların sonucunda “var olma” olgusunun Uluslararası ilişkilerde yaşanacağını ileri sürmüştür. “biz” ve “öteki” üzerine kurulacak bir politik ilişkiler biçiminin var olacağını söylemiştir (Huntington, 1997, s. 266).

Kimlik üzerinden dönemin ilk tartışmaları realizme dönük eleştirilerle başlamıştır. Uluslararası ilişkiler disiplinde realizme ilk eleştiriye Richard Ashley “*Neo Realizmin Sefaleti*” adlı makalesi ile getirmiştir (Ashley, 1984, s. 225-226). Realizmin uluslararası ilişkiler kuramında, farklı kimlikleri ötekileştirici ve dışlayıcı yapısına eleştirilerini sıralamıştır (Keyman, 2009, s. 250). Realizmin batı merkezli, erkek egemen anlayış temelli, doğu-batı ayrımı, hiyerarşik yaklaşımları bu dönemin eleştirel yaklaşımları bağlamında ortaya çıkmaya başlayan İnşacılık, postyapısalcılık gibi yeni itirazların ortaya konduğu teoriler tarafından, eleştirilmeye ve sorgulanmaya başlanmıştır. Postyapısalcılığın dil-söylemden başlayarak, Batı merkezli yaklaşımın kimlik temelinde kurguladığı Batı ve Batı’ya içselleşen yaklaşımları, iç-dış üzerine kurulu ötekileştirici yapısı sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlamıştır. Yine bu dönemde sosyal inşacılık kuramı da kimlik kavramında sabit verili olarak batı

* Güvenlik İkilemi, realizm teorisinde, bir aktörün kendi güvenliği sağlamak amacıyla politikalar geliştirmesi ve bu politikaların diğer aktörler tarafından güvensizlik kaynağı olarak algılanması ve buna karşı politikalar üretme sonucu ortaya çıkan güvensizlik durumu olarak ifade edilebilir (Bilgiç, 2011, s. 123-142)

merkezli, hegemonik yaklaşımın sosyal ilişkiler gibi inşa edildiğini, kimliğin ötekileştirerek kendisini kurduğu eleştirisini getirmiştir (Keyman, 2009, s. 250-255).

Neorealizm ve neoliberalizm kimliği, analizlerinin dışına iterken, sosyal inşacı ve postyapısalcı teoriler kimliği, uluslararası ilişkiler disiplininde kavramsallaştırarak üzerinde analiz yaptığı bir olgu haline getirmişlerdir. Sosyal inşacılık ve Postyapısalcılık kuramları kimliğin uluslararası ilişkiler disiplinindeki rolüne ilişkin farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Sosyal inşacılık kimliği, uluslararası aktörlerin politikalarına etki eden bir “değişken” olarak ele alan açıklayıcı bir teori olarak değerlendirirken, devletlerin kimliklerini diğer devletlerle olan ilişkilerinde elde edildiğini, aynı zamanda hem kendilerini hem de diğer devletleri, uluslararası siyasetin sosyal yapısı tarafından belirlenen konumları çerçevesinde görmüştür. Postyapısalcı kuram ise kimlik temsillerinin dış politikanın kendisini oluşturduğu için kimliğin dış politikada bir değişken olarak ele alınamayacağını savunmaktadır. Kimlik temsilleri ve dış politika arasında bir nedensellik ilişkisinden bahsetmenin mümkün olamayacağını, ikisinin de söylemler aracılığı ile birbirine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Postyapısalcı kuram, kimliklerin söylemler aracılığı ile inşa edildiğini, kimliğin hiçbir ontolojik gerçekliğe dayanmadığını ve her kimlik inşa edilmiş olduğu için “*Hiçbir kimlik gerçek kimlik değildir.*” tezini ileri sürmektedir. Kimlikler kişilerin veya grupların yaşadıkları sosyal dünyayı söylemsel olarak tarif ettikleri bir temsil sürecinde inşa edilirler. Bu noktada dil, sosyal dünyada gerçekleşenleri yansıtan gerçekliğin basit bir aynası olarak algılanmamakta, dilden bağımsız bir sosyal gerçekliğin olmadığı, dilin sosyal gerçekliği teşkil ettiği vurgulanarak yorumlamanın önemine dikkat çekilmektedir (Aydın-Düzgit, 2011, s. 51).

Bahar Rumelili, uluslararası ilişkilerde kimlik kavramını üç yaklaşım üzerinden ele almıştır: özcü yaklaşımlar, inşacı yaklaşım ve araçsal yaklaşım. Özcü yaklaşım, siyasi kimliklerin kültürel bir temele dayandığını ve kimliklerin bu temelden bağımsız olarak gelişemeyeceğini savunur. Devlet kimlikleri ve ulusal kimlikler; barındırdıkları halkların din, etnisite gibi verilerine dayanır. Kimlikler verili ve sabittir. Kimliksel değişim ancak bu verili parametrelerin tanımladığı sınırlar içinde olabilir. İnşacı yaklaşımlar, kimliğin önemine vurgu yaparak, kimliklerin verili olmadığını, zaman içinde aktörlerin kendilerini nasıl tanımladığına ve bu tanımlamaların diğerleri tarafından ne dereceye kadar kabul gördüğüne bağlı olarak şekillenip değiştiğini savunurlar. Araçsal yaklaşımlar, kimliğin siyasi elitler tarafından siyasi amaçlarına

destek ve meşruiyet kazandırmak için stratejik olarak manipüle edildiğini vurgular (Rumelili, 2015, s. 389-391).

1.2. Teorik Çerçeve

Uluslararası ilişkiler disiplininde yukarıda kimlik kavramından bahsederken değindiğimiz gibi 1980’li yıllar itibari ile teorik çalışmalarda yer almıştır. Realizm ve liberalizm gibi önde gelen teoriler, kimlik kavramını ele almamakta, kimlikleri sabit ve verili olarak kabul etmektedir. Buna karşın sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorileri kimliği ele alan teoriler olmuşlardır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorileri, kimlik kavramını ele alarak temel analiz birimlerinden birisi haline getirmişlerdir. Her iki teoride, kuram ve varsayımlarını kimlik üzerine temellendirerek ileri sürmüşlerdir. Epistemolojik, metodolojik yönden her iki kuram farklı analiz yaklaşımları sergilese de kimlik üzerinden aktörlerin davranışlarını, politika üretim biçimlerini, aktörlerin kendilerini kimlikleri üzerinden nasıl kurduğunu, kimliklerin nasıl ve neden değişime girdiğini, kimlik yapılarının olgu ve olayları nasıl algıladığını ve olgular ile olaylar karşısında kimliklerin ne gibi etkileşime girdiğini sistemsel hale getirmişlerdir.

Sosyal inşacılık, uluslararası ilişkilerin de tıpkı diğer toplumsal alanlarda olduğu gibi insanlar tarafından sosyal ilişkilerle inşa süreçleri sonucu meydana geldiğini ileri sürmektedir. Aktörlerin sosyal ilişkiler sonucu kimlikler edindiğini ve kimliklerin de dış politika ve çıkarları oluşturduğu ifade edilir. Aktörler arası karşılıklı ilişkiler kimlik yapılarını etkilemektedir. Karşılıklı ilişkiler sonucunda ortak kimlikler meydana gelmektedir. Ortak değerler, normlar, fikirler kolektif kimlikler yaratmaktadır. Sosyal inşacılık, kimlik kavramını pozitif olarak ele almakta, bu yaklaşımla analiz düzeyinde incelemektedir.

Postyapısalcılık, kimliğe olumsuz değerler atfetmekte, kimliğin bir “ben” üzerinden “öteki” yarattığını, dil-söylemler üzerinden yaratılan kimliklerin karşılığı üzerine kurulmuştur. Aktörlerin ister iç politika ister dış politikada olsun kurduğu kimliklerin öteki üzerine inşa edilerek çıkarların oluşturulduğunu iddia etmektedir. Genel itibari ile kimlik, postyapısalcılıkta, negatif yüklü anlamlarla ele alınmakta, kuramsal analiz yaklaşımında bu temelden bakılmaktadır.

Kimlik kavramı, tezin teorik çerçevesinde postyapısalcılık ve sosyal inşacılık teorileriyle açıklanacak ve her iki kuram açısından kimliğin önemi vurgulanacaktır.

1.2.1. Sosyal İnşacılık

Sosyal inşacılık, uluslararası sistemin yapısal bir teorisidir. Devletler çeşitli formlardan oluşan sosyal olarak inşa edilen yapılardır. İnsan ilişkileri sosyal etkileşimle şekillenirken, devletlerde aynı şekilde insanoğlunun etkileşimi ile inşa edilen kurumlardır. Sosyal inşacılık bu kurumların nasıl inşa edildiği ve inşa süreçlerindeki kimlik, norm, kültür, fikir ve düşüncelerin nasıl inşa süreçlerinde yer aldığını, nasıl inşa edildiğini, anlamlarının ve sonuçlarının ne olabileceği üzerine eğilir (Wendt, 1994, s. 385). Nicolas Onuf'a göre sosyal inşacılık, her türlü sosyal ilişkileri incelemenin yolu olarak tarif etmekte, sosyal ilişkileri incelemenin karmaşık ve birçok alandan faydalanması gerçeğine rağmen sosyal inşacılığın kendi kavramlar ve sistematigi olarak var olduğunu belirtmiştir (Onuf, 2013, s. 3).

İnsanoğlu sosyal varlıklardır ve sosyal ilişkiler, insanların ve yapıların varlıklarının ne olduğunu inşa eder. Sosyal inşacılık, insanların toplumu, toplumun da insanları inşa ettiğini savunur. Bunlarda normlar, kültürler, fikirler, kurallar, anlamlar aracılığıyla oluşur. Fikirler, normlar, kültürler ve kurallar da sosyal olarak inşa edilmişler. Sosyal ilişkiler yapıları, kurumları da meydana getirir. Bireyler, toplumlar, kurumlar, sosyal ilişkilerle bir anlam kazanmaktadır. Sosyal ilişkiler kolektif kimliklerin oluşmasına neden olur (Onuf, 2013, s. 3-9).

1980'li yıllarda başlayan ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler disiplindeki tartışmalar ve bu tartışmalardan ortaya çıkan kuramlardan birisi de sosyal inşacılık olmuştur. Yaşanan bu gelişmelerin sonucu olarak da çeşitli sosyal bilim ve siyaset teorilerinden beslenen sosyal inşacılık, uluslararası ilişkilerin sosyal ve kültürel yapısında ve bu yapıdaki değişimler sonucu aktörlerin kimliklerinin ve tercihlerinin dönüşebileceğine vurgu yaparak, kendilerini neorealizm ve neoliberalizm gibi rasyonalist teorilerine karşı metodolojik ve epistemolojik açıdan eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir (Rumelili, 2015, s. 151).

Sosyal inşacılık teorisi, anti-neorealist, anti-neoliberalist bir kuram pozisyonunda olmamıştır. Teorinin temel yaklaşımı, öznelarası bir yaklaşım sergileyerek neorealizm ve neoliberalizmden farklı bir pozisyonda konumlanmıştır. Uluslararası sistemin sosyal unsurlarını öne çıkaran sosyal inşacılık, farklı bir pozisyonda yer almıştır. Neorealizm, uluslararası sistemi maddi unsurlar ile ele alırken, sosyal unsurları maddi unsurların yansıması olarak görmüştür. Neoliberalizm

kuram ise uluslararası sistemde maddi unsurlara, sosyal unsurlardan daha fazla eğilim gösterirken, sosyal unsurları daha çok maddi unsurları ortaya çıkararak iç söylemler olarak görmüştür (Nugroho, 2008, s. 5). Bunun yanı sıra sosyal inşacılık teorisi, neorealizm ve neoliberalizm teorilerinin uluslararası sistem yaklaşımına karşın felsefi ve ampirik meselelere farklı yaklaşımlar geliştirerek, uluslararası sistemi anlamının yanında nasıl çalıştığını çözümlene çabasına girmiştir (Hurd, 2019, s. 300-3301).

Sosyal inşacılık teorisi, temelde üç temel varsayımı ileri sürmektedir: (1) Uluslararası sistemdeki temel aktörler devletlerdir. (2) Uluslararası sistemdeki yapının temel unsurları maddi olmaktan ziyade düşünsel ve öznelikleridir. (3) Devlet kimlikleri, sistem tarafından dışsal olmaktan çok insan doğası ve iç politika tarafından sosyal olarak inşa edilir (Wendt, 1996, s. 48).

1.2.1.1. Sosyal İnşacılığın Kökenleri

Uluslararası ilişkiler disiplininin 1980'li yıllarda temelleri atılan sosyal inşacılık teorisi, 1990'lı yıllarda meta-teorik ve teorik yaklaşımlardan birisi haline gelmiştir. Üçüncü büyük tartışmanın yol açtığı entelektüel zeminde ilerleme olanağı bulan sosyal inşacılık, 1990'lı yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde kendisine saygın bir konum elde etmiştir (Küçük, 2015, s. 325-326). Üçüncü büyük tartışma, sosyal bilimler teorileri, sosyoloji, dilbilim, felsefe, uluslararası ilişkiler disiplinindeki İngiliz Ekolü (Rumelili, 2015, s. 152), Anthony Giddens'in yapı-yapan ilişkisine getirdiği "yapılanma yaklaşımı" inşacılığın temel kökenleri olmuştur (Emre, 2015, s. 6).

Sosyoloji, sosyolojik kurumsalcılık ve postyapısalcılık, sosyal inşacılık teorisini eklektik bir biçimde etkilemiştir. Sosyal inşacılığın temel metninde Kantçı bilim anlayışı üzerinden bilgilerin öznelere pasif bir şekilde aktarılmadığı, bilişsel yapılar vasıtasıyla yorumlanarak öğretildiği yaklaşımı yer almaktadır. George Herbert Mead, Irving Goffman, Ludwig Wittgenstein, John Searle'nin eserlerinin sosyal inşacılık teorisinin temellerinin atılmasında etkisi olmuş ayrıca Durheim, Hegel ve Kant'ın da etkileri görülmüştür (Rumelili, 2015, s. 152).

Sosyolog Anthony Giddens'in yapı-yapan ilişkisine getirdiği "yapılanma yaklaşımı" sosyal inşacılığın oluşumunda önemli bir yer edinmiştir. Yapılanma yaklaşımı, yapılar; aktörleri, onların davranış biçimlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini şekillendiren ortamlar, yapanlar ise bu ortamlar içerisinde kendi amaçları ve istekleri yönünde hareket etmeye çalışan aktörler olarak tanımlanabilir (Emre,

2015, s. 7-8). Sosyal ontolojiyi temel alan yapılanma yaklaşımında ne yapıya ne yapana öncelik atfedilir. Yapılanma yaklaşımı hem yapısalcı hem de eylemselcidir (Rumelili, 2015, s. 158).

Pozitivizm doğa bilimleri metodolojisini reddeden post pozitivistlerin düşünsel, dil-söylem metodolojisi arasındaki tartışma daha sonra sosyal inşacılar tarafından bir orta yol olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, bu noktada sosyal inşacılık epistemolojik olarak değil ontolojik olarak disiplindeki hâkim teorilerle arasındaki farkı vurgulamıştır (Rumelili, 2015, s. 152-153). Sosyal inşacı kuramcılar kendilerini pozitivizm ile postpozitivizmin arasında konumlamış ve tanımlamışlardır (Karacasulu ve Uzgören, 2007, s. 27).

İngiliz ekolünün temel varsayımları, sosyal inşacılık kuramının gelişim evresine etki eden bir diğer kaynak olmuştur. Hedley Bul, Martin Wight, Adam Watson gibi bilim insanlarının öncülük ettiği İngiliz ekolünün, devletlerarası toplumun, devletlerin ortak kabul ettikleri ve devletler sistemin düzenli işlemlerini mümkün kılan değerler, normlar ve kurumlardan oluştuğunu savunmakta, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısının değil, bu yapının içindeki yerleşik düzenin temel sorun olduğunu savunmaktadır. Devletlerarası sistem ve toplum arasında yapmış olduğu bu ayırım, İngiliz ekolünü, sosyal inşacılık teorisinin uluslararası sistemin sosyal-kültürel yapısını tanımlamada referans kaynağı olmuştur (Rumelili, 2015, s. 154).

1.2.1.2. Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık

Sosyal inşacılık teorisi, uluslararası ilişkiler disiplinde ilk olarak Nicholas Onuf'un "*World of Our Making*" isimli çalışmasında yer almıştır (Onuf, 1989). Uluslararası İlişkiler disiplinin teoriler üzerindeki etkisi ise Alexander Wendt'in eserleri ile olmuştur. Ayrıca Friedrich V. Kratochwil "*Rules, Norms and Decisions*" isimli kitabı ile sosyal inşacılık kuramının temellerine katkıda bulunmuştur (Kratochwil, 2, s. 92). Sosyal inşacılık teorisi, pozitivist epistemolojiyi ve postpozitivist ontolojiyi benimsemiştir. Sosyal inşacılık, bir yandan pozitivistlerin doğa ile toplumun birlikteliğini kabul ederken, öte taraftan toplumun kendisine özgü ontolojik karakteri olduğunu savunmaktadır (Kaya, 2008, s. 92).

Sosyal inşacılık teorisi, toplumların ve bireylerin karşılıklı etkileşimlerine bakarak kurumların oluşum ve inşa süreçlerinin nasıl meydana geldiğini anlamaya çalışmaktadır. Temel yaklaşım ve kavramsal açıklamalarını buradan kurarak hareket

etmektedir (Wind, 2005, s. 268). Nicolas Onuf'a göre, insanların toplumu, toplumun da insanları yarattığı, iki yönlü devamlılığı olan bir süreç olarak tanımlamaktadır (Onuf, 1998, s. 59). Sosyal inşacılık, toplumsal gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiğini, toplumsal bir gerçeklik olan uluslararası ilişkilerin de sosyal olarak inşa edildiği savunan bir yaklaşım sergilemektedir (Onuf, 2013, s. 3-4). Uluslararası dünya maddi etkenlerden daha çok düşünsel, sosyal, kültürel, normatif unsurlar üzerine kurulu olmuştur (Slaughter, 2018, s. 4). Toplumsal dünyanın bir parçası olan uluslararası ilişkiler, kolektif bilinç, ortak anlayışlar ve beklentiler, sosyal etkileşim ve eylemler, öznelerin anlamlandırmaları neticesinde bir anlam, varlık, süreklilik kazanırlar. Uluslararası alanda kurumsallaşan egemen hale gelmiş kurallar, kimlikler, normlar, söylemler en temel belirleyici kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu temel kavramlar aynı zamanda sosyal inşacılığın açıklayıcı kavramları konumundadır. Uluslararası ilişkilerin temel konu ve kavramları olan devletler, egemenlik, anarşi, güçler dengesi büyük güçler, ittifaklar, tehdit, güvenlik ikilemi, barış gibi kavramlar sosyal inşacılığa göre gerçekliğin bütünüyle maddi ve sabit olmayan sosyal inşalardır (Küçük, 2015, s. 325). Sosyal inşacılık teorisi, neorealizm ve neoliberalizmin gibi maddi unsurlar üzerine yoğunlaşmak yerine, fikir ve düşüncelerin uluslararası sistemdeki etkilerine, ayrıca üzerinde oynadığı rollere odaklanır. Uluslararası sistemin hem maddi hem fikirselleşen unsurlarla ele alınması gerektiğini belirten sosyal inşacılık, fikirselleşen, düşünsel, kültürel yapıların maddi yapılar üzerinde daha öncelikli olduğunu söylemektedirler (Serdar, 2015, s. 23).

Nicholas Onuf'un deyişiyle realizm, devletlerin güç, kendine yardım, hasmane ilişkilere bakmakta, liberalizm ise liberal değerlerle bireysel özgürlük üzerinden sosyal ilişkilere bakmaktadır. Buna karşın sosyal inşacılık, sosyoloji, antropolojinin yapısal işlevselciliği, psikoloji, karşılaştırmalı politika gibi alanları geniş bir çatı altında toplayarak sosyal ilişkileri inceler. Tüm sosyal ilişkilerin yapısal özelliklerini bu yolla vurgulayarak açıklar (Onuf, 2016, s. 2-3).

Sosyal inşacılık teorisi, ontolojik varsayımlardan hareketle, uluslararası ilişkilerde insan bilincinin yerini ve etkisini inceleme konusu yapmaktadır. Uluslararası ilişkilerin verili ve sabit alınan, a-priori olarak yaklaşım sergilenen egemenlik, güvenlik, anarşi, çıkar gibi kavramları, olguları sosyal inşacı bir yaklaşımla ele alınması, açıklama getirilmesi gereken sosyal olgular olarak görmektedir. Bu olgu ve kavramların sosyal inşa süreçleri ortaya çıkarılarak sosyal ilişkilerin yanında

anlamlar çerçevesinde nasıl gerçeklik kazandıklarını, bu şekilde uluslararası ilişkileri nasıl etkiledikleri gösterilmeye çalışılır. Uluslararası dünyanın büyük ölçüde bir sosyal inşa olduğu üzerinden hareketle sosyal inşacılık teorisi, ampirik çalışmalarında ve kavramsallaştırma çalışmalarında, uluslararası ilişkilerin sosyal boyutuna vurgu yapmaktadır. Sosyal inşa süreçlerindeki rollerini ve etkilerini dikkate alarak uluslararası düzeyde hâkim normların, kuralların, kimliklerin, söylemlerin önemi dışa vurulur (Küçük, 2015, s. 326).

Uluslararası politikanın esas yapısının maddi değil, sosyal temele dayandığıdır. Aktörlerin sadece eylemlerine değil, aynı zamanda kimlik ve çıkarlarına da etki ederek şekil vermektedir (Sarı-Ethem, 2012, s. 181). Devletleri temel analiz birimi olarak ele alan sosyal inşacılık teorisine göre uluslararası sistemin yapısının temel belirleyicisi maddi değil, kimlik ve çıkarlardır. Kimlik ve çıkarlar tarafından uluslararası sistem meydana getirilmektedir (Behraves, 2019, s. 3-4). Uluslararası politikanın sosyal bir inşa unsurudur. Ayrıca bir takım temel yaklaşımlara dayanmaktadır. Bunlar: maddi unsurların olduğu kadar, kültür, norm ve fikirlerin de önemli olduğu, maddi unsurların içinde buldukları yapılar vasıtasıyla insan eylemsellikleri için anlam kazandıkları, düşünsel-fikirsel yapıların, aktörler üzerinde düzenleyici bir etkinin yanı sıra oluşturucu bir etkiye de sahip olduğudur (Kratochwil, 1989, s. 43). Ayrıca yapanlar ve yapılar karşılıklı oluşmuştur. Yapılar, yapanları çıkar ve kimlikler bakımından oluşturur, bununla beraber yapıların kendileri de yapanların karşılıklı etkileşimleri neticesinde ortaya çıkar, sonrasında değişim göstermeye başlar. Özneler arasında paylaşılan fikirler, düşünceler, normlar, değerler önem arz etmektedir. Kimlikler, çıkarları ve eylemleri oluşturur (Büyüktanır, 2015, s. 6).

Sosyal inşacılığın üzerinde durduğu ve teorik olarak açıklamalarda bulunduğu önemli kavramlar; anarşi, kimlik/dış politikadır.

1.2.1.3. Sosyal İnşacılık ve Anarşi Kavramı

Dünya politikasındaki değişim ve dönüşümün mümkün olduğunu savunan sosyal inşacı kuramcılar, aktör-yapı arasındaki oluşturucu ve belirleyici etkileri ele aldığı şekilde anarşi kavramını da ele alarak, meselenin üzerinde durmuşlardır. Uluslararası politikada devletlerin üstünde bir otorite olmadığını kabul ederek anarşinin varlığını kabul eden sosyal inşacılık teorisi, önemli olanın anarşinin sosyal içeriği ve yorumlanması olduğunu belirtmiştir. Sosyal inşacılar, tıpkı diğer tüm yapılar

ve kavramlar gibi anarşi kavramının da sosyal olarak inşa edildiğini ileri sürmektedir (Onuf, 2016, s. 8). Sosyal inşacılar, anarşi kavramını realistlerin yaklaşımlarının, varsayımlarının aksine illa tek tip olma durumunda olmayacağını, mutlak bir çatışmaya yol açmayacağını söylemektedirler (Demirtaş, 2015, s. 171). Sosyal inşacılığın en önde gelen ismi olan Alexander Wendt'in deyiimiyle “*Anarşi biz ne yaparsak olur.*” sözleriyle bu durumu açıklamıştır (Wendt, 1999, s. 310). Alexander Wendt, devletlerin kendi içindeki toplumsal inşa süreçlerinin aynı zamanda devletlerin, kendi aralarında da sosyal inşa süreçlerine karşılıklılık mantığıyla etkileyen bir süreç olduğunu, eğer bir devlet militarize olmaya başlarsa diğer devletler tarafından tehdit olarak görülebileceğini, silahlanma kapsamında güvenlik ikilemi yaratarak tehdit, çıkar, savunma gibi yaklaşımları etkileyeceğini belirlemiştir (Wendt, 1995, s. 77).

Wendt, neorealizmin maddi unsurlarla ele aldığı anarşi yaklaşımını eksik bularak açıklama yönünden eleştirmiş, güç, kapasite dağılımı gibi maddi unsurlar üzerinden anarşi kavramının tek yönüyle ele alınmasına karşı durmuştur. İki devletin birbirini tanıyıp tanımayacağı, dost veya düşman olup olmayacakları, statükocu ya da değişimden yana olup olmayacağını, iki ülke arasındaki bağların olup olmayacağı gibi konular hakkında neorealizmin öngöründe bulunamayacağını savunmaktadır. Uluslararası sistem içerisindeki kimliklerin, çıkarların yapısı hakkında varsayımlar olmadan neorealizmin, anarşinin dinamiklerini ve içeriğini öngöremeyeceğini belirtmiştir. Wendt, insanlar meselelere, diğer aktörler de dahil, onlara ifade ettiği anlam üzerinden hareket ederler. Devletler, dostlarına karşı farklı düşmanlarına karşı farklı davranırlar çünkü düşmanlar tehdit edici, dostlar tehdit edici değildir. Farklı bir tabirle dostlar anarşisi, düşmanlar anarşisi de denilebilir. Anarşi ve güç dağılımı bize hangisinin olduğunu söylemede yetersiz kalacaktır. Örneğin; ABD, Kanada için farklı, Küba için farklı öneme sahiptir. Güç dağılımı devletlerin hesaplamalarını etkileyebilir fakat bunun nasıl olduğu kendilerine ve diğerleri hakkındaki düşünceleri şekillendiren özneler arası anlayışlara ve beklentilere, bilgi dağılımına bağlıdır. Örneğin; ABD ve Sovyet Rusya artık düşman olmadıklarına karar verirse “Soğuk Savaş” biter. Bu noktada hareketlerimizi şekillendiren yapıları meydana getiren şey kolektif kimliklerdir (Wendt, 1992, s. 395-396).

Alexander Wendt, uluslararası sistemde üç tip anarşinin mümkün olabileceğini belirtmiştir. İlk tip olarak Thomas Hobbes'den ilham almıştır. Hobbescu anarşide;

devletler bencil bir yaklaşımla çıkarlarını belirlemekte, birbirlerini düşman olarak algılamaktadırlar. Bu anarşi tipinde devletler arasında ilişki biçiminin de doğa hali benzeri bir yapıya dönüştüğünü saptamıştır. İkinci tip için John Locke'den esinlenmiş, Lockeçu anarşide; üst otoritenin olmadığı halde, devletlerin birbirleriyle iş birliği yapabildiğini fakat aralarında rekabetin de olduğunu vurgulamıştır. Son olarak üçüncü tip anarşi için Immanuel Kant'tan esinlenmiştir. Kantçı anarşide; devletler birbirleriyle ortak çıkarlar ve dostça ilişkiler geliştirmektedir (Wendt, 1999, s. 247).

Alexander Wendt, tarihte çoğunlukla Hobbesçi anarşi anlayışının geçerli olduğunu fakat ilerleyen dönemlerde Batılı devletlerden başlayarak diğerlerine doğru Lockeci anarşiye geçiş yapıldığını, devletler arası rekabetin devam ettiğini fakat sürekli gerginliğin sona erdiğini belirtmiştir. Wendt, 20. yüzyılın sonlarından itibaren ise uluslararası siyasetin Kantçı özellikler taşımaya başladığını savunmuştur (Wendt, 1999, s. 388).

Uluslararası sistemde, devletlerin üstünde bir güç ve otoritenin olmayışı ve devletlerin bu güç ve otorite yokluğunu, devletlerin kendi aralarında güç rekabeti yapmasını gerektiren, güvenlik ikilemleri oluşturan belirleyici bir norma dönüştüren de devletlerin bu güç yokluğuna verdikleri anlam ve yerleşmiş dış politika pratikleridir. Uluslararası sistemde devletlerin kolektif anlam dünyalarının ve davranış biçimlerinin var olduğu bir sosyo-kültürel yapı olduğunu, bu yapı anarşik yapıyı içine alıp şekillendirir. Sosyal inşacılar, bu sosyal, kültürel yapıyı oluşturan kurallar, fikirler ve normların üzerine eğilmişlerdir (Rumelili, 2015, s. 155).

1.2.1.4. Sosyal İnşacılık ve Kimlik Kavramı

Devletlerin kimliklerinin nasıl bir dış politika geliştireceği konusunda doğrudan bir etkiye sahip olduğunu, devletlerin kimliklerini öncelikli olarak belirlediğini, daha sonrasında ise bu kimliğe uygun çıkarları belirlediği tespit edilmiştir. Devletler, en sonunda kimlik temelinde meydana getirdiği çıkarlarına uygun politikalar oluşturmaktadır (Demirtaş, 2015, s. 172). Sosyal inşacılık; neorealizmin ön plana çıkardığı güç, güvenlik, çıkar, tehdit gibi kavramlar, bunlar üzerinden teorik yaklaşımlarının aksine, kimlik kavramını ön plana çıkararak, aktör ve yapıların açıklanmasında önemli kavramlarından birisi haline getirmiştir (Birdişli ve Başurğan, 2017, s. 62).

Sosyal İnşacılar; aktörlerin kimliksel faktörlerini etkileyen düşünce ve eylemlerine şekil veren kültür, ideoloji, temel inançların karar alma süreçlerini nasıl etkilediklerini çözümlenmeye çalışır (Arı ve Kıran, 2011, s. 51). Materyalist yaklaşımdan farklı olarak, insan topluluklarının yapısını fiziki bir olgu olmaktan çok kültürel olduğunu ve bu yapıların sadece davranışları düzenlemediğini aynı zamanda kimlikleri ve çıkarları da inşa eden bir faktör olarak görür (Wendt, 1999, s. 193).

Sosyal İnşacılığın aksine neorealizm ve neoliberalizm kimlik yaklaşımında, dünyadaki siyaset birimlerinin ve devletlerin sadece bir kimliği olduğunu, bu kimliğin de temel belirleyicisinin güç ve çıkar olduğunu savunmaktadır (Hopf, 1998, s. 175). Bu yüzden devletlerin karşılıklı ilişkilerindeki etkileşimleri, çıkar odaklı kimliği değiştiremeyecektir (Wendt, 1995, s. 81).

Neorealizm ve neoliberalizm, devleti üniter bir aktör olarak verili alır. Aktörlerin kimlik ve çıkarları dış kaynaklı teorik veriler olarak görerek, çıkar ve kimlikleri sabit veriler olarak ele almaktadır (Wendt, 1999, 336). Neorealizm ve neoliberalizm daha çok davranışçı olarak kimlik yaklaşımı sergilerken, sosyal inşacılık; kimlik ve çıkarların ilk olarak nasıl ortaya çıktığı, nasıl kurulduğu üzerine odaklanmaktadır. Neorealizm ve neoliberalizmin davranışçı yaklaşımına karşı sosyal inşacılık, kimlik ve tercih teorisini geliştirmiştir. Neorealizm ile neoliberalizm, aktörlerin kimlik ve çıkarlarını sabit görürken, kimlik ve çıkar yapılarında meydana gelebilecek değişimleri kuramsal olarak açıklamamaktadırlar. Kimlik ve çıkar değişimini kapsama alanının dışında bırakmaktadırlar. Sosyal inşacılık, çıkarların temel kaynağının düşünsel unsurlar ve kimlikler olduğunu iddia etmekte, dış politika yöneliminin ya da ulusal güvenlik anlayışı ve stratejilerinin, devletlerin kimlik oluşum süreçlerine içsel olduğunu belirtmektedir (Küçük, 2009, s. 783).

Kimlik, sosyal inşacı teoride, uluslararası ilişkilerin sosyal-kültürel yapısını, devletlerin tercih ve davranışlarına bağlayan kavramlardan birisidir. Devlet kimliği, sosyal aktörler tarafından oluşturulur. Bu kimlikler sabit verili olarak ele alınmaz. Toplulukların sahip oldukları din, etniste gibi özelliklere indirgenemez. Sosyal inşacılık, devlet kimliklerinin hem ulusal düzeyde hem de devletlerarasında var olan ortak anlayışlarla şekillenip, inşa edildiğini öne sürer. Devlet kimliğinin kendisini nasıl tanımladığı ve bu tanımlamanın devletlerarası ortak anlayışlar içinde ne kadar kabul gördüğüdür (Rumelili, 2015, s. 159).

Devletlerin kimlikleri, dışarıdan gelen zorlamalarla değil, birbirleri ile olan etkileşimleriyle gelişen iletişim sürecinde, belli bir öğrenme süreci sonunda şekillenmeye başlar. Bu etkileşimler devletlere farklı biçimlerde iş birliği biçimlerini geliştirmelerini, karşılıklı taahhütlerle kimlik ve çıkarlarını yeniden oluşturmalarını sağlar (Yalvaç, 2011, s. 81).

Kimlik, devletlerin çıkar tanımlamalarını, tehdit algılarını ve tercihleri şekillendirmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Kimliğin, çıkar tanımını teşkil etmektedir. Devletlerin kimliklerini onaylatmak için hareket etmektedir. Ayrıca kimlik, devletlerin tehdit algılarını şekillendirmektedir (Rumelili, 2015, s. 159). Ortaya çıkan bir tehdit karşısında devletlerin benlik ve kimlik yapısında değişime gidebileceğini, bu tehditten dolayı iş birliğine giden devletler, etkileşim yaşayarak kolektif kimlikler oluşturabilmektedirler (Wendt, 1994, s. 317). Alexander Wendt, devletin kurumsal kimliğinin dört çıkar üzerine kurulduğunu bunlarında; fiziksel güvenlik, ontolojik güvenlik ve istikrarının devamı, diğer devletler tarafından tanınmak, devletin ve toplumun refahı olduğudur (Wendt, 1994, s. 317). Bu dört unsur üzerinden devletlerin kimliklerini ve varlıklarını korumak için uluslararası sistemde yapacakları ilişkiler, zamanla yaşanan karşılıklı etkileşim kolektif iş birliğine dönüşebilir. Günümüz kapitalist sistemdeki devletler, ekonomik ve güvenlik temelli kolektif girişimler yapmaktadır. Bu yaşanan süreç karşılıklı iletişimle ortak değerler, normlar, fikirler üretmekte, bu yolla bir inşa sürecine neden olmaktadır. Kolektif kimlikler, bazen devletlerin kişisel çıkarlarını ve yaklaşımlarını törpülemekte, karşılıklı inşa süreçleri ile ortak çıkarları ön plana doğru hareket ettirmektedir. Alexander Wendt'e göre Avrupa Birliği ve NATO kolektif kimlik yaratılmasında başarılı iki oluşumdur. Ekonomik alanda AB'yi başarılı kolektif kimlik olarak gören Wendt, güvenlik konusunda da NATO'yu başarılı kolektif kimlik olarak görmüştür (Wendt, 1999, s. 392-393).

Sosyal inşacılık teorisi, kimliğin uluslararası siyasetin sosyal-düşünsel üst yapısının, aktörlerin eylemlerine sebebiyet verdiğini belirlemektedir. Uluslararası siyasetin yaygın olan fikirler, düşünceler, normlar ve kültürel yaklaşımlarının devletlerin kimliklerini şekillendirdikleri, bu doğrultuda devletlerin davranışlarına etki eden faktörler olmaktadır. Kimlik değişim sürecinde, devletlerin kolektif kimlikler oluşturabileceğine, bu yolla diğer devletleri “öteki” değil daha geniş bir şekilde bir “ben”in parçası olarak görmeye başlayacaklardır (Rumelili, 2015, s. 173).

1.2.2. Postyapısalcılık

Postyapısalcılık, postmodernizm olarak bilinmekte ve genel olarak aynı anlamda kullanılmaktadır (Elias ve Sutch, 2013, s. 49). Postyapısalcılıkla ilgili yapılan tartışmaların çoğunda postmodernizmin kavramları da yer almaktadır (Güler, 2013, s. 49). Postmodernizm 1960'lı yıllarda gelişen felsefi temelli hareketlerden adını almıştır (Williams, 2005, s. 1). Postmodernizm, 1960'lı yıllarda dilbilim, edebiyat, mimari, sosyoloji gibi alanlarda modernizmin eleştirisi ile ortaya çıkmaya başlamış, radikal bir şekilde siyaset alanından akademik alana toplumsal yaşama dair eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir (Arı, 2009, s. 122). Modernist olan her şeye bir meydan okuma olan post modernizm, toplumsal bilimlere ve doğa bilimlerine karşı alternatif bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır (Ongur, 2015, s. 239).

Postmodernizmin ortaya çıkışı, edebi ve kültürel eleştiri ile başlamıştır. Meta teorik yaklaşım temelli olan postmodernizm ilk eleştirilerinden birisi bilimsel yöntemlerde objektif yaklaşım eleştirisi olmuş, bilim insanının kendi düşünsel ve fikrinsel yaklaşımının olduğunu, bunun neticesindeki eylemsel hareketlerinde tarafsız olamayacağı tezini ileri sürmüştür (Elias ve Sutch, 2013, s. 118). 1970'lerden itibaren ise temel tartışma konusunu bilimsel çalışmalarda yaklaşımın epistemolojisi ve metodolojisini eleştirerek yapmaya başlamıştır. Epistemolojik olarak dünyayı algılamayla beraber metodolojide pratiğe dökme anlamında eleştirel yaklaşım sergilemiştir (Griffiths ve O'Callaghan, 2002, s. 249). Doğa bilimlerindeki pozitivist anlayışı kantitatif metotları ve analitik metotları eleştiren post modernizm, düşünsel anlayışın nerede konumlandığını, özne-nesne ayrımı temelli yaklaşıma karşı duruş sergilemiş; ahlaki, politik ve ideolojik olarak soyutlanmış bilginin eksik kalacağı yaklaşımını savunmuştur. Bilim insanının kendisinin bu soyutlama içerisine nasıl gireceği ve tarafsız kalacağı net olamayacağı, bilginin tarafsız şekilde verilemeyeceği iddiasında bulunmuştur. Doğa bilimlerindeki Newton mekaniği'nin*

* Newton Mekaniği, 17.yüzyıl biliminin başarılarını taçlandıran Newtoncu fizik, 20.yüzyıla kadarki birçok bilimsel düşüncenin temelini oluşturan matematiksel dünya teorisine tutarlılık kazandırır. Evren ve matematik ilişkisinden hareketle, mekanik tabiat kavramına ulaşılır. Bu kavram, tabiatın belli yasalara göre işleyen mekanik bir mekanizma ya da makine olduğu imgesine dayanmaktadır. Buna göre tabiat, bütünüyle maddeden ibarettir ve maddenin zaman ve mekândaki hareketleri güç yasalarıyla belirlenmektedir. Bu hareket ve yasalar bilindikçe tabiatı da bilmek, tabiatın gizlerini çözmek mümkündür Sorun, bilme işleminin nasıl ve hangi araçla gerçekleştirileceğidir. Bu da bilimsel yöntemle ilgili tartışmaları getirir. Doğa bilimlerinde ulaşılan kesin sonuçlar, insani ve kültürel bilimlerde de beklenir. Doğa ve sosyal bilim ayrımı söz konusu değildir. Dolayısıyla doğa bilimleri geliştikçe sosyal bilimleri yöntem açısından belirlemeye başlar (Köroğlu ve Köroğlu, 2016, s. 1-16).

sosyal bilimlerde geçerli olamayacağını savunmuştur. Bilginin güç ile ilişkili olduğunu savunan postmodernizm, dil-söylem üzerinden bu ilişkinin toplumsal, siyasal, bilimsel alana sirayet ettiğini söylemektedir (Jackson ve Sorensen, 2013, s. 232). Michel Foucault, Jacques Derrida, François Lyotard, Roland Barthes, Richard Rorty, Paul Feyerabend gibi önemli yazarlar postmodernizme katkıda bulunan isimler arasında yer almıştır (Jackson ve Sorensen, 2013, s. 235).

Postyapısalcılık teorisi 1960'lı yıllarda Avrupa kıtasındaki felsefi gelişmelerden etkilenmiş, bununla beraber iki farklı yaklaşım olmalarına rağmen postmodernizmle aynı anlamda kullanılmıştır. Postyapısalcılık genel anlamda herhangi bir şey, ne olduğu değil bir yapı içerisinde ne olmadığıyla anlam bulurken, postmodernizm; 17. yüzyıl ve sonrasında kapitalizm, modern-bürokratik devlet, Protestanlık gibi yeni olguların ekseninde oluşan özne-nesne karşıtlığına dayalı Kartezyen bilgi* üretimine karşı eleştirel yaklaşımdır. Bu eleştiri de özne ile nesnenin birbirinden bağımsız kurulamayacağı ve olamayacağını göstermiştir (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 380).

1980'li yıllardan başlayarak günümüze kadar etkisini sürdüren postyapısalcılık teorisi, temelde hâkim teoriler olan neorealizm ve neoliberalizm üzerinden gücün maskelenmesi eleştirisini getirmiştir (Griffiths ve O'Callaghan, 2002, s. 250). Postyapısalcılık, dünya politikasının sadece doğası ve işleyişini değil aynı zamanda dış politika, egemenlik, devlet gibi temel kavramların yeniden okunması, değerlendirilmesi gerektiğini savunan bir yaklaşım benimsemiştir. Postyapısalcılık, diğer teorilerin ve bilgi üretim süreçlerinin hangi alternatif yaklaşım ve değerlendirme imkanlarını engellediği, temelci bir uluslararası ilişkiler anlayışını nasıl modern devletin ana söylemi haline getirdiğini gösterme çabasıdadır (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 380). Postyapısalcı kuram, ağırlıklı olarak Fransız filozofların özellikle de bunlardan Jacques Derrida ve Michel Foucault'tan beslenerek, sosyal kuramı uluslararası ilişkiler disiplini ile buluşturmışlardır. Buradan temellenen postyapısalcılık, ontolojik ve epistemolojik açıdan diğer uluslararası ilişki teorilerinden farklılaşır. Postyapısalcılık teorisinin temelinde dil yatmaktadır. Dil burada, sosyal dünyada gerçekleşenleri

* Kartezyen Bilgi, Kartezyen düşüncede fiziksel şeylerin tanrının bir ürünü olduğu düşüncesi var olmakta, uzamda maddi töz içeren cisimlerden oluştuğunu ve onda hiç boş yer bir mevcut değildir. Boşluk ve yokluk aynı şeylerdir. Bizim bilemeyeceğimiz fakat tanrının yaratmış olduğu pek çok canlının var olabilir, uzamlar da boşluğa yer vermeyecek şekilde uzayı kaplamıştır. Kartezyen düşünce bunları tanrının dünyayı var ederken koyduğu yasalara bağlamıştır. Bu durumda tanrının asla değişmemesinden kaynaklanır. Tanrının değişmezliğinden hareketle de dünyadaki maddenin hareketi korunumu da sağlanmış olur (Altuner, 2013, s. 16-30).

yansıtan gerçekliğin basit bir aynası olarak algılanmamakta, dilden bağımsız bir sosyal gerçekliğin olmadığı ve dilin sosyal gerçekliği yansıttığı vurgulanmaktadır (Aydın-Düzgit, 2015, s. 155).

Postyapısalcı teori, uluslararası siyaseti modern devletçi gelenekten beslenerek okuyan anlayışın eleştirisini yaparak işe başlar. Modern ana akım devlet felsefesi dışarı/yabancı ile içeri/yerli farklılığının bir devlet için tehdit ve korku unsurları haline getirilmesi ve bu tehdidin iktidar üretici gücü üzerine kurulmuştur (Aydın-Düzgit, 2015, s. 156). Bu geleneksel anlayışta dünya da iki farklı bölgeye bölünmüştür: milli olan, uluslararası olan. İçeride kalan yani sınırları bilinen topluluk/millet ilerlemeyi, akılcılığı, düzeni temsil ederken, dışarıda bırakılan topluluklar/milletler ise potansiyel bir tehdit olgusudur ve kaba kuvveti, düzensizliği simgelerler. Bu ortamda belli devletleri/aktörleri sürekli düşman olarak kuran devletler aslında kendi oluşumlarını da güvence altına almış olurlar. Bu modernist yaklaşım, coğrafi mekânı da objektif bir biçimde bilinebilecek yani kendi içinde yaşayanları bağımsız olarak kendi anlamını kendi kendine sorunsuz bir biçimde dışarıya sunabilecek bir obje olarak görmektedir. Geleneksel uluslararası ilişkilerde coğrafyanın toplumların kaderini belirlediği tezinin aksine, postyapısalcı yaklaşımda bir toplumun yaşadığı coğrafi mekânı anlamlandırırken kendi görsel-söylemsel ve siyasal ortamın dinamikleriyle hareket etmek durumundadır. Bu bilgiler ışığında postyapısalcılık, Soğuk Savaş, dış politika, dost-düşman ülke, savaş veya barış gibi sıkça kullanılan kavramların her zaman ve her zemine uygun ve herkes için geçerli bağımsız anlamlar taşımamaktadır. Yine aynı şekilde ulusal çıkar, ulusal güvenlik, dış politika, güvenlik gibi kavramların bilgisi çoğunlukla teknik bilimsel olarak “doğru bilgi seviyesinde” ve sadece belli kurumlar tarafından üretildiği için siyasi ve kurumsal çıkar hesaplarının da etkisinde şekillenmektedir (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 380-381).

Postyapısalcılık, realizm teorikleştirdiği anarşik, düzensiz, belirsiz ve kaotik bir dış (uluslararası) yapının karşısına düzenli, güvenli, hukuk ve adaletin gözetildiği bir iç siyasi yapının konulması fikrine karşı çıkmaktadır. Bu türden bir yaklaşımın daha doğrusu tehlikeli dışarı ile güvenli içeri ikileminin kurgusal olduğunu, bu kurgunun devletin ortaya çıkmasında, toplumun gözünde meşruiyetini ve hayatını sürdürmesinde öneminin büyük olduğudur. Bu nedenden dolayı devletler kimliklerini sürekli düşman aramak durumunda kalarak inşa ederler. Halkı istikrarsız kimliklere sahip bir devlet, içteki istikrarsızlığın ve düzensizliğin önünü almak için dış

politikasının sıklıkla dışarıdaki düşman devletlerin ya da dış tehditlerin varlığına dayandırır. Bu dış tehditler ve düşmanlar içeride bir “ortak biz”in inşasında temel girdi ve gereçlerdir (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 381).

Postyapısalcılık yukarıda bahsettiğimiz temel yaklaşımların saptamalarını yaparken şu metodolojik yöntemleri kullanmaktadır: Bilgi-iktidar, söylem, soy-bilim, yapı-söküm ve çifte okuma (Edkins, 2007, s. 94-95).

1.2.2.1. Bilgi-İktidar

Bilgi, gerçek anlamıyla, doğru yöntemler kullanılarak elde edilmişse, herhangi bir ideoloji ve siyasetin aracı olmadığı, zamana ve mekâna bağlı kalmaksızın geçerli ve evrensel olması ve iktidar veya yönetenlere rağmen direnç göstermesi beklenen bir tanımlı içermektedir. Fakat postyapısalcılar bu duruma şüphe ile bakmakta, bilgi ve iktidarın birbirini etkileyen ve destekleyen bir ilişki yapısı içinde olduğunu ima etmektedirler. İki kavramında birbirinden bağımsız olmadığını savunmaktadırlar. Michel Foucault’a göre bilgi ve iktidar doğrudan birbirini ima etmektedir ve bilgi içermeyen bir iktidar ilişkisinden bahsedilemez (Foucault, 2002, çev., s. 27). İktidarı, egemenlik ve onu elinde bulunduranlar ile ona sahip olamayanlar veya katlanmak zorunda olanlar arasında bir güç biçimi olarak düşünmek yanıltıcı olur. İktidar yeri belirlenemeyen bir zenginlik veya bir meta-mal gibi sahiplenilebilir olmayan, dolaşımda kalan, aktörler ve süreçler arası işleyen bir güç olarak çözümlenmelidir (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 384). Kısaca söylemek gerekirse bireyin iktidarın neresinde durduğunun analizi değil, asıl olarak bireyin hem etmen hem de aracı olarak analizi ve iktidarın kendisini oluşturan bireyler aracılığı ile nasıl yayıldığına düşünülmesidir.

Foucault, iktidarın yönetim biçiminden ekonomiye, ekonomiden üretim biçimine belli sınırlar içerisinde bilginin tutulduğunu, bireyin kimliği özne durumunun iktidarın elinde bulundurduğu araçlar ile üretilip verildiği, aslında kendisini özne olarak veya kimliğini oluşturan durumu iktidarın belirlediğidir (Foucault, 2014, çev., s. 60-62). Foucault, bilgi-iktidar ilişkisinin kuramsal olarak açık ve net bir şekilde ortaya konulması gerektiğini, bunun geliştirilebilmesi için de özne kavramının da incelenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Foucault, öznenin kendisi tarihsel güçlerin ürünüdür ve farklı koşullarda farklı özneler üretir. Foucault’a göre özneler, iktidar tarafından şekillenen toplumsal ilişkiler içerisinde var olup hayat bulmaktadır (Çelebi, 2013, s. 513).

Foucault'a göre üç iktidarın üç temel özelliği bulunmaktadır. İktidar üretken bir yapıdır, toplumsal düzenin tamamına sirayet eden geniş bir yetki alanı oluşturmaktadır ve belirleyici bir konuma sahiptir (Çelebi, 2013, s. 514). İktidarlar kendilerine meşruluk aynı zamanda işlevsellik kazandırdığı için bilgiyle alış-veriş içinde olmak durumundadır. Bilgi-iktidar ilişkisinde iktidarların bilginin dolaşımını yönetme ve diğer bilgi kaynaklarını marjinalleştirme becerisi de önemlidir. Tarih boyunca iktidarlar sınırlı kişiler tarafından erişim imkânı olan bilgiler üzerinden iktidar inşa etmişlerdir. Günümüzde bilgiye ulaşma yönünde önemli gelişmeler yaşanmakta, bu gerçeklikle hareketle bilgi-iktidar ilişkisinde gizlenen bilginin de erişilebilir olduğu söylenebilir. Bilgi-iktidar ilişkisindeki bu dönüşüm de bilişim ve iletişim imkânlarının gelişmesinin etkisi olduğudur (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 385).

Foucault, bilgi ile iktidar arasındaki ilişkide bilginin iktidar tarafından üretilen bir araç olduğunu söylemektedir. Bilgi ile iktidar arasında döngüsel bir ilişki biçimi olduğunu ve bunun iktidar pratiklerinden ayrı düşünülemediği görüşündedir. Buradan hareketle bilginin evrenselliği ilkesinin de devletler ve aktörler tarafından uluslararası sistemde sıkça kullanılan bir argüman olduğu görülmektedir. Devletler ve aktörler uluslararası sistemde başat güç olma veyahut hegemonyalarını inşa etme süreçlerinde ve söylemlerinde bilginin evrensel olma ilkesine vurgu yapmaktadırlar. Devletlerin dış politikalar vasıtasıyla uluslararası sistemde hegemonya inşa etmede, iç politika ise yönettikleri topluma kararlarını uygulatabilme konusunda, modern bilim ve bilgi üretme biçimlerini meşrulaştırma araçları haline getirmektedirler (Karakaş, 2002, 159-160).

1.2.2.2. Söylem

Söylem, “*belli bir zaman diliminde geçerli olan, kendisine yönelik ciddi itirazların geliştirilmediği ve farklı bir dile getirme olarak ortaya çıkan söylemlerin marjinal konuma itildiği bir işleyiştir*” (Balcı, 2011, s. 13). Söylem, bilgi-iktidar arasındaki ilişki temelinde düşünülebilecek kavram halindedir. Bu temelde baktığımızda, söylem herhangi spesifik bir dönemde bilgi ile iktidar arasındaki alışverişin ürettiği yanlı bir bilgi konumundadır. Bilgi, kaçınılmaz olarak bilgi ve iktidar arasındaki bağlantıdan hareketle bir söylem üzerinden oluşur. Postyapısalcılık teorisine göre, sosyal gerçeklik söyleminin pratikteki yansımaları ile beraber inşa edilmektedir. Postyapısalcı teori analiz yorumlamada farklı sosyal gerçeklerin

araştırılmasını savunmaktadır. Uluslararası politikada hiyerarşik ve dışlayıcı iktidar ilişki ve pratiklerinin ne şekilde inşa edildiklerinin, hangi söylemsel araçlarla ve nasıl egemen konuma yükseldiklerinin ve alternatiflerinin ne olabileceğini incelemesi gerektiğini söylemektedir (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 386). Postyapısalcılık teorisinin buradaki amacı, dilsel analiz değil, aynı zamanda alternatif ve daha az dışlayıcı söylemsel bilgi üretiminin siyasetteki pratik imkanını araştırma çabasına girmektir (Aydın-Düzgüt, 2015, s. 50).

Söylem, bilgi-iktidar ilişkisindeki gibi iktidar kavramı ile doğrudan ilintilidir. Söylemler üretildikleri toplum ya da aktörler tarafından bilgi-iktidar ilişkisine dahil olmaktadır. Söylem, Foucault'ın felsefesi çalışmalarında da metodolojik, arkeolojik ve soybilimsel çalışma dönemlerinde ele aldığı ve sorunsallaştırdığı bir kavramdır (Demir-Güreş, 2013, s. 56). Foucault, söylemlerin ve söylemsel oluşumların toplum üzerinde iktidarın oluşmasında ve bu iktidarın kullanılmasında önemli bir araç olduğunu düşünmektedir. Sosyal ve siyasal gelişmeler söylemlerin eylemlere dönüşmesi ile beraber kurgulanır. Bu temelde uluslararası politikada sosyal ve siyasal gelişmeleri analiz edebilmek için, gelişmelerin temellendirildiği söylemsel dinamiklerin ve kurgulanma şeklinin ortaya çıkartılması gerekmektedir. Bu yolla alternatif söylemler ve pratikler oluşturulabilir. Söylem analizi, kimlik, yapı, sistem gibi kavramların inşasında farklı, olumlu, genişletilmiş anlamsal yapılar geliştirilebilmesi için önemli bir faktör olabilir (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 386).

1.2.2.3. Soybilim

Soybilim, basitçe kavramların, düşüncelerin ve öznelerin tarihsel süreç içerisinde güç ile bilgi arasındaki ilişkide kökenini, sicilini ve gömülü bulunan anlamları çıkarmaya çalışan tarihsel bir incelemedir (Burchill, 2005, s. 163). Soybilim olaylara göre aşkın bir konumu bulunan ve tarih içinde kendi “bomboş kimliği ile koşturan” bir özne anlayışı yerine bilgilerin, söylemlerin ve nesne alanlarının nasıl kurulduğunu açıklayabilecek bir tarih incelemesidir. Yine bir diğer ifadeyle soy-bilim, bilginin arkasında bulunan ama nesnel sayılabilmek için kendini sürekli gizleyen iktidarı gözler önüne serme çabasıdır. Postyapısalcılık, tek bir doğru ve lineer ilerleyen bir tarih algısı yerine aynı anda var olan, farklı tarihsel anlamların incelenmesini savunmaktadır. Herhangi bir siyasi olayın temsili üzerinde farklı yorumsal ifadeler olabileceğini ve bunlar arası bir mücadelenin olacağını altı çizilmektedir.

Postyapısalcılar, bir olayın ya da gelişmenin özünü ortaya çıkarmaktan ziyade daha önemli olanın, söz konusu olay ya da gelişmeyi şekillendiren ve oluşumu etkileyen faktörlerin açığa çıkarılmasıyla ilgilendirirler (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 387).

1.2.2.4. Yapısöküm ve Çifte Okuma

Yapısöküm, gerçek mutlak bir doğrunun olmadığını, Batı metafiziğinde kesin olduğu düşünülen doğruları farklı perspektiflerden ele alarak eleştirmemizi istemektedir. Yapısöküm tekniğini ortaya koyan Jacques Derrida, dünyanın bir kurgu olduğunu ve bunun da kriz yarattığını düşünmüştür (Yanık, 2016, s. 91). Yapısöküm sağlam ve değişmez görülen teori, metin, söylem, yapı, topluluk, kurum ya da herhangi bir şeyin hem inşa hem de yıkımı ile ilgilidir. Bunu kavram ve karşıtlıkların etkilerini ve zararlarını göstererek, karşıt kavramların aralarındaki temelde görülmeyen ilişki biçimini açığa çıkararak ve yıkararak yapmaktadır. Postyapısalcılar, iki kavram arasındaki açık karşıtlık ne açıktır ne de bir karşıtlık içerir önermesini savunmaktadır. Karşıtlık ilişkisi içinde olduğu düşünülen kavramların birbirine içkin olduğu savı postyapısalcılar tarafından dillendirilir. Postyapısalcılar, her bir terim kendi içinde örtülü bir farklılığı barındırırken, yine aynı zamanda saf, birebir kendisi, tamamlanmış ya da diğerinden tamamen ayrılmış değildir. Yapısöküm bir taraftan kavramların nasıl meydana geldiğini ve aralarındaki bütünselliği ortaya koyarken öte taraftan kavramlar arasındaki istikrarsızlığı işaret ederek bu ilişkiyi yıkmakta ve açığa çıkarma gayretindedir (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 387).

Jacques Derrida, istikrarın sağlanması ve istikrarsızlık arasındaki ilişkiyi “çifte okumak” perspektifiyle ortaya koyar. Buna göre ilk okuma metne hâkim yorumun tekrar edilmesidir. Buradaki amaç temel metnini aslına sadık kalınarak anlatılırken metnin iç bütünlüğünü ortaya koyma çabasıdır. Burada temel metin aslına sadık kalınarak anlatılırken, amaç metnin iç bütünlüğünü ortaya koymaktır. İkinci okuma ise ezber bozan okumasıdır. Ezber bozan okuma; metnin, söylemin ya da kurumun bünyesindeki iç çelişkileri ve bu çelişkilerin üstünün ne şekilde örtüldüğünü, kendilerindeki istikrarsızlığı ve kriz etkenlerini ortaya çıkartarak göstermeye çalışmaktır. Yapısöküm tarzı olarak çifte okumanın hedefi metnin sonunda tek ve nihai bir okumanın olmadığını sorunun metnin oluşturulurken iç bütünlük uğruna yapılan çelişkilerin nasıl olduğunu ortaya dökmektir (Edkins, 2007, s. 97).

Postyapısalcılık teorisinde metinsellik kavramı yaygın olarak kullanılmaktadır. Postyapısalcı teorisyenler yapısöküm ve çifte okuma stratejisini kullanarak metnin ardındaki iktidar ilişkilerini ifşa etmeye çalışırlar. Postyapısalcı kurama göre metin, içerisinde yer alan terimler arasında bir hiyerarşi üretmektedir. Kavramların ya da terimlerin birbirine üstün olması, üstün olanın diğerine bağımlı olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla bir kavramın diğerine üstün olarak kabul edilmesi o kavramın diğer kavramla olan bağımlılık ilişkisini reddetmesiyle gerçekleşir. Doğru ile yanlış, merkez ile çevre, anlam ile anlamsızlık, özne ile nesne, içsel ile dışsal, kendi ile öteki, kendi başlarına değil birlikte değerlendirildiklerinde bir anlam ifade etmektedir (Kardaş ve Erdağ, 2015, s. 389). Bu bağlamda yapısöküm ve çifte okuma metnin söylemsel ve içinde barındırdığı çelişkileri birlikte ortaya çıkarılmasıdır.

1.3. Kimlik-Güvenlik İlişisine Teorik Yaklaşımlar

Kimlik, uluslararası sistemdeki aktörlerin yapısını, ne olduğunu ve nasıl var olduğunu, kimliklerin aktörlerin çıkarları ile nasıl hareket ettiğini, anlamlar bütünü içerisinde analiz etmemizi sağlar. Bu olgular temelinde aktörlerin varlığı, kimliği üzerinden inşa edilmektedir. Varlık durumu aynı zamanda, kimliğin varoluşsal meselesi haline gelmektedir. Kimliklerin inşası bir süreçtir ve inşa edilme süreçleri kimliklerin oluşturulma süreçleriyle sonlanmaz. Kimliğin ontolojik olarak devamlılığının sağlanması da bir süreçtir. Kimliğin varlığına karşı oluşabilecek tehditlerin önlenmesi, kimliğin devamlılığının sağlanması ancak güvenliğiyle mümkün olacaktır. Kimlik aynı zamanda bir güvenlik meselesidir ve kimlik-güvenlik kavramları birbiriyle iç içe geçmektedir. Bir kimlik oluşturulurken bu nedenle güvenlik, kimliğe içsel bir şekilde inşa edilmektedir. Kimliğin ontolojisi ve kendisine has değerleri, kimliğin güvenliğine ait normlar, değerler, çıkarlar ve kültürü de yaratmaktadır. Bu durum, kimliğin bu olguları yaratırken güvenlik meselesinde de kendisine içsel olarak, kimlik-güvenlik olgusu olarak inşa edilir. Her kimlik aynı zamanda bir güvenlik kimliği de meydana getirir. Kimliğin sahip olduğu değerler, güvenlik kimliğinin de sahip olduğu değerler olarak inşa edilir. Bu yüzden kimlik-güvenlik ilişkisi ele alınmadan, aktörlerin davranışları ve kimlik analizleri, kuramsal açıklama yönünden eksik kalacaktır.

Tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinin, teorik ve kavramsal olarak altyapısının oluşturulmasında, ayrıca tezin daha iyi anlaşılabilmesi ve önemi açısından, kimlik-

güvenlik ilişkisinin teorik çerçevede açıklanması gerekli ve elzemdir. Bu nedenle, uluslararası ilişkiler disiplinde, kimlik-güvenlik yaklaşımını ele alarak, analiz eden ve kuramsal yaklaşım sergileyen teorilerle alt başlıklar şeklinde incelenecektir.

Kimlik-güvenlik arasındaki ilişki, sosyal inşacılık ile postyapısalcılık teorileri arasında analiz düzeyinde ele alınmış, sistemsel hale getirilmiştir. Her iki teoride epistemolojik ve metodolojik yaklaşımları çerçevesinde kimlik ve güvenliğin ilişkisel yapısını analiz etmiştir. Postyapısalcılık teorisiyle sosyal inşacılık teorisi, kimlik yaklaşımında sergiledikleri farklı kuramsal açıklamalarında olduğu gibi kimlik ve güvenlik arasındaki ilişkinin açıklamasında, analizlerinde farklı duruş sergilemişlerdir. İki teoride de dış politika açıklamasında kimlik-güvenlik arasındaki ilişkinin farklı işlevlere sahip olduğu görülmektedir.

Sosyal inşacılık teorisi, kimlik-güvenlik ilişkisine, kimlik kavramında olduğu gibi pozitif değerler yüklerken, postyapısalcılık, negatif değerler yüklemektedir. İki teoride analiz seviyesinde farklı yaklaşım sergilemiştir. Kimlik-güvenlik arasındaki ilişki, teoriler çerçevesinde analiz seviyesi, teorik yaklaşımları aşağıdaki bölümlerde, sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorileri ve bu teorilere bağlantılı güvenlik kuramlarıyla ele alınacaktır.

1.3.1. Sosyal İnşacı Yaklaşım

Soğuk Savaş'ın bitişi ile beraber iki kutuplu sistemde var olan iki süper gücün başını çektiği ideolojik kamp ve nükleer savaş tehdidi ortadan kalkarken, uluslararası sistemde yaşanmaya başlayan süreçle beraber daha farklı güvenlik sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Yüksek teknolojinin terör örgütlerinin eline geçme riski, göçmen ve mülteci sorunu, çevresel kirlilik tehlikesi, insan hakları ve hukukundaki ihlaller yeni sorunlar olarak ortaya çıkmaya başlarken, aynı zamanda devletlerin iç ve dış politika kapasitelerini test eder hale gelmiştir (Katzenstein, 2019, s. 4-5).

Yaşanan bu süreçle, Soğuk Savaş Dönemi teorileri, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmaya başlayan uluslararası sistemle, yeni güvenlik sorunlarını açıklamada, çözüm üretme noktasında yetersiz kalmıştır. Teorik yaklaşımların yanında, yeni güvenlik yaklaşımlarında arayışlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Soğuk Savaş Dönemi'ne ait statik güvenlik anlayışının ve yapılanmasının gözden geçirilmesi gerekliliği elzem olmuştur. Uluslararası sistemin ve güvenlik sorunlarının tek bir açıdan değil; kimlik, toplumsal hafıza, normlar, inançlar, algılar, değerler ve önyargılar gibi çok boyutlu bir

yaklaşım geliştirilmesi gerektiği fikri eğilim kazanmıştır (Sandıklı ve Emeklier, 2012, s. 39).

Realizm, klasik bir biçimde güvenliği, güç ve askeri kapasite üzerinden açıklarken, fikirler, normlar ve kimlik eksenli sosyal yaklaşımı, güvenlik meselelerinde göz ardı etmiş kavramsal yaklaşımın yanında kuramsal yaklaşımda da ele almamıştır. Devletlerin ister demokratik ister otoriter tipte olsun, uluslararası sistemde çıkar temelli hareket ettiğini aynı şekilde davrandığı olgusuyla, sosyal unsurlara yer vermemiştir (O'Bryan, 2019). Sosyal inşacı teori, realizmin güç merkezli yorumladığı güvenlik kavramını, normlar, fikirler, kültürler gibi sosyal unsurlar yönünden ele almaya, kimlik temelli bir güvenlik inşa etmeye çalışmaktadır. Realizmin güvenlik denklemindeki, askeri kapasite ve teknoloji gibi maddi güç bileşenlerini ikinci plana atarak, kimliği merkeze taşımıştır. Sosyal inşacılığa göre aktörlerin uluslararası sistemdeki davranış biçimlerini belirleyen değişkenlerin başında, kimlik gelmektedir. Devletleri çatışmaya veya uzlaşmaya iten ana unsur kimlikleridir. Uluslararası sistemdeki güvenlik ilişkilerini de kimlikler şekillendirmektedir (Sandıklı ve Emeklier, 2012, s. 40). Güvenlik ikileminin önüne geçilebileceğini savunan sosyal inşacılık, güvenliğin, savunmaya, tehdit dengesine, saldırılara ya da bu türden herhangi bir nesnel veya maddi unsurlara indirgenemeyeceğini düşünmekle beraber, güvende olma veya olmama durumunun bir ilişkinin niteliği olup, yaşanan bu ilişki şeklinin tarafların kimliklerindeki istikrarı veya değişimi yansıttığını ifade etmektedir (Kaya, 2008, s. 105).

Sosyal inşacılık teorisinde, uluslararası ilişkilerin ve sistemin sosyal-kültürel yapısını devletlerin tercihlerine davranışlarına bağlayan ana kavram kimliktir. Devletlerin çıkarlarının yanı sıra tehdit algıları ve tercihleri de kimlikleri vasıtasıyla şekillenmektedir. Bahsi geçen bu kimlikler ulusal ve uluslararası yaşanan süreçler sonucunda inşa edilip dönüşebilen, değişkenlik gösterebilen yapılardır (Rumelili, 2015, s. 160). Sosyal inşacılık teorisi, devlet kimliklerinin düşman kimliklerden dost kimliklere dönüşüp dönüşemeyeceğini sorgulamaktadır (Kırkpınar-Özsoy ve Kobak, 2019, s. 212). Bu noktada sosyal inşacılık teorisi, kolektif kimlik anlayışında devletlerin ortak normlar, değerler, anlayışlar çerçevesinde bir “biz” hissi geliştirebileceğini savunmaktadır (Wendt, 1999, s. 336).

Neorealizm teorisinin “Devletler ortak tehditler karşısında çıkarları doğrultusunda ortak hareket edebilir” ve neoliberalizm teorisinin “Devletler ortak

tehditlere bağılı olmaksızın çıkarları doğrultusunda sınırlı bir süre için bir araya gelebilir.” yaklaşımına karşılık; sosyal inşacılık teorisi, “İş birliği için bir araya gelen devletler yalnızca çıkarları nedeniyle değil ortak hareket etmez, ortak kimlikler de oluştururlar.” yaklaşımını savunmaktadır (Rumelili, 2019). Yaratılan ortak kimlik, temel sağlam bir yapı oluştururken, iç içe geçmiş halkalar yaratan özdeşleşmenin de yaratımını sağlar (Wendt, 1999, s. 337).

Dost veya düşman kategorileri, kimlik temelli inşa edilen ötekileştirme süreçleri ve tehdit algılamaları ile orantılı olarak oluşturulmaktadır. Bir aktörün güvende olma durumu veya olmama durumu, ötekini nasıl algıladığıyla ilgilidir. Devletler, güvenlik politikalarını kimlik ve algılar üzerinden oluşturdukları sanal tehditlerle şekillendirebilmekte, güvenlik yaklaşımlarını ve bu doğrultuda güvenlik önlemlerini meşru hale getirebilmektedirler. Sonuç olarak sosyal inşacı teori, güvenlik yaklaşımını güvenlik ile kimlik ve algılama arasındaki bağlantı üzerine kurarak inşa etmiştir (Sandıklı ve Emeklier, 2012, s. 41). Sosyal inşacılık teorisinin güvenlik alanında genel çalışma konuları; küreselleşme, kimlik, uluslararası organizasyonların norm yaratmaya katkısı güvenlik bağlamında uluslararası hukuk, insan hakları, göç politikaları ve terörizm olarak sıralanabilir (Şatana ve Özpek, 2010, s. 89).

1.3.2. Postyapısalcı Yaklaşım

Postyapısalcılık teorisi, kimlik temsillerinin dış politikanın kendisini oluşturduğu için kimliği dış politikada bir değişken olarak ele alnamayacağını iddia etmektedir. Kimlik temsillerinin ve dış politikanın bir nedensellik ilişkisi içerisinde olamayacağını çünkü iki kavramında söylemler üzerinden birbirine bağılı olduğudur. Kimlikler, ontolojik gerçekliğe sahip değildirler ve söylemler üzerinden inşa edilmektedirler (Aydın-Düzgit, 2015, 51-52).

Dış politika, söylemsel bir pratik olarak kavramsallaştırılmaktadır. Dış politika, aktörlerin söylemleri aracılığıyla anlamlar üretmek için inşa edilmektedir (Aydın-Düzgit, 2015, s. 160-161). Söylemler üzerinden inşa edilen dış politika, aynı zamanda bir kimlik üretmekte, böylelikle devletler kendi kimliğini, varlığını, sınırlarını, spesifik bir biçimde üretmektedir (Vroblevska, 2019, s. 5-6).

Dış politika yaklaşımında kimlik inşasının mekanizmalarından biri söylem bir diğeri de kimliklerin farklılıklar üzerinden kurulmasıdır. Kimliğin inşasında “ben”

veya “biz” inşa edilirken, bu durum bir “öteki” de yaratmış olur. Örneğin batı-doğu, içerisi-dışarı, güvenli-güvenli olmayan gibi (Rumelili, 2004, s. 27-47).

Yaratılan ötekileştirme kavramı, postyapısalcılık tarafından sorunlu bir kavram olarak görülmekte, bu ötekileştirme alanlarından birinin de modern devlet olduğudur. Modern devlet, belli bir coğrafya üzerinde din gibi olabilecek kendisi ile rekabet edebilecek kimlikleri pasifize ederek, içte homojen bir kimlik yaratmıştır. Özellikle egemenlik kavramı toprak ve sınırlar ile birleşerek, dışarı-çerisi ayırımını keskinleştirmiştir. Bu nedenle içerisi-dışarı söylemi ile kendisini ve kimliğini sürekli inşa etmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda dış politika yapımında aktif bir biçimde söylemler üzerinden inşa edilmekte, kimlik ve dış politika bu sayede devletler için öznel kimlikleri oluşturmaktadır. Bu süreç aynı zamanda iç politikadan bağımsız değildir. İç ve dışarı kimlikleri birbiri ile bağlantılı olarak sabitlenmeye çalışılır. Eğer içeride karşıt bir kimlik bu duruma direnirse, genelde dışarı ile bağlantılandırılır (Kureççi, 2019, s. 4-5). Soğuk Savaş Dönemi’nde Amerika Birleşik Devletleri’nde “komünist tehdit” söylemi genel itibari ile içerideki farklı kimliklerin ortaya çıkmasına veya taleplerinin bastırılması için kullanılan önemli bir söylemsel araç olmuştur (Aydın-Düzgit, 2015, s. 163).

Modern devlet ve dış politika ile üretilen bu ötekileştirme, içerisi-dışarı yaklaşımını ve inşasını oluşturmakta, güvenlik kavramında sorunsallaştırmaktadır. Yaratılan bu ötekileştirme, ulusal ben ile dışarıdaki öteki arasında radikal bir bağ kurmakta, ulusal kimliği tehdit eden öteki üzerinden korunmaya muhtaç bir “ulusal ben” olarak inşa edilmektedir. Güvenlik söylemi; toprak, toplum, hükümet, varlık dahil bir bütün şeklinde varoluşçu tehditler inşa ederek sürekli kendini var etmektedir. Bu aynı zamanda devleti zayıflatacak potansiyel şekilde algılanmamakta, bununla beraber ulusal çıkarları da tehlikeye atacağından, devletin kendisinin tesisini daha güçlü bir şekilde inşasına olanak tanımaktadır (Aydın-Düzgit, 2015, s. 164).

Postyapısalcılık teorisinin kimlik ve güvenlik arasındaki kuramsal çalışmaları içerisinde zamanla spesifik olarak Kopenhag Okulu’nun çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle Kopenhag Okulu’ndan bahsetmemek, postyapısalcılık teorisinin kimlik-güvenlik yaklaşımını ele almada eksik kalmasına neden olabileceğinden alt başlıkta tez çalışması tarafından ele alınmıştır.

1.3.3. Kopenhag Okulu

Soğuk Savaş'ın son döneminde güvenlik alanında yeni bir yaklaşım sergileyen güvenlik teorilerinden bir tanesi de Kopenhag Okulu'dur. Kopenhag Okulu, 1980'lerin ortalarında Kopenhag Barış Merkezi çatısında çalışmalarını yürüten bir grup araştırmacı tarafından oluşturulmuştur (Balamir-Coşkun, 2014, s. 180). Önde gelen isimleri Başta Barry Buzan ve Ole Waever olmak üzere Jaap de Wilde, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre ve Elzbieta Tromer'dir (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 70). Gruba 1996 yılında Kopenhag Okulu ismini veren Bill Sweeney olmuş ve grubun üyeleri bu ismi kabul etmiştir (Sweeney, 1996, s. 81-93).

1983 yılında Barry Buzan'ın yayınladığı "*People, States and Fear*" adlı kitabı, Kopenhag Okulu'nun temel taşı olarak kabul edilmiştir (Buzan, 1983). Kopenhag Okulu, uluslararası güvenlik çalışmalarını güvenliği dar bir çerçevede salt askeri olarak tanımlayan bir alan olmaktan çıkarmıştır (Balamir-Coşkun, 2014, s. 181). Kopenhag Okulu; temel yaklaşım ve kuramını dil-söylem (söz edimi) yaklaşımı üzerine kurgulamıştır. Güvenliğe yönelik tehditlerin, öznenin bilgisi ve tespiti olmasa da mevcut olabileceği ön kabulünü tartışmaya açan Kopenhag Okulu, sorunların bilinebildiği ve tespit edilebildiği noktada güvenlik tehdidi olarak meydana çıktığını, aksi durumda herhangi bir sorun olarak değerlendirilebildiğini hatta sorun olarak görülmebileceğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Ole Waever tarafından finans dünyasından ödünç olarak alınan "güvenlikleştirme" denilen bu süreç, güvenliğin siyasetleştirilmesine işaret eder (Bilgin, 2010, s. 42-43).

Kopenhag Okulu uluslararası güvenlik çalışmalarına akademik alanda üç temel katkıda bulunmuştur: Güvenlikleştirme yaklaşımı, sektörel güvenlik yaklaşımı ve bölgesel güvenlik kompleksi (Palta ve Özdal, 2020, s. 251).

Güvenlikleştirme yaklaşımı, güvenlik çalışmalarına yeni bir perspektif getirmiştir. Geleneksel güvenlik anlayışında güvenlik, ana aktörleri ve politikalarının sınırları genel hatları ile bellidir. Tehdidin var olması ve ciddiyeti karşısında alınacak önlemler de bellidir. Güvenlikleştirme yaklaşımı ise güvenlik aktörlerinin temel işlevlerinin yanında ikincil yönlerinin de ortaya çıkarılmasını benimsemiştir. Güvenlik sorunlarının aktörler tarafından nasıl üretildiğini, güvenliğe tehdit oluşturan nesnelere varoluşsal olarak kimler tarafından dile getirildiğini ve bu tehdide karşı olağanüstü

önlemlerinin kullanılma süreçlerinin nasıl olduğu ve açıklanması, güvenlikleştirme yaklaşımının temelini meydana getirmektedir (Miş, 2011, s. 347).

Güvenlikleştirme yaklaşımının temelinde, güvenlik gündeminin çok geniş bir biçimde ele alınmasının siyasi yaşama dair bir sakıncası olduğu fikri yer alır. Güvenlik kelimesi anlamı itibarıyla siyasi açıdan öncelik meydana getiren ve güç kullanımını meşru hale getiren, yürütme yetkilerini, gizlilik hakları iddiasını ve öteki aşırı önlemleri sıkılaştıran bir kavramı çağrıştırmaktadır (Buzan, Weaver ve De Wilde, 1998, s. 208). Bu durum güvenlik kelimesinin kullanımının bir sorunu, ulusal politikacıların gündeminin öncelikli konusu haline getirip, devletin tüm olanaklarının seferber olmasını gerektirecek acil bir durum imajı yaratır. Geniş güvenlik gündemi anlayışı içerisinde, her konunun güvenlik sorunu olarak değerlendirilmesi, devletin normal siyasi süreçler dahilinde uygulamadığı acil önlemler almasını gerektiren sürekli bir alarm ve paranoya durumu oluşturur. Bu alarm koşulları altında sivil toplumun baskı altında tutulması, devletin müdahaleci ve baskıcı politikalar izlemesi ve ekonomi üzerine olumsuz etkiler göstermesi söz konusu olabilir (Akgül-Açıkmeşe, 2016, s. 250). Gelişen bu süreç, belli konuların güvenlik tehdidi olarak inşa sürecidir.

Özetlemek gerekirse güvenlikleştirme süreci, güvenlik tehdidi olarak algılanan bir nesnenin söylemsel olarak inşasına başlayarak Akgül-Açıkmeşe, 2011, s. 59-60), sürecin sonuçlanmasına doğru, söz konusu tehdidin ortadan kaldırılması için alınan olağanüstü tedbirlerdir (Balamir-Coşkun, 2014, s. 184).

Her söylemsel güvenlik inşa süreci başarılı bir güvenlikleştirme ile sonuçlanmayabilir. Bir güvenlikleştirme sürecinin başarılı olabilmesi için üç temel aşama bulunmaktadır. Bunlar: (1) hayati bir tehdit unsurunun saptanması, (2) bu tehdidin bertaraf edilmesi için acil bir durumun kabul edilmesi ve (3) bu tehdidin ortadan kaldırılması için olağanüstü tedbirlerin alınması gerektiğinin kabulü. Vurgulamak gerekirse üçüncü aşamanın gerçekleştirilmesi için ve bununla beraber güvenlikleştirme sürecinin başarılı olabilmesi için belli bir oranda kamuoyunun desteğinin alınması gereklidir ve bu durum güvenlikleştirme sürecinin başarısında önemli bir rol oynamaktadır (Balamir-Coşkun, 2014, s. 184).

Kopenhag Okulu'nun çıkış noktası yoğunluk olarak Avrupa Birliği'nin askeri olmayan yönlerine de odaklanma fikridir (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 70). Kopenhag Okulu, güvenliğin askeri güvenlik olarak tanımlanması ve algılanmasıyla kendisini

sınırlandırmamış, askeri güvenlik dışında farklı güvenlik sektörleri tanımlayarak, kavramı genişletme çabası içine girmiştir (Palta ve Özdal, 2020, 252). Barry Buzan güvenliği, askeri, siyasi, ekonomik, sosyal-toplumsal ve çevresel olarak beş ayrı sektörde incelemiştir (Buzan vd., 1998, s. 3). Sektörlerin belirlenmesinde ilgili birimler ve bu birimler arasındaki ilişki önemli bir yer teşkil etmektedir. Askeri güvenlik; devletlerin saldırı ve savunma yetenekleriyle bu alandaki karşılıklı etkileşimlerini ve diğer devletleri algılayışını kapsamaktadır. Siyasi güvenlik; yönetsel örgütlülüğünü, yönetim sistemlerini ve yönetimin meşruiyetini oluşturan ideolojileri kapsamaktadır. Ekonomik güvenlik ise devletin gücünü ve refah seviyesini kabul edilebilir bir seviyede tutmak üzere gerekli olan kaynaklara, finansa ve piyasalara erişimi kapsamaktadır. Sosyal güvenlik ise toplumu oluşturan kimlik, din, dil, kültür, geleneklerin gelişimini ve sürdürülebilirliğini sağlamak. Çevresel güvenlik ise insani yaşamın her yönüne bağımlı olduğu yerel ve evrensel biyosferin korunmasını kapsamaktadır (Kalkan-Küçüksolak, 2012, s. 205).

Bölgesel güvenlik kompleksi, 1990'lı yılların başında Kopenhag Okulu çalışmalarında yer alsa da 1995 yılında güvenikleştirme kavramının benimsenmesinden sonra bölgesel güvenlik kompleksi teorisinde de değişiklikler olmuş, teorik olarak Kopenhag Okulu'ndan ayrı bir şekilde spesifik olarak gelişmiştir (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 74). Barry Buzan ve Ole Waever daha sonra 2003 yılında "*Regions and Powers: the Structure of International Security*" (Buzan ve Waever, 2003) başlıklı kitabı ile Bölgesel güvenlik kompleksi teorisini ayrıntılı olarak ele almışlardır.

İngiliz akademisyen Barry Buzan'ın "*Bölgesel Güvenlik Teorisi*" (Regional Security Complex Theory), sosyal inşacı kuram bağlamında önemli bir yer tutan ve bölgesel güvenliğe yaklaşım geliştiren bir teoridir. Barry Buzan, Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisine ilk olarak "*People States and Fear*" adlı kitabında yer vermiştir (Buzan, 1983). Buzan bu teorik yaklaşımı ile beraber Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmaya başlayan uluslararası sistemi anlayabilme bakımından yeni bir açılım getirmiştir (Birdişli ve Gören, 2018, s. 15).

Barry Buzan, bölgesel güvenlik kompleksi teorisi ile temelde Samuel Huntington'ın "*Medeniyetler Çatışması*" adlı eserinde ortaya koyduğu yeni sistem modeline bir alternatif getirmeye çalışmıştır. Barry Buzan, bu teorik yaklaşımı ile uluslararası sistemin yeni çatışma veya ittifak ilişkilerini kültürel, medeniyet veya

dinsel ayrılıklar temelinde değil, bölgelerin oluşturduğu alt sistemlerde gerçekleşeceğini belirlemiştir. Bunun temel nedeninin, gerçek tehditlerin coğrafi olarak yakın bölgelerde daha etkin olmasının, güvenlikte karşılıklı bağımlılığın bölgesel ölçekte artmasıdır. Bu noktadan hareketle, güvenlik bağımlılıkları bölgesel yapılar içinde yer alan aktörler arasında, dışında kalanlara göre nispeten daha yoğunluktadır (Buzan ve Waever, 2003, s. 3-4). Bölgesel güvenlik yapıları, belli coğrafi bölgelerde devletlerin yahut diğer aktörlerin, tehdit algılamaları birbirleri ile doğrudan bağlantılıdır. Bu durum güvenlik bağımlılığı yaratmaktadır. Bir devletin güvenliği, bölgede bulunan diğer devletlerin güvenliğinden ayrı düşünülemez duruma gelir (Buzan ve Waever, 2003, s. 44).

Diğer bir ifadeyle, Barry Buzan'a göre dünya genelindeki tüm devletler güvenlik bağlamında birbirlerine bağımlı bulunmaktadır. Fakat tehdit algılama durumu, daha çok yakınlıkla alakalıdır. Çünkü devletin sınırındaki bir tehdit ile deniz aşırı bir tehdit aynı seviyede bulunmamaktadır. Bu manada coğrafi ayrımlar, güvenlik bağımlılığının fazla olduğu bölgesel kompleksler oluşturmuştur (Buzan ve Waever, 2003, s. 46). Bu bağımlılığın Buzan'a göre iki temel unsuru bulunmaktadır: 1. Belirli bir coğrafi bölgedeki devletler arasındaki güç dengesi 2. Tarihsel dostluk-düşmanlık algılamaları (Buzan ve Waever, 2003, s. 44).

Sonuç olarak kimlik kavramı, 1980'li yıllar itibariyle sosyal bilimler disiplininde ve uluslararası ilişkiler disiplininde, kuramsal ve kavramsal çalışmaların yapıldığı bir olgu haline gelmiş, zamanla artan şekilde birçok çalışmalara konu olmuştur. Bu dönem itibariyle disiplinin içerisinde yaşanan üçüncü büyük tartışmanın sonucunda, eleştirel teoriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Disiplinin hâkim kuramları olan realizm ve liberalizmin ortaya çıkmaya başlayan uluslararası sistemi, yeni güvenlik sorunları ve politik yaklaşımlara karşı, bu olgu ve kavramların açıklanmasında yetersiz kaldığı görüşleri ortaya çıkmıştır. Her iki teorinin kuramsal temellendirmelerine karşı itirazlar yükselmiş, yeni teoriler disiplin içerisinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Disiplin içerisinde kimlik kavramı önemli bir olgu haline gelirken özellikle sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorileri, kimlik kavramını, teorik yaklaşım ve temel analiz birimi olarak ele almıştır.

Kimlik kavramı üzerinden disiplinindeki aktörler analiz edilmiş, kimliklerin aktörlerin, yapısını, oluşumunu, varlığının devamı ve çıkarlarının nasıl meydana getirildiğini inceleme konusu yapmıştır. Sosyal inşacılık kimlik kavramını pozitif

anlamlarla olumlayarak ele almıştır. Fikirlerin, normların, düşüncelerin, aktörlerin kimliğin nasıl meydana getirildiğini analiz seviyesinde incelenmiştir. Aktörlerin kimliklerinin, aktörler arasındaki karşılıklı ilişkilerle nasıl inşa süreçleri geçirek değişime gittiklerini analiz ederek sosyal inşacılık, teorik önermelerini açıklamıştır. Postyapısalcılık teorisi, kimlikleri olumsuz şekilde ele almış, sabit ve verili olmayan kimliklerin dil-söylem üzerinden düşünsel olarak inşa edilirken yarattığı öteki kimlikler üzerinden ele alarak, temel önermelerini ileri sürmüştür.

Kimlikler, aynı zamanda inşa edilirken güvenlik kavramını da inşa etmekte, kimlikler inşa süreçleri sırasında kimliğin içinde barındırdığı varoluş sorunsalı temelinde güvenlik kimliklerini de inşa ederek sürdürmektedirler. Sosyal inşacılık kimlik-güvenlik ilişkisinde, kimliğin ve aktörlerin varlığının kolektif kimlikler inşa edilerek aşıldığını söylemekte, postyapısalcılık ise kimliklerin yarattığı öteki kimlikler üzerinden aynı zamanda bir güvenlik sorunsalının meydana geldiğini, temel varsayım olarak ele almıştır.

Tezin birinci bölümünde kimlik kavramı, kuramsal ve teorik çerçevede ele alınarak tezin ikinci bölümünün varsayımlarının daha iyi anlaşılmasına ve kavranmasını sağlayacaktır. Bu anlamda tezin ikinci bölümü olan “NATO’nun Kimlik Oluşturma Süreçleri”, ağırlıklı olarak sosyal inşacılık ve postyapısalcılık teorilerinden faydalanarak, her iki tezinin temel önerme ve yaklaşımlarıyla ele alınacaktır.

Tezin ikinci bölümünde, NATO’nun kuruluşu, antlaşma metni ve kurumsal yapısındaki kimliksel yapısı incelenecek, Soğuk Savaş Dönemi’nde savunma ve siyasi kimlik yapısının nasıl şekil aldığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası NATO’nun uluslararası sistemde meydana gelen değişimi üzerine, kimlik yapısının yaşanan gelişmeler ışığında değişim ve dönüşümü incelenecek, kavramsal ve teorik çerçevede ele alınarak açıklanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

NATO'NUN KİMLİK OLUŞUM SÜRECİ

NATO, kurulduğu günden itibaren günümüze, kurumsal yapısı içerisinde düşünsel ve söylemsel olarak kendisini ifade eden ortak fikirler, normlar, değerler üzerine kurulu bir kolektif kimlik yaratmıştır. NATO'nun sahip olduğu bu kimlik günümüzde, “Batı kimliği”nin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. İttifakın üyeleri, NATO'nun kolektif kimliğin bir parçasına dönüşmüşler, bu sayede de birbirlerini Batı kimliğinin bir parçası olarak görmeye başlamışlardır (Lingevicius, 2015, s. 116). NATO'nun kolektif kimliği, İttifak içerisinde ayrıca güven duygusunun da ileriye taşınmasına ve daha güçlü bir kimlik yapısının oluşmasına yardımcı olmaktadır (Webber, 2013, s. 6).

NATO'nun günümüzde temsil ettiği Batı kimliği, parantez açılması gereken bir kavram ve olgudur. Batı kelimesi günümüzde düşünsel ve söylem olarak çok yönlü bir derinliğe sahip olmuştur. “Batı” kelimesi bir coğrafi terim ya da coğrafi konumu ifade etme biçiminden çıkmış, söylemsel ve düşünsel olarak belli bir değerler sistemine, kültürel bir yapıya, atıf yapan zihinsel simgeye dönüşmüştür. Avrupa'nın siyasi tarihinde uzunca bir sürede oluşan Batı kavramı (Trautsch, 2020), akademik çalışmalarda Yunan medeniyetine kadar geri götürülen (Birken, 1992, s. 451) ve Platon'dan NATO'ya kadar geniş bir dönem içerisine yerleştirilen ontolojiye sahip olmuştur (Bavaj, 2020). Cambridge Sözlükte bile Batı kelimesi bir coğrafi terim ve yön kavramı dışında, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'yı ifade eden anlamda kullanılmaktadır (Dictionary Cambridge, 2020). Altyapısını demokrasi, serbest piyasa ve liberalizmin oluşturduğu Batı kimliği, Soğuk Savaş Dönemi'nden günümüze, NATO'nun kimlik inşa süreciyle beraber yeni fikir, norm, kültür ve anlamlara bürünmüştür.

2.1. NATO'nun Ortaya Çıkmasındaki İlk Fikirler

NATO, Soğuk Savaş'ın bir ürünü olmasına rağmen, tohumları İkinci Dünya Savaşı sırasında atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), kısa ve uzun vadeli çıkarları, savaş sırasında askeri olarak bu çıkar birlikteliğine hizmet etmiştir. 1943 yılında İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmada, ABD ve İngiltere ortaklığının uzun dönemli politik ve askeri değerlerle savaş sonunda da devam etmesi gerektiğini beyan

etmiştir. 1944 yılında İngiltere'deki akademik çalışmalarda, İngiltere, ABD ve Avrupalı müttefiklerinin kolektif güvenlik organizasyonun İngiltere için en iyi politika olacağını belirlemişlerdir. ABD, NATO'nun kuruluşunda hayati bir rol oynamış olsa da fikri ortaya atan İngiltere olmuştur (Hendricksen, 2006, s. 8-9).

Savaş sonrası ABD'nin dünya liderliği pozisyonu, Birleşmiş Milletler, Bretton Woods* sistemi, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun kurulmasına vesile olmuştur. NATO, bu süreçte ilk adımı atılan kuruluş olmamıştır. Savaş sonunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Doğu Avrupa'yı işgal ederek Batı ve Merkez Avrupa yönelmesi, ABD ve müttefiklerini tehdit etmeye başlamıştır. Bu durum ayrıca ABD'nin çıkarları yanında Batı'nın özgürlük, demokrasi ve ekonomik modelini de tehdit etmeye başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler NATO'nun kuruluşuna giden taşları döşemiştir.

2.2. Soğuk Savaş Dönemi'nin Başlaması ve NATO'nun Kuruluşuna Giden Süreç

Soğuk Savaş Dönemi, günümüz uluslararası sistemini şekillendiren birçok kurum ve örgütün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş Dönemi, uluslararası ilişkiler disiplininde ve siyaset tarihi açısından önemli bir dönemi temsil etmektedir. "1648 Westphalia Sistemi"nden* beri uluslararası sistemin hâkim güçleri olan Avrupalı güçler, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan süreçte, bu rollerini ABD ve SSCB'ye devretmiştir. Uluslararası sistemin uzun bir dönem Avrupalı aktörleri tarafından sürdürülen "Güç Dengesi Sistemi", artık yerini iki kutuplu sisteme bırakmıştır. NATO dışında, bugün uluslararası sistemin önemli aktör ve kuruluşları olan Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Avrupa Birliği (AB) gibi kurum ve aktörlerin temeli Soğuk Savaş Dönemi'nde temelleri atılmıştır.

1945-1990 arası döneme denilen Soğuk Savaş'ın tanımlaması genel olarak şu şekilde verilebilir: "*Kominizim ve kapitalizm ya da bazılarına göre, kominizim ile*

* '1944 yılında düzenlenen Bretton Woods Konferansları'nda, İkinci Dünya Savaşı'ndan en güçlü ülke olarak çıkmış olan ABD'nin görüşleri doğrultusunda, uluslararası para sisteminin, ABD dolarına ve onun aracılığıyla altına bağlı ayarlanabilir sabit kur sistemi olmasına karar verilmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurulmuş, bu kuruluşların fonksiyonları da ABD'nin görüşleri doğrultusunda belirlenmiş, böylece Bretton Woods Sistemi ortaya çıkmıştır'' (Özkan, 2010, s. 3-26).

* Westphalia Sistem: 'Modern Uluslararası ilişkilerde 21. Yüzyılın başlarına kadar devam eden, tüm devletlerin birbirleriyle eşit oldukları ve içişlerine karışmanın yasaklandığı yapıya "Westphalian Sistem/Düzen" denir.' (Özdal ve Karaca, 2015, s. 222-227) Ayrıntılı bilgi için bkz. Barış Özdal ve R. Kutay Karaca, *Diplomasi Tarihi-I*, Dora Yayınları, Bursa, 2015, s. 222-227.

demokrasi arasında Avrupa sınırlarında yoğunlaşan ve dehşet dengeleri militarizmine dayanan global bir mücadele olarak tanıtılmıştır” (Özdal ve Karaca, 2015, s. 188). Bir diğer tanım da: “İki kutuplu sistem döneminde ABD ve SSCB’nin liderliklerindeki Batı ve Doğu blokları arasında, sürekli gerginlik ve kısmi çatışma biçiminde sürdürülen mücadele olarak tanımlanır” (Özdal ve Karaca, 2015, s. 188).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, savaşın karakteri bugünün dünyasını da şekillendirecek bir dönüşüme uğramıştır. Bu döneme, güvenlik siyaseti temelinde dünyayı iki bloka bir güç dengesi ve nükleer silahlar damgasını vurmuş, devletin içerisi ve dışarısi keskinleşmiş, ordu-istihbarat-dış istihbarat mükemmel hale getirilmiştir. Bu ayrımın egemenlik ülkesi üzerinden istikrarlı bir şekilde devam edebilmesini garanti altına alabileceği BM gibi kurumlar oluşturulmuştur (Balta-Paker, 2017, s. 29). Gelişen bu süreç Soğuk Savaş olarak adlandırılacak olan dönemin başlangıcıydı (Hendricksen, 2006, s. 9).

İkinci Dünya Savaşı’nda milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, savaşın ana cephesi olan Avrupa kıtası neredeyse harabeye dönmüştür. Avrupa devletleri, savaş sonunda ekonomik olarak bitme noktasına gelmiş, altyapısı neredeyse tümünden tahrip olmuştur. Savaş’ta Hitler Almanya’sı, İtalya ve Japonya yenilmiş, ABD, SSCB ve İngiltere’nin oluşturduğu müttefik kuvvetler savaşın galibi olmuştur. Savaş sonrası uluslararası sistemdeki Avrupa devletlerinin başat aktörler olma durumu sona ermiş, kıta Avrupa’sında güç boşluğu oluşmuştur. ABD ve SSCB savaştan iki süper güç olarak çıkmıştır (McMahon, 2003, s. 5). İki süper güç, daha sonra iki kutuplu Batı ve Doğu Bloku olarak adlandırılacak ve temelinde kapitalist ve sosyalist ideolojilerden meydana gelecek bir dünya sistemi yaratacaklardır. Soğuk Savaş, 1943 yılı itibari ile savaş sırasında kendisini hissettirmeye başlamış, savaş sonrası da yaşanan gelişmelerle hızlanmıştır.

1943 yılı itibari ile müttefik kuvvetler savaşta üstünlüğü almaya başlamış, ABD ve İngiltere, İtalya’ya çıkartma yaparak Avrupa kıtasına girmiş (World War II, 2015, s. 210), SSCB’de Almanya’nın saldırılarını kırarak Almanya’ya doğru karşı taarruza geçmiştir. 1944 yılının yazında Fransa’ya çıkartma yapan ABD ve İngiltere, Almanya’ya Batı Avrupa üzerinden ilerlemeye başlamış, SSCB’de Doğu Avrupa üzerinden Almanya’ya doğru harekete geçmiştir. (World War II, 2015, s. 270) 1945 yılında müttefik kuvvetler batıdan ve doğudan Almanya’ya girmiştir. Almanya, 8 Mayıs 1945’te (Sommerville, 2012, s. 199), Japonya, 2 Eylül 1945’te teslim olmuş,

böylelikle İkinci Dünya Savaşı sona ermiş (Sommerville, 2012, s. 239), Soğuk Savaş'a giden süreç başlamıştır.

Harita 1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Avrupa Haritası

Kaynak: ("pinterest", 2020)

2.2.1. Yalta Konferansı

4-11 Şubat 1945 tarihinde Kırım'ındaki Yalta'da ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt, SSCB Lideri Joseph Stalin ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill konferans düzenlemişlerdir. Konferansta Almanya'nın yenilmesinin kaçınılmaz olduğu ve savaş sonunda kurulacak yeni sistemin nasıl olacağı ele alınmıştır. Roosevelt, SSCB'nin güvenlik iş birliğinden endişe duyarken, Churchill ise SSCB'nin merkezi Avrupa'ya yerleşeceği korkusunu yaşamıştır. Bu tarihlerde SSCB Avrupa'nın merkezinde yayılmaktayken, ABD ve İngiltere Fransa'da Ren nehrinde Almanya'ya geçmemiş vaziyetteydi. Bu korku ve endişeleri ABD ve İngiltere yaşarken, nihayetinde konferansta üç büyük anlaşmışlardır. Almanya'nın dört işgal (Fransa-

İngiltere-ABD-SSCB arasında) bölgesine ayrılacağına karar verilmiş, Berlin’inde dört sektöre ayrılması da kararlaştırılmıştır (The Cold War, 2020, s. 4-5).

SSCB, savaş sırasında Almanya’ya doğru ilerlerken, Beyaz Rusya, Ukrayna, Polonya üzerinde etki sahası yaratmış özellikle Baltık bölgesindeki Kaliningrad şehrini ele geçirmiştir. Kaliningrad daha sonra hem SSCB hem de RF için Baltık politikasında önemli bir yer tutacaktır. Bu bölgeler konferansta görüşülmüş, savaş sonrasında bu bölgelerde özgür bir şekilde seçimlerin yapılması konusunda üç müttefik güç anlaşmışlardır (The Cold War, 2020, s. 5).

2.2.2. Postdam Konferansı

Yalta Konferansı’ndan yaklaşık olarak altı ay sonra, Berlin yakınlarındaki Postdam ’da üç müttefik güç tekrar bir araya gelerek, oluşacak yeni uluslararası düzeni görüşmüşlerdir. 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında yapılan konferansa, SSCB lideri Stalin, İngiltere başbakanı Churchill, 12 Nisan 1945’de Roosevelt’in vefat etmesi sonrası ABD başkanı olan Harry Truman katılmıştır. Yalta Konferansı’nda taraflar anlaşmasına rağmen durumlar çok hızlı değişim göstermiştir. 8 Mayıs’ta Almanya teslim olmuş ve savaş Avrupa’da sonlanmış, Japonya teslim olmayan tek devlet olmuş, Konferans sırasında ABD, New Mexico çölünde atom bombasını (daha sonra ABD, 6 Ağustos 1945’te Japonya’nın Hiroşima kentine, 9 Ağustos 1945’te Japonya’nın Nagazaki kendine atom bombası atmıştır) denemiştir (Leffler ve Painter, 2005, s. 67-68). Konferans gergin bir havada geçmiştir. Konferansta Almanya ve Avusturya’nın birbirinden ayrılması, Viyana’nın ve Berlin’in bölünmesi, Almanya’nın demokratikleştirilmesi, savaş suçlularının yargılanması, Almanya dışında ikamet eden Almanların, Almanya’ya geri döndürülmesi, Almanya ve Avusturya’nın silahsızlandırılması, Oder-Neisse Hattının Almanya ve Polonya arasında geçici sınır olması kararları alınmıştır (The Cold War, 2020, s. 5-6).

2.2.3. Birleşmiş Milletler’in Kurulması

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti, yeni bir savaşın yaşanmasını engellemek ve devletlerin sorunlarını barışçıl yollarla çözülmesi amacıyla kurulmuş fakat çok işlevsel olamamıştır. Sorunların çözümünde etkinlik sağlayamamış ve İkinci Dünya Savaşı’nı engelleyememiştir.

Savaş sonrası yeni uluslararası sistemde, daha etkin ve sorun çözücü olması adına yeni örgütün kurulması girişimleri sonucu, savaş sonrasında BM kurulmuştur. BM'nin temelleri, ABD ve SSCB savaşa girdikten sonra İngiltere başbakanı Churchill'in girişimleriyle başlamıştır. 1941 yılında ABD daha savaşa girmeden, Churchill'in girişimiyle ABD, SSCB ve İngiltere, savaş sonrası düzene dair "Atlantik Bildirgesi"ni imzalamışlardır. Bildiri sekiz maddeden oluşmuş; savaş sonunda toprak kazanımı olmayacak, uluslar kendi geleceklerini kendi belirleyecek, uluslararası iş birliği sağlanacak, Almanya-Japonya-İtalya silahsızlandırılacak ve tüm devletleri içeren bir silahsızlanma programı başlatılacak, dünya halkları açlık ve güvensizlik tehlikesinden kurtarılacak, doğal kaynak ve hammaddelerden tüm dünya uluslararası eşit şekilde yararlanacak, açık denizlerde ticaret ve seyrüsefer serbestliği sağlanacak (Hasgüler ve Uludağ, 2010, s. 91-92).

Atlantik Bildirgesi'nden yaklaşık 10 ay sonra Ocak 1942 yılında ABD ve İngiltere, "Birleşmiş Milletler İttifakı"ni kurmuşlardır. Daha sonra SSCB ve Çin Cumhuriyeti ve yirmi iki ülke ittifaka katılmışlardır. İttifakla, bu ülkeler tüm güçleriyle mihver ülkelere karşı savaşacak ve ayrı ayrı barış anlaşmaları yapmayacaklardı (Sander, 2007, s. 169). 1943 yılında Moskova'da ABD, SSCB, Çin Cumhuriyeti ve İngiltere ortaklaşa bir bildirme yayınlamış; bu belgeyle en kısa sürede uluslararası bir birliğin oluşturulması, bu birliğin devletlerin egemen eşitliğine dayanacağı, barış ve uluslararası güvenliğin korunması için bütün devletlere açık olacağı ifade edilmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2010, s. 92-93).

Yalta Konferansı'nda BM'nin kurulması ile ilgili fikir birliğine varılmış, Güvenlik Konseyi'nin daimî beş üyesi ve bunların veto konusunda anlaşmaya varılmıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2010, s. 94). Bu gelişmeler BM'nin temelini atmış, 26 Haziran 1945 yılında ABD'nin San Francisco şehrinde "Birleşmiş Milletler Antlaşması" ile BM kurulmuştur. Elli bir üye ile BM kapılarını açmıştır. BM, ABD, SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Fransa ve İngiltere'den oluşan BM Güvenlik Konseyi oluşmuş (Welcome to the United Nations, 2020, s. 6), bu yapı bu ülkelerin üstünlüğüne dayandırılmıştır.

2.2.4. Paris Barış Antlaşmaları

Yirmi bir devletin katılımıyla 29 Temmuz-15 Ekim 1946 tarihleri arasında Paris Antlaşması yapılmış, 10 Şubat 1947 tarihinde de imzalanmıştır. Antlaşmalar İtalya,

Finlandiya, Romanya, Macaristan ve Bulgaristan'la imzalanmıştır. Ortada birleşmiş bir Almanya olmadığından Almanya ile antlaşma yapılmamış, 1951'de ABD, Japonya ile barış anlaşması imzalamış, SSCB'de 1956 yılında Japonya'yla antlaşma imzalamıştır. Avusturya, müttefikler arasında işgale uğramış dost devlet muamelesi görmüş ve bu yüzden antlaşma yapılmamıştır. 1955 yılında SSCB, Avusturya ile ayrı bir antlaşma yaparak işgale son vermiştir. Avusturya bu şekilde bağımsız bir devlet olmuştur. Antlaşma müttefik kuvvetler arasında görüş ayrılıklarını ortaya koymuş, Batılılar antlaşma imzalanan Doğu Avrupa hükümetlerinin halklarına temel özgürlüklerini sağlayamadığını ileri sürmüştür. Anlaşmaların imzalanmasından doksan gün sonra müttefikler, ordularını işgal altındaki ülkelerden çekeceklerdi. Fakat SSCB, Avusturya ile olan bağlantısını kaybetmemek için Romanya ve Macaristan'daki askerlerini çekmemiştir. Batılılar, Doğu Avrupa'yı dünya ekonomisine açmak için serbest ticareti savunurken, SSCB, bu ülkelerin kendisiyle ekonomik ilişkiler içinde olmasını istemiştir (Sander, 2007, s. 231-232).

2.2.5. Doğu Avrupa'da Sovyetler Etkisi ve Komünist Hükümetlerin İktidara Gelişi

SSCB; İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın saldırısını yaşamış, ayrıca Rus iç savaşında Batılı güçler savaşı körüklemiş ve müdahale etmeye başlamıştır. SSCB lideri Stalin Doğu Avrupa'yı SSCB için güvenlik sorunu olarak görmekte, çıkacak bir savaşta Doğu Avrupa'nın SSCB'ye karşı bir saldırı yolu olmamasını, bu şekilde SSCB sınırından uzak tutmak ve Almanya ile arasında tampon bir bölge oluşmasını istiyordu. Romanya, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan'da 1945 sonrası SSCB'nin de gizli müdahaleleri ile beraber komünist iktidarlar kurulmuş ve SSCB'ye yakın politikalar izlemeye başlamışlardır (Sander, 2007, s. 233-244).

2.2.6. Almanya Sorunu

Yalta ve Postdam Konferanslarında müttefik kuvvetler arasında dört işgal bölgesine ayrılan Almanya'nın doğusunu SSCB kuzey, güney ve batı bölgelerini ABD, İngiltere ve Fransa işgal etmiştir. SSCB, Almanya'nın işgal ettiği bölgesinde toprak reformuyla beraber, sanayiye devletleştirmeye başlamış, ABD buna itiraz etmiş, Almanya'nın liberal ekonomik anlayışa dayalı federal bir sistem olmasını istemiştir. Almanya'nın dört işgal bölgesinin birleştirilmesi, siyasi sistemi, ekonomik yapısı ve

savaş tazminatı ödemesi gibi sıkıntılı konularda taraflar uzlaşmamışlardır (Sander, 2007, s. 248-250).

2.2.7. Berlin Ablukası ve Bölünme

ABD, Almanya'nın batısında, SSCB de Almanya'nın doğusunun denetiminde etkin rol oynamaya başlamış, taraflar birbirinden koparılmak istenen tavizler ve karşılıklı güvensizlikten dolayı endişe etmeye başlamışlardır. Bu korkular ve endişe kaynakları Almanya'nın birleşmesinin önünde engel olmuştur. ABD, İngiltere ve Fransa kendi işgal bölgelerinde 1947 yılında ilk adımı atarak ekonomik bütünleşmeyi sağlamış, 1948 yılında da bu üç işgal bölgesinde bir Alman hükümetinin kurulmasını kararlaştırmışlardır. SSCB, buna karşı Berlin'i ablukaya almıştır (Özdal ve Karaca, 2015, 204). SSCB işgali altındaki bölge olan Berlin'deki ABD, İngiliz ve Fransız askerleri, savaş sonrasında yapılan anlaşmayla Batı Almanya'dan yapılacak her türlü ihtiyaçlarını kara, hava, demiryolu üzerinden serbestçe yapabilmekteydi fakat SSCB Berlin'i ablukaya alarak tüm kara, hava, demiryolu trafiğini kapatmıştır. Ayrıca Berlin'deki sivil halkın temel ihtiyaç maddelerinin karşılanması da bu yolla engellenmiştir. Üç ay süren ablukada ilişkiler daha da gerilmiş, Berlin'de iki havaalanı daha yapılarak havaalanı sayısı üçe çıkarılmış, bu sayede havadan yardımlar ulaştırılmıştır. SSCB taviz koparmak ve Batı Almanya girişimini engellemek istemesi için yaptığı abluka bu yöntemle çözülmüş, bunu gören SSCB ablukayı kaldırmıştır (Sander, 2007, s. 249-250).

Eylül 1949 tarihinde Federal Almanya kurulmuş, SSCB de buna karşılık Ekim 1949'da kendi işgal alanı olan Doğu Almanya'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıklamıştır. Birleşik bir Almanya'nın Batı ve Doğu Bloku arasında güç dengesini bozacağı anlayışı, Almanya'nın iki devlete ayrılarak sorunun çözülmesi sağlanmıştır (Özdal ve Karaca, 2015, 204). Berlin ablukasında yaşananlar ABD'nin "Yalnızlık Politikası"nın gözden geçirmesine ve Avrupa'nın savunma anlamında birliktelik sağlaması fikrine sevk etmiştir (Coker, 1985, s. 3-4).

2.2.8. Türkiye'ye Sovyet Baskısı

Doğu Almanya'yı etki alanı gören SSCB ayrıca Baltık ve Karadeniz bölgesinde etkin olmak, Türkiye boğazlarında nüfuz sahibi olarak Akdeniz'e inme politikası gütmüştür. Doğu Avrupa'da genişleyen SSCB'nin Akdeniz'e inerek etki sahası kurmak istemesi Batı Bloğunu ayrıca endişelendirmiştir (Doğan, 2020, s. 26).

SSCB'yle Türkiye arasında 17 Aralık 1925 yılında imzalanan "Türkiye-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması" 7 Kasım 1945 tarihine kadar geçerliydi. 19 Mart 1945 Tarihinde SSCB, Anlaşmanın savaş sırasında ortaya çıkan derin değişikliklerden dolayı yenilenmemesini Türkiye'ye iletmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde, SSCB'nin yeni anlaşma olması için Türkiye'ye şu isteklerde bulunmuştur: Türk-Sovyet doğu sınırında sınır değişikliği, herhangi bir saldırı karşısında ortak savunmayı sağlamak için Sovyetlere boğazlarda üs verilmesi, Montrö Sözleşmesi'nin tekrar gözden geçirilmesi. Türkiye bu isteklere ret cevabını vermiş ve yeni anlaşmayı kabul etmemiştir (Sander, 2007, s. 252-253). SSCB'nin bu talep ve istekleri, Türkiye'nin endişelenmesine ve ileride Batı Blokuna yakınlaşmasına, NATO üyesi olarak Batılı kimliğine sahip olmasını şekillendiren temel olay olmuştur (Özel ve Uçar, 2019, s. 2).

2.2.9. Truman Doktrini

SSCB'nin Doğu Avrupa'da yayılması ve komünist ideolojinin de buna bağlı olarak buralarda etkin hale gelmesi, ABD'yi tedirgin etmeye başlamıştır. Savaştan tükenmiş olarak çıkan Batı Avrupalı güçlerin olası SSCB saldırısını durdurmaya askeri ve ekonomik olarak gücü kalmamış bulunuyordu. İngiltere'nin Yunanistan'dan çekilmesi ve Yunan iç savaşı yaşanmaya başlamış ve komünistlerin iktidara gelme ihtimali, SSCB'nin Türkiye üzerindeki baskıları, SSCB'nin Akdeniz'e işgal veya nüfuz sahası haline getirerek ulaşması ABD'yi tedirgin etmiş, ABD'yi izolasyon politikasından çıkmaya komünizmle mücadele etmeye teşvik etmiştir (McGlinchey, 2020).

Bu gelişmelerden sonrası ABD başkanı Truman, 12 Mart 1947 tarihinde kendi adıyla anılacak olan Truman Doktrinini ABD Kongresi'nde açıklamıştır. Truman Doktrinini "*Birleşik Devletleri'n silahlı azınlıklar veya dış baskılara boyun eğdirilmeye çalışılan özgür halkların direnişini desteklenme politikası*" şeklinde ilan etmiştir (Kissinger, çev., s. 257-258). Doktrin, Türkiye ve Yunanistan'a destek açıklaması yapmıştır. Komünist ve SSCB kastedilerek Yunanistan ve Türkiye'ye destek olunması doktrinle kararlaştırılmıştır. Türkiye ve Yunanistan'a verilmek üzere 400 milyon Dolarlık askeri yardım yapma yetkisinin verilmesini, Başkan Kongre'den istemiştir. 22 Mayıs 1947'de kongrenin onay vermesinden sonra bu yardımlar iki ülkeye başlamıştır (Sander, 2007, s. 257-258).

2.2.10. Marshall Planı

Savaş sonrası Avrupa kıtasındaki altyapının tümden harabeye dönmesi sonucu, ABD'yi Avrupa devletlerine ekonomik yardıma teşvik etmiş, özellikle bu kötü ekonomik yapının uzunca süre devam etmesinin ABD'yi de negatif yönde etkileyeceği dnlm ve Avrupalı devletlere yardım yapılması kabul edilmiştir. İlk adımı Avrupa devletleri atmış, "Marshall Planı" adı verilen "Avrupa Kalkınma Projesi", Paris'te 16 Temmuz 1947'de düzenlenen konferansla 16 devletin katılımıyla balamıtır. Marshall Planı çağrısına, SSCB ve Doğu Avrupa lkeleri de davet edilmiş fakat katılmamılardır (zdal ve Karaca, 2015, 206). Çalışmalar sonunda 1947-1951 yılları arasında Avrupa Kalkınma Projesi yani Marshall yardımları balamıtır. SSCB, Truman Doktrininin bir yansıması olarak Marshall yardımlarının Doğu Avrupa devletlerince kabul edilmemesi için baskı uygulamıştır (Armaoğlu, 1999, s. 227).

2.2.11. Soğuk Savaş Sürecini Hızlandıran Diğer Gelişmeler

Winston Churchill'in 1946 yılındaki "Demir Perde" konuşması (Churchill, 2020), 1947 yılında George F. Kennan'ın Foreign Affairs dergisinde Mr. X takma adıyla SSCB kartı makale yayınlamış, Sovyet yayılcılığına karşı "Çevreleme Politikası'nı ileri sürmüş, bu politika NATO'nun kuruluşunda temel politik yaklaşımlardan birisi olmuştur Kennan, 2020). 1948 yılında SSCB'nin atom bombasını denemesi ve bu bombaya sahip olması Soğuk Savaş sürecini hızlandıran gelişmeler olmuştur.

2.2.12. Prag Darbesi

ubat 1948'de Çekoslovakya'nın Komünist başbakanı, sekiz polis müdürünü değiştirip yerlerine komünist olanları ataması Prag Darbesi'nin atelemitir. 19 ubat 1948 tarihinde, SSCB Dıileri Bakan Yardımcısı, Çekoslovakya'daki buğday dağıtımına nezaret etmek için Prag'a gelmiş bu geliten bir gün sonra Çekoslovakya Hkmetinin on iki komünist olmayan yesi, polis müdürlerinin değiştirilmesini protesto etmiş akabinde de istifa etmişlerdir. 21 ubat'ta iki yüz bin içi, istifaların devlet başkanı tarafından kabul edilmediği takdirde genel greve gideceklerini açıklamış ve Prag'da işçiler yürüyüş gerekletirmilerdir. 23 ubat tarihinde devlet başkanı istifa eden bakanların, fabrikaları özel mülkiyete devredecekleri ve toprak reformunu engelleyecekleri gerekçesiyle işçileri silahlandırmıtır. Bu gelişmelerin üzerine devlet başbakanı, on iki istifa mektubunu devlet başkanına gtrm,

istifaların kabulünden sonra hükümet komünistlerin eline geçmiştir. SSCB'nin olayın planlamasında parmağı olduğu ve yaşanan gelişmelere seyirci kalması inandırıcı bulunmamıştır. Prag Darbesi, NATO'nun kurulmasında önemli bir rol oynayarak uluslararası bir sonuç da yaratmıştır (Özdal ve Karaca, 2015, s. 198).

2.2.13. Brüksel Antlaşması ve Batı Avrupa Birliği

SSCB'nin savaş sonrası yaşanan süreçte, Avrupa'ya özellikle Doğu Avrupa'ya yerleşmesi ve yayılmacı hareketlerinin devam etmesi sonucu, Batı Avrupa devletleri savaşın verdiği güç kaybı ile de tek başlarına, SSCB tehdidine karşı duramayacakları düşüncesine sevk etmiştir (Sloan, 2006, s. 9). Yaşanan süreç bu devletleri, Batı Avrupa temelli askeri-savunma girişimi oluşturma çabasına itmiştir. 1947 yılında Fransa ve İngiltere "Dunkirk Antlaşması"nı yapmıştır. Antlaşma, Almanya'nın tekrar bir güç olarak ortaya çıkmasını ve SSCB'nin Batı Avrupa'da sınırlandırılmasını amaçlamıştır. 1948 yılında ikinci girişim, Brüksel Antlaşması ile olmuş; İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda arasında imzalanmıştır (Caşın, 2007, s. 213).

17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Antlaşması değiştirilmiş, Federal Almanya ve İtalya'nın da katılımı ile BAB kurulmuştur (Özdal ve Karaca, 2015, s. 198). BAB'ın amacı da Federal Almanya'nın silahlanmasının sınırlandırılması ve SSCB yayılmacılığına karşı Batı Avrupa'nın askerî açıdan savunulmasını hedeflemiştir (Siousiouras ve Nikitakos, 2006, s. 114-115).

Bu girişimlere karşın, ABD olmadan bu girişimlerin caydırıcılığı olmadığı ortaya çıkmış, ABD bunu fark etmiş, Soğuk Savaş şartlarının da gereği olarak bir girişimin olması gerektiğini fark etmiştir. ABD Kongresin senatörü Vanderberg, Dışişleri Bakanlığına danışarak hazırladığı bir yasa tasarısında, ABD'nin ulusal güvenliğini tehlikeye düşürebilecek bir saldırı durumunda, BM Antlaşması'nın 51. Maddesindeki bireysel ve toplu meşru müdafaa hakkını kullanması ve barışa katkı yapılması önerilmiştir. Bu tasarı, 11 Haziran 1948 tarihinde ABD Senatosu tarafından kabul edilmiş ve ABD'nin Avrupa'yı da içine alacak bir savunma paktına girmesinin önü açılmıştır (Oran, 2012, s. 543). Bu gelişmeden sonra NATO'nun kurulmasına giden yol açılmıştır.

2.3. NATO'nun Kuruluşu ve Çalışma Yapısı

4 Nisan 1949'da ABD'nin başkenti Washington'da Kuzey Atlantik İttifakı-NATO, on iki ülkenin katılımıyla kurulmuştur. "Washington Antlaşması" olarak da bilinen antlaşma, bütün imzacı devletlerin onayları depoziter devlet olan ABD hükümetine verildikten sonra 24 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir. NATO'nun kuruluşu sırasında antlaşmayı imzalayan on iki devlet ABD, Norveç, Kanada, Hollanda, Danimarka, Belçika, Lüksemburg, İngiltere, Fransa, Portekiz, İzlanda ve İtalya'dır (Hasgüler ve Uludağ, 2010, s. 307-308).

2.3.1. NATO Antlaşması'nın 4. ve 5. Maddeleri

Madde 4

"Taraflardan herhangi biri, Taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm Taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır."

Madde 5

"Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik Bölgesi'nde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir."

NATO Antlaşması'nın en önemli iki maddesi 4. ve 5. maddeleridir. Her iki madde metin okuması yapıldığı zaman, NATO'nun savunma kimliğini ifade eden ifadeleri içermektedir. Bu iki madde NATO'nun savunma kimliğinde kolektif savunma yapısını ifade etmektedir. NATO Antlaşması on dört maddeden oluşmaktadır ve Ek-A listesinde tüm maddeleri ile yer almıştır.

2.3.2. NATO'nun Çalışma Yapısı ve Organları

2.3.2.1 Kuzey Atlantik Konseyi

Kuzey Atlantik Konseyi, NATO'nun en üst düzey organıdır. Organ ittifakın üyeleri arasında siyasal danışma ve dayanışma bakımından bir forum özelliği sergilemektedir. NATO, dediğimiz gibi savunma amaçlı askeri bir kurum olmasına rağmen nihai karar merkezi siyasal ve sivil otoritede bulunmaktadır. Üye devletler, egemen olarak kabul gördüklerinden ve eşit şartlara sahip olmalarından kaynaklı olarak, Konsey oybirliği ile tüm kararları almaktadır. Konsey üretim programı saptayarak, bütçe ihtiyacını görüşüp hesaplayarak oluşturarak, askeri katkıların nitelik ve sayısını belirleyerek üyelerine hizmet görevini gerçekleştirmektedir. Konsey karar alma yetkisini de elinde bulundurmaktadır. Konsey, genellikle yılda iki kez dışişleri bakanları, haftada bir veya birkaç kez de daimî temsilciler düzeyinde toplanmaktadır. Konsey genel bir kural olarak savunma konularını ele almaz, savunma sorunları, Konsey kadar sık ve aynı düzeye toplanan Savunma Planlama Komitesi tarafından incelenir (Sander, 2007, s. 268-269).

2.3.2.2. NATO Genel Sekreterliği

Genel Sekreter, NATO ittifakının en üst düzey sivil memurudur. Genel Sekreter, ittifak içerisinde danışmanlık ve karar alma süreçlerini yönetme ve alınan kararların uygulanmasından sorumlu olan kişi konumundadır. Ayrıca Genel Sekreter NATO'nun sözcüsü konumunda olup NATO'nun genel merkezinde ulusal delegelere danışma, rehberlik ve idari destek sağlayan Uluslararası Personel Dairesinin başkanıdır (Çalışma Yapısı, 2020).

Hangi düzeyde toplanılırsa toplanılsın Konsey ve Savunma Planlama Komitesine NATO Genel Sekreteri başkanlık eder. Kuzey Atlantik Konseyi'nin, Savunma Planlama Komitesi'nin ve Konsey'in kurduğu komitelerin başkanlığını Genel Sekreter yapmaktadır. Ayrıca Genel Sekreter, uluslararası sekreterliğin yönetiminden de sorumlu bulunmaktadır (Sander, 2007, s. 269).

Genel sekterliğe bağlı olan çeşitli uzmanlık daireleri bulunmaktadır: 1) Siyasi İşler Dairesi, 2) Savunma Planlaması ve Politika Dairesi, 3) Savunma Desteği İşleri Dairesi, 4) Bilimsel İşler Dairesi, 5) Altyapı, Lojistik ve Konsey Harekât Dairesi (Hasgüler ve Uludağ, 2010, s. 310).

2.3.2.3. Askeri Komite

NATO'nun askeri en üst düzey organı Askeri Komite'dir. Askeri Komite, Konsey'e ve Genel Sekretere danışmanlık görevini yerine getiren koordineli merkezi bir işlev görür (Hasgüler ve Uludağ, 2010, s. 311). Askeri Komite, üye ülkelerin genelkurmay başkanları tarafından oluşturulur. Komite, barış zamanında NATO bölgesinin ortak savunmasıyla ilgili tedbirleri Konsey'e tavsiye etmekle yükümlü bulunmaktadır. Başlıca NATO komutanlıkları Konsey'e karşı sorumlu bulunmaktadır. Komite'nin düzenli olarak toplanabilmesi için üye tüm ülkeler, genelkurmay başkanını temsilen bir Daimî Askeri Temsilcisini Askeri Komite'ye atamaktadır.

NATO üyelerinin coğrafi dağılımı itibari Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasında bulunan topraklardan meydana gelen bir NATO bölgesi oluşturmakta ve yapıya uygun olarak üç uluslararası komutanlığa ayrılmıştır. Bunlar: Atlas Okyanusu Komutanlığı, Avrupa Komutanlığı ve Manş Kanal Komutanlığı. Bunlara ilaveten ayrıca Amerika kıtası için Bölgesel Planlama Grubu bulunmaktadır. Bu komutanlıklara atanan NATO komutanları, bölgesel savunma planlarının hazırlanmasından ve üye ülkelerin kendilerine tahsis ettikleri ulusal kuvvetlerin nasıl kullanılacağından sorumludurlar (Sander, 2007, s. 269-270).

NATO'nun bir savunma örgütü olduğu kesindir. Fakat dikkat edilirse hem siyasi kurumları hem de askeri kurumları oluşturulmuş, NATO'nun en üst düzey yöneticisi sivil kişiden meydana gelmiştir. NATO bakıldığında salt askeri bir kurum olarak bir kimliksel edinim elde etmenin dışında üyeler arası siyasi ve ekonomik anlamda da bir ahenk yakalama çabasına girmiş, kolektif savunma kimliğini "kolektif biz" haline getirme çabası içerisinde siyasi organlarını da geliştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni oluşan dünya düzeninde, geçmişte ikinci dünya savaşına neden olan Avrupalı güçler, aslen hem bir daha böyle bir savaşa tutuşmamaları hem de meydana gelen iki kutuplu yeni uluslararası sistemde Batı kanadı içerisinde askeri ve savunma anlamında değil ekonomik, siyasi, kültürel başta olmak üzere ABD ve Kanada ile beraber olmak üzere, kolektif bir bütünlük içerisinde NATO üzerinden bir kimlik oluşum sürecine gitme çabası ortaya koymaya çalışmıştır.

2.4. Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO Genişlemesi

Soğuk Savaş Dönemi'nde, NATO üç genişleme süreci ile dört yeni üyeyi ittifakına katmıştır. 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında Federal

Almanya, 1982 yılında da İspanya NATO ittifakına katılmıştır. Kuruluşunda on iki olan üye sayısı, Soğuk Savaş'ın sonunda on altı üyeye ulaşmıştır.

Türkiye ve Yunanistan'ın ittifak üyeliği ile NATO güney doğu sınırını meydana getirmiştir. Türkiye'nin ittifaka üyeliği ile Türkiye, Batılı kimliğine kabul edilirken, Türkiye'nin NATO üyeliği ile ittifak Karadeniz'e kıyıdaş olmuştur. Türkiye'nin konumu Çevreleme Politikasında önemli bir yer teşkil etmiş ve bu politika doğrultusunda, SSCB'nin Akdeniz ve Ortadoğu'ya sarkması engellenmiştir. İspanya'nın üyeliği ile Akdeniz coğrafyasında NATO'nun etki gücü artmıştır. Federal Almanya üyeliği, NATO'nun yarattığı ortak "biz" ve kolektif savunma kimliğinin bir sonucu olmuştur. NATO'nun Soğuk Savaş Dönemi'ndeki kuruluşu ve süreç içerisindeki genişlemesi, Batı Avrupa güvenlik mimarisinin istikrarlı ve güven ortamına dönüşmesine katkı sağlamış, bu güvenlik ortamında günümüzdeki Avrupa Birliği'nin meydana gelmesinde büyük rol oynamıştır.

2.4.1. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO Üyeliği

Türkiye ve Yunanistan 15 Eylül 1951 tarihinde NATO Bakanlar Konseyi tarafından üyeliğe kabul edilmiş, 18 Şubat 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan da onaylaması sonucu bu tarih itibari ile NATO üyesi olmuşlardır (Oran, 2012, s. 550).

SSCB'nin yayılcı politikasına karşı NATO'nun Çevreleme Politikası kapsamında Yunanistan ve Türkiye, NATO'nun güney doğu kanadını oluşturmuş, özellikle Türkiye'nin stratejik konumu ile Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'e SSCB'nin yayılması ve Kafkasya bölgesinde durdurulması amaçlanmıştır (Criss, 2012, s. 14). Aynı zamanda Balkanlar bölgesinde Yunanistan ve Türkiye üzerinde bir etki oluşturulması amaçlanmıştır (Oran, 2012, s. 549)

Türkiye'nin 1948 yılında Avrupa Konseyi'nin kuruluşunda yer alması (Gönlübol, 1996, s. 226), Kore Savaşı'na asker göndermesi (Akkaya, 2012, s. 14) ve bunun yanı sıra çok partili hayata geçişi ve serbest piyasa ekonomisi uygulamaları ile beraber demokratikleşme süreci aslen, Batılı olma temeline uyum çabasını da göstermiştir (Smith, 2000, s. 94).

Türkiye NATO üyeliği ile beraber Batı'nın bir parçası olurken (Oğuzlu, 2013, s. 3), NATO'da dinsel bakımdan Müslüman bir üye ile beraber kimliksel yapısında yeni bir eklemlenmeye sahip olmuştur. Türkiye'nin NATO üye olması, Soğuk Savaş sürecinde iki bloktan birine üye olmayan ülkelere de kimlik yapısı hakkında pozitif bir

imaj vermiştir. NATO, Türkiye'nin İttifaka üyeliğiyle beraber Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesi için stratejik önemde üs merkezi de elde etmiştir (Smith, 2000, s. 94).

2.4.2. Federal Almanya'nın NATO Üyeliği

6 Mayıs 1955 tarihinde Federal Almanya'nın NATO'ya katılımı, Batı kimliği ve NATO için önemli bir adım olmuştur. Federal Almanya'nın NATO ittifakına üye olması, iki dünya savaşına neden olan Almanya'yı, Batı kimliğinin bir parçası haline getirmiştir (Haftendorn, 2020).

NATO ve Federal Almanya'nın her ikisi de 1949 senesinde kurulmuştur. Federal Almanya, Soğuk Savaş Dönemi'nin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Alman topraklarında iki devletin kurulması 1945 yılında gerçekleştirilen Postdam Konferansı uyarınca ABD, Fransa, İngiltere ve SSCB'nin Almanya'yı birlikte idare edememelerinin bir sonucudur. Bu ortaklaşa hareket edilememesi sonucu Federal Almanya ve Demokratik Almanya olarak Alman toprakları iki devlete ayrılmıştır ve Federal Almanya ve Demokratik Almanya adeta Soğuk Savaş sürecinin Batı ve Doğu Bloklarının sınırı haline gelmiştir (Riegert, 2020).

Federal Almanya'nın Doğu Bloğuyla olan sınırı NATO için hayati bir önem kazanmış, Batı ve NATO'ya bir an önce siyasi ve askerî açıdan katılımı önem arz etmiştir. Fransa, yaşanan iki dünya savaşı ve bu savaşlarda Almanya ile yaşadığı durum ve militarize edilecek bir Almanya'nın aynı fiilleri icra edebileceği şüphesi nedeniyle şiddetli itirazlarda bulunmuş ve 1945 yılından sonraki geçen bu on yılda itirazlarından ve çekincelerinden vazgeçmiş ve Federal Almanya'nın NATO'ya üye olmasına itiraz etmemiş, bunun sonucu olarak Federal Almanya 1955 yılında NATO üyesi olmuştur (Haftendorn, 2020).

Almanya Federal Cumhuriyeti'nin, NATO'ya üye olması sonucu, SSCB, Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Romanya "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması"nı imzalamışlardır (What was The Warsaw Pact? 2020). Böylelikle askeri ve siyasi birlik temelini atan bu ülkeler 14 Mayıs 1955 yılında Varşova Paktını kurmuşlardır. Varşova Paktı üyeleri karşılıklı olarak barışı korumaya yönelik temennilerini dile getirmiş, üyelere biri ya da birkaçına saldırı veya işgal durumunda karşılıklı askeri yardım sözleri verilmiştir. Bunun dışında ortak bir komutanlık birliğin mevcudiyetini garanti etmekle yükümlü

olacakları ifade edilmiştir (The Warsaw Treaty Organization 1955, 2020). Varşova Paktı, Doğu Bloğunun savunma örgütü konuma gelmiş, Soğuk Savaş Dönemi'nin karşıt kimlikler yaklaşımında, Doğu Bloğunun kimliğinin temsilini üstlenmiştir.

NATO'nun siyasi ve savunma örgütlenmesinde yaratmaya çalıştığı ortak değerler, normlar, fikirler sonuç olarak eylemselliğe de yansımış, ortak kimlik yaratma sürecinde Federal Almanya'nın NATO'ya kabulü ile beraber bu yaklaşım kendisini göstermiştir. Tarihsel olarak eki dönemlere dayanan Fransız-Alman karşıtlığı, NATO çatısı altında terk edilmeye başlanmıştır. “Düşman” kavramından “dost” kavramına geçiş ve “kolektif kimlikler” oluşturma yaklaşımı, düşünselden eylemselliğe doğru hareket etmeye başlamıştır. Almanya'nın bugün Avrupa'nın en büyük ordusunu kurması, NATO üyeliğinden sonra, geçen kırk yıl sonunda, Avrupa Kolordusunun bir parçası olarak, Fransa'da Champs Elysees Sarayı'nın önünde geçit töreninde yer alması (Haftendorn, 2020), ortak değerler, normlar ve fikirler temelinde yaratılan kolektif kimliklere güzel bir örnek teşkil etmektedir. Günümüzde Fransa ve Almanya, kendilerini Batı ve Avrupalı kimliğinde görmekte, birbirlerini, ortak değerlere sahip kolektif kimlik içerisinde değerlendirmektedirler.

2.4.3. İspanya'nın NATO Üyeliği

30 Mayıs 1982 tarihinde İspanya NATO üyesi olmuş, İspanya'nın NATO'ya katılması ile beraber Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO son genişleme ve üye katılımını gerçekleştirmiştir (Smith, 2000, s. 128). İspanya 1930 yılında Kral XIII. Alfonso'nun tahtından çekilmesi ile beraber demokratik bir cumhuriyet tesis edilmiş fakat İspanya'da güçlü bir demokrasi geleneği olmadığından yeni kurulmaya çalışan rejim, bir yandan krala bağlı gelenekçiler ve tutucular diğer yandan anarşistler ve Komünist yanlıları arasındaki gerginlik dengelenememiş (Sander, 2007, s. 55) ve bunun neticesinde Temmuz 1930 yılında iç savaş patlak vermiş, 1939 yılına kadar üç yıl İspanya iç savaşı yaşanmıştır (Casanova, 2015, s. 10).

Kral yanlısı ve Sağcı General Francisco Franco, üç yıl süren İspanya İç Savaşı'nda Almanya ve Hitler ile beraber İtalya ve Mussolini'nin askeri ve siyasi desteği sonucu iktidarı ele geçirmiş sonunda da diktatörlük rejimini tahsis etmiştir. İspanya, İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmış ve savaşa müdahil olmamıştır.

İspanya çok geç bir şekilde NATO üyesi olmuştur. Bunun genel nedenleri İspanya'da Franco rejimi ile beraber diktatörlükle yönetilmesi, Hitler ve Mussolini'nin

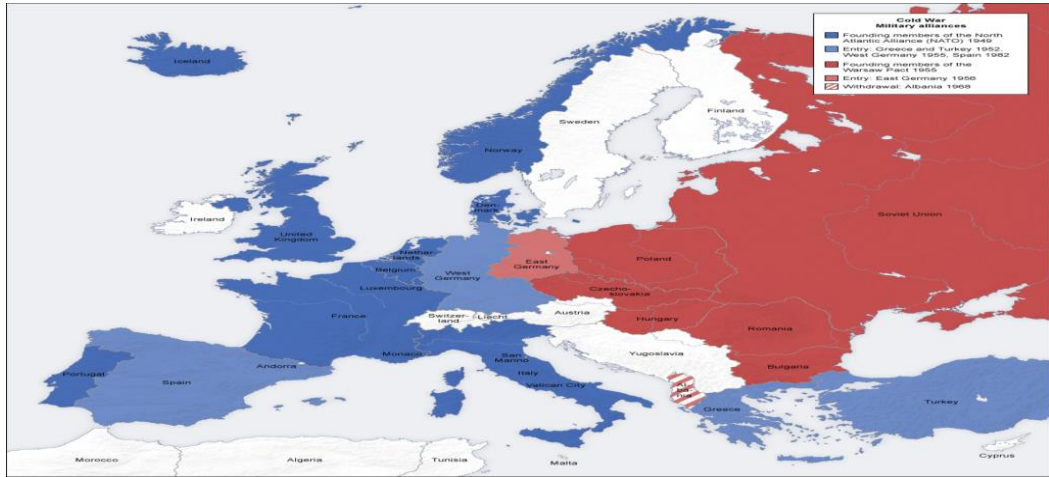
iç savaşta Franco'yu desteklemesi olmuştur. 1982 yılında Franco'nun ölümü ile beraber İspanya'da diktatörlüğün sona ermesi ile beraber demokrasiye geçiş NATO üyeliğinin yolu açılmıştır.

NATO'nun özgürlük ve demokrasi vurgusundaki siyasi kimliği, İspanya'nın demokrasiye geçişiyle beraber üyeliğe alınmasının ancak 1982 yılında gerçekleşmesine neden olmuştur. Ayrıca İspanya'nın NATO üyeliği ile beraber Akdeniz'de NATO stratejik bir konumu olan üye kazanmıştır (Smith, 2000, s. 139-143).

2.4.4. Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO'nun Kimlik Yapısı

Soğuk Savaş sırasında Batı Bloğunun savunma örgütü olan NATO, üstlendiği “caydırıcılık” ve “Çevreleme Politikası”nı kapsamındaki savunma yaklaşımını, başarılı bir şekilde yerine getirmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO'nun askeri güç kullanmak zorunda kalmaması, bir diğer başarısı olmuştur. NATO'nun savunma kapsamındaki başarısı, Batı Bloğunun mücadeleden galip çıkmasında önemli bir rol oynamıştır (Oğuzlu, 2012, s. 9).

Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı Bloku ve NATO, kimlik-güvenlik ilişkisinin birbirine içselleşen doğasında, kimlik inşasını “Batı eşittir NATO” olarak adlandırabileceğimiz bir süreçte geçirmiştir. Kimliğin varlık ve devamlılık halinin sağlanması, kimliğin güvenlik inşasını ortaya çıkarmaktadır. Bu yönüyle NATO, Batı kimliğini söylemsel ve düşünselden başlayarak ortak değerler, normlar ve değerler üzerinden inşa etmiştir. NATO'nun savunma ve siyasi kimliği kendisinde içselleşen Batı kimliğinin temsili haline gelmiştir. Soğuk Savaş esnasında ittifak üyeleri arasında ortak kimlik yaratma ve kolektif kimlik oluşturabilme yeteneği, günümüzdeki Avrupa Birliği'nin temellerinin atılmasında da önemli bir rol oynamıştır (Oğuzlu, 2012, s. 9).

Harita 2. Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO Haritası

Kaynak: ("wikipedia, 2020).

2.5. Soğuk Savaş'ın Sonundan Günümüze NATO'nun Yeni Kimlik Oluşturma Süreci

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, iki kutuplu uluslararası sistemin de sona ermesi anlamına gelmiştir (Efegil, 2009, s. 1). Soğuk Savaş aynı zamanda iki kimliğin, "karşıt-öteki-düşman kimlikler" algısında, söylemsel ve düşünsel olarak kendi kimliklerine has olduğu düşünülen normlar, değerler, fikirler ve kültürel mücadelesine de sahne olmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Batı Bloku ve NATO için, uluslararası sistemde meydana gelen değişim ve bu değişimin ne yönde ilerleyeceği, politik ve güvenlik yapılarındaki muğlaklık, yeni ve zorlu bir sürecin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birçok soru cevaplanmayı beklemiş, gri alanlar ve birbirine girift güvenlik ve politik sorunların ne yönde, nasıl ele alınacağına dair yaklaşımlar İttifak içinde tartışılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişi bir zafer mi? yoksa yeni ve zorlu bir sürecin başlangıcı mı? sorusu ilk etapta kendisine İttifak içerisinde yer edinmiştir (Lepgold, 1998, s. 80). NATO'nun işlevinin ve misyonunun ne olacağı soruları gündeme gelmiştir (Akgül-Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, 2013, s. 2). NATO'nun dağılacağı mı yoksa kendisini nasıl tanımlayıp yoluna devam edeceği kafaları meşgul etmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesi, uluslararası sistemde köklü değişikliklerin meydana geldiği bir sürece doğru evrilmiştir. Uluslararası sistemin nasıl şekilleneceğine dair meydana gelen muğlaklık, ittifakın güvenlik ve savunma yaklaşımı ve Avrupa'nın nasıl

şekilleneceğine dair sorular ortaya atılmıştır. Yaşanan bu ani ve derin değişim sonrası NATO, günümüze kadar geçen süreçte, siyasi ve savunma kimliğinde değişim ve dönüşüm yaklaşımını benimsemiştir. Yeni üyelerle genişleme süreçleri, uluslararası sistemde meydana gelen yeni güvenlik ve politik sorunların ele alınması, Avrupa'nın birleşmesi ve Avrupa güvenlik mimarisinin sağlanması ilk öncelikleri arasında yer almıştır.

Soğuk Savaş sonrasında günümüze, eski Doğu Bloku devletlerini içine alacak şekilde genişleyen NATO; Orta ve Doğu Avrupa, Balkanlar ve Baltık bölgesinde yeni sınırlara ulaşmıştır. Yarattığı ortak değerler ve kolektif kimliğine yeni üyelerini hazırlayarak alan NATO, aynı zamanda bu ülkelerin barış, istikrar, demokratik gelişim ve ekonomik yapılarının sağlam temeller üzerine oturmasında yardımcı olmuştur. NATO, yeni kimlik sürecinde, stratejik konseptler hazırlayarak hayata geçirmiş, üyelik eylem planları, işbirliği programları oluşturmuştur. İşbirliği programları ile yeni üyelerin NATO'ya uyumu ile bölgesel ilişkiler geliştirilmiştir. Savunma ve güvenlik alanında yeni değişimler ve dönüşümlerle savunma kimliğini yeni tehditlere karşı daha hazır ve etkin hale getirme çabasına girmiştir. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası genişleme politikası, parçalanmış bir Avrupa'yı yeniden bütünleştirme ve yeni kurulan ve gelişen tehditlere karşı geniş bir destekçi tabanı oluşturma stratejisine dayandırılmıştır (Erdem, 2009, s. 42).

NATO'nun yeni kimlik süreci, "Soğuk Savaş'ın bitiminden 11 Eylül 2001 Terör Saldırılarına" kadar ve "11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'ndan günümüze" olmak üzere iki dönemsel incelemeyle tezde yer alacaktır. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları, küresel sistemde derin bir şok etkisi yaratmış, küresel güvenlik meselesi artık farklı bir boyuta taşınmıştır. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası muğlak ve zamanı kestirilemeyen yeni güvenlik tehditleri gün yüzüne çıkmıştır. Bu tarihten itibaren NATO'nun kimlik süreci de daha geniş yelpazede, farklı politika ve yaklaşımlarla ilerleme süreçleri yaşamıştır.

2.5.1. Soğuk Savaş'ın Bitiminden 11 Eylül 2001 Terör Saldırılarına Kadar Olan Dönemde NATO'nun Yeni Kimlik Oluşturma Süreci

Soğuk Savaş'ın sona erışı ve Doğu Bloğunun çökmesi sonrası yaşanan bu dönüm noktasında, NATO İttifakı ilk zirvesini 6 Temmuz 1990 tarihinde yapılan Londra Zirvesi ile gerçekleştirmiştir. İttifakın geleceğinin ne olması gerektiği

yönündeki tartışmaların da ortaya atıldığı ilk zirve olarak ittifakın savunma ve siyasi kimliği açısından yeni yol haritasının çizilmesi noktasında NATO'nun en önemli zirvelerinden birisi olmuştur. Zirvede NATO'nun Doğu Bloku devletleriyle ilişkilerini geliştirmesi, yeni dönemin beraberinde getireceği sorunlara yönelik yeni askeri stratejilerin belirlenmesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi'nin ve NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi konusunda kararlar alınmıştır (Özlük ve Özlük, 2014, s. 213).

Londra Zirvesi'nin sonuç bildirgesi 2. ve 3. Maddeleri NATO'nun yeni süreçte kimlik yapısının ne yönde ilerleyeceğinin ipuçlarını vermiştir:

2. Madde:

“Kuzey Atlantik İttifakı tarihteki en başarılı savunma ittifakı olmuştur. İttifakımız beşinci on yılına girerken ve yeni bir yüzyıla bakarken, ortak savunmayı sağlamaya devam etmelidir. Bu İttifak yeni Avrupa'yı getirmek için çok şey yaptı. Ancak hiç kimse gelecekte emin olamaz. Son 40 yıldır sahip olduğumuz uzun barışı uzatmak için birlikte durmaya devam etmeliyiz. Yine de İttifakımız daha da fazla değişimin ajanı olmalıdır. Demokrasiye olan ortak inancımızın gücü, bireyin hakları ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümü ile güvenlik ve istikrarı destekleyen daha birleşik bir kıtanın yapılarak yapılaşmaya yardımcı olabilir. Güvenlik ve istikrarın sadece askeri boyutta olmadığını teyit ediyoruz” (“Declaration on a Transformed”, 2020).

2. madde, NATO'nun siyasi kimliğindeki temel normları ve ilkeleri olan, aynı zamanda Batı kimliğinin temel değerleri olan, demokrasi, birey hak ve özgürlükleri vurgulanmış, Batı kimliğinin esas alınarak birleşik bir Avrupa vurgusu yapılmıştır. “Sadece askeri olmayan boyut” vurgusu da metnin siyasi kimlik yaklaşımını tamamlamıştır.

3. madde:

“Avrupa Topluluğu içinde siyasi birliğe doğru hareket etmek, güvenlik alanında bir Avrupa kimliğinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere, Atlantik dayanışmasına ve tüm Avrupa'da adil ve kalıcı bir barış düzeninin kurulmasına da katkıda bulunacaktır” (“Declaration on a Transformed”, 2020).

Bu ifade aynı zamanda, bölünmüş Avrupa'nın birleşmesi ve Avrupa güvenlik mimarisinde doğabilecek güç boşluğunun, İttifak tarafından doldurulması gerekliliğini göstermiştir.

2.5.1.1. Roma Zirvesi ve Yeni Stratejik Konsept

8 Kasım 1991 tarihindeki NATO Roma Zirvesi'nde Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber uluslararası sistemdeki değişim ve SSCB ile beraber Doğu Bloğunun dağılması sonucu, NATO'nun yaşanan bu değişime karşı nasıl bir yaklaşım sergileyeceği, yeni oluşan bu sürece savunma örgütü olarak nasıl uyarlanacağı ve ne tür bir değişim geçireceği üzerine yaklaşımlar ve görüşler ortaya konmaya çalışılmıştır (Wittmann, 2009, s. 14). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber, Batı ve Doğu Avrupa'da meydana gelen değişimin olası etkileri, eski Doğu Bloku devletlerinin yeni durumu ve SSCB'nin uyduları olma durumundan çıkmaları esas konu başlıkları olarak Zirve'de görüşülmüştür ("Towards The", 2020).

Doğu Bloğunun dağılması ile beraber iki kutuplu sistemin sona erışı, uluslararası sistemde meydana gelen bu değişim sonucu olarak Zirve'de "Yeni Stratejik Konsept" kabul edilmiştir. Konseptte Avrupa'da güvenlik ortamının değişimine ve çatışma temelli bir yaklaşım yerine iş birliği ve diyalogu esas alan yaklaşıma vurgu yapılmıştır (Wittmann, 2009, s. 14).

Yeni Stratejik Konsept'le, uluslararası sistemde meydana gelen bu değişimle beraber yeni güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya olunduğu tespit edilmiştir. Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün ortadan kalktığı, artık tek merkezden gelebilecek büyük çaplı bir saldırı ihtimali ortadan kalktığı ifade edilmiştir. Bunun neticesinde de bu yaklaşımın NATO'nun ana odağı olmaktan çıktığı belirtilmiştir. Bunun yerine artık İttifakın, etnik ve toprak temelli çatışmalar da dahil olmak üzere ciddi bir şekilde ekonomik, sosyal ve siyasal ikilemlerin meydana getireceği istikrarsızlıklardan kaynaklanacak yeni sorunların, yeni güvenlik sorunları olarak öne çıkacağı vurgulanmıştır (Wallander, 2000, s. 718).

Yeni Stratejik Konseptte İttifakın güvenlik politikalarını yürütecek araçlar olarak, savaşı önleme ve savunma için yeterli askeri kapasiteyi korumak, krizlerle başa çıkabilecek kapasite ve yeteneğe erişmek, diyalogu öne çıkaran iş birliğine dayalı politik girişimler sıralanmıştır (Davis, 2010, s. 35).

1991 zirvesinde alınan Yeni Stratejik Konsept’le İttifak, siyasi kimliğinde de değişim için sinyalleri vermiştir. Savunma kimliği anlamında yeni güvenlik sorunları belirlenip nasıl ele alınacağı belirlenirken, siyasi kimliğinde de iş birliği ve diyalog yaklaşımının esas alınmasının önemi vurgulanmıştır (Ereker, 2019, s. 4).

Kabul edilen Stratejik Konsept, NATO’nun yeni süreçte savunma ve siyasi kimliğinde ne yönde ilerleyeceğine ve politik eylem biçimlerinin nasıl gelişeceğini ifade etmiştir. Fakat Konsept ittifakın ana amacını ifade eden 30. Maddesi, NATO’nun siyasi ve savunma kimliğini ortaya koyması açısından oldukça önemli ifadeleri barındırmıştır.

30. madde:

“NATO'nun Washington Antlaşması'nda belirtilen ve Londra Bildirgesi'nde yinelenen temel amacı, Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nün ilkelerine uygun olarak tüm üyelerinin özgürlük ve güvenliğini siyasi ve askeri yollarla korumaktır. İttifak, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ortak değerlerine dayanarak, Avrupa'da adil ve kalıcı bir barışçıl düzenin kurulması için kuruluşundan bu yana çalışmaktadır. Bu İttifak'ın hedefi değişmemiştir” (“The Alliance’s”, 2020).

30. Madde NATO’nun üyeleri arasında “özgürlük ve güvenliğin siyasi ve askeri yollarla korunması” ve “demokrasi, insan hakları ve hukukun ortak değerlerine dayanarak” ifadeleri, NATO’nun her iki kimliğine atıf yapmakla beraber, İttifakın Batı kimliği temelindeki ortak norm, değer ve ilkelerini net olarak ifade etmiştir.

2.5.1.2. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi Programı

Ağustos 1991 senesinde RF’de yaşanan darbe, Orta ve Doğu Avrupa’daki yeni demokrasiye geçmiş olan devletleri kaygılandırmış, Kasım ayında NATO hem eski Doğu Bloku devletlerinin güvenlikle ilgili endişelerini yatıştırmak hem de SSCB’deki çözümlenin seyrini olumlu bir yönde seyretmesini etkilemek amacıyla “Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi” (KAİK)’i kurma kararını almıştır (Cotter, 2018, s. 46). 20 Aralık 1991 tarihinde bir forum olarak KAİK kurulmuştur. KAİK’e eski Doğu Bloku devletlerinin yanı sıra bağımsızlığını yeni kazanmış olan eski Sovyet Cumhuriyetleri’nin de katılımını serbest bırakmıştır (“North Atlantic”, 2020). Fakat eski Varşova Paktı üyeleri KAİK içerisinde kendi özel güvenlik kaygılarının diğer ülkelerden farklı bir şekilde değerlendirilmemesinden dolayı rahatsızlık yaşamışlardır.

Yaşanan bu gelişme Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin KAİK'in güvenliklerini güvenlik çabalarına ulaşmada yalnızca geçici bir vasıta olacağına inanmalarına neden olmuştur. NATO'nun "önleyici diplomasi" politikasının sonucu olan KAİK eski Doğu Bloku ve SSCB üyesi devletler için bir danışma ve görüş alışveriş formuna dönüşmüş ve yeterince başarı sağlayamamıştır (Çayhan ve Ateşoğlu-Güney, 1996, s. 52).

2.5.1.3. Barış İçin Ortaklık Programı

KAİK programının verimli olamayışıyla beraber 1993 yılında RF genel seçimlerde, Liberal Demokrat Parti'nin seçimi kazanması, aşırı milliyetçiliğin etkisi ile Batı yanlısı politika izleyen RF'nin eskiyi anımsatır şekilde daha iddialı dış politikaya dönmesi gibi nedenlerle, eski Doğu Bloku ülkeleri kaygılanmaya başlamıştır. Bu ülkelerin kaygılarını gidermek ve durumu görüşmek üzere 10-11 Ocak 1994 tarihinde Brüksel'de NATO Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenliği için atılacak adımlar, Orta Avrupa'daki yeni demokrasilerin ve eski VP üyelerini içine alacak şekilde genişleme konusu bu Zirve'de görüşülmüştür. Zirve'de NATO ile eski Doğu Bloku devletleriyle, eski SSCB ülkeleri arasında "Barış İçin Ortaklık Programı" (Partnership for Peace- BİO) adıyla yeni bir askeri ve siyasi ilişkiler bütünü yapılandırılması üzerinde anlaşmaya varılmıştır (Gürkaynak, 2005, s. 13).

BİO ile sadece eski Doğu Bloku devletlerinin kaygıları giderilmek istenmemiş ayrıca RF'nin da ileride NATO'ya üye olacak üyelerle birlikte genişlemesinden duyacağı endişeleri giderilmek istenmiştir (İnan ve Yusuf, 1999, s. 3).

Program faaliyete geçtikten bir buçuk yıl sonra yirmi altı devlet programa üye olmuştur (Cottey, 2018, s. 46). Bunların bir kısmı daha sonra NATO üyesi olmuşlardır. Bu programa katılan üyelerin topraklarını NATO üyelerine açmaları NATO'nun coğrafi genişleme ve dönüşümünün önemli bir boyutunu oluşturmuştur (Gürkaynak, 2005, s. 14).

NATO, BİO vasıtasıyla, NATO üyesi olmayan ortak devletlerle diyalog ve iş birliğini geliştirerek bu ülkeler ile birlikte çalışabilirliği daha üst düzeye çıkarmayı hedeflemiştir. Bu hedef çerçevesinde, BİO Çerçeve Belgesi ile "Bireysel Ortaklık Programı" (Individual Partnership Programme), "Ortaklık Çalışma Programı" (Partnership Work Programme) ve "Planlama ve Gözden Geçirme Süreci" (Planning

and Review Process) olarak adlandırılan üç temel planlama aracı oluşturulmuştur (Başbağlıoğlu, 2011, s. 81).

NATO'nun genişleme sürecini ve bu bağlamda BİO ülkelerini ilgilendiren önemli diğer bir gelişme ise "Üyelik Eylem Planı" (ÜEP)'nin kabulüdür. ÜEP, İttifaka katılmak isteyen devletleri, NATO üyeliğinin getireceği sorumluluklara ve yükümlülüklerle hazırlayan öneri ve yardım programıdır. BİO faaliyetleri üzerine kurulmuş olan ÜEP, İttifak üyeliği arzusundaki ortakların bireysel ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanır. BİO ve özellikle Planlama ve Gözden Geçirme Süreci'ne katılım ÜEP'nin doğal bir uzantısıdır. ÜEP'ye katılımın, NATO üyeliğinin garantisi olmadığı da belgede ifade edilmiştir. Ancak burada ÜEP'nin BİO mekanizmalarıyla doğrudan bağlantısı düşünülerek 23-25 Nisan 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Washington Zirvesi'nde alınan bu karar ile NATO üyeliği için BİO'ya katılımın yeter olmasa bile ön şart haline geldiği söylenebilir. İttifak'ın son dokuz üyesi (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya Arnavutluk ve Hırvatistan) NATO üyeliği için hazırlanırken ÜEP'ten büyük ölçüde yararlanmışlardır (Başbağlıoğlu, 2011, s. 82).

Günümüzde Ortaklığa otuz devlet katılım sağlamıştır. Bunlar: Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Gürcistan, Macaristan, İrlanda, Kazakistan, Kırgızistan Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Moldavya, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, İsveç, İsviçre, Makedonya Eski Yugoslavya Cumhuriyeti, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan'dır ("Ortaklık Yoluyla", 2020).

BİO girişimini diğer bölgesel inisiyatiflerden ayıran en önemli özellik bu girişimin aynı zamanda iş birliği yapılan devletlerin NATO'ya üye olabilmelerini kolaylaştırmasıdır. BİO girişiminin kapsama alanı dikkate alındığında ortaya çıkan bir farklılık da bu politikanın NATO'nun güvenliğini en çok etkileyen gelişmelerin yaşandığı coğrafyalar dikkate alınarak oluşturulduğudur (Oğuzlu, 2013, s. 17).

Bu girişim, NATO ile Avrupa-Atlantik ortakları arasında ikili düzeyde yakın iş birliği kurmayı hedefleyen ve her bir ülkeyi kendi başına değerlendiren bir NATO politikasıdır. Bu girişim sayesinde NATO ile ortak üyeler arasında NATO'nun ilgilendiği faaliyetler bağlamında yakın iş birliği kurulmaktadır. Üye devletler genelde NATO'nun savunma ve askerî konularına dahil olmakta ama askerî konular dışında

da iş birliği mekanizmaları bulunmaktadır. Sivil-asker ilişkileri, askerî eğitim, doğa felaketlerine karşı yardım planlama, felaketslere acil müdahale, bilim ve çevre konuları bu bağlamda ön plana çıkan iş birliği alanlarıdır (İnan ve Yusuf, 1999, s. 3-5).

NATO, BİO süreci içerisinde, üye olmak isteyen devletlere iç ve dış faaliyetlerinde kabul edilebilir davranışların neler olduğunu tanımlayan kuralları belirlemiş ve bu kurallara ÜEP gibi resmî belgelerinde yer vermiştir. BİO, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası genişleme sürecinin kurumsal temeli olduğu bir gerçektir. 1990'lı yılların başında, Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin güvenlik arayışlarına, ortamın belirsizliği yüzünden acil cevap vermektan kaçınan NATO, BİO ile onlara kendi askeri yapılarını NATO'nun standartları ile uyumlu hale getirmek ve NATO ile düzenli ilişkiler geliştirmek imkânını tanımıştır. BİO, dinamik mekanizması ile NATO genişlemesinin özgün bir yöntemi olmuştur. Bu anlamda BiO, oluşturduğu kurumsal yapısı ile NATO'nun genişlemesine diğer ortaklık programlarına oranla en fazla katkıda bulunan program olma özelliğine de sahiptir (Başbağlıoğlu, 2011, s. 82-83).

2.5.1.4. Akdeniz Diyalogu Programı

Akdeniz Diyalogu, 1994 yılında oluşturulmuş ve NATO'nun coğrafi dönüşümü yanında Avrupa'nın güvenliği için yakın çevre ilişkileri geliştirilmesi hedeflenmiştir. Akdeniz Diyalogu, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası oluşturmaya çalıştığı kimlik sürecinde atılan adımlardan birisi olmuştur (Cottey, 2018, s. 47). Avrupa güvenliği ile Akdeniz'in Kuzey Afrika kıyılarında yer alan devletlerin güvenliğinin karşılıklı bağımlılığı varsayımı da diyalogun başlatılmasında etkili olmuştur (Lesser, Brandsma, Basagni, Lete, 2018, s. 3).

Akdeniz Diyalogu ile amaçlanan bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak; NATO ve Akdenizli ortakları arasında karşılıklı bir anlayış ortamı yaratmak; katılımcı devletler arasında İttifak ile ilgili yanlış algılamaları ortadan kaldırmak ve bölge çapında iyi ve dostane ilişkiler oluşturmak hedeflenmiştir (Bayer, 2019, s. 878). Akdeniz Diyalogu aynı zamanda Barselona Süreci (AB) ve Akdeniz Girişimi (Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı-AGİT) gibi bu bölgede başlatılmış olan diğer girişimleri de tamamlar nitelik özelliği taşımıştır (Nicola de Santis, 2020). Akdeniz Diyalogu'na KAİK ve BİO programları gibi hem uluslararası sistemde hem de bununla bağlantılı kıta Avrupa'sında meydana gelen değişimde; yeni güvenlik sorunlarını çözebilme, karşılıklı ilişkilerle NATO'nun yaratmış olduğu ortak kurallar,

normlar ve fikirlerin aktarılması, karşılıklı yaklaşım ve düşünceler sonucu dost ve barış temelli ilişkilerin inşa edilmesi hedeflenmiştir. 1995 yılında Fas, Moritanya, Tunus, Mısır, Ürdün ve İsrail, Akdeniz Diyalogu'na davet edilmiş, 2000 yılında da Cezayir programa davet edilmiştir (Başbağlıoğlu, 2011, s. 83).

1997 yılında askeri iş birliği programlarının programa dahil edilmesi kararıyla beraber aynı yıl program, ilk sürekli forum haline gelecek şekilde “Akdeniz İş Birliği Grubu” oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Akdeniz devletlerinde NATO irtibat merkezlerinin açılması kararlaştırılmıştır. NATO ilerleyen süreçte Akdeniz Diyalogu çerçevesinde siyasi ve uygulamalı iş birliğinin derinleştirilmesine karar vermiştir. 2001 yılı itibariyle Diyalog ruhuna uygun olarak diyaloga üye devletler, NATO faaliyetlerine davet edilmişlerdir. 2002 yılında ilişkilerin daha da derinleştirilmesi kararlaştırılmış, programa üye devletler NATO'nun beşinci Maddesi kapsamı dışında kalan NATO operasyonlarına savunma reformu ve ekonomisine, terörizm, sınır güvenliği ve afet yönetimi gibi konularda yapacakları katkının artırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda Fas, Mısır ve Ürdün; NATO'nun Balkanlarda gerçekleştirdiği barış koruma görevlerine katılmışlardır (Başbağlıoğlu, 2011, s. 84).

Akdeniz Diyalogu, özellikle NATO'nun Afganistan müdahalesi ve 2003 yılındaki ABD'nin Irak işgali sonrası Müslüman devletlerde oluşan Batı karşıtı olumsuz yaklaşımı silmek, İsrail'le Arap devletleri arasındaki ilişkileri dengeye getirmek ve Kuzey Afrika devletlerinde demokrasi ve insan haklarını ileri seviyeye taşıyıp, istikrarlı bir yapı oluşturmak adına inşa edici bir rol üstlenmiştir (Boening, 2007, s. 9).

2.5.1.5. NATO'nun Bosna-Hersek Müdahalesi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan Yugoslavya Krallığı, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Yugoslavya Federal Cumhuriyeti adını almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman işgaline karşı mücadele eden Partizan Hareketi ve lideri Josip Bros Tito tarafından SSCB etki alanında olup, buna karşın SSCB uydusu olmayacak şekilde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. 1963 yılında adını Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak değiştiren devlet, çok etnik yapılı bir mozaik olarak meydana gelmiştir. Aslında altı sosyalist cumhuriyet ki bunlar; Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Karadağ, iki özerk bölge bunlar; Kosova ve Voyvodina'dan meydana gelmiştir. Tito'nun yaşadığı süreçte

bu kadar dengeli ve halklar arasında başarılı sosyal ve siyasal yönetim, Tito'nun 1980 yılındaki vefatından sonra Sırp ağırlıklı yönetime kaymıştır (Karadağ, 2019, s. 1).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber uluslararası sistemde meydana gelen değişimin de etkisiyle Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti dağılma sürecine girmiştir. 1991 yılında yaşanan devlet başkanlığını devretme krizi sonunda kopmalar yaşanmaya başlamıştır. 25 Haziran 1991'de Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya ilk ayrılanlar olup bağımsızlıklarını ilan ederken (Kaplan, 2010, s. 137), 1 Mart 1992'de Bosna-Hersek bağımsızlık ilan etmiştir. Bosna-Hersek'in bağımsızlığına karşı çıkan Sırpların askeri ve milis güçlerinin Bosna-Hersek'e saldırısı sonucu yaşanan gelişmeler farklı bir yöne uluslararası bir sorun ve krize dönüşmeye başlamıştır. Saldırıları karşısında ilk tepkiyi BM ve NATO vermiş ve saldırıları kınamıştır. Fakat bu kınamanın Sırp tarafından ciddiye alınmaması ve şiddet dozunu arttırmaları sorunu iyice uluslararası boyuta taşımıştır (Karadağ, 2019, s. 1).

Çatışmaların ve şiddetin artması üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Şubat 1992'de "Birleşmiş Milletler Koruma Kuvveti" (UNPROFOR)'u kurmaya karar vermiştir (Wallander, 2000, s. 719). BM'nin barış koruma kuvvetleri şiddeti ve çatışmaları durdurmada etkisiz kalmış (Sönmez, 2016, s. 235), özellikle 1995 yılında Hollandalı barış kuvvetlerinin "Güvenli Bölge" ilan edilen Srebrenitsa'daki Sırp güçlerinin yaptığı katliamı engelleyememesi hafızalara kazınmıştır. Bu etkisiz politikalar BM'nin başarısızlığını ortaya çıkarmıştır (Karadağ, 2019, s. 2).

1992 yılında BMGK 787 sayılı karar ile deniz ve kara ablukasına çıkardığı 817 sayılı karar ile de uçuşa yasak bölge kararı almış (Karadağ, 2019, s. 2) ve NATO bu kararlar doğrultusunda aktif katılım sağlamış, Bosna-Hersek'te Sırp güçleri ile sıcak temasa geçmiş ve 1994 yılında dört Sırp jetini vurarak düşürmüştür (Watkins ve Gligonijovic, 2020). Daha sonrasında bir yıl boyunca NATO hava bombardımanları gerçekleştirilmiş ve Sırp dayanamamış ve ateşkesi kabul ederek Dayton Barış Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmışlardır (Talamanca, 1996, s. 164). Bölgedeki hassasiyetten dolayı BMGK'nın 1031 sayılı kararı ile Bosna-Hersek'e NATO'nun atmış bin kişilik gücü konuşlanmıştır. İlk önce "uygulama gücü" (IFOR) (Kaplan, 2010, s. 165), ardından "İstikrar Gücü" (SFOR) adı altında güçler konuşlanarak durumu kontrol altına almışlardır. Geçen zaman zarfında durumun iyileşmeye başlamasıyla buradaki harekât inisiyatifi 2004 senesinde Avrupa Birliği'ne

devredilmiş, bu çerçeveden hareketle “Avrupa Birliği Gücü” (EUFOR) tarafından verilen destekle başlatılan “ALTHEA Barışı Destekleme Harekâtı” halen devam etmektedir (Karadağ, 2019, s. 2).

Yaklaşık olarak üç buçuk yıl süren Bosna-Hersek müdahalesi sonucu NATO, savaşı sonlandırarak, barışın tesisi, korunması ve devletin yeniden inşası rollerinde önemli bir yer almıştır (Özlük ve Özlük, 2014, s. 214). Bosna-Hersek müdahalesi, Kolektif savunma anlayışıyla beraber kolektif güvenliğe geçiş anlamında NATO’nun dönüşümünde önemli bir işaret olmuştur. NATO, ilk kez Bosna-Hersek müdahalesi ile alan dışı askerî harekât gerçekleştirmiş, kolektif savunma kapsamında güvenlik tehditlerine karşı “önleyici” hareket sergilemiştir. Bosna-Hersek müdahalesinin bir diğer önemli yanı ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası yabancı devletlerde asker bulundurması yasaklanmış olan Almanya’nın ilk kez askerlerinin Bosna-Hersek’te yer alması olmuştur (Belkin, 2019, s. 3).

NATO’nun Bosna-Hersek Müdahalesi, hem Avrupa kıtasında onun özelinde Balkan coğrafyasında, bu bağlamda da uluslararası sistemde önemli bir süreç olarak okunmayı mümkün kılmıştır. NATO, Soğuk Savaş Dönemi’nde oluşturduğu savunma ve caydırıcı bir kurum olma yapısını Soğuk Savaş sonrası, ilk kez operasyon yaparak sadece savunma örgütü değil, operasyon gücü ile de güvenliği tesis etme, barış ve istikrar sağlama misyonlarını da üstlenme eylemlerine başlamıştır (“Peace Support”, 2020). Bosna-Hersek müdahalesi göstermiştir ki buradaki savaşın bitirilmesinde NATO hayati bir rol oynamış ne BM ne AB ya da AGİT, NATO’nun oynadığı bu hayati rolü yerine getirememiştir. NATO’nun Avrupa güvenliğindeki önemi, Bosna-Hersek müdahalesiyle pekişmiştir. NATO’nun başarısı bölgede ve Avrupa’da Soğuk Savaş sonrası Doğu Blokundan bağımsızlığını kazanan ve yeni demokrasiler olan devletler için güvenlik anlamında en cazip kurum haline gelmiştir (Oğuzlu, 2013, s. 15-16).

Balkanlar müdahalesi ayrıca NATO üyesi ülkelerin çevresinde meydana gelen kriz ve çatışmaları kısa bir sürede bastırmak değil, çevrede kriz ve istikrarsızlık yaratma potansiyeli olan faktörleri yapısal olarak ortadan kaldırarak uzun dönemli güvenli ve istikrarlı bir ortam yaratma çabasını ortaya koymuştur (Oğuzlu, 2013, s. 16). Bosna-Hersek müdahalesi aynı zamanda Balkanlar bölgesinin, Avrupa güvenlik mimarisinin içerisine dahil edilmesinin ve Avrupa entegrasyonuna katılmasının ilk adımı olmuştur (Palta ve Özdal, 2020, s. 256).

Bosna-Hersek Müdahalesi NATO'nun Soğuk Savaş sonrası süreçte savunma kimliği yapısında önemli bir yere sahip olmuştur. Bosna-Hersek müdahalesi, NATO'nun müdahaledeki başarısının izdüşümü olarak küresel anlamda ya da başka bölgelerde meydana gelebilecek barışı ve güvenliği bozacak, bölgesel ve küresel istikrara zarar verecek sorunlarda önemli bir aktör olabileceğini göstermiştir.

2.5.1.6. NATO'nun Kosova Müdahalesi

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde Kosova, 1974 yılında anayasal olarak özerk bölge statüsünü almış, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Bosna-Hersek'te başlayan olaylar, Kosova'nın da bağımsızlık isteği ile beraber Kosova'ya da sıçramış, olaylar daha sonra uluslararası ve bölgesel bir sorun haline gelmiştir ("1999 Kosova", 2020).

Sırp- Arnavut ağırlıklı Kosova bölgesinde, polis gücünün Sırp kökenlilerin ağırlıklı olması, Sırp lider Miloseviç'in milliyetçi yaklaşımı sonucu özerkliğin iptali, Sırp milliyetçiliğinin bölgede yükselmesi gibi nedenlerden dolayı Kosova'da ayaklanmalar başlamış, Sırp polis ve asker gücü sert yollarla bu isyanları bastırmaya çalışmıştır. Barış yoluyla bağımsızlık kazanamayacağını düşünen Kosovalılar, 1993 yılında kurulmuş olan "Kosova Kurtuluş Ordusu" (Ushtria Çlirimtare e Kosovës-UÇK)'ya katılmaya başlamışlardır. UÇK milisleri ile çatışmaya girmeye başlayan Yugoslavya askeri gücü sivillere karşı suçlar işlemeye başlamış, 1998 yılında Yugoslavya ordusu tanklarla Kosova'ya girmiştir (Acar, 2015, s. 119-120).

Krizin derinleşmeye başlamasıyla BM, 1998 yılında Yugoslavya'yı sivillere zarar vermekten dolayı kınamış, aynı şekilde UÇK'yı da kınamış ve Yugoslavya'ya karşı silah ambargosu başlatmıştır. Fakat bu girişimler başarısız olmuş, Yugoslavya UÇK'yı bahane ederek sivil halka zarar vermeye ve şiddet uygulamaya devam etmiştir (Oduncu, 2019, s. 9).

İnsani durumun gittikçe kötüleşmesi ve Yugoslavya ordusunun şiddetli saldırılarının iyice artması sonucu NATO, BM onayını almaksızın 24 Mart 1999 tarihinde Yugoslavya'ya hava bombardımanına başlamıştır. NATO bombardımanları sonucu daha fazla direnemeyen Yugoslavya, 10 Haziran 1999 tarihinde NATO'nun sunacağı barış planını kabul edeceğini açıklamıştır. Yugoslavya'nın ateşkes çağrısı sonucu BM 1244 sayılı kararı almış, bu kararla beraber "Birleşmiş Milletler Kosova

Geçici Yönetim Misyonu” (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo-UNMİK) kurulmuştur (Roberts, 1999, s. 109-116).

UNMİK yanında NATO, Kosova’da BM çatısı altında “Kosova Barış Gücü” (KFOR) kurulmuştur. UNMİK idaresindeki geçici sivil yönetim 1999-2008 yılları arasında görevine devam etmiştir. 1999’daki NATO müdahalesi ile Sırbistan idaresinden kurtulan Kosova, Sırbistan ve Karadağ’ın 2006’da bağımsızlıklarını ilan etmesinden sonra; 17 Şubat 2008’de bağımsızlığını ilan etmiş (Oktay ve Rrapaj, 2016, s. 50) ve ilk etapta Yunanistan, Güney Kıbrıs ve Rusya’nın aksine, Türkiye ve ABD başta olmak üzere birçok devlet tarafından tanınmıştır (“1999 Kosova”, 2020). Bugün Kosova’yı 116 devlet tanımaktadır. Sırbistan ise Kosova’yı halen kendi toprağı olarak görmekte ve tanımamaktadır. Ayrıca RF’nin engellemesi sonucu olarak Kosova, BM üyesi olamamış durumdadır (Aliu, 2020).

NATO’nun Kosova operasyonu, ilk defa ittifakın kendi sınırları dışında insani bir trajediyi önlemek için bir askeri kampanya başlatmasına neden olmuştur. İlk defa, egemen uluslardan oluşan bir ittifak, toprakları fethetmek veya korumak için değil, ittifakın kurulduğu değerleri korumak için savaşımıştır (Solana, 2020).

Kosova müdahalesinde NATO, kolektif savunmayla kolektif güvenlik temelinde hareket etmiştir. NATO toprakları dışında, alan dışı hareket etmiştir. Balkanlarda meydana gelen bu güvenlik sorunları NATO’nun operasyon ve misyonları ile durdurulmuş, bölge ve Avrupa güvenliğinde yakın tehditler savuşturulmaya çalışılmıştır. NATO salt savunma kimliğini değil, siyasi kimliği ile beraber sivil, toplumsal, siyasal kurumların inşasında rol oynamış bölgenin askeri ve siyasi sorunlarının bertaraf edilmesi ve barışın tesisi rollerini yerine getirmeye çalışmıştır. Her iki kimlikli yapı ile de kilit roller oynayarak, küresel aktör olma anlamında önemini bir kez daha göstermiştir.

2.5.1.7. 1999 Genişlemesi

1999 yılında Soğuk Savaş sonrası NATO’nun ilk üyeleri Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan olmuştur. Bu yeni üyeliklerle NATO’nun Doğu Avrupa’ya doğru genişleme süreci de başlamıştır. Aslında bu ve daha sonraki genişlemeler Doğu-Batı şeklinde Soğuk Savaş Dönemi’nde ayrılmış gibi görünen Avrupa’nın sınırlarının birleşmesinin adımlarını oluşturmuştur. Bu ilk üyeliklerle beraber artık NATO, Doğu Avrupa içerisinde coğrafi olarak genişlemeye başlamıştır (Valasek, 2020).

Gerçekleşen bu üyeliklerle ve daha sonrasında gerçekleşecek olan yeni üyeliklerin temeli, KAİK ve BİO süreçleri ile başlamıştır. Özellikle BİO Programı içerisindeki ve 1995 tarihinde kabul edilen ÜEP, bu genişlemeler için aday ülkeleri NATO'ya hazırlar konumunda olmuştur. ÜEP'ye göre NATO'ya girişte tüm üyelerin demokratik ilkelere bağlılığı ve komşu ülkeleriyle ilgili tüm sınır anlaşmazlıklarını çözmeleri gerekmektedir. ÜEP'yle NATO üyesi adayların askeri ve siyasi kriterleri yerine getirmedeki başarılarını gösteren raporlar hazırlanmıştır. 1997 yılında on iki Orta ve Doğu Avrupa devleti (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya) NATO'ya üyelik için başvuruda bulunmuştur. 29 Ocak 1999'da NATO Genel Sekreteri, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti Başbakanlarına tüm NATO üyesi devletlerin bu başvuruları onayladıklarını içeren bir bildirimde bulunmuş, bu devletlerin Cumhurbaşkanı 26 Şubat 1999 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalamışlardır. 12 Mart 1999 tarihinde bu metinlerin depoziter ülke olan ABD'ye verilmesinden sonra bu üç devlet resmen NATO üyesi olmuşlardır (Gürkaynak, 2005, s. 16-17).

NATO'nun Doğu Avrupa genişlemesinin RF ve Ukrayna'da oluşabilecek endişelerin giderilmesi çabaları ve adımları da atılmıştır. 1997 yılında Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ının NATO'ya davet edilmelerine paralel olarak, "NATO-Rusya Daimî Ortaklık Konseyi" ve "NATO-Ukrayna Daimî Ortaklık Konseyi" kurulmuştur. Bu iki konseyle bölgenin istikrarlaştırılması amacı için iş birliği ve uzlaşma temelinde bir anlayış benimsenmiştir (Pekşen, 2016, s. 44).

NATO, yeni üyeleri ile beraber Doğu Avrupa'ya doğru coğrafi olarak genişlemeye başlamıştır. Coğrafi olmanın yanında savunma kimliği ve siyasi kimliğiyle de beraber genişlemiştir. Yeni üyeliklerle beraber Doğu Avrupa'nın siyasi, askeri, barış ve istikrarı içinde bu üyelikler bir adım niteliğini taşımıştır. Yeni üyelerin, NATO üyelik süreciyle NATO'nun normları, ilkeleri ve fikirleri karşılıklı etkileşim yoluyla, aday ülkelerin "Batı" kimliğine uyum süreçleriyle atlatılmaya çalışılmıştır. NATO üyeleri ve üyelik aday ülkelerin ortaklık programları ve ÜEP'yle istenilen kriterler, NATO'nun savunma ve siyasi kimliğini adaylara benimsetme, uyumlaştırma adımları olmuştur. Bu yolla üyelerin hem siyasi hem savunma-güvenlik yapıları NATO'ya uyumlu bir şekilde inşa sürecinden geçmiştir.

2.5.1.8. Washington Zirvesi ve Yeni Stratejik Konsept

23-25 Nisan 1999 tarihlerinde Washington’da gerçekleştirilen NATO’nun 50. Kuruluş Yıldönümü Zirvesi’nde, “Yeni Stratejik Konsept” kabul edilmiştir. Yeni konseptte de güvenliğe yönelik tehditler çok boyutlu ve genelde önceden tahmin edilmesi güç olarak nitelendirilmiş, “caydırma”, “savunma”, “önleyici diplomasi” ve “kriz yönetimi” gibi kavramlar vurgulanmış, BMGK ve AGİT’in daveti üzerine İttifakın barışı koruma operasyonlarına katkıda bulunabileceği teyit edilmiştir (Purtaş 2005, s. 10).

Bu yeni strateji, kolektif savunmadan barışı desteklemeye ve diğer krizlere müdahale durumuna kadar ittifakın görevlerinin tamamı için askeri yetenek ve kapasitelerini sürekli geliştirilmesinin gerekliliğinin altını çizmektedir. Aynı zamanda konvansiyonel kuvvetlerin yanında nükleer kuvvetlerin de bulundurulacağı belirtilmiştir (Uluhan, 2020, s. 8).

İttifakın güvenlik yaklaşımının geniş bir yelpazede politik, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerle ele alınacağı belirtilmiştir. Aynı değerleri paylaşan Avrupa-Kuzey Amerikalı üyelerin daha güçlü ve dinamik bir yapıda NATO içerisinde ele alınacağı belirtilmiştir. Avrupa-Atlantik güvenliğinin ve istikrarının korunacağı, ortak kimliğe sahip ittifakın, Avrupa güvenlik mimarisine ittifak yoluyla katkıda bulunulmaya devam edileceği Konsept ’de vurgulanmıştır (“The Reader’s”, 2020, s. 51).

Yeni Stratejik Konseptle birlikte coğrafi ve önceden belirlenmesi mümkün olmayan yeni tehditler yer almış, 2000’ler sonrası güvenlik ortamının öncelikli tehditleri olan terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, organize suç örgütleri, göç, etnik ve milliyetçi çatışmalar ve fundamentalizm gibi tehditler vurgulanmıştır (Cragg, 1999, s. 20). 1999’da kabul edilen Yeni Stratejik Konsept ’de belirtilen “*ittifakın güvenlik çıkarları küresel bağlamda ele alınacaktır.*” vurgusu Afganistan operasyonu ile somutlaşmıştır (Özlük ve Özlük, 2014, s. 215).

İttifakın temel amacının sahip olduğu üyelerinin kolektif güvenliğinin sağlanması olduğu vurgulanmış, bunun yanında güvenliği askeri boyutu yanında, siyasi boyutuna ağırlık verilerek, istikrarın yaygınlaştırılması amacıyla ittifakın hedeflerini paylaşan fakat ittifaka üye olmayan çevre coğrafyadaki ülkelerle yakın ilişkilerin ve iş birliğinin kurulması Yeni Stratejik Konsept’de öngörülmüştür (Ateşoğlu-Güney, 2006, s. 38).

Kabul edilen Yeni Stratejik Konsept'in 6. 12. ve 20. Maddeleri NATO'nun savunma ve siyasi kimliği yanında yeni güvenlik tehdit algısını ifade etmesi açısından önemli olmuştur.

6. madde:

“NATO'nun Washington Antlaşması'nda belirtilen temel ve kalıcı amacı, tüm üyelerinin özgürlük ve güvenliğini siyasi ve askeri yollarla korumaktır. İttifak, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ortak değerlerine dayanarak, kuruluşundan bu yana Avrupa'da adil ve kalıcı bir barışçıl düzen sağlamak için çaba göstermektedir. Bunu yapmaya devam edecektir. Bu amaca ulaşmak, Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini etkileyen kriz ve çatışmalar nedeniyle riske atılabilir. Bu nedenle İttifak sadece üyelerinin savunmasını sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda bu bölgede barış ve istikrara da katkıda bulunuyor” (“The Alliance's”, 2020).

6. Madde siyasi ve savunma kimliği temelinde, varlık amacının korunmasını, ortak değerler olan “demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü” söylemiyle aynı zamanda Batı kimliğine de atıf yapmıştır.

12. madde:

“İttifak, vazgeçilmez savunma boyutunun yanı sıra politik, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin önemini kabul eden geniş bir güvenlik yaklaşımına bağlıdır. Bu geniş yaklaşım İttifak'ın temel güvenlik görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesinin temelini ve diğer Avrupa ve Avrupa-Atlantik örgütleri ve Birleşmiş Milletler ile etkili bir işbirliği geliştirme çabalarını oluşturur. Ortak amacımız, İttifak'ın Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik ve istikrarına olan katkısının ve diğer uluslararası örgütlerin katkılarının hem Avrupa-Atlantik ülkeleri arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesinin de krizlerin yönetilmesinde tamamlayıcı ve karşılıklı olarak güçlendirildiği bir Avrupa güvenlik mimarisi oluşturmaktır. NATO, Müttefikler arasında istişare için gerekli olan forum ve Washington Antlaşması uyarınca üyelerinin güvenlik ve savunma taahhütlerini taşıyan politikalar üzerinde anlaşma için gerekli forum olmaya devam etmektedir” (“The Alliance's”, 2020).

12. Madde, savunma ve güvenlik kimliğinin askeri boyutlu tehdit algısını, “politik, ekonomik sosyal ve çevresel faktörleri” kapsayacak şekilde geniş bir

çerçeveye yerleştirmiş ve NATO'nun savunma kimliğinin yönünü göstermesi açısından önemli ifade biçimi olarak karşımıza çıkmıştır.

20. madde:

“Stratejik ortamdaki olumlu gelişmelere ve İttifak'a karşı büyük ölçekli konvansiyonel saldırının pek olası olmamasına rağmen, uzun vadede böyle bir tehdidin ortaya çıkma olasılığı mevcuttur. İttifak'ın güvenliği çok yönlü ve genellikle tahmin etmesi zor olan çok çeşitli askeri ve askeri olmayan risklere maruz kalmaya devam etmektedir. Bu riskler arasında Avrupa-Atlantik bölgesi ve çevresinde belirsizlik ve istikrarsızlık ve İttifak'ın çevresinde hızla gelişebilecek bölgesel krizler olasılığı yer alıyor. Avrupa-Atlantik bölgesi ve çevresindeki bazı ülkeler ciddi ekonomik, sosyal ve siyasi güçlüklerle karşı karşıyadır. Etnik ve dini çekişmeler, toprak anlaşmazlıkları, reform çabalarının yetersiz veya başarısız olması, insan haklarının suistimal edilmesi ve devletlerin dağılması yerel ve hatta bölgesel istikrarsızlığa yol açabilir. Ortaya çıkan gerginlikler Avrupa-Atlantik istikrarını etkileyen krizlere, insanların acı çekmesine ve silahlı çatışmalara yol açabilir. Bu tür çatışmalar NATO ülkeleri de dahil olmak üzere komşu ülkelere ya da başka şekillerde ya da diğer devletlerin güvenliğini de etkileyebilecek şekilde İttifak'ın güvenliğini etkileyebilir” (“The Alliance's”, 2020).

20. Madde güvenlik ve savunma risklerinin belirsizliği ifade ederken, 12. Maddede çok boyutlu halen güvenlik ve savunma risklerini “etnik ve dini çekişmeler, insan hakları ihlalleri, sınır anlaşmazlıkları, reform çabalarının başarısızlığı, devletlerin dağılması” üzerinden net bir şekilde tanımlamıştır.

2.5.2. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'ndan Günümüze NATO'nun Yeni Kimlik Oluşturma Süreci

11 Eylül 2001'de ilk defa Batılı büyük bir güç, üçüncü dünya ülkesi tarafından ciddi sayılabilecek ölçüde saldırıya maruz kalmıştır. Bu saldırı daha önceki benzer saldırılarda kullanılan geleneksel birimlerden ya da araçlardan gelmemiştir. 9/11 saldırıları sanal devlet olarak var olan dağınık terörist şebekeden gelmiştir. Böyle bir durumda gözle görülür bir düşmanı tespit etmek mümkün değildir ve terörist saldırıların kullanıldığı araçlar öngörülemezdir. Hiçbir şeyin değişmediği varsayılsa bile 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları, bizleri dünya politikası konseptini algılamamızı

değiştirmeye ve değişen doğasını daha iyi anlamamız için yeni analitik yöntemler ve araçlar aramaya zorlamıştır (Aras ve Toktaş, 2008, s. 61).

11 Eylül 2001 tarihinde terör örgütü El-Kaide*, dört Amerikan yolcu uçağını on dokuz teröristiyle hava korsanlığı yaparak kaçırmıştır. İki uçak New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi'nin iki kulesine çarparken, bir uçak ABD Savunma Bakanlığı'nın bulunduğu Pentagon üzerinde patlatılmış, diğer uçakta Pennsylvania'da yere çakılmıştır. Saldırı sonucu, üç bine yakın kişi yaşamını yitirmiştir (Hallams, Ratti ve Zyla, 2013, s. 6). Dünya tarihindeki şimdiye kadar en sofistike şekilde gerçekleştirilen terör saldırılarıyla birçok masum insan hayatını kaybetmiş, ABD başta olmak üzere tüm dünyada bir sarsıcı bir şok yaratmıştır. ABD ve dünya tarihinin bu en büyük terör saldırısı, Terörizmin artık küresel bir çapa geldiğini göstermiştir. ABD tarihinde ilk yurtdışından bir terör saldırısı gerçekleşmiştir (Gunaratna, çev., 2016, s. 518).

ABD Başkanı George Bush, saldırının hemen ertesinde BMGK'yi göreve çağırarak, 12 Eylül'de BMGK'da 1368 sayılı karar alınmıştır. 1368 sayılı karar, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ağır bir dille kınamış ve bu olayların uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca terörist saldırıları ve saldıranların faillerini, organizatörlerini, sponsorlarını, yardım edenlerinin ve destekleyenlerinden hesap sormak için tüm devletleri acilen birlikte hareket etmeye çağırmıştır. 1368 sayılı kararın ardından BMGK, 28 Eylül'de, 2001 tarihli 1373 sayılı kararı almıştır. Bu kararla da saldırı kınanmış, saldırıların uluslararası barışa ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu belirtmiştir. Yine kararla devletlere terörizmle mücadelede iş birliği yapma çağrısında bulunmakta, devletlerden teröre karşı yürürlükte olan uluslararası anlaşmalara taraf olmaları istenmiştir. Her iki karar, meşru müdafaa hakkını ve terör eylemleri nedeniyle uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlere karşı tüm yollarla mücadele edilmesi gereği teyit edilmiştir. BMGK bu kararlarla, uluslararası terörizmle mücadele etmek için gerekli adım ve stratejileri kabul etmiştir. BMGK,

* El-Kaide, küresel olarak faaliyet gösteren İslamcı radikal silahlı bir örgüttür. Kökenleri SSCB'nin Afganistan'a askerî müdahalede bulunduğu döneme dayanan örgüt, 1988 yılında kurulmuştur. BMGK, NATO, AB gibi uluslararası kuruluşlar ile birçok ülke tarafından terör örgütü olarak tanımlanmaktadır. Aralarında 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları başta olmak üzere, dünyanın pek çok yerinde hem askerî hem sivil hedef alan çeşitli saldırıların sorumluluğunu üstlenmiştir (Öztürk, 2019, s. 167-196; Çınar, 2019, s. 511-533).

kararın uygulanması için “*gereken her türlü tedbiri alacağı*” yönündeki açıklamasıyla sona ermiştir (Acet ve Doğan, 2017, s. 61-62).

ABD, 7 Ekim 2001 tarihinde, bu iki karar ve BM Şartı’nın 51. Maddesine* dayanarak Afganistan’a savaş açarak operasyona başlamıştır. NATO, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları’ndan bir gün sonra tarihinde ilk kez 5. Maddeyi işletmiştir (Mölder, 2006, s. 12). ABD, NATO’nun bu kararına rağmen, saldırıların Afganistan kaynaklı olduğunun belirlenmesi üzerine, NATO yerine farklı bir koalisyonla operasyonu yapmaya karar vermiştir (Rühle, 2020).

ABD’nin Afganistan müdahalesi sonrası 5 Aralık 2001 tarihinde ABD ve Afganistan arasında Bonn Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma çerçevesinde Hamid Karzai’nin başkanlığında 22 Aralık 2001 tarihinde bir Geçiş Hükümeti kurulmuş ve 4 Ocak 2004 tarihinde Anayasa kabul edilmiştir. 2004 ve 2009 yıllarında yapılan seçimlerde Hamid Karzai Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Byrd, 2020).

Ülkede “yeniden yapılandırma” çalışmaları hız kazanmış, güvenlik ve istikrarı sağlama görevi NATO’ya verilmiş, “Uluslararası Güvenlik Destek Gücü” (ISAF-International Security Assistance Force) adı altında NATO üstlenmiştir. BMGK’nın kararları ile Bonn Anlaşması’na göre ISAF’ın görevleri şu şekilde belirlenmiştir: Kabil’de ve tüm Afganistan çapında güvenliğin sağlanmasında Afganistan Geçiş Hükümetine yardımcı olmak, hükümet kurumlarının geliştirilmesine ve hükümet otoritesinin tüm ülke çapında genişletilmesine katkıda bulunmak, yeniden yapılandırma ve insani yardım çalışmalarına destek olmak (Yaraç-Laçınok, 2020).

11 Eylül 2001 Terör Saldırıları, hiç beklemediği andaki saldırı boyutu ile uluslararası terörizmin geldiği noktayı göstermesi açısından bir milat olmuştur (Hallams, Ratti ve Zyla, 2013, s. 6). 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları, NATO’nun uluslararası terörizmi kolektif kimliğine tehdit olarak algılamasına neden olmuş, Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de NATO ilk kez tehdit algısı hissetmiştir (Libront, 2013, s. 60).

* BM 51. Madde: “*Bu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.*” (“Birleşmiş Milletler”, 2020)

11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası 21-22 Kasım 2002 tarihinde Prag'da gerçekleştirilen ilk NATO zirvesi önemli karar ve yaklaşımlarının yanında, NATO'nun dönüşüm ve yeni kimlik sürecinde önemli bir yer tutmuştur. Zirvede terörizmle mücadele konsepti belirlenmiş, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası yeni güvenlik konsepti açıklık kazanmıştır (Uluhan, 2020, s. 9). Zirvede onaylanan ve terörizmin temel nedenleri üzerinde durularak, “Terörizm Konusunda Ortak Eylem Planı” terörle mücadelede “caydırma” ve “savunma” anlayışlı yeni bir askeri konseptin oluşturulması kararı alınmıştır. “Yeni Yetenekler, Yeni Üyeler ve Yeni Ortaklıklar” başlıkları ile ifade edilen ana alanlar üzerinden, 2001 sonrası faaliyetlerin dönüşümüne yön verilmiştir (Pekşen, 2016, s. 46).

2002 Prag Zirvesi'nde Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya üyeliğe davet edilmiştir. Bu davetle Avrupa demokrasilerinin genişleme isteği vurgulanmış, daha güçlü Avrupa-Atlantik güvenliğinin önemi vurgulanmıştır. NATO'nun ortak değerlerinin ve ortak amaçlarının tüm Avrupa güvenliği ve siyasi istikrarı ile beraber yeni üyeliklerle daha da sağlanmış olacağı ifade edilmiştir. Savunma kimliğinin yanında siyasi kimlikle beraber NATO değerlerinin paylaşımı üzerinden aslında Zirve'de alınan kararlar ve açıklamalar ile teyit edilmiştir (“Prague Summit”, 2020). Prag Zirvesi'nde İttifak, prensipte bölgesel hatta küresel bir görev tanımına sahip, Avrupa merkezli savunma kurumu haline gelmiştir (Terriff, 2013, s. 93).

Zirve'de kabul edilen ayrıca “Kapsamlı Politik Kılavuz” kabul edilerek Örgütün önümüzdeki on yılda gerekli görülebilecek imkân, kabiliyet, planlama ve istihbarat konularındaki önceliklerin belirlendiği bu belgede NATO'nun gücü küresel ölçekte tanımlanmıştır. Uluslararası terörizm ve kitle imha silahları sorunları kılavuzda yer almıştır (Ereker, 2019, s. 6).

NATO üyelerine ve topraklarına, barış, güvenlik ve siyasi istikrarına nereden gelirse gelsin olabilecek saldırılara tüm üyelerin güçlü bir yanıt vereceği, daha esnek, hareket kabiliyeti yüksek ve mücadele yönü yüksek savunma yaklaşımı esas alınırken, terörle mücadele vurgusu ile savunma kimliğinde yeni dönemin NATO yaklaşımı ortaya konmuştur. Prag Zirvesi'yle NATO'nun küresel bir örgüt olma amacı ortaya konmuş ve bununla ilgili adımlar, ileriye dönük planlaması amaçlanmıştır.

Prag Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'ndeki 1. Madde, İttifakın kolektif güvenlik kimliğine ve ittifakın siyasi kimliği temelinde Batı kimliğine vurgu yapmıştır. Esasen daha sonra göreceğimiz ve şimdiye kadar gördüğümüz NATO Zirve Sonuç Bildirgelerinde, ilk madde veya maddeler NATO'nun siyasi ve güvenlik kimliğine vurgu yaparken aynı zamanda Batı kimliğini ön plana çıkarmaktadır. 2002 NATO Prag Zirvesi Sonuç Bildirgesi 1. Madde:

“Biz, Kuzey Atlantik İttifakı'na üye ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları olarak bugün İttifakımızı büyütmek ve NATO'yu 21.Washington Antlaşması'nda somutlaşan ortak vizyonumuza bağlı olarak, kendimizi NATO'yu yeni üyelerle, yeni yeteneklerle ve ortaklarımızla yeni ilişkilerle dönüştürmeye adadık. Transatlantik bağa olan bağlılığımızda sebatlıyız; NATO'nun toplu savunma da dahil olmak üzere temel güvenlik görevlerine; ortak demokratik değerlerimize; ve Birleşmiş Milletler Tüzüğü'ne” (“Prague Summit”, 2020).

2.5.2.1. İstanbul İşbirliği İnisiyatifi

2004 İstanbul Zirvesi, ABD'nin Irak işgali sonrasında yaşanan bir zirve olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, öncelikle “İstanbul İşbirliği Girişimi” (Istanbul Cooperation Initiative) oluşturan ve değişen politikalarla beraber daha geniş bir coğrafi alana hitap eden bir yaklaşımı da ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, zirve ilk olarak NATO'nun Balkanlardaki, Irak'taki ve Afganistan'daki varlığıyla ilgili tartışmaları başlatmış; bölge ülkelerini de sürecin içine katarak yeni stratejiye yön vermeye çalışmıştır (Pekşen, 2016, s. 47).

İstanbul İşbirliği İnisiyatifi'yle Körfez İşbirliği Konseyi devletleri, NATO'yla Akdeniz Diyaloguna benzer bir çerçevede işbirliği ve ortaklığa davet edilmiştir. Aynı Akdeniz Diyalogu gibi, benzer prensiplere sahip bu İnisiyatif ülkeleri de tek tek ele alınmaktadır. Hali hazırda Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri 2005'ten bu yana İstanbul İşbirliği İnisiyatifine katılmaktadırlar. Körfez İşbirliği Konseyi'nin altı üyesinden dördü İstanbul İşbirliği İnisiyatifi'nin de katılımcıdır (Diriöz, 2012, s. 54).

NATO, Akdeniz Diyalogunda olduğu gibi İstanbul İşbirliği İnisiyatifi'nde de ülkelerarası iletişim stratejileri geliştirilmesi, NATO'nun imajının düzeltilmesi ve bölgede istikrar ve barışın temini için ilişkilerin inşa edilmesi amaçlanmıştır. Özellikle ABD'nin Irak işgaliyle bölgede zedelenen Batı ve bunun yansıması olarak NATO'nun

imajı düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, NATO'nun gazeteciler, kanaat önderleri ve müttefik ülkelerdeki parlamenterler gibi hedef kitlelere yönelik olarak erişim programları yoğunlaştırılmış, çeşitli ortaklık devletlerinde enformasyon merkezleri oluşturulmuş, görsel-işitsel ürünler çeşitlendirilmiş, daha genç kitleler için yaz okulları, simülasyon alıştırmaları, okul ve sınıf yarışmaları gibi ilgi çekici programlar hazırlanmıştır. Bu yaklaşımla NATO'nun savunma kimliği dışında kamu diplomasisi üzerinden aslında siyasi kimliğinin öne çıkarılması hedeflenmiştir (Oktay, 2012, s. 138).

Zirvede ittifaka katılacak yeni üyelere hoş geldin mesajı verilmiş, Avrupa-Atlantik ittifakının daha da güçlendirilmesine bu adımla stratejik olarak Kafkasya ve Orta Asya bölgesine odaklanması ifade edilmiştir. İttifakın misyonlarında askeri kapasitenin daha da kuvvetlendirilmesi, daha hazır hale getirilmesi yoluyla daha hızlı olması reaksiyon vermesi ifade edilmiştir. Kolektif savunma kimliği altında ittifakın insanlarını, topraklarını korumaya devam edeceği, paylaştığı ortak değerlere nereden gelirse gelsin tüm tehditlere ve zorluklara karşı ittifakı savunmaya devam edeceği vurgulanmıştır ("İstanbul Summit", 2020).

İstanbul Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 1. Maddesi NATO'nun siyasi kimliğinin ortak değerler, normlar ve fikirlerine vurgu yapmakta ve Batı kimliğinin esasını oluşturan bu değerler tekrar teyit edilmiştir. Sonuç Bildirgesi'nin 30. Maddesi siyasi kimlik yapısı temelinde insan hak ve hukukunu vurgulaması bakımından önemlidir. Savunma ve güvenlik sorunlarını tanımlama anlamında, 30. Madde açık bir ifade ile bunu belirtmiştir. 30. Madde:

"NATO, insan ticaretiyle mücadele ye yönelik uluslararası çabalara katkıda bulunmak için kapsamlı bir politika benimsemiştir ve bu da insan haklarının açıkça suistimal edilmesi ve yolsuzluk ve organize suçun körüklendiği bir politikadır. NATO'nun değer katabileceği uluslararası çabaları desteklemek ve bu ve diğer yasadışı kaçakçılık biçimleriyle mücadele etmek için Ortaklarımızla birlikte çalışmaya da kararlıyız" ("İstanbul Summit", 2020).

2.5.2.2. 2004 Genişlemesi

2002 Prag Zirvesi'nde, NATO üyeliğine davet edilen Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, 2004 yılında başarıyla üyeliklerini gerçekleştirmişlerdir. Bu yedi devlet Mart 2003 sonuna kadar gerekli

katılım protokollerini imzalamış (Gürkaynak, 2005, s. 18), 28-29 Mart 2004 tarihinde resmen NATO üyesi olmuşlardır. Gerçekleşen yeni üyeliklerle beraber NATO, yirmi altı üyeye sahip olmuş ve bir seferde en çok üyeliği gerçekleştirmiştir (“The Enlargement”, 2020).

Yeni üyeliklerle beraber kırk beş milyon Avrupa vatandaşı NATO güvenlik semsiyesinin altına girmiştir. Yeni üyeliklerle beraber bütünleşik Avrupa amacına bir adım daha yaklaşmıştır. NATO’nun ortak değer ve ilkelerinin paylaşımının gerçekleşmesi, Avrupa güvenliğinin, barış ve siyasi istikrarına yapacağı katkının inşası bu süreçle daha da sağlam temellere doğru yol almıştır (“Enhancing Security”, 2020).

2004 genişlemesi sonrası gerçekleştirilen NATO Riga Zirvesi’nde, NATO’nun kimlik süreci ile ilgili yeni adımlar atılmıştır. 28-29 Kasım 2006 yılında yapılan Riga Zirvesi, yeni tehdit algılamalarının ve tedbirlerin geliştirilerek bir stratejik konsept haline getirilmesini amaçlamıştır. Bu doğrultuda atılan en önemli adım, 2005’te oluşturulan ve Haziran 2006’da üye devletlerin savunma bakanları tarafından onaylanan “Kapsamlı Siyasi Yönerge” (Comprehensive Political Guidance) zirveyle birlikte en üst düzeyde de onaylanması olmuştur. 1999’da kabul edilen Stratejik Konsept’i destekler nitelikte olan Yönerge; “*Üye ülkelerden uzak topraklarda ve beklenmedik anlarda ortaya çıkan krizlerle mücadele etmek için ev sahibi ülke desteğinden yoksun koşullarda bile operasyonel olabilecek kuvvetlerin geliştirilmesi, bunun için gerekli lojistik desteğin sağlanması zorunludur.*” başlıklarına vurgu yapmıştır (Özlük ve Özlük, 2014, s. 216).

Riga Zirvesi’nde NATO’nun yeni amacı yirmi birinci yüzyıl güvenlik tehditlerine karşı koyulması, üye ülkelerin ve ortak değerlerin savunulması, ortak savunmanın idamesi olarak açıklanmıştır. Zirve’de ortak dayanışma gösterilmesi istenen yeni tehditler; küresel ölçekte artan terörizmle mücadele, kitle imha silahları ve yayılmasının önlenmesi ve başarısız devletlerden (failed state) kaynaklanan istikrarsızlıklar olarak sıralanmıştır (“Riga Summit”, 2020). Avrupa-Atlantik bölgesinin dışından gelebilecek saldırıların hala olabileceği, yıkıcı silahların ve asimetrik tehditlerin devam ettiği fakat ittifakın bunun üstünden gelebilecek kapasite de olduğu vurgulanmıştır (Terriff, 2013, 94-95).

Ayrıca Riga Zirvesi'nde Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek'in BİO programına katılımları teyit edilmiştir. Bu gelişme Balkanların batısına doğru örgütün genişlemesini sürdüreceğinin sinyalini vermiştir ("Riga Summit", 2020).

Zirve'de, NATO'nun Afganistan'da örgütün icra etmiş olduğu teröre karşı operasyonun genişletilmesi, barışın tesisi, siyasi istikrarın sağlanması, devlet kurumlarının inşası, ülkede çalışma yürüten uluslararası organizasyonlara destek verilmesi tüm üyelerce tekrar onaylanmıştır ("Riga Summit", 2020).

Riga Zirvesi, NATO'nun yeni kimlik sürecinde önemli yer tutan zirvelerden birisi olmuştur. Soğuk Savaş sonrası süreçte ortaya çıkmış bulunan yeni tehditlerin ve özellikle 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası tanımlanan güvenlik tehditlerinin yeniden vurgulandığı, "alan dışı" güvenlik tehditlerini bertaraf ederek, barışı ve istikrarı sağlayacak operasyonlar ve krizlerle mücadele yaklaşımları ile NATO'nun küresel güvenlik örgütü olma çabasına ve kolektif güvenlik kimliğine vurgu yapılmıştır.

2.5.2.3. Estonya Siber Saldırısı

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Batı Bloğu ve buna bağlı olarak NATO'nun bir güvenlik ittifakı olarak üstün gelmesi yalnızca bir bloğun veyahut bir ideolojinin galip gelmesi olmamıştır. Basitçe açılacak şekilde, Soğuk Savaş Dönemi'ne ait minimal dereceye indirilen ve sadece askeri güvenlik yaklaşımını ele alan dönemin uluslararası sistem ve yapısına ait yaklaşımlarda da büyük değişimlerin olduğu bir süreç başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber günümüze kadar geçen sürede uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler ve değişimler daha öncede belirttiğimiz üzere, NATO'nun güvenlik tehditleri algısını ve tanımlamasını geniş bir skalada ele almasına neden olmuştur. Askeri güvenlik tehditlerin yanı sıra bu süreçte NATO; insan hak ve özgürlükleri, terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, uluslararası göç ve mülteci sorunu, iklim ve çevre sorunları gibi yeni sayılabilecek tehditlerle mücadeleyi yeni kimlik sürecine eklemeyerek oluşturma sürecine gitmiştir. Bu tehditlerden bir yenisi olarak da internet, telekomünikasyon ve uzay teknolojileri üzerinden gelişen siber saldırılar olmuştur. Günümüz dünyasında küresel ve ulusal çapta devletler ve toplumlar gelişen internet teknolojisi ile beraber, gündelik olarak devlet; kamu kuruluşlarından, finans ve ticarete, eğitimden kişisel hizmetlere kadar geniş bir yelpazede internet kullanımı trendine girmiş, dünya genelinde ele alınabilecek her

türlü ilişki ve iletişim biçimi internet üzerinden insanların elindeki akıllı telefonlar tarafından sürdürülmeye başlanmıştır. Bugünün dünyasında artık tüm ilişki biçimleri yeni bir oluşum ve değişim sürecinden geçmeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde oy verme işlemleri bile neredeyse internet üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Devletler ulusal güvenlik sistemlerini internet üzerinden sanal ortamda geliştirmekte, yeni silah teknolojileri doğrudan internet ve uzay teknolojileriyle geliştirilmektedir. İnternetin hızı üzerinden bilgi akışının çabuk bir şekilde saniyeler içerisinde elde edilmesi, internet üzerinden daha çok bilginin geliştirilen cihazlara yüklenerek dijital ortamda saklanması, devletlerin, uluslararası ve ulusal kurumların bilgiyi bu şekilde depolaması günümüzün vazgeçilmez ve elzem biçimi şekline bürünmüştür.

Gelişen bu süreç elbette NATO'nun da yeni kimlik sürecinde ve güvenlik tehdidi algısında yeni yaklaşımlar ve uygulamalar sergilenmesine neden olmuştur. 2007 yılında Estonya Siber Saldırısı da bu yeni sürecin ilk ve önemli kilometre taşı olmasına neden olmuş ve NATO bünyesinde yeni mekanizmaların ve stratejik yaklaşımların alınmasına sebebiyet vermiştir. Estonya, Soğuk Savaş Dönemi'nde Doğu Bloğunun ve SSCB'nin bir üyesiyken Soğuk Savaş sonrası, zaman içerisinde NATO ve AB üyesi olmuştur. Estonya bu süreçte özellikle internet tabanlı bilim ve bilişim teknolojilerinde atılım yapmış, internet altyapısı ülke içerisinde güçlü bir zemine oturtulmuş ve zamanın ruhuna uygun bir şekilde internet kullanımında ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Estonya'da internet kullanım oranı halk içerisinde %75 ulaşmış, Estonya devleti, kendi kurumlarına ve bankalara vatandaşlarının erişimini sağlayan dijital bir veri sistemi kurmuştur. E-devlet kullanımı geliştirilmiş, 2005 yılında dünyada ilk defa olarak Estonya yerel seçimleri internet kullanılarak yapılmıştır (Bıçakçı, 2012, s. 214-215).

RF ve Estonya arasındaki tarihsel olarak geri plana uzanan anlaşmazlık, Soğuk Savaş sonrası Estonya'nın hem AB hem NATO üyesi olması ile beraber daha da artmaya başlamış ve iki ülke arasındaki ilişkiler daha da soğuk bir havaya girmiştir. 2007 yılında Kızıl Ordu'nun Estonya'ya girişini simgeleyen Bronz Asker heykelinin Estonya'daki Tallinn Meydanı'ndan kaldırılması kararının ardından, Bronz Asker heykeli, Tallinn Mezarlığı'na kaldırılması sonucu 26 Nisan 2007 tarihinde önce Estonya'daki Rus kökenli Estonya vatandaşlarının protesto gösterileri başlamış, ardından 27 Nisan 2007 tarihinde Estonya'nın kritik önemdeki altyapılarına geniş ölçekli siber saldırılar başlamıştır (Saleem ve Hassan, 2020, s. 1). Estonya parlamentosunun, siyasi partilerinin, devlet kurumlarının, medya, bankacılık ve finans

kuruluşlarının web sayfalarına geniş çaplı bir servis dışı bırakma (Distributed Denial of Service /DDoS) saldırısı başlamıştır. Bu yolla ülkenin internet altyapısı çökertilmek istenmiştir. Saldırıları organize ve yoğun şekilde gerçekleştirilmiş, Estonya hükümeti ulusal internet ağı erişimini yurtdışına kapatmış, saldırıların yoğunluğu asgari seviyeye indirilmeye başlanmış, 19 Mayıs 2007 tarihinde ise saldırılar sona ermiştir (Juurvee ve Mattiisen, 2020, s. 29-30).

İspatlanması zor bir konu olan bu saldırılardan Estonya; RF'yi suçlamış, saldırıların Rusça dilini kullanan blok ve sayfalar üzerinden organize kişiler tarafından ve bilgisayar korsanı tecrübeli kişilerden oluştuğu iddiaları üzerinden Estonya, RF'yi işaret etmiştir. Estonya'da meydana gelen bu hadise “siber saldırılar” ve “siber güvenlik” kavramlarının uluslararası sistemde, yeni güvenlik tehdidi olarak öne çıkmasına sebebiyet vermiştir. NATO, Estonya'da yaşanan siber saldırılarda, Estonya'ya uzman ekiplerle destek vermiş, saldırılara karşı savunma mekanizmalarının geliştirilmesi ve başarısında önemli bir rol oynamıştır. Yaşanan bu hadise sonrası NATO, 2008 yılında Tallinn'de bir siber güvenlik mükemmeliyet merkezinin kurulması kararını almış, daha sonra bu merkez Ağustos 2008'de Müşterek Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi (Cooperative Cyber Defence Center of Excellence-CCDCOE) ismiyle faaliyetlerine başlamıştır (Darıcılı, 2014, s. 6-7). Estonya Siber Saldırısı sonrası NATO, ilk kez siber savunma politikasını benimseme kararını almıştır (Brent, 2020).

2020 yılı itibari ile Tallinn'de kurulan Müşterek Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi 28 üyesi (Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Litvanya, Letonya, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Türkiye, İngiltere, ABD) ile siber saldırılara karşı çalışma ve faaliyetler yürütmektedir (“NATO Cooperative”, 2020). Bu merkezin görevi: Üye ülkeler ve NATO'yu, teknoloji, strateji ve hukukun odak alanlarını kapsayacak şekilde siber savunma araştırmaları, eğitim ve tatbikatlar alanında benzersiz disiplinler arası uzmanlıkla desteklemek olarak belirlenmiştir (“About Us”, 2020). Bunun yansısı NATO, Belçika'nın başkenti Brüksel'de Siber Savunma Yönetimi Otoritesi'ni (Cyber Defence Management Authority-CDMA) oluşturmuştur (Polat, 2020, s. 147).

Estonya'ya karşı gerçekleşen siber saldırılar sonrası, Gürcistan, Litvanya, Kırgızistan ve Ukrayna'ya yönelik de siber saldırılar gerçekleşmiştir. 2008 yılında

RF'nin Gürcistan'a müdahale etmesinden kısa bir süre önce Gürcistan devlet kurumlarına siber saldırı yapılmış fakat internet kullanımının Gürcistan'da düşük oranda olması sebebiyle saldırının etkisi düşük seviyede kalmıştır. Yine 2008 yılında Litvanya'ya karşı siber saldırılar gerçekleşmiştir. Litvanya ve RF arasında yaşanan gerginlik sonrası, siber saldırılar Litvanya'ya karşı geliştirilmiştir. RF'nin SSCB döneminde çalışma kamplarında ölen Litvanyalılar için tazminat ödemeyi reddetmesi, RF'nin Litvanya'ya enerji akışında kısıtlamaya gitmesi sonucu, Litvanya buna cevap olarak, SSCB sembollerinin kısıtlanması için mecliste kanun teklifi vermesi ve AB-RF ilişkilerine negatif yönde politika geliştirmesi sonrası, Litvanya'ya karşı siber saldırılar gerçekleşmiştir. Litvanya, RF'yi siber saldırılardan sorumlu tutmuştur. 2009 yılında bu sefer Kırgızistan'a da siber saldırı gerçekleşmiş, RF yine saldırılardan sorumlu olduğu iddiası ile suçlanmıştır. Saldırıları RF'nin Kırgızistan'ın Manas kentinde bulunan ABD askeri üssünün kapatılmasını Kırgız yetkililerden talep etmesinin arkasından gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında ise Ukrayna'ya karşı siber saldırılar gerçekleştirilmiş (Darıcı ve Özdal, 2017, s. 135.) yine aynı şekilde RF saldırının arkasındaki güç olma suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Ukrayna'nın hem AB hem de NATO ile yakın ilişki içerisine girerek her iki örgüte de üye olmak istemesi girişimleri sonrası Ukrayna'ya karşı siber saldırılar yapılmıştır (Darıcı, 2014, s. 8-12).

Yaşanan bu hadiseler sonrası “siber savaş”* kavramı uluslararası güvenlik tehditleri arasındaki yerini almış, uluslararası sistemde yaşanan güvenlik sorunlarına bir yenisi daha eklenmiştir. Sürekli gelişen silah teknolojisi aynı paralelde gelişen siber ve uzay teknolojileri ile eklenmiş bunun sonucu olarak, yeni silahlar siber ve uzay teknolojileri ile beraber üretilmeye başlanmış, tüm bilgi ve yetenekleri internet üzerinden kullanılabilir şekilde ayarlanmıştır. İnternet bağlantısının olmadığı ve bilgisayar sistemleri tarafından kullanımı ve bilgileri kodlanmayan orta ve üst seviye silah neredeyse kalmamıştır. Herhangi bir şekilde siber saldırılar ile düşman unsurların veya

* Siber savaş, “kualsız bir şekilde siber silahlar kullanılarak yürütülen asimetrik veya hibrit yaklaşımların kullanıldığı savaş şeklidir. Askeri yapıların tek başına değil sivil altyapılar ile bağlantılı olması nedeniyle siber uzaydaki bu saldırıların, askeri yapılarla sınırlı kalmadığı da bir gerçektir. Siber savaş nedeni sayılabilecek saldırının gerisindeki saldırgan devlet genellikle tespit edilememektedir. Siber savaşta amaç, “sahip olunan siber varlıkları; ulusal çıkarlar ve menfaatler çerçevesinde korumak için karşı tarafın kritik bilişim sistemlerine zarar vermek, hizmetlerini durdurmak veya bozmak için bir başka ülkenin bilişim sistemlerini yavaşlatmak, bozmak, hizmetini aksatmak veya ele geçirmek” olabilir. Siber uzayda bilgiye erişim coğrafi sınırlardan bağımsız olarak sürekli hızlanmıştır. Bu durum dışarıdan gelen/gelebilecek tehditlerin ve saldırıların da artmasına yol açmıştır” (Polat, 2020, s. 139)

istenmeyen ellerin eline geçecek bilgiler, yüksek maliyetli ve düşmana karşı avantaj sağlayabilecek teknolojik üstünlüğün elden gitmesine, düşman unsurların avantajlı konuma geçmesine neden olacak kadar önem teşkil eder hale gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında günümüzde bu kadar gelişmiş bir hale gelen ve koca bir dünyanın akıllı cep telefonları ile dünyanın en ücra köşesindeki insanın bile rahatça erişebileceği değerli bilgilerin internet üzerinden elde edilebilme olasılığı yeni bir sürecin ve yeni güvenlik tehdit ve algılarının meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Siber ve uzay güvenliği artık her devletin veya kurumun dikkate aldığı ve çok yüksek maliyetler ile elde ettiği yeni bir sürece kapı aralamıştır. NATO’da, bu yaklaşım doğrultusunda 2008 yılında başlattığı siber ve uzay savunma konseptini ittifak içerisinde geliştirmekte ve yeni güvenlik tehditleri kapsamında siber savaş ve siber güvenliği ele almaktadır.

2.5.2.4. 2009 Genişlemesi

9 Temmuz 2008 tarihindeki NATO Bükreş Zirvesi’nde Arnavutluk ve Hırvatistan NATO’ya üyelik için davet edilmişlerdir. Depoziterleri 1 Nisan 2009 tarihinde imzalayan her iki devlet, Depoziterleri depoziter ülke olan ABD’ye teslim etmişler; NATO üyesi diğer ülkelerin de imzalamasıyla beraber 12 Nisan 2009 tarihinde Arnavutluk ve Hırvatistan, NATO üyesi olmuşlardır (Morelli, Ek, Belkin, Woehrel ve Nichol, 2009, s. 3). Böylelikle NATO üye sayısı yirmi sekiz olmuştur. Bükreş Zirvesi’nde, Bosna-Hersek ÜEP’ye davet edilerek gelecekte NATO üyesi olması öngörülmüştür (“Enlargement”, 2020).

Soğuk Savaş sonrası 1999- 2004’te iki genişleme dalgası yaşayan NATO, bu son genişleme dalgasıyla Orta ve Doğu Avrupa ve Balkanlarda genişlemiştir. Hemen hemen eski SSCB üyesi Batı ve Doğu Avrupa devletlerinin üye olduğu NATO, bu son üyeleri ile beraber Balkan coğrafyasında genişlemiş, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Bosna-Hersek (daha sonra 2017’de Karadağ, 2020’de Makedonya NATO’ya üye olmuşlardır) harici, birleşik Avrupa yaklaşımına bir adım daha yaklaşmıştır.

2.5.2.5. Lizbon Zirvesi ve Yeni Stratejik Konsept

19-20 Kasım 2010 tarihinde gerçekleşen NATO Lizbon Zirvesi’nde “Yeni Stratejik Konsept” kabul edilmiştir. 1991 ve 1999 yıllarında kabul edilen Stratejik Konseptlerden sonra üçüncü stratejik konsept olmuştur. Özellikle 1999 yılından itibaren geçen on yıllık süreçte uluslararası yapıda meydana gelen büyük değişimler NATO’nun güncellenmiş bir şekilde Yeni Stratejik Konsept’i hayata geçirme gereği

hissetirmiştir. Yeni Stratejik Konsept: “Aktif Katılım”, “Modern Savunma” şeklinde ifade edilmiştir (“Lizbon Sonrası”, 2020, s. 1-2).

1991 ve 1999 stratejik konseptlerden olarak kabul edilen Yeni Stratejik Konsept’i, diğer iki konseptten ayıran en temel fark, belgenin NATO’yu küresel angajman yönünde daha da ileriye götürmek için ortak bir niyet ifade etmesi olmuştur. Yeni Stratejik Konsept, hem 1999 hem de 1991 konseptlerinden çok daha az coğrafi sınırlamalar içermiştir; ortaya çıkan baskın tehditlerin alışılmadık ve uluslar ötesi veya küresel olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Çok çeşitli aktörler ve ortaklar ile yapılan siyasi istişarelerin artık önemli bir temel faaliyet olarak öne çıktığı belirlenmiştir. Bu, Avrupa veya Avrupa-Atlantik bölgesine odaklanmış bir ittifak değildir; Atlantik’te kaldığı ve kendi güvenliğiyle ilgili küresel tehdit ve sorunları çağrıştırdığı için küresel bir ittifak değildir; daha çok dünyaya odaklanmış bir Atlantik ittifakıdır şeklinde ifade edilmiştir (Ringmose ve Rynning, 2011, s. 6-7).

Kabul edilen Yeni Stratejik Konsept’le NATO’nun önümüzdeki on yıldaki politik ve askeri şekline yön verilmeye çalışılmıştır. Aktif Katılım ve Modern Savunma kavramlarıyla, ittifakın üyelerini her türlü tehditten koruyabilecek ve her türlü zorlu krizleri dahi yönetebilecek yeteneğe ittifakın sahip olması gerektiği belirlenmiştir. İttifakın savunma ve yeteneklerini geliştirmek, kriz yönetimine daha bütünsellikte yaklaşım, Konsept’le esas alınmıştır (Terriff, 2013, s. 105).

Zirve’de AB, Rusya, Asya kıtasındaki demokratik ülkelerle, küresel önemli aktörler ve uluslararası örgütlerle, NATO’nun daha fazla iş birliği yapması kararlaştırılmıştır. İttifakın Avrupa topraklarını koruyacak füze savunma sisteminin geliştirilmesi, siber güvenlik yeteneklerinin geliştirilmesi kararları da Konsept’le beraber kabul edilmiştir (Oğuzlu, 2013, s. 14).

Balistik füzelerin yayılması, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, deniz korsanlığı, biyolojik silahlar, insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, nükleer ve kimyasal silahlar konusu, enerji güvenliği, su kıtlığı, sağlık riskleri, yeni dönemde güvenlik ve savunma tehditleri olarak ittifak tarafından sıralanmış ve mücadele edilmesi misyonları yeni konseptte kabul edilmiştir (“Aktif Katılım”, 2020, s. 11-14). Bunların yanında sorunlu bölgelerdeki kriz yönetimi, iklim değişikliğinin önlenmesi misyonları konseptte hedeflenmiştir (“NATO Zirvesi”, 2020).

Lizbon’da kabul edilen Yeni Stratejik Konsept’le beraber NATO; uluslararası sistemde meydana gelen güvenlik sorunlarının belirsiz ve geniş yelpazede olmaya başlaması ile yeni bir dönüşüm ve buna uygun olarak kimliksel yapısında yenilemeye gitmeye çalışmıştır. Güvenlik ve savunma odaklı sorunların yanında, iklim değişikliği, enerji ihtiyacı ve güvenliği, su kıtlığı, insan kaçakçılığı gibi toplumsal-siyasal yönleri ağır basan sorunların, aynı zamanda küresel çapta ve bütünsel bakılması gereken sorunlar olarak ortaya çıkmaya başlayacağını belirlemiştir. Küresel bir aktör olma çabasının hızlı hareket edebilme, her türlü kriz ortamıyla mücadele edebilecek esneklik kapasitesinde olan bir örgüt yaratma çabası ve programı, Konsept’le beraber hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır (Moore, 2012, s. 64-65). Savunma ve siyasi kimliğinin bu konsept doğrultusunda eşgüdümlü olması, sorunlara sadece savunma kimliği ile değil siyasi kimliğiyle de çözüm yaratması konseptle satır aralarına işlenmiştir. Artık sorunların sadece savunma boyutlu olmadığı birçok alanı ilgilendiren ve etkilerinin tek bir alanla sınırlı kalmayacağı, salt savunma ve askeri güvenlik sorunları olarak görülüp bunun üzerinden bir okuma ile çözüm getirilmesi olanaksız görülmüştür. Yeni ortaya çıkabilecek bu sorunların çoklu çözüm gereksinimleri savunma temelli olsa da küresel bir aktörün siyasi kimliği ile de çözüm odaklı olması kendisini göstermiştir.

2010 Yeni Stratejik Konsept, NATO’nun siyasi ve savunma kimliğini vurgulayan, tezin dile getirdiği kimlik-güvenlik ilişkisini söylemsel ifadelerle gösteren ve tez açısından önemli olan ifadeleri içermiştir. Yeni Stratejik Konsept’in 1. ve 2. Maddeleri, kimlik-güvenlik arasındaki ilişkiyi ve önemi ifade etmektedir. 1. Madde:

“NATO’nun temel ve kalıcı amacı siyasi ve askeri yollarla tüm üyelerinin özgürlük ve güvenliğini korumaktır. Bugün İttifak ne olacağı öngörülemeyen bir dünyadaki temel istikrar kaynağıdır” (“Aktif Katılım”, 2020, s. 8). 2. Madde: *“NATO üyesi ülkeler bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlı eşi bulunmayan bir değerler topluluğu oluştururlar. İttifak, Birleşmiş Milletler Yasası’na ve Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliği koruma konusundaki öncelikli sorumluluğunu teyit eden Washington Antlaşması’na bağlıdır”* (“Aktif Katılım”, 2020, s. 8).

2. Madde NATO’nun temel değerlerler, normlar, fikirleri üzerinden Batı kimliğini vurgularken, 1. Madde ile Batı kimliğinin güvenliği NATO’yla ifade

edilmiştir. “Kimliğin Batı”, “güvenliğin NATO” olduğu söylemsel olarak ilk iki madde de kendisine yer bulmuştur.

Stratejik Konsept’in son maddesi olan 38. Madde NATO’nun siyasi ve savunma kimliği bir kez daha teyit etmiştir. 38. Madde:

“NATO’nun siyasi liderleri olan bizler, İttifakımızı 21. yüzyılın güvenlik sorunlarını ele alma amacı doğrultusunda yenilemeye devam etmekte kararlıyız. Dünyanın en başarılı siyasi-askeri ittifakının etkinliğini korumayı taahhüt ediyoruz. İttifakımız bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konusundaki ortak değerlere dayandığı ve ortak temel ve kalıcı amacımız üyelerinin özgürlük ve güvenliğini korumak olduğu için, İttifakımız bir umut kaynağı olarak gelişmeye etmektedir. Bu değerler ve hedefler evrenseldir ve daimidir: ve biz bunları birlik, dayanışma, güç ve kararlılıkla savunmaya devam edeceğiz” (“Aktif Katılım”, 2020, s. 35).

2.5.2.6. NATO’nun Libya Müdahalesi

Libya Devleti, 1969 yılında askeri bir darbe ile yönetime el koyan Albay Muhammet Kaddafi tarafından kırk iki yıl boyunca otoriter bir rejim şeklinde sosyal ve siyasal halkların kısıtlandığı bir şekilde yönetilmiştir. Tunus’ta 17 Aralık 2010 tarihinde başlayan demokrasi ve özgürlük talepli halk ayaklanmaları Mısır’a ve Libya’ya sıçramıştır. Hak ve özgürlük temelli bu halk ayaklanmaları aynı zamanda birçok Arap ülkesine de sıçramıştır (Sürücüoğlu, 2017, s. 616). 15-16 Şubat 2011 tarihlerinde Libya’da ilk gösteriler Bingazi şehrinde başlamış ve Libya’nın birçok kentine sıçramıştır. Kaddafi yönetiminin sert müdahalesi sonucu, Bingazi ve Derne gibi şehirlerde barışçıl olan halk talepleri, muhaliflerin silahlı direnişe geçmesine neden olmuştur. Yaşanan süreç ile beraber muhalif gruplar Libya’nın birçok bölgesini ele geçirmiştir (Erameh ve Idachaba, 2017, s. 5). Ülke yaşanan bu süreçte Ulusal Geçiş Konseyi ve Libya Sosyalist Halk Cemahiyerisi arasında ikiye bölünmüştür. Kaddafi yönetiminin giderek şiddeti arttıran müdahalesi sonucu yaşanan insan hak ve ihlalleri sonucu, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri durumun aciliyetini BMGK ile Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi’ne iletmiştir (Sak, 2015, s. 141).

Yaşanan insan hakları ihlallerinin ciddi boyutlara ulaşması neticesinde (yaklaşık olarak iki bin kişinin yaşamını yitirmesi) BM yaşanan ciddi hak ihlallerini tespit ederek, 26 Şubat 2011 tarihinde 1970 sayılı kararı alarak (Yüksel, 2012, s. 73) Libya

devletine karşı silah ambargosu uygulanmasını ve Muhammet Kaddafi'nin yakınlarına tedbir alınmasını sağlamıştır (Bağbaşıoğlu, 2020, s. 514-515). Alınan kararın etkinlik sağlayamaması ve Libya'da yaşanan çatışmalı süreci dindirememesi ve insan haklarındaki ihlallerin son bulmaması üzerine, sivillerin korunması adına 17 Mart 2011 tarihinde BMGK oy çokluğu ile 1973 sayılı kararı almış ve Libya'ya karşı askeri bir hareketin önünü açmıştır (Gaub, 2013, s. 2). ÇHC, RF, Brezilya, Almanya ve Hindistan oylamada çekimser oy kullanmıştır (Kuloğlu, 2011, s. 50). Bu kararlar beraber Libya'da acil ateşkes talep edilirken, Libya üzerinde "uçuşa yasak bölge" uygulaması da kabul edilmiştir. Kararla ayrıca Kaddafi yönetiminin 1970 sayılı karara uymadığı, keyfi tutuklama ve toplu ölüm cezalarının uygulandığı vurgulanarak, sistemli bir şekilde insan haklarını ihlal ettiği belirtilmiş, BM üyesi ülkelerin Libya'da sivillerin korunması için münferiden veya bölgesel örgüt veya düzenlemeler çerçevesinde birlikte hareket ederek gereken tüm önlemleri alıp hayata geçirebileceği beyan edilmiştir (Başbaşıoğlu, 2020, s. 515).

Karardan iki gün sonra Libya'ya NATO şemsiyesi altında başını ABD, İngiltere ve Fransa'nın çektiği askeri operasyonlar başlamıştır. BM ve Arap Birliği operasyona destek vermiş, NATO'nun Avrupalı üyeleri, Katar ve Birleşik Arap Emirliği gibi devletler de operasyonlara askeri olarak katılım sağlamıştır. NATO'nun hava operasyonları sonucu muhalifler için Bingazi kenti güvenli bir hale gelmiş, NATO bombardımanlarının diğer büyük kentlerde Kaddafi güçlerine karşı düzenlenmesi ile beraber, muhaliflerinde karadaki zaferi ile Ağustos 2011'de muhalifler zafer kazanmış (Sürücüoğlu, 2017, s. 616-617); Ekim 2011'de de Muhammet Kaddafi muhalifler tarafından Libya'nın sahil kenti Sirte'de yakalanarak öldürülmüştür. Yaşanan bu olaydan kısa bir süre sonra NATO'nun Libya Harekâtı sonlandırılmıştır (Dirus ve Eaton, 2019, s. 3).

NATO'nun Libya müdahalesi, 2010 yılında NATO Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen "Yeni Stratejik Konsept" ile alınan NATO yeteneklerinin ve kapasitesinin savunma ve caydırma kapsamında, topluluğun topraklarının ve toplumlarının oluşabilecek tehditlere karşı güvenliğin ve emniyetin sağlanması temelinde gerçekleşmiştir (Daalder ve Stavridis, 2012, s. 7). NATO'nun Libya müdahalesi, Lizbon Zirvesi'nde alınan Yeni Stratejik Konsept çerçevesinde gerçekleşen ilk müdahale olmuştur (Smith-Windsor, 2013, s. 11). NATO'nun Soğuk Savaş sonrası yeni kimlik oluşturma çabası içerisinde, yeni güvenlik tehditleri tanımlamalarından

birisi olan insan hak ve özgürlüklerine müdahale ve demokrasilerin engellenmesi, askeri müdahalenin diğer bir nedeni olmuştur. NATO'nun siyasi kimliğinde yer alan demokrasi, insan hak ve özgürlükleri temelli yaklaşımının da Libya müdahalesinde izler taşımıştır. Libya müdahalesi ayrıca ittifakın Avrupa kıtasındaki üyelerine karşı Doğu Akdeniz üzerinden gelişebilecek tehditlere ve kıtanın istikrar ve güvenine zarar verebilme olasılığına karşı caydırma ve önleme yaklaşımını da sergilemiştir. NATO'nun Libya Müdahalesi bir anlamda çok boyutlu bir yaklaşım sergilenmesini de gözler önüne sermiştir.

2010 yılındaki Lizbon Zirvesi ve Yeni Stratejik Konsept'in kabul edilmesinin ilk izlerini taşıyan Libya müdahalesinden sonra günümüze kadar yapılan NATO Zirvelerinde, ittifak üyeleri, küresel ve bölgesel gelişmelere bağlı olarak yeni kararlar alınmış, bu kararlar temelinde, oluşturulan politikalar pratik uygulamalar çerçevesinde, yeni kimlik yapısına yansıtılmaya çalışılmıştır.

Yeni Stratejik Konsept'in kabul edildiği Lizbon sonrası ilk zirve ABD'nin Chicago kentinde 20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde gerçekleştirilmiş, Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen stratejik konsept, geliştirilmiş ve önümüzdeki yirmi yıl için ön plana aldığı konuların kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik olduğu beyan edilmiştir. Zirvede ittifak üyelerinin kendi aralarında ve uluslararası aktörlerle gelişmiş iş birliğine odaklanan terörizmle mücadele üzerine yönelik yeni politika kılavuzlarını onaylamışlardır (Yiğittepe, 2017, s. 96). 21. yüzyılın geniş bir yelpazede seyreden tehditlerine karşı ittifakın savunma ve caydırma temelinde adımlar atacağı açıklaması, zirvenin kilit yaklaşımı olmuştur ("The Secretary", 2020, s. 16).

Zirvede Balkanlarda barış ve istikrarın devamı için destek vurgulanmış, Afganistan'da da barış, istikrar ve kalkınmanın desteği açıklanmıştır. AB ve NATO'nun ortak değerleri ve stratejik çıkarları paylaştığı, AB'nin NATO için çok önemli bir ortağı olduğu vurgulanmıştır. RF'yle ilişkilerin olumlu yönde seyredebilme çabası ortaya konmuş, Karadeniz Bölgesi'nin NATO için önemi vurgulanırken, Karadeniz Bölgesi'ndeki ülkelerle iş birliği ve diyalogun devam edeceği açıklanmıştır. Ayrıca kitle imha silahları ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda vurgulanmıştır ("Chicago Summit", 2020).

4-5 Nisan 2014 tarihlerinde NATO'nun Galler Zirvesi yapılmıştır. Zirve'de önemli kararlar alınmıştır. RF'nin Ukrayna üzerindeki saldırgan politikalarından

dolayı yaşanan kriz ortamı, IŞİD* terör örgütünün uluslararası güvenliği ve kamuoyunu tedirgin eden eylemleri ve NATO'nun geleceği kapsamında, kapasite ve yeteneklerinin artırılması kararı alınmıştır (Şahin, 2016, s. 195). Siber saldırı tehdidinin NATO özelinde tüm ittifak üyelerini tehdit eden bir güvenlik sorunu olarak ön plana çıktığı ve ittifakın siber tehditlere karşı cevap vereceği zirvede ayrıca yer bulmuştur (Davis ve Chamberlain, 2014, s. 2).

Uluslararası sistemde değişen ve dönüşen güvenlik ortamında yeni sorunlara karşı “Hazırlık Eylem Planı” (Readiness Action Plan- NHEP), NATO tarafından Zirvede kabul edilmiştir. Plan, Rusya tarafından yaratılan kriz ortamına, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da meydana gelen tehditlere karşı gerekli tedbirleri içine almakta ve NATO'nun kolektif savunmasını güçlendirme amacını taşımıştır (Şahin, 2016, s. 196).

Afganistan'da sivil bir gücün kurulması ve NATO'nun olası bir çekilmesinde güç boşluğunun meydana gelmemesi kararı alınmıştır. Kurulacak sivil gücün, Afgan güçlerini eğitmeye devam etmesi ve bölgede huzuru tesis etmesi öngörülmüştür (Akçadağ, 2020).

Galler Zirvesi'nin 2. Maddesi, kimlik-güvenlik yaklaşımı açısından Batı kimliği-NATO ilişkisini tekrar ifade etmiş ve metnin içerisinde kimlik-güvenlik ilişkisi, Batı ve NATO üzerinden söylemsel olarak ifade edilmiştir. Galler Zirvesi Sonuç Bildirgesi 2. Madde:

“İttifakımız bu öngörülemeyen dünyada temel bir istikrar kaynağı olmaya devam ediyor. Güçlü demokrasiler olarak, Washington Antlaşması'na ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine olan bağlılığımızda birlikteyiz. Dayanışma, İttifak uyumu ve güvenliğimizin bölünmezliğine dayanan NATO, güçlü toplu savunma için transatlantik çerçeve ve Müttefikler arasında güvenlik istişareleri ve kararları için temel forum olmaya devam etmektedir. İttifak'ın en büyük sorumluluğu, Washington Antlaşması'nın 5. Maddesinde belirtildiği gibi,

* 2010 yılında Tunus'ta başlayan protesto ve halk gösterileri domino etkisiyle önce Kuzey Afrika devletlerine oradan da Ortadoğu devletlerine sıçramıştır. Genel olarak “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreç, Suriye'ye de sıçramış olaylar kısa bir sürede iç savaşa dönüşmeye başlamıştır. Irak ve Suriye oluşan güç boşluğunda Radikal dinci terör örgütleri meydana gelmiştir. Bunlardan bir tanesi de “Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) terör örgütü olmuştur. Suriye ve Irak'ta birçok bölgeyi ele geçiren örgüt, Avrupa'da da kanlı terör eylemleri yapmıştır. Irak ve Suriye'de birçok masum insanı öldüren terör örgütü aynı şekilde Avrupa yaptığı saldırılarla da birçok masum insanın hayatına mal olmuştur. ABD öncülüğünde IŞİD Karşıtı Koalisyon kurulmuş ve IŞİD'e karşı mücadeleye girişmiştir. 2020 yılı başları itibari ile Irak'ta ve Suriye'de etkinliğini kaybetmiş fakat uyuyan hücreleri ile varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Chaliand, 2016, s. 592-611; Bektaş ve Gündoğdu, 2019, s. 25-26).

bölgemizi ve halkımızı saldırılara karşı korumak ve savunmaktır. Bugün yayınladığımız Transatlantik Bildirgede belirtildiği gibi, Atlantik ötesi bağı daha da güçlendirmeye ve İttifakımızın her türlü zorluğun üstesinden gelmeye hazır olmasını sağlamak için gereken kaynakları, yetenekleri ve siyasi iradeyi sağlamaya kararlıyız. Özgürlüğü ve bireysel özgürlük, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi ortak değerlerimizi savunmak için birlikte ve kararlı bir şekilde hareket etmeye hazırız” (“Wallas Summit”, 2020).

8-9 Temmuz 2016 tarihlerinde NATO Varşova Zirvesi gerçekleşmiş, Zirve’de öne çıkan kararlar alınmış, NATO’nun savunma ve güvenlik yaklaşımına vurular yapılmıştır. NATO’nun kolektif savunmasının temel sorumluluğu olmaya devam edeceği vurgulanmış; nükleer, konvansiyonel ve füze sistemlerinin ortak bir karışımla kolektif savunmanın güçlendirileceği kararı alınmıştır.

Zirvedeki en kilit kararlardan birisi NATO-AB ilişkileri üzerine olmuştur. Yasadışı göç ve mülteci akını, terörizme ve diğer tehditlere karşı Akdeniz’de NATO-AB iş birliğinin geliştirilmesi ve deniz güvenliğinin artırılması, siber ve hibrit saldırılara karşı Birlik üyesi ülkelerin savunma kapasitesini artırma kararları alınmıştır. Bu kararların hayata geçirilmesi için NATO-AB iş birliği çerçevesinde Aralık 2016’da yedi alan belirlenmiştir: Hibrit tehditler, operasyonlar, siber savunma, savunma kapasitesi, savunma sanayiye destek, eğitimler, tatbikatlar ve üyelerin savunma kapasitelerinin artırılması (“Warsaw Summit”, 2020, s. 2).

İŞİD’e karşı uluslararası koalisyona destek verileceği, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki ortaklıklarıyla iş birliği ve diyalogun geliştirilmesinin hızlandırılması kararlaştırılmıştır. Ukrayna ve Gürcistan’a destek verilmeye devam edileceği, Baltık, Karadeniz ve Balkanlardaki ittifak üyeleriyle ilişkilerin daha da derinleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Polonya, Estonya, Letonya ve Litvanya’da 2017 yılında dört çok uluslu tabur konuşlandırılması ve NATO’nun Güneydoğu sınırlarında özel ileri bir varlığının geliştirilmesi düşünülmüştür (Yiğittepe, 2017, s. 101-103).

Varşova Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 2. maddesi,

“NATO'nun temel misyonu değişmedi: İttifak'ın benzersiz bir özgürlük, barış, güvenlik ve bireysel özgürlük, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü dahil olmak üzere paylaşılan değerler topluluğu olarak kalmasını sağlamak. Washington Antlaşması'na, Birleşmiş Milletler Şartı'nın (BM) amaç

ve ilkelerine ve hayati önem taşıyan transatlantik bağa olan bağlılığımızda birleşmiş durumdayız. Bölünemez güvenliğimizi ve ortak değerlerimizi korumak ve savunmak için İttifak, Stratejik Kavram 'da belirtilen üç temel görevi etkin bir şekilde yerine getirmeli ve devam edecek: toplu savunma, kriz yönetimi ve işbirliğine dayalı güvenlik. Bu görevler tamamen alakalı kalır, tamamlayıcıdır ve tüm Müttefiklerin özgürlük ve güvenliğinin korunmasına katkıda bulunur” (“Warsaw Summit”, 2020).

Bildiride ifade edilen, “*özgürlük, barış, bireysel özgürlük, insan hakları, demokrasi ve Hukukun üstünlüğü*” ifadeleri NATO’nun siyasi kimliği ve Batı kimliğini, ortak değerleri, normları, fikirleri ifade ederken, “*özgürlük ve güvenliği sağlamak*” ifadesi ile NATO’nun güvenlik kimliğini vurgulamanın yanında kimlik-güvenlik ilişkisini Batı Kimliği-NATO temelinde ele alınması meselesini yeniden göstermiştir.

2.5.2.7. 2017 Genişlemesi

2017 yılında eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti üyesi olan ülkelerden birisi olan Karadağ, NATO üyesi olmuştur. 21 Mayıs 2006 yılındaki referandumla Karadağ, Sırbistan ile beraber 2003 yılına kadar Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olarak bilinen Sırbistan Birliği ve Karadağ’dan ayrılmıştır. 3 Haziran 2006 tarihi itibariyle Karadağ, Yugoslavya’dan ayrılan altıncı devlet olmuştur (Sıvış, 2020, s. 803).

Bu gelişmelerden sonra NATO, Karadağ’ı 29 Kasım 2006 tarihinde BİO Programına davet etmiştir. Aslında Karadağ ve Sırbistan beraberken 2003 yılında BİO’ya katılmış fakat ayrı devlet statüsü sonrası NATO, Karadağ’ı BİO’ya tekrar davet etmiştir (Esendik, 2018, s. 254). 2008 yılında Karadağ, üyeliğe yönelik istekleriyle ilgili tüm siyasi, askeri, finansal ve güvenlik konularını ele alan NATO ile “Bireysel Ortaklık Eylem Planı”nı kabul etmiştir. Aralık 2009 yılında Karadağ, NATO tarafından ÜEP’ye davet edilmiş bunu takriben 2 Aralık 2015 tarihli NATO Brüksel Dışişleri Bakanları Toplantısı’nda Karadağ, ittifak üyeliği için müzakerelerin başlamasına davet edilmiştir. 2016 yılında katılım müzakerelerinin başlamasının ardından, Karadağ 5 Haziran 2017 tarihinde 29. Müttefik olarak NATO’ya katılmıştır (Sıvış 2020, s. 803).

Karadağ’ın NATO’ya katılımı ile Soğuk Savaş sonrası NATO dördüncü genişlemesini yaşamıştır. Eski Doğu Bloku devletleriyle beraber Balkanlardaki

genişlemeyle NATO, neredeyse Avrupa kıtasının tamamında genişlemiştir. Karadağ'ın üyeliğiyle Balkanlarda Sırbistan, Makedonya, Bosna-Hersek ve Kosova harici neredeyse tüm üyeler NATO ittifakının birer parçası olmuşlardır. Bosna-Hersek, BİO programında olup ileride NATO'ya davet edilip üye olacağı tahmin edilirken, Makedonya'da ittifaka 2020 yılında üye olacaktır. Kosova'da hali hazırda Barış Gücü bulunmaya devam etmektedir. Karadağ'ın üyeliğiyle Balkanların büyük bölümünün NATO toprağına katılması, RF etkisinin Balkan coğrafyasında azaldığı, müttefik olarak sadece Sırbistan'ın kaldığı ileri sürülmüş, aslen Karadağ'ın üyeliğinin Soğuk Savaş sonrasında RF'ye karşı Çevreleme Politikası'nın devam ettiği yönünde bir algı yaratmış, NATO-RF arasında yeni bir gerginliğin yaşanabileceği ileri sürülmüştür ("Çevreleme Politikasında", 2020).

2017 genişlemesi sonrası ilk NATO Zirvesi 11-12 Temmuz tarihlerinde Brüksel'de düzenlenmiştir. Zirvede NATO'nun bir savunma paktı olduğu, en büyük sorumluluğunun İttifakın üyelerine gelecek her türlü saldırıya karşı koyacağı vurgulanmıştır. Zirvedeki en önemli ifade, NATO'nun bölünmez bütünlüğünü, özgürlüklerini, ortak değerlerini, bireysel özgürlük dahil insan haklarını, demokrasiyi ve hukuk yasalarını savunmak ve korumak için daha da azimli olduğunun belirtilmesi olmuştur. RF ile yaklaşık yirmi yıldır ortaklık kurmak vasıtasıyla çalışmalar yürütüldüğü fakat RF'nin ilişkileri, son dönemlerdeki politika ve eylemleriyle azalttığı fakat RF ile iş birliğine devam edilmesi arzusu ifade edilmiştir.

İttifakın birlikteliğinin ve hazırlıklarının nereden gelirse gelsin ele alması ve mücadele güçlü mesaj olarak zirvede ifade edilmiştir. İttifak topraklarının savunmasının ana odak noktası olduğu belirtilmiştir. NATO ve AB'nin ortak iş birliğinde sınırların güvenliğinin geliştirilmesi, ortak değerlerin olduğu çatı altında her türlü tehdide karşı birlikte mücadele edilmesi zirve açıklamasında yer bulmuştur (Marme ve Praks, 2018, s. 9).

Güvenlik sorunlarının çeşitlenmeye ve öngörülebilmesinin zorluklarına vurgu yapılırken, terör örgütlerinden siber ve hibrit saldırıları ile hala yüz yüze olduğu ifade edilmiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da terörist faaliyetlerde artış olduğu, göçmen ve mülteci trafiğine bu örgütlerin destek verdiği ve kolektif savunmanın ve dayanışmanın her zamankinden fazla olduğu açıklanmıştır. IŞİD'le mücadeleye destek, hibrit terör saldırılarına karşı mücadele, Ukrayna ve Gürcistan'a desteğin devam edeceği, Balkanlardaki istikrara destek bir kez daha ifade edilmiştir ("Brussels

Summit”, 2020). Ayrıca diğ er önemli hususlar olarak, kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara karşı ittifakın mücadelesinin devam edeceği, İttifak üyeleri arasında kolektif olarak siber güvenlik mekanizmasının geliştirilmesi hedefi zirvede kendisine yer bulmuştur (“NATO Summit, 2020, s. 2).

3-4 Aralık 2019 tarihleri arasında NATO’nun Londra Zirvesi düzenlenmiştir. NATO’nun kuruluşunun yetmişinci, Demir Perde’nin düşüşünün yirminci yılı nedeniyle Zirve’de NATO üyeleri tarafından kutlanmıştır. Tarihteki en başarılı ve en güçlü ittifakın NATO olduğunun altı çizilmiştir. NATO’nun topraklarının ve milyonlarca vatandaşının güvenliğini, özgürlük, demokrasi, hukuk ilkeleri, demokrasi, insan hakları dahil ortak yaratılan değerlerin garantisi olduğu vurgulanmıştır. Müttefiklerine danışarak kararların alındığı kurumları vasıtasıyla NATO’nun kolektif savunma örgütü olduğu yine Zirve’de tekrar edilmiştir (“London Summit”, 2020).

Avrupa-Atlantik Bölgesi’nde, RF’nin agresif hareketlerinin, siber ve hibrit tehditlerin, terörizmin, düzensiz göç hareketlerinin günümüz tehditlerini oluşturduğu ifade edilmiştir. NATO-AB ilişkilerinin tarihte eşi görülmemiş derecede başarılı işleyen bir süreç yaşadığını, BM ile iş birliğinin daha da geliştirildiği Zirvede ifade edilirken, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin yakında bir zamanda NATO’ya katılacağı da açıklanmıştır (Belkin, 2020, s. 2-3).

Zirve metninin sonunda, İttifak üyelerinin ortak özgürlüklerinin, ortak güvenliklerinin ve ortak değerlerinin, yetmiş yıldır NATO’nun garantisi altında olduğu ve bundan sonrada bunun garantisi olacağı beyan edilmiştir (“London Summit, 2020). İttifakın temel görevinin caydırıcılık ve topraklarının savunması olduğu, zirvede tekrar vurgulanmıştır (Zandee, 2019, s. 174).

Londra Zirvesi Sonuç Bildirgesi, diğ er düzenlenen zirvelerdeki sonuç bildirilerinde olduğu gibi, ilk maddesinde NATO’nun ve Batı kimliğine atıf yapan ifadeler yer almıştır. NATO’nun temel değer ve normları bildiride yer alırken, kimlik ve güvenlik arasındaki ilişki tekrar bildiride kendisine yer bulmuştur. Londra Zirvesi Sonuç Bildirgesi 1. Madde:

“Bugün, tarihin en güçlü ve en başarılı İttifakının yetmiş yılını kutlamak ve Demir Perde’nin çöküşünün otuzuncu yıldönümünü kutlamak için NATO’nun ilk evi olan Londra’da toplanıyoruz. NATO, topraklarımızın ve bir milyar vatandaşımızın güvenliğini, özgürlüğümüzü ve demokrasi, bireysel özgürlük,

insan hakları ve hukukun üstünlüğü dahil paylaştığımız değerleri garanti eder. Dayanışma, birlik ve uyum, İttifakımızın temel ilkeleridir. Çatışmayı önlemek ve barışı korumak için birlikte çalışırken, NATO toplu savunmamızın temeli ve Müttefikler arasında güvenlik istişareleri ve kararları için temel forum olmaya devam etmektedir. Avrupa ile Kuzey Amerika arasındaki kalıcı transatlantik bağı, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine bağlılığımızı ve Washington Antlaşması'nın 5.Maddesinde belirtilen, bir Müttefik'e yönelik bir saldırının saldırı olarak kabul edileceğine dair ciddi taahhüdümüzü yeniden teyit ediyoruz Hepimiz” (“London Declaration”, 2020).

2.5.2.8. 2020 Genişlemesi

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, NATO Antlaşması'nı imzalayarak depoziter ülke olan ABD'ye vermesinden sonra 27 Mart 2020 tarihinde NATO İttifakının üyesi olmuştur (“Relations With”, 2020). NATO Soğuk Savaş sonrasında günümüze beşinci ve son genişlemesini Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'yle gerçekleştirmiş toplam ittifakın üyesi sayısı 30 olmuştur (“North Macedonia”, 2020). 1991 yılında Yugoslavya'dan ayrılan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, bağımsızlığını ilan etmiş, ilan ettiği zaman Makedonya Cumhuriyeti ismini resmi olarak kullanmış Daskalovski, 2017, s. 327), 1993 yılında BM, NATO, IMF, AB, Uluslararası Para Fonu gibi küresel ve bölgesel örgütler, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti olarak tanımışlardır (“North Macedonia”, 2020).

Makedonya Cumhuriyeti isminin resmi kullanımı Yunanistan'ın engellemeleri ve bu ülkeyi bu isimle tanımayacağını belirtmesi Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB ve NATO üyeliklerinde veto etmesi uzunca bir süre Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin dış politik yaklaşımlarında krizler yaşamasına sebep olmuştur. Yunanistan'ın tanınmasının temelinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin toprak isteği iddiaları ve bununla bağlantılı Yunanistan düşmanlığı iddiaları oluşturmuştur (Morolov, 2013, s. 25-27).

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Yunanistan'la yaşadığı sorunu çözmek ve Yunanistan'ın endişelerini gidermek için anayasasında bazı değişiklikler yapmıştır. Anayasaya Makedonya Cumhuriyeti'nin hiçbir komşusundan toprak talep etmediği, komşularının içişlerine ve egemenliğine hiçbir şekilde müdahale etmeye kalkışmayacağı yazılmıştır (Derin, 2019, s. 247).

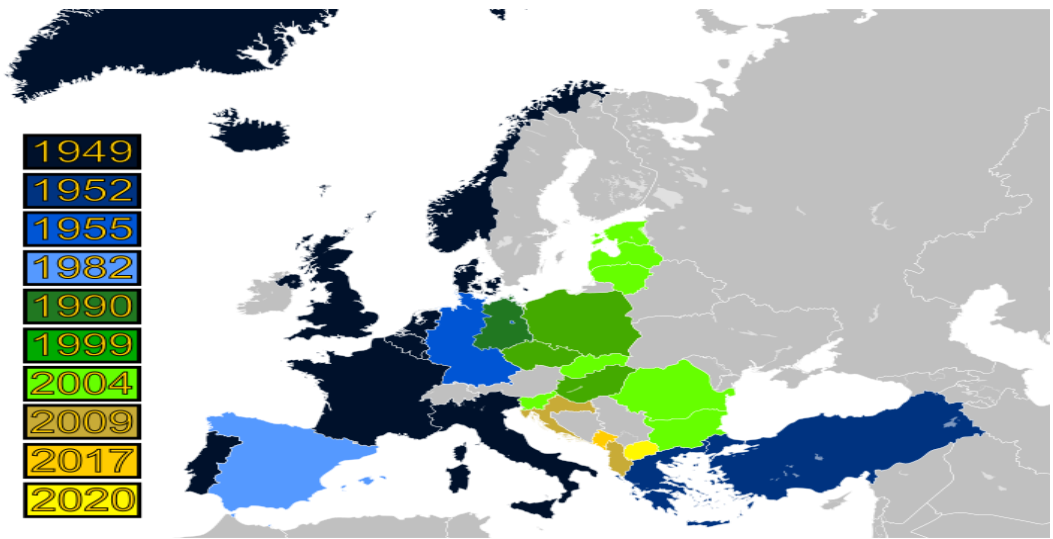
Bir diğer sorunda isim üzerinde olmuş; Yunanistan, Makedonya Cumhuriyeti ismini kabul etmemiştir. İsim krizi yirmi yedi yıl sürmüştür. Bunun nedeni ise Yunan Hükümetleri, Ağustos 1988'e kadar, Kuzey Yunanistan Bölgesi'ne "Makedonya" ismini kullanmıyordu. Bu tarihte alelacele çıkarılan bir kanunla bölgenin ismini "Makedonya" olarak değiştirdi. Ardından, 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Makedonya'nın bu ismi kullanmakla kendi topraklarında hak iddia ettiğini ileri sürerek, 1992 yılında "Makedonya Cumhuriyeti" ismini değiştirmesini talep etmiştir. Ayrıca tarihi Helen kültürünün kendilerine ait olduğu iddiaları da Yunanistan ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti arasında bir diğer önemli sorunu teşkil etmiştir (Durmaz, 2015, s. 66).

İsim krizi 17 Haziran 2018 tarihinde her iki ülkenin kabul edip anlaşmasıyla beraber, Makedonya Cumhuriyeti'nin adı resmi olarak Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirilmesi kabul edilmiş, bununla beraber ülkenin NATO ve AB üyeliğindeki Yunanistan'ın vetosunun kaldırılması öngörülmüştür (Demircioğlu, 2019, s. 206). Antlaşmayı 12 Ocak 2019'da Yunanistan Parlamentosu ve Makedonya Cumhuriyetleri imzalayarak Kuzey Makedonya Cumhuriyeti adını resmileştirmişlerdir (Soroviç, 2019, s. 88). Sorunun çözümünde NATO, ABD ve AB etkili olmuş araya girerek sorunun çözülmesinde aktif rol oynamışlardır (Derin, 2019, s. 256).

1995 yılında BİO Programı'na katılan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti (Sancaktar, 2020),1999 yılında da ÜEP'yi imzalamıştır (Garding, 2019, s. 4). Yunanistan'la yaşadığı sorunlar yüzünden ve Yunanistan'ın hem NATO hem de AB üyelik başvurularında Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni sürekli veto etmiştir (Rekawek, 2013, s. 4). NATO, AB ve ABD'nin arabuluculuğu, isim krizinin çözümünde her iki ülkenin attığı adımlar sonucu, 11-12 Temmuz 2018 tarihindeki NATO Brüksel Zirvesi'nde ittifak, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni üyeliğe davet etmişlerdir (Ayhan, 2019, s. 231). İsim değişikliği sonrası 6 Şubat 2019'da Kuzey Makedonya Cumhuriyeti NATO katılım protokolünü imzalamış, ittifak üyelerinin de onaylaması sonucu Mart 2020 tarihinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti NATO ittifakının bir parçası haline gelmiştir ("Tüm NATO", 2020).

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin NATO İttifakı üyesi olmasıyla Balkan coğrafyası neredeyse NATO İttifakının birer parçası olmuştur. Muhtemeldir ki ileriki dönemde Kosova ve Bosna-Hersek'in İttifakın üyesi olma ihtimalleri yüksek

bulunmakta ayrıca burada bulunan barış güçleri de dikkate alındığında Sırbistan hariç Balkanlar NATO güvenlik şemsiyesinin altına girmiştir. Soğuk Savaş sonrası yirmi yıllık bir süre zarfında, Slovenya, Hırvatistan, Arnavutluk, Karadağ, Bulgaristan, Romanya, Makedonya İttifakın birer parçaları olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dağılan Yugoslavya Federasyonu'nun dağılma sürecinde yaşanan krizler Avrupa güvenliği için sorunlar yaratmış bunun yanında insani, siyasi ve ekonomik sorunlarla beraber çok yönlü ele alınması gereken güvenlik sorunları doğurmuştur. NATO'nun Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya müdahaleleri sonucu bölgedeki çok yönlü sorunlar çözümlenme aşamasına gelmiştir. NATO sadece bu müdahalelerinde askeri ve savunma yönlü sorun çözücü olmamış, bu ülkelerde devletlerin kurumlarının inşası ve tesisini sağlayacak politikaları uygulamaya geçirmiş, barış, güvenlik ve istikrar sağlayarak siyasi, güvenlik ve toplumsal-insani sorunları çözümlenmeye çalışmıştır. BİO kapsamında ÜEP ve Bireysel Ortak Eylem Planlarıyla üye olan Balkan ülkeleri, siyasi, askeri, ekonomik ve komşularla sınır anlaşmazlıkları çözümü ve her yönden istikrarlı ve Batı'nın bir parçası olması hedeflenmiştir. İttifak ve bu ülkeler arasında yaşanan ilişkiler ve bu doğrultuda üye ülkelerin üyelik sürecindeki istenilen kriterleri yerine getirmesi sonucu, bu süreçte karşılıklı etkileşim neticesinde ilişkiler karşılıklı olarak inşa edilme sürecine girmiş, üyeliklerle beraber İttifakın ortak değerler ve hedefleri paylaşılmıştır. NATO ittifakın kuruluşundan beri yarattığı ve halen devam eden kimlik sürecinde yaşanan bu üyelikler başarılı bir şekilde gelişme süreci geçirmiş, yaratılan değerlerin ve normların paylaşımını başarıyla gerçekleştirmiştir.

Harita 3. Kuruluşundan Günümüze NATO'nun Genişleme Haritası

Kaynak: ("Wikipedia", 2020)

2.6. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin NATO'nun Kimlik Yapısındaki Yeri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa devletleri askeri ve savunma temelinde girişimlerde bulunmuş fakat istenilen düzeyde ve başarıda bulunamamışlardır. Soğuk Savaş sürecine girilmesiyle, NATO ittifakında yer alan Batı Avrupalı devletler, NATO güvenlik ve savunma şemsiyesi altında ekonomik entegrasyona öncelik vermişler, Soğuk Savaş Dönemi'nde güvenlik ve siyasi girişimlerde bulunmuşlarsa da bu konulardaki girişimler Soğuk Savaş sonrası süreçte hız kazanmıştır (Aydın-Yılmaz, 2013, s. 3).

Kolektif savunma anlamında Batı Avrupalı ülkeler ilk girişim 1948 yılında gerçekleştirmiş; Britanya, Fransa, Lüksemburg, Belçika, Hollanda; Brüksel Anlaşmasını imzalamış, bu anlaşma 1954 yılında Batı Almanya ve İtalya'nın katılımı ile Batı Avrupa Birliği'ne dönüştürülmüştür. NATO ittifakı ve ABD öncülüğündeki Batı Blok'u güvenlik ve savunma konusunda aktif liderliği alınca, BAB 1980'li yıllara kadar aktif bir rol oynayamamıştır (Aydın-Yılmaz, 2013, s. 3).

Batı Avrupalı güçler bu süreçle beraber ekonomik entegrasyona yönelmiş, bugünkü AB'nin temellerini atmıştır. 1948 yılında sekiz yüz delegeden oluşan Avrupa Konferansı, 1949 yılında Avrupa Konseyi'nin kurulmasını sağlamış, bir güven ortamı yaratan Avrupa Konseyi, Soğuk Savaş Dönemi'nin başlamasıyla AB bütünleşme sürecinin başlamasına neden olmuştur. Bu gelişmenin yarattığı ortamla 1951 yılında Batı Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Paris Antlaşmasını imzalayarak "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu" (AKÇT)'yi kurarak ilk ulus-üstü örgütlenmeyi gerçekleştirmişlerdir. AKÇT'nin başarılı bir şekilde yol alması, Topluluk üyesi ülkeler, bu girişimi bir üst seviyeye taşımak istemiş, 1957 yılında iki farklı antlaşmayla "Avrupa Enerji Topluluğu" (EURATOM) ve "Avrupa Ekonomik Topluluğu" (AET)'yi kurmuşlardır. 1986 yılında Topluluk "Avrupa Tek Senedi" (Single European Act-ATS) ile 1992 yılına kadar "Tek Pazar" oluşturularak, sermaye ve hizmetlerin önündeki engellerin kaldırılması taahhüt etmiş ve bu yolla siyasi birliktelik için bir adım daha atmışlardır (Beşgül, 2016, s. 529-530).

1984 yılı BAB'ın önemli bir adım attığı yıl olmuş, Roma'da bir araya gelen BAB Dışişleri, BAB'ın işlevsel bir hale gelmesini öngören Roma Deklarasyonu'nu yayınlamış, BAB'ı aktif hale getirme ve askeri iş birliğini değerlendirmişlerdir. 1987

yılında da BAB Konseyi, Avrupa'nın savunma alanında kendi kimliğini amaçlaması gerektiğini beyan etmişlerdir (Efe, 2007, s. 130).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, eski Doğu Bloku devletlerinde yaşanabilecek güvenlik problemleri ve buna bağlı kıtada gelişebilecek kriz olasılıklarına karşı, Topluluğun Avrupa ayağını oluşturan NATO üyesi ülkeler ortak güvenlik ve savunma politikasında daha fazla sorumluluk almak istemiş, NATO içindeki olanak ve yetenekleri tekrarlamadan gerçek bir Avrupa askeri yeteneğini oluşturmak istemişlerdir (Waeber, 1996, s. 111). Bu yaklaşımla Atlantik'in her iki yakasında bir denge oluşturulmak hem de Avrupa entegrasyonunda ortak bir savunma ve güvenlik politikası gerçekleştirilme isteği karşılanacaktı (Gürkaynak, 2005, s. 19). İttifakın Avrupalı üyeleri bu amacı gerçekleştirmek için 1990'ların ilk yarısında bir "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" (AGSK)'nin oluşturulması için NATO kapsamında yapılan çalışmalarla kendini göstermeye başlamıştır. Maastrich Antlaşması'yla Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde (Reichard, 2006, s. 53) AB'nin güvenlik kanadı haline dönüştürülecek olan BAB'ın, gerektiğinde NATO'nun kaynaklarını kullanacağı yeni bir yapılanma üzerinde durulmuştur. Bu yeni yapılanmanın hiçbir şekilde NATO'ya rakip olmayacağı, tam tersine, BAB'ın üstleneceği işlevlerle, Atlantik İttifakının Avrupa ayağını güçlendireceği, sürekli vurgulanmıştır. Bu anlayışla, AGSK teriminin hiçbir zaman tek başına kullanılmamasına özen gösterilmiş ve hep, "NATO içindeki AGSK" den söz edilmiştir (Çayhan, 2002, s. 47).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber, Topluluğu'n SSCB tehdidinin ortadan kalkması ve yeni uluslararası sistemde göz önüne alınarak savunma ve siyasi entegrasyonu da tamamlanması hedeflenmiştir. Topluluk üyeleri, 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği'ni kurmuşlardır. Birlik çatısında pek çok yetki alanına ek olarak "Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası" (ODGP) olarak adlandırılan bir yapıyı da oluşturmuşlardır (Akgül-Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, 2014, s. 140). ODGP'nin amaçları kısaca şu şekilde belirtilmiştir: Birliğin ortak değerlerini, temel çıkarlarını ve bağımsızlığını korumak, Birliğin ve üye devletlerin güvenliğini her bakımdan kuvvetlendirmek, barışı korumak uluslararası işbirliğini güçlendirmek, uluslararası işbirliğini geliştirmek, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü ve insan haklarına ve temel hak ve özgürlüklere saygı duymak ve geliştirmek. Antlaşma ODGP'nin amacını, karakterini ortaya koymuş, ortak tutum ve ortak eylem olmak üzere iki önemli dış politika aracı saptamıştır. Antlaşmayla AB, ortak bir savunma

politikasının temel ilkelerini benimseyerek, AB savunması BAB'a verilmiştir (Kocamaz, 2010, s. 955-956). Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO güvenlik şemsiyesi altında geri planda kalan ortak bir Avrupa güvenlik ve savunma politika girişim ODGP ile beraber hayata geçirilmiştir (Gençalp, 2020, s. 768).

1992 BAB Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda "Petersberg Bildirgesi" kabul edilmiş, Bildirge ile BAB'ın görevleri belirlenmiştir. Bunlar; insani görevler, arama-kurtarma faaliyetleri, barışı koruma operasyonları, barış kurma faaliyetleri ve çatışmayı önleme faaliyetleri olarak belirlenmiştir. Görevlerin belirlenmesi ile BAB'ın müdahale edeceği ve operasyon yapabileceği alanlar belirlenmiştir. Bu amaçla "Birleşik Müşterek Görev Gücü" (BMGG) oluşturulmuştur. BMGG, NATO'nun Brüksel Zirvesi'nde resmi olarak onaylanmış, ABD'nin doğrudan müdahil olmadığı NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılması ile BAB kapsamında BMGG'nin görev alması kararlaştırılmıştır. Bu görevlerin icrası NATO 5. Madde kapsamında kolektif savunmanın sağlanması görevinin yanı sıra bu madde kapsamının dışındaki kriz yönetimi, barışı koruma operasyonlarında (Petersberg Bildirisi kapsamında belirlenen görevler çerçevesinde) BMGG'nin görev alması kararlaştırılmıştır. BAB'ın ve bu çerçevede BMGG'nin NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanması aslen, BAB'ın tamamen bağımsız bir yapılanma olmadığını göstermiştir. AB'nin NATO'dan bağımsız hareket etmediği, gerektiğinde AB'nin bu çerçevede NATO imkân ve yeteneklerini kullanabildiği bir yapı olmuştur (Gençalp, 2020, s. 769).

AGSK ve BMGG kavramları AB'nin 1996 Berlin Bakanlar Toplantısı'nda geliştirilmiş, AGSK, NATO'dan "ayrılabilir ama ayrı olmayan" kuvvetler fikrine dayandırılmıştır. Ayrıca, NATO'nun bütünüyle müdahil olmadığı operasyonlarda, BAB'ın NATO varlık ve yeteneklerine güvenceli erişimi sağlanmıştır (Efe, 2008, s. 73).

1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile BAB'ın geçmişteki gelişimi ve görevleri, kurumsal yapısı teyit edilirken, ODGP'nin kurumsal yapısına, karar alma sürecine ve tasarruf türlerine ilişkin değişiklikler de yapılmıştır (Özdal, 2020, s. 5). Amsterdam Antlaşması kapsamında ayrıca, ODGP'nin yürütülmesi için bir Yüksek Temsilcilik oluşturulmuş ve Petersberg Görevleri'nin, ODGP kapsamında ele alınması ile de Avrupa'nın oluşturmak istediği AGSK'ye de katkı sağlamıştır (Michel, 2007, s. 2).

1990'lı yıllarda Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan krizler, Birlik üyesi ülkelerde daha faal bir ODGP'nin oluşturulması doğrultusunda ortaklaşa bir siyasi iradenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu irade neticesinde 1998 AB St. Malo Zirvesi'nde Birliğin, ODGP kapsamında bir güvenlik aktörü olarak olanak ve yeteneklerinin artırılması ve AB savunma yapısının geliştirilmesi konusunda hemfikir olmuşlardır. Zirve sonrası, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" (AGSP)'nin oluşturulmasının adımları atılmaya başlanmıştır. Bu gelişmenin ışığında 1999 Washington NATO Zirvesi'nde, AGSP özelinde AGSK'nin NATO içerisinde geliştirilmesi şartına bağlı olarak ABD bu girişime destek vermiştir. Zirve sonu bildirgesinde bu durum yer alırken, AGSP'nin oluşturulmasının Avrupa-Atlantik ilişkilerinin istikrarı açısından önemli olduğu belirtilmiştir (Özdağ, 2020, s. 134-135).

Haziran 2000 yılında AB Feira Zirvesi'nde AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkelerin yapılacak operasyonlardaki rolleri AB ve NATO arasındaki danışma ve iş birliği süreçleri düzenlenmiş, bunun devamında 2000 yılı Aralık ayında AB Nice Zirvesi'nde AGSP'nin kurumsal yapısı tamamlanmıştır. AB bu yeni kurumsal yapılanmayla Petersberg Görevlerini karar alma ve yürütme organlarına kavuşturmuş, Petersberg Görevleri AGSP'nin merkezine yerleşmeye başlamıştır. 2000 yılı itibariyle de BAB'1, AB kendisine entegre etmiş ve bu örgütün işlevlerini AB Konseyi'ne aktarmıştır. 31 Aralık 2002 tarihinde NATO ve AB arasındaki anlaşma neticesinde "Berlin Plus" düzenlemeleri kabul edilmiştir. Bu kapsamda; Ortak silahsızlandırma operasyonları, askeri tavsiye ve destek görevleri, çatışma önleyici görevler ve çatışma sonrası istikrar sağlama görevleri düzenlenmiştir (Reichard, 2006, s. 73). Mayıs 2003 tarihinde NATO-AB arasında daha yakın hale getirmek, iş birliğini ve olabilecek problemleri çözmek için "NATO-AB Yetenek Grubu" oluşturulmuştur (Varwick, 2006, s. 2). Bunun neticesinde AB, güvenlik ve savunma politikası üretecek ve uygulamaya koyacak bazı kurumlar oluşturmaya karar vermiş, bu doğrultuda 2001 yılında Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Avrupa Uydu Merkezi'ni kurmuş, 2004 yılında da Avrupa Savunma Ajansı'nı kurmuştur (Tan, 2020, s. 2-3).

Berlin Plus düzenlemeleri sonrası nihai olarak 2003 yılında Birlik, AGSP kapsamında ilk operasyonel faaliyetini 1 Ocak 2003 tarihinde Bosna-Hersek'te gerçekleştirmiştir. 31 Mart 2003 tarihinde ise Makedonya'da "Concordia" adı altında, NATO desteği ve imkanlarından faydalanarak gerçekleştirmiştir. Concordia görevi,

NATO görev gücünün yerini almış, burada bulunan NATO karargâh merkezini kullanmaya başlamıştır (Cebeci, 2011, s. 99).

2007 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile AB, güvenlik ve savunma politikalarında önemli değişikliklere gitmiştir (Özdal, 2013, s. 179). Petersberg Görevleri AB Kurucu Antlaşmalarının içerisine dahil edilmiş ve görevleri genişletilmiştir. Bu görevler genişletilerek şu şekilde belirlenmiştir: Barışı koruma ve çatışma sonrası istikrar dahil, ortak silahsızlanma operasyonları, insani görevleri ve kurtarma görevleri, askeri danışma ve destek görevleri, çatışmayı önleme ve barışı koruma görevleri, kriz görevlerinde muharip güç görevleri, tüm bu görevler, ülkesinde terörizmle mücadele için üçüncü devletlere destek verilmesi de dahil olmak üzere, terörizmle mücadeleye katkı sunabilir (Özdal, 2013, 192-193).

Lizbon Antlaşması'yla AGSP ibaresi, "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası" (OGSP) olarak değiştirilmiştir (Kaya ve Sarıkamış-Kaya, 2017, s. 293). Bir diğer önemli gelişme Lizbon Antlaşması'yla "Dışişleri ve Güvelik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi" biriminin oluşturulması olmuştur (Özdal, 2013, s. 188).

2011 yılında Tunus'ta başlayan ve Kuzey Afrika ile oradan Ortadoğu ülkelerine yayılmaya başlayan ve "Arap Baharı" adı verilen uzun dönemli siyasi, insani, güvenlik ve uluslararası sistemi etkileyen çok yönlü kriz yaşanmaya başlamıştır. Arap Baharı sürecinde Libya'da yaşanan müdahale sırasında Fransa, İngiltere ve Almanya arasında yaşanan görüş ayrılıkları sonucu 2013 yılı AB Zirvesinde, AGSP konusunda daha etkin bir rol geliştirilmesi gereği vurgulanmıştır (Turhan, 2019, s. 357). Geçen üç yıllık sürecin sonunda AB, 17 Ekim 2016 tarihinde "Küresel Güvenlik Stratejisi" kabul etmiştir. AB Küresel Stratejisi; terörizm, yasa dışı göç, iklim değişikliğinin önlenmesi gibi güncel sorunlarla ilgili olarak AB'nin gerçekleştireceği eylemleri kapsamıştır ("İşte AB'nin", 2020).

Bu gelişme ile beraber 2015 ve 2016 yıllarında Arap Baharı nedeniyle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan kıtaya akan göç ve mülteci krizi, RF'nin agresifleşen dış politika yaklaşımı ve İngiltere'nin Brexit ile Birlikten ayrılma süreci, AB'yi daha güçlü ve aktif bir AGSP oluşturmaya sevk etmiştir (Turhan, 2019, s. 356).

Fransa ve Almanya'nın girişimlerine öncülük ettiği "Daimî Yapısal İş Birliği ve Savunma Anlaşması" (Permanent Structured Cooperation-PESCO) 14 Kasım 2017

tarihinde AB üyesi yirmi üç ülke tarafından imzalanmıştır. Ayrılma sürecinde olan İngiltere, Portekiz, Malta, İrlanda ve Danimarka imzalamamıştır (Aydın-Düzgüt, 2018, s. 1).

İmza sonrası ortak tebliğde PESCO şu hususları beyan etmiştir:

“PESCO ilkeleri, özellikle de: "PESCO, AB topraklarının ve vatandaşlarının güvenliği ve korunmasına yönelik yatırımlar için [hazırlanan] iddialı, bağlayıcı ve kapsayıcı bir AB yasal çerçevesidir" ilkesi,”

“Üye devletlerin üstlenmeyi kabul ettikleri "iddialı ve daha bağlayıcı ortak taahhütler" listesi; buna "mutabık kalınan hedeflere ulaşmak için düzenli olarak savunma bütçelerini reel olarak arttırılması" dahildir”,

“PESCO yönetimiyle ilgili öneriler, bu çerçevede PESCO'nun tutarlılığını ve iddiasını koruyan ve projeler düzeyinde belirli yönetim prosedürleriyle tamamlanan kapsamlı düzeydeki öneriler” (“Savunma İşbirliği”, 2020)

Kısaca PESCO, üye ülkelerin müşterek olarak savunma yeteneklerini geliştirmek ve bunu AB askeri operasyonları için elverişli bir konuma getirmeyi hedeflemektedir. Böylece AB'nin uluslararası bir savunma partneri olarak ortaya çıkmasının sağlanması, Avrupa vatandaşlarının korunması (Akyar, 2020) ve savunma harcamalarının da etkili bir şekilde kullanılmasının sağlanması, Birlik üyesi ülkelerin savunma kapasitelerinin geliştirilmesi öngörülmüştür (Aydın-Düzgüt, 2018, s. 1). PESCO'nun kapsamlı bir savunma paketi niteliğinde olması “AB'nin NATO'su” olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Baran, 2018, s. 1).

AB'nin bir birlik olmanın yanında bir Avrupalı kimliği oluşturabilmesinin nedenlerinden belki de en önemlisi, NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında kıtada yaratılan istikrar ve güven ortamında yapılan koordinasyonla gelişmiş olmasıdır. Soğuk Savaş sonrası AB'nin siyasi yapılanmasında bir savunma ve güvenlik kimliği oluşturma çabası aslında NATO ile yapılan koordinasyon çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Bilgin, 2003, s. 203-204). Gerek AB gerekse NATO, ortak değerleri derinden paylaşan iki örgüttür. NATO İttifakı içinde yaratılan ortak değerlerin aynısı AB için de geçerlidir. Her iki örgüt de demokratik ilkeler, hukukun üstünlüğü ve insan

haklarını koruma ve saygı duyma taahhüdünde bulunmaktadır. Her iki örgüt pazar ekonomisine sahip üyelere ve güney ve doğudan gelebilecek aynı güvenlik tehditleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Her iki örgütün üyeleri, AGİT ve BM gibi örgütlere üyedirler, bu durum ayrıca yakın bağlar oluşmasına da katkı sağlamaktadır (Papaioannou, 2020).

Her iki örgüt de gelebilecek her türlü tehdide karşı beraber hareket etmekte, genel olarak uluslararası politikada ortaklaşan politikalar üretmektedir. RF'nin Kırım İlhakı ve Ukrayna'ya karşı baskıcı politikalarına karşı, her iki örgütte birbirini tamamlayan politikalar devreye sokmuştur. AB, ekonomik yaptırım uygularken, NATO, Baltık ve Doğu sınırlarındaki üyelerine savunma ve caydırıcı yaklaşım çerçevesinde kuvvet konuşlandırmıştır. Her iki örgüt de Ukrayna'ya kendi üstün oldukları alanlarda yardıma bulunmuşlardır (Papaioannou, 2020).

AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası, NATO ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. 2003 Berlin Plus Düzenlemeleri bunun ilk adımlarından birisi olmuştur. AB'nin yürüttüğü, NATO'nun tam olarak angaje olmadığı operasyonların ittifak tarafından desteklenmesinin dayanağı olmuştur. PESCO ise AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikasının NATO ile uyumda tamamlayıcı olduğu söylenebilir. PESCO süreci, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg tarafından yeni oluşumun AB-NATO ilişkilerini güçlendireceği ve ittifakın aynı şekilde Avrupa ayağını daha güçlü hale getireceğini ifade ederek aslında NATO'nun PESCO'ya bakışını sergilemiştir ("Doorstep Statement", 2020).

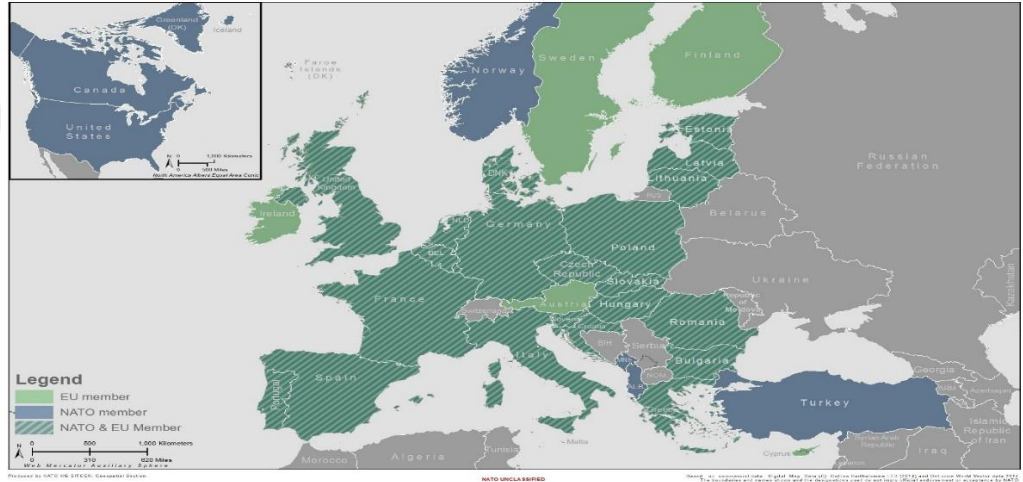
NATO ve AB ortak değerler üzerine Batı kimliğinin birer parçaları durumundadır. İlişkilerin derinliği ve Batı kimliğinin birer parçalarının olmasının ifadesi, NATO Genel Sekreter Yardımcı Mircea Geoana tarafından 4 Aralık 2020 tarihinde Avrupa Ajansı'nın Yıllık Konferansı'nda dile getirilmiştir. Mircea Geoana konuşması şunları ifade etmiştir:

"NATO'da bizim için de büyük önem taşımaktadır, çünkü Avrupa savunması ayrılmaz bir şekilde transatlantik savunma ile bağlantılıdır ve şehrin diğer tarafında ki NATO'da, Avrupa savunması başarmamız gereken temel işler. Ve unutmamalıyız ki, iki organizasyonumuzla bağ kuran şey ortak değerlerimizdir. Ve bence bu da NATO ve AB arasındaki stratejik ortaklığımızı güçlendirmeye devam etmemiz için bir başka teşvik. Son yıllarda çok iyi işler

yaptık, NATO-AB işbirliği seviyesi eşi görülmemiş seviyelere ulaştı. Birçok konuda birlikte çalışıyoruz. Askeri hareketliliğin iyileştirilmesinden, hibrit ve siber tehditlerle mücadelede, dezenformasyonla birlikte mücadelede, bunu salgın sırasında çok başarılı bir şekilde yaptık, tatbikatlarımızı koordine ettik veya stratejik iletişimimizi geliştirdik” (“NATO’s Views”, 2020).

Özellikle ifadeye yer alan ‘ortak değerler vurgusu’, AB ve NATO’nun Batı kimliğinin birer parçası olduğunu söylem üzerinden ifadesel biçimi olmuştur.

AB’nin yirmi yedi üyesinden yirmi ikisi (Almanya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Çekya, Danimarka, Fransa, Macaristan, İzlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, Estonya, Yunanistan) NATO üyesi dört devlet (Türkiye, Karadağ, Arnavutluk, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti) AB’nin üyelik için aday devletlerdir. AB’nin ve NATO’nun Avrupa ayağı oldukça güçlü bağlara sahip olduğunun bir diğer göstergesini de bu durum ortaya koymaktadır.

Harita 4. NATO ve AB Üyesi Ülkeler Haritası

Kaynak: (“NATO”, 2020)

Soğuk Savaş Dönemi’nde siyasi ve savunma kimliği üzerinden kendisini inşa eden NATO, Batı kimliğinin yansıması olmuştur. Kimliğin kendi içinde güvenlik inşası, NATO’nun, Batı kimliğinin değer ve normlarını, ittifak içinde yerleşik hale getirmiştir. Değer ve normlar, İttifak içerisinde, kurum kimliği olarak Batı kimliğinin yerleşik ve içselleştirmesinde önemli rol oynamıştır. Yaşanan süreç kolektif “biz kimliği” de ittifak içinde üyeleri arasında yerleşerek içselleştirmiştir. Bu içselleştirme meselesi üyelerinin kolektif ve tekil olarak Batı kimliğinin birer parçası oldukları

düşünsel, söylemsel ve olgusal olarak yerleşik bir yapıya büründürmüştür. Soğuk Savaş Dönemi'nde caydırma ve Çevreleme politikası savunma kimliğinin temel normu olmuş, demokrasi, hukukun üstünlüğü, liberal özgürlükler hem siyasi kimliğin hem de Batı kimliğinin norm ve ilkeleri olarak öne çıkmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişi, uluslararası sistemdeki değişim, yeni güvenlik ve politik muğlakları da beraberinde getirmiştir. Özellikle eski Doğu Bloku devletlerindeki köklü değişimler, bölgedeki güç boşluğu ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü, NATO'yu savunma ve siyasi kimliği yönünden hareket etmeye yönlendirmiştir. Kıtanın siyasi ve savunma anlamında birleşik bir yapıya kavuşturulması, siyasi ve güvenlik sorunlarının önlenmesi, NATO'nun ilk hedefi olmuştur. Eski Doğu Bloku devletleri, zaman içerisinde NATO'ya uyum sağlayacak şekilde siyasi ve savunma alanlarında programlar vasıtasıyla üyeliğe hazırlanmıştır. NATO'nun siyasi ve savunma kimliklerine uyumlu hale getirilen yeni üyeler, aynı zamanda Batı kimliğinin birer parçası olmuşlardır. Bu süreçte Avrupa Birliği ile paralel üyelik süreçleri yaşayan NATO, aynı zamanda Avrupa güvenlik mimarisinde önemli bir rol oynamıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinden günümüze geçen otuz yıllık sürede, uluslararası sistemin kendi içindeki belirsizliği yanında, hibrit özellikleri barındıran, askeri boyutun yanında sosyal, siyasal, insani, ekonomik ve çevresel faktörleri de içeren, girift, muğlak, mekânsal ve zamansal sınırlılığı önceden kestirilemeyen çok boyutlu güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. NATO, yaşanan bu süreçte sorunların karmaşıklığına ve zorluğuna, siyasi ve savunma kimliğindeki değişim ve dönüşümlerle cevap vermeye çabalamıştır. Bu cevap bir anlamda Batı kimliğinin de cevabı durumunda olmuştur.

NATO'nun günümüzde, siyasi ve savunma kimliğinin sahip olduğu değerleri, normları ve fikirleri içselleştirilmesiyle meydana getirdiği kolektif kimlik yaratma başarısı, sadece savunma örgütü anlamında başarılı bir yapıyı işaret etmemektedir. Bugün NATO denildiği zaman akıllara “Batı” gelmektedir. Batı'nı değerleri olarak kabul gören, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, insan hakları, NATO'nun ortak değerleri olarak kendisinde hayat bulmuştur. NATO'nun içselleştirdiği bu normlar, NATO'yu bir savunma örgütü olarak değil, bir değerler toplamının yansıması olarak ön plana çıkarmıştır. Düşünselde yaratılan bu başarı aynı zamanda söylem olarak da ifade biçimlerinde kendisini göstermiş durumdadır. Eylemsel ve politik başarının temeli düşünselde atılmış ve böylece NATO günümüzde tarihsel olarak bir geçmişe

ve derinliğe sahip olan, coğrafi terimden çok bir düşünceyi temsil eden Batı olgusunun yansıması olmuştur. NATO Genel Sekreter Yardımcısı Mircea Geoana'nın dediği gibi, *“NATO dışında dünyada aynı değerlerin, ekonomik gücün ve askeri gücün paylaşılması konusunda başka bir örgüt bulunmamaktadır.”* (“Deputy Secretary”, 2020)

Üçüncü bölümde, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası kimlik sürecinde Karadeniz'in güvenliğinin yeri incelenecektir. Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı ve Doğu Bloku için bir sınır görevi gören Karadeniz bu süreçte etkileşime kapalı kalmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, stratejik konumu, enerji rezervleri ve nakli başta olmak üzere NATO ve NATO'nun Avrupalı üyeleri için politik, ekonomik ve güvenlik alanlarında dikkati üzerine çekmiştir. Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyeliği ile beraber, NATO'nun doğu sınırları Karadeniz'in güneybatı kıyılarına ulaşmıştır. Karadeniz, stratejik, politik ve güvenlik açısından Soğuk Savaş sonrası NATO'nun kimlik yapısındaki algısı, yeri, zorlukları, siyasi ve güvenlik yaklaşımı, politik uygulamaları, sosyal inşacılık kuramı ve postyapısalcılık kuramı çerçevesinde ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO'NUN KİMLİK OLUŞUMU AÇISINDAN KARADENİZ GÜVENLİĞİ

Karadeniz bölgesi, geçmişten günümüze, karışık ve çok kültürlü, heterojen bir alan olmuştur. Batı, Kuzey-Doğu veya Güney'den gelen tüm antik ve modern imparatorlukların çevresinde, Karadeniz havzası yüzyıllar boyunca bir buluşma yeri, aynı zamanda çeşitli medeniyetler, dinler, etnik kökenler, uluslar ve azınlıklar için bir fay hattını oluşturmuştur (Aslan ve Sharapov, 2004, s. 126). Karadeniz'in, Avrupa yarımadasını Avrasya bloğuna ve Orta Doğu'ya bağlayan ana Batı-Doğu ve Kuzey-Güney stratejik koridorları için bir kavşak görevi üstlenmiştir (Musaoğlu ve Efeğil. 2009, s. 311). Enerji rezervi potansiyeli ve Kafkasya Bölgesi'nin enerji hatlarının taşınmasında oynadığı rol nedeniyle de önemli bir konumda bulunmaktadır (Goncharenko, 2004, s. 1).

Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı ve Doğu Bloku için bir sınır görevi gören Karadeniz, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, stratejik konumu, enerji rezervleri ve nakli başta olmak üzere NATO ve İttifakın Avrupalı üyeleri için politik, ekonomik ve güvenlik alanlarında dikkati üzerine çekmiştir (Fischer, 2010, s. 2). Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyeliğiyle beraber, NATO'nun doğu sınırları Karadeniz'in Güneybatı kıyılarına ulaşmıştır.

3.1. Karadeniz'in Coğrafi Konumu ve Önemi

On dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar Rus-Türk hâkimiyetinin yaşandığı Karadeniz Bölgesi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda İngiliz ve Alman hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Günümüzde ise NATO, AB, RF'nin hakimiyet ve etkinlik sağlamak istediği bir bölge konumundadır. Bölge, uluslararası sistemdeki gelişmelere göre adlandırmalara mazhar olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'ne kadar "geçiş bölgesi", Soğuk Savaş Dönemi'nde ise "çevre" olarak adlandırılmıştır. Günümüzde ise terör, enerji güvenliği, RF'yi dengelemek gibi nedenlerle "merkez" bölge adlandırmasına neden olmuştur (Demir, 2012, s. 20-21). Samuel P. Huntington "*The Clash of Civilizations?*" adlı makalesinde Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'in uluslararası ve bölgesel politikalar açısından önemli bir bölge olacağını belirtmiş, özellikle etnik ve dini temelli çatışmaların Karadeniz ve çevresinde yaşanacağını ifade etmiştir. Ukrayna'da dinsel ve etnik temelli, Gürcistan'da etnik temelli çatışmaların

yaşanabileceği, Kırım'ın Karadeniz için önemli mesele olacağını ileri sürmüştür (Huntington, 1993, s. 29-38).

Türkiye'nin kuzeyinde Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan Karadeniz, Avrasya jeopolitiğinin en önemli iç denizlerinden birisi konumundadır. Karadeniz; İstanbul ve Çanakkale Boğazlarıyla Akdeniz'e, Kerç Boğazı'yla Azak Denizi'ne, Rentina Kanalı vasıtasıyla Hazar Denizi'ne bağlantısı bulunmaktadır. Türk boğazları bağlantısıyla, Ege Denizi ve Akdeniz yoluyla Atlantik Okyanusu'na bağlanmaktadır. Türkiye, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan Karadeniz'e kıyıları olmak üzere bu altı ülke kıyıdaş konumdadırlar.

Soğuk Savaş Dönemi'ne kadar Karadeniz bölgesinin kısaca tarihine bakacak olursak; Karadeniz bölgesi, tarihi boyunca çeşitli dönemin büyük devletleri tarafından hükmedilen bir bölge olmuştur. Karadeniz Bölgesi ilk olarak M.Ö. sekizinci yüzyıldan birinci yüzyıla kadar Helenler tarafından ele geçirilmiştir (Koca, 2020). Daha sonrasında M.S. 1453 yılında İstanbul'un fethine kadar ise bölge Romalılar ve Bizans İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. 1453 ve 1484 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu bölgenin tamamına egemen olmuştur (Özdamar, 2012, s. 23). 1815 yılında Viyana Kongresi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu nüfuzunu kaybedince Çarlık Rusya'sı bölgenin içlerine doğru sarkmaya başlamıştır (Armaoğlu, 2014, s. 113-115). 1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'nın ardından, aşağı Tuna nehrinde sefer gerçekleştirmek üzere Fransız, İngiliz, Avusturya, Rus, Prusya, Sardinya ve Türk heyetlerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur (Armaoğlu, 2014, s. 259-260). Lozan Antlaşması ile Karadeniz ve Türk boğazları uluslararası bir kimlik kazanmış, 1936 yılında ise, Montrö Antlaşması'nın imzalanmasıyla beraber Türkiye, boğazları üzerindeki kontrolünü güvence altına almıştır (Oran, 2012, s. 370).

Harita 5. Karadeniz Fiziki Haritası

Kaynak: ("wikipedia", 2020)

3.2. Soğuk Savaş Dönemi'nde Karadeniz'in Güvenliği

Soğuk Savaş Dönemi'nde Karadeniz, Doğu ve Batı Bloğu arasında politik ve askeri yönden doğrudan temas kurabilecekleri bir bölge olarak ortaya çıkmıştır (Saynur-Bozkurt, 2011, s. 3). İkinci Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan ve Romanya'nın Doğu Bloğuna katılmasıyla beraber Karadeniz SSCB'nin çok güçlü bir şekilde etki alanına girmiş, Türkiye'nin NATO ittifakına girmesiyle SSCB'nin Karadeniz üzerinde tam hakimiyet kurmasının önüne geçilmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği ile beraber NATO, Karadeniz'de Türkiye üzerinden sınır haline gelmiştir (Özdamar, 2012, s.23).

Karadeniz, Batı Bloku-NATO üyesi Türkiye ve Doğu Bloku-VP lideri SSCB üzerinden birbirlerinin egemenlik ve sınır çizgilerini kabul etmiştir. Karadeniz'in güney kıyıları Türkiye üzerinden NATO kontrol etmiş, kuzey, doğu ve batı kıyıları da SSCB üzerinden VP üyesi devletler tarafından kontrol edilmiştir (Özarslan, 2012, s. 136). Yaşanan bu gelişme neticesinde Karadeniz ideolojik bakımdan iki kutbun net çizgileriyle sınır çizgisi olmuştur. Kesin ideolojik çizgilerle ayrılan Karadeniz bölgesi, Soğuk Savaş boyunca çok az siyasi, ekonomik ve kültürel etkileşime maruz kalmış, Soğuk Savaş Dönemi'nin gergin atmosferinde dış etkileşimlere kapalı kalmıştır (Özdamar, 2011, s. 6).

Soğuk Savaş Dönemi'nde yukarıda bahsettiğimiz üzere Karadeniz bölgesi her iki Bloğun birbirlerinin sınırlarını ve egemenliklerini kabul etmiş nispeten düşük profilli iletişim geçirmiş olmasına rağmen, Soğuk Savaş Dönemi'nde Karadeniz özelinde yaşanan ve uluslararası sistemi yakından ilgilendiren ayrıca iki Blok arasında gerginlik yaşanmasına neden olan iki hadise yaşanmıştır. Bu iki hadise, U-2 uçak krizi ve Jüpiter füze krizidir. Soğuk Savaş sürecinin başlamasıyla Batı ve Doğu Bloğunun liderleri olan ABD ve SSCB, teknolojik gelişmelerin hızlıca yaşandığı ülkeler olmuş, özellikle uzun menzilli füze ile uzun mesafeler gidebilen uçakları geliştirmişlerdir. Füzelerin kıtadan kıtaya gidebilecek mesafesi ve nükleer başlık taşıyabilmesi dehşet dengesini meydana getirirken, uzun menzilli uçuşlar yapabilen uçaklar ile de istihbarat faaliyetleri iki kutup adına hız kazanmıştır. Özellikle uzun menzilli uçaklar düşman kampın nükleer tesislerin ve nükleer silahların yerinin tespiti için önem kazanmıştır. Bu açıdan ABD, U-2 uçağını geliştirmiş ve uzun uçuş menzili ile istihbarat bilgilerinin toplanmasında önemli bir rol olarak görev yüklenilmiştir.

U-2 uçakları, Almanya, Japonya, İngiltere ve Türkiye'ye 1956 yılı itibariyle yerleştirilmiş ve uçuş görevlerine başlamıştır. U-2 uçaklarının faaliyetleri kamuoyundan gizlenmiş hatta Türkiye'de İncirlik NATO üssünde konumlu olan U-2 uçaklarının bilimsel amaçlı faaliyette bulunduğu şeklinde Türk yetkililere beyan edilmiştir. 1 Mayıs 1960 yılında bir U-2 uçağı istihbarat ve bilgi toplama amacıyla çıktığı uçuşunda Karadeniz'de SSCB topraklarında düşürülmüş, dünya kamuoyu olayı 5 Mayıs 1960'da SSCB Başkanı Nikita Kruşçev tarafından parlamentoda yaptığı konuşmada öğrenmiştir (Gülmez ve Tahancı, 2014, s. 205-207). Yaşanan olay ABD ve SSCB arasında başlayarak her iki kutbun arasında gerginliğe yol açmış, olayı bu şekilde öğrenen Türk yetkililer de rahatsız olmuştur. Bu olayla beraber Türkiye ve SSCB arasında da bir gerginlik yaşanmasına sebep olmuştur (Balıcı, 2017, s. 143).

Diğer bir Karadeniz özelinde yaşanan kiriz de Jüpiter füze krizi olmuştur. 28 Ekim 1957 tarihinde Türkiye ile ABD arasında 15 adeti kapsayan ve nükleer başlık taşıyan Jüpiter füzelerinin Türk topraklarına yerleştirilmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Füzeler 1957 yılından itibaren Türkiye'ye yerleştirilmeye başlanmış ve 1962 yılının ortalarında ise füzelerin yerleştirilmesi işlemi tamamlanmıştır. Mayıs 1962 yılında SSCB Türkiye'ye füzelerin yerleştirilmesini sert bir dille eleştirmiş, buna karşılık olarak Küba'ya nükleer füze yerleştirmeye karar vermiştir. 14 Ekim 1962 tarihinde ABD istihbarat uçaklarının rutin uçuşunda SSCB gemilerinin Küba yakınlarında konumlandığı ve Küba'ya SSCB'nin nükleer füze konuşlandığı keşfedilmiş, bunun sonucunda SSCB gemilerine denizden ABD donaması tarafından abluka uygulanmaya başlanmıştır. ABD'nin ablukayı kaldırmayacağı, SSCB'nin ise gemilerini geri çekmeyeceğini beyan etmesi ile nükleer savaşın yaşanabileceği bir eşliğe gelinmiştir (İzmir, 2017, s. 178-179). Hem iki ülkenin liderlerinin mektuplaşmasıyla başlayan çözüm adımları sonucu her iki kutbun lideri de geri adım atmış, SSCB Küba'daki nükleer füzeleri geri çekerken ABD de Türkiye'de konuşlu Jüpiter füzelerini sökmüştür. Böylelikle her iki kutup arasında yaşanabilecek ve tüm dünyanın bir felaketle karşı karşıya kalabileceği bir nükleer savaş engellenmiştir (Balıcı, 2017, 142-143).

3.3. Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz Bölgesindeki Temel Meseleler

Soğuk Savaş sonrası, Karadeniz bölgesindeki devletler, Doğu Bloğundan ayrılmış, kendi başlarına siyasi aktörler olarak uluslararası sistemde yerlerini

almışlardır. Soğuk Savaş Dönemi'nde Doğu Bloğunun birer parçası olarak, Doğu Bloğunun politikaları çerçevesinde hareket eden bölge devletleri, bu dönemde siyasi, ekonomik ve sosyal temelli sorunlarını, halının altına süpürmüştür. Soğuk Savaş sonrası Dönem'de birer siyasi aktör olarak, dış politika yapımını ve bölge meselelerini, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda ele alan bölge devletleri, Soğuk Savaş Dönemi'nde halının altına süpürülen sorunların gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Sorunların kısa vadede çözüleme olasılığının düşük olması, Karadeniz bölgesindeki istikrarı etkilemektedir. Karadeniz'in stratejik öneme sahip olması ve birçok bölgeyi birbirine güvenlik, ekonomik ve politik açılardan bağlaması, bölgesinin anahtar rolünü ön plana çıkartmıştır. Bölge sorunlarına, diğer bölgelerde ortaya çıkan sorunların da eklenmesiyle, bölgesel istikrarın sağlanması zorlaşmıştır. Genel olarak bölgedeki temel sorunları dört başlık altında sınıflandırabiliriz: güvenlik, demokrasi ve reform, ekonomik gelişmişlik seviyesi, Avrupa-Atlantik entegrasyonu ve enerji.

3.3.1. Güvenlik

Karadeniz'in Jeostratejik konumu, Ege, Akdeniz, Orta Doğu, Hazar bölgelerinin bağlantılarını sağlayan koridor olma özelliğine, bölgeden enerji kaynaklarının geçişi, yine bölge üzerinden, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı trafiğinin olması, bölgesel ve küresel güçlerin dikkatini çekmektedir. Özellikle 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'ndan sonra bölgenin ABD için stratejik önemini arttırmıştır. ABD'nin küresel politika yaklaşımında önemli bir yer tutmasına, AB ve NATO'nun enerji güvenliği, demokrasi ve ekonomik altyapının bölgede yerleşmesine dönük adımları eklenmiştir, ABD, NATO ve AB'nin bölgeye dönük adımları, RF'nin bölgedeki tarihsel ve küresel politikalarına tehdit olarak algılamasına neden olmaktadır. Buna bölge ülkelerindeki etnik ve dini çatışmaların da eklenmesi sonucu, bölgedeki güvenlik sorununu çok boyutlu ve karmaşık hale getirmiştir (Gvneria, 2016, s. 5).

3.3.2. Demokrasi ve Reform

Bölgedeki temel sorunlardan birisi de Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün çok geri seviyelerde olmasıdır. Romanya ve Bulgaristan, AB ve NATO üyelikleri ile beraber Batı norm ve ilkelerine uyum sağlama yolunda büyük adımlar atmış olsa da Ukrayna ve Gürcistan, bu konuda oldukça geri kalmış durumdadır. Her iki ülke kendi içinde etnik ve dini çatışmalar yaşamaktadır ("Economic Development". 2020). Freedom House'nin 2020 demokrasi indeksinde iki ülke kısmen özgür sınıfta

yer almaktadır (“Countries and Territories”, 2020). Yönetim şekilleri hibrit rejim* sınıflamasında gösterilmektedir. İnsan haklarında yeterli seviyelerde görülmeyen iki devlet, yargı bağımsızlığı, adil seçimler ve ifade özgürlüğü alanlarında, Batılı değerlerin ve demokrasilerin oldukça gerisinde bulunmaktadır (“Georgia”, 2020).

3.3.3. Ekonomik Gelişmişlik Seviyesi

Karadeniz bölgesindeki devletler, Soğuk Savaş sonrasında serbest piyasa ekonomisine geçişi benimsemişler fakat, ekonomik altyapıları yetersiz kalmıştır (Lutzkanova, 2017, s. 211). Ekonomik olarak Karadeniz bölgesinde en geri kalmış ülkeler olarak Ukrayna ve Gürcistan, demokrasi ve insan hakları konusunda olduğu gibi yine öne çıkmıştır. Her iki ülkenin ekonomik verilerine bakıldığında, Ukrayna'nın kişi başına düşen GSYH'si 3.592 Dolar (“Ukrayna Ekonomisi”, 2020), Gürcistan'ın kişi başına düşen GYSH'si ise 3.986 Dolardır (“Gürcistan Ekonomisi”, 2020). Ukrayna'da işsizlik oranı %9,8 (“Ukrayna Ekonomisi”, 2020), Gürcistan'da işsizlik oranı %12,7 (“Gürcistan Ekonomisi”, 2020) oranındadır. Gürcistan, dünya ekonomisinde 194 ülke arasında 114. sırada bulunmakta (“Gürcistan Ülke”, 2020), Ukrayna'da 128. sırada yer almaktadır (“GNI Per”, 2020).

3.3.4. Avrupa-Atlantik Entegrasyonu

Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'in kilit pozisyonu, Avrupa enerji hatlarının geçiş bölgesi olması özelliği ve Avrupa güvenliğinin ön hattını oluşturması sebepleri, bölgeyi NATO ve AB için önemli bir hale getirmiştir. NATO ve AB, bölgeyi Batı Kimliğinin temel normları çerçevesinde ele alarak politik ve güvenlik yaklaşımları sergilemektedir. RF'nin bu konuyu yakın takip etmesi ve kendi hayati çıkarlarına engel görmesi, kimlikler üzerinden karşıtlık üzerine kurulan yeni gerginlikleri de ortaya

* “Genel oy ilkesinin olmadığı rejimler “sınırlı demokrasiler”, “erkekler demokrasisi” ya da “oligarşik demokrasi” şeklinde adlandırılırken, tam ve eşit siyasal yarışma unsurunun eksik olduğu rejimler “kontrollü demokrasi”, “fiili tek parti demokrasisi” ve “kısıtlayıcı demokrasi” şeklinde adlandırılmıştır. Ya da bütün bireylerin temel hak ve hürriyetlerden tam olarak yararlanamadıkları rejimlere “seçimsel demokrasi”, “katı demokrasi” ve “liberal olmayan demokrasi” gibi adlar verilmektedir. Liberal demokrasinin bu üç şartını yerini getiren ancak seçilmiş iktidarın bazı vesayet makamlarının denetimi altında olduğu ve gerçek anlamda müktedir olmadığı rejimlere”sözde demokrasiler”, “eksik demokrasiler” ya da “melez (hybrid) rejimler” adı verilmektedir.”Soğuk Savaş sonrası 1990'lı yıllarda otoriter rejimlere içerden ve dışardan gelen demokratikleşme baskılarına, otoriter rejimlerin, baskıları hafifletmek v Siyasi iktidarlarını korumak adına yasal muhalefet partilerine ve seçimlere izin veren uygulamalar söz konusu olmuş ve hibrit denilen rejimler ortaya çıkmıştır. (Gökçe, 2019, s. 145-160; Çilliler, 2019, s. 154-155).

çıkarmaktadır (Gvineria, 2016, s. 5-6). Alt bölümde bu konu detaylı olarak analiz edilecektir.

3.3.5 Enerji

Karadeniz, soğuk Savaş sonrası süreçte en önemli etken enerji kaynaklarının geçişindeki stratejik konumu olmuştur. Sibiryaya, Orta Asya ve Hazar'daki enerji kaynaklarının özellikle Batıya aktarılmasında, Karadeniz köprü görevi görmektedir. Enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde Batıya aktarılmasının yanında, Karadeniz üzerinde etki sahasına sahip olmak, Orta Asya ve Hazar üzerinde etki sahasını kurmak için en ideal geçiş alanını sunmaktadır (Popescu, 2019, s. 103).

Avrupalı güçler günümüzde Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarına bağımlı durumdadırlar ve enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde kıtaya ulaşmasını istemektedir. Aynı şekilde ABD küresel politik yaklaşımı çerçevesinde, Karadeniz üzerinde etki sahibi olmak ve bu yolla Hazar ve Orta Asya bölgesinde etki sahası kurmak istemektedir. Enerji kaynaklarının üretilmesinde ve güvenli bir şekilde Avrupa ve dünya piyasasına ulaştırılmasında ABD, bu bölgelere önem vermekte ve politik yaklaşımlar sergilemektedir. Aynı şekilde bu bölgelerde RF de enerji kaynakları üzerinde hakimiyet sağlamak istemektedir. SSCB zamanında arka bahçesi olan Orta Asya ve Hazar bölgesi, RF tarafından doğal etki alanı olarak kabul görmektedir. Özellikle ABD'nin bu bölgelerde etki sahası kurmasıyla, enerji kaynakları üzerinde etkisini kaybedeceğini düşünen RF, bununla beraber Orta Asya ve Hazar üzerinden Batılı güçlerin kendisini baskılayacağını ve doğal etki alanının daralacağını düşünmektedir. Bu nedenle bu bölgelere geçiş için kritik önemde olan Karadeniz, büyük güçlerin hakimiyet mücadelesine dönüşme ve çatışma sahası potansiyeline sahip olmuştur (Popescu, 2019, s. 103-104).

3.4. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Karadeniz Güvenliğine Yaklaşımı

Karadeniz, coğrafi konumu nedeniyle Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de önemli bir bölge olmuştur. Türk Boğazları ile Akdeniz'e, bu yolla Atlantik Denizi ve Afrika kıtasına açılmaktadır. 1992 yılında Ren-Tuna Kanalı ile Kuzey Denizi'ne, Volga-Don Kanalı ile Hazar Denizi'ne bağlantısı kurulan Karadeniz'in stratejik ve ekonomik yönden önemini her geçen gün arttırmıştır (Akdemir, 2014, s. 2). Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda, Orta Doğu'da ve Orta Asya-Kafkasya'da meydana gelen olaylar, enerji konusunda artan önemi, sınır çatışmaları, etnik ve dinsel çatışmaların yaşanmaya

başlaması, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası uluslararası terörizmle mücadele kilit bir konumda olması gibi nedenlerden dolayı NATO, Karadeniz Bölgesi ile ilgili politikalar üretmeye başlamıştır (Akdemir, 2014, s. 21). Ayrıca Soğuk Savaş sonrası NATO, ittifak üyesi Türkiye üzerinden bölgenin en güçlü aktörü olarak ortaya çıkmıştır (Tanchev, 2020, s. 4).

Tez çalışması, “*Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Karadeniz Güvenliğine Yaklaşımı başlığı altında,*” NATO’nun Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerle Soğuk Savaş sonrası ikili ilişkilerini ayrı ayrı alt başlıklar halinde ele almıştır. NATO’nun ikili ilişkiler üzerinden Karadeniz’e kıyısı olan ülkeleri siyasi ve savunma kimliği temelinde hangi normlar, değerler ve fikirlerle ele aldığı, ilişkilerin seyrinin NATO’nun kimlik sürecine olan etkileri analiz edilmiştir. Bununla beraber ikili ilişkiler esnasında yaşanan gelişmelerin, Karadeniz güvenliğine olan yansımalarına bakılmış ve NATO’nun kıyıdaş ülkelerle olan ilişkilerinin, diğer kıyıdaş ülkeler tarafından nasıl algılandığına odaklanılmıştır. İkili ilişkiler çerçevesinde ele alınan başlık çalışmaları, tezin daha sonraki bölümlerinde, Karadeniz güvenliğinin NATO’nun savunma ve siyasi kimliğine olan etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına önemli veriler sağlamıştır.

3.4.1. NATO-Rusya Federasyonu İlişkileri

Soğuk Savaş’ın bitmesiyle NATO yeni kimlik sürecine girerken daha aktif olarak ittifak sınırları içerisinde kolektif savunma kimliğinden, kolektif güvenlik kimliğine geçiş yapmaya çalışırken, RF, SSCB sonrası yeni bir kimlik arayışına girmiştir. Vladimir Vldimirovich Putin’in RF Devlet Başkanı olması sonrası zamanla güçlü bir lider pozisyonuna ilerlemesiyle, RF hem küresel aktör olma hem de bölgesel politikalar üretme anlamında uluslararası sistemde önemli bir aktör konumuna gelmiştir (Kanet ve Larive, 2012, s. 76).

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden 2000 yılına kadar olan süreç ve 2000 yılından günümüze kadar olan süreç. Soğuk Savaş sonrası geçen on yılda RF, dağılan SSCB’nin üzerine inşa edilmiş ve bu süreç sancılı geçerken, daha çok devletin kendisini yeniden yapılandırılması ve iç siyasi faktörlerle geçmiştir. 2000 yılında Vladimir Putin’in RF Devlet Başkanı olmasıyla beraber RF, günümüze kadar olan süreçte, devleti tekrar küresel bir aktör haline getirmeyi başarmıştır. 2008 yılı sonrası ise Putin, özellikle enerji konusunu bir silah haline getirmiştir (Kanet ve Larive, 2012, s. 79). Gerek 2000

yılına kadar ki on yılda olsun, gerek günümüze kadar geçen on yıllık süreçte, NATO-RF ilişkileri yükselişler ve düşüşler yaşamış, günümüzde öteki kimlik ve tehdit unsuru algısına dönen gergin bir sürece girmiştir.

3.4.1.1. 1991-2000 Arası Dönemde İlişkiler

Soğuk Savaş sonrası NATO-RF ilişkileri, iki konut kilit pozisyonunda olmuştur. İki NATO-RF arasındaki ikili ilişkileri kurmak, geliştirmek ve daha istikrarlı hale getirmek için kurulan NATO bünyesindeki ikili yapılar, diğeri de NATO genişlemeleri olmuştur (Smith, 2010, s. 100).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, 1991 ile 1993 yılları arasında dönemin RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin, RF'nin NATO ittifakına tam üyeliğe kabul edilmesi konusunda NATO üyesi ülkelerle ikili görüşmeler yapmış fakat NATO üyesi ülkeler, RF'nin hazır olmadığı argümanı ile bu talebi reddetmişlerdir. 1993 yılında RF'nin ilan ettiği ve Avrasyacı* görüşlerin hâkim olduğu askeri doktrinle ve dış politika yaklaşımlarıyla 1997 yılına kadar NATO-RF ilişkileri güvensizliğin hâkim olduğu ve ilişkilerin yüzeysel seviyede kaldığı bir süreç yaşamış, daha sonrasında KAİK ve BİO Programları çerçevesinde taraflar arasında iletişim sağlanmıştır (Kanet ve Larive, 2012, s. 81-82).

RF, 10 Mart 1992 tarihinde KAİK'e üye olmuştur. 1993 yılının ocak ayında yayınlanan "Ulusal Güvenlik Konsepti Belgesi"nde, RF, NATO'yla KAİK vasıtasıyla kurulan bağların artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Fakat belgede RF'nin temel çıkarlarının Batılı ülkeler bazı konularda anlaşmazlığının yaşanabileceği ifade edilmiştir. Nitekim RF, NATO'nun genişlemesi konusundaki kaygılarını Batılı ülkelerle paylaşmış, Polonya ve diğer Orta Avrupalı devletlerin NATO'ya tam üyeliğine karşı olduğunu ifade etmiştir. KAİK'in temel yaklaşımının, eski Doğu

* Avrasya, basit biçimde, Asya ve Avrupa kıtalarının bütünü olarak tanımlanmaktadır. Avrasya kavramı aynı zamanda, Avrasyacılık adıyla Rusya'da bir ideolojinin doğmasına neden olmuştur. Bu ideoloji gerek Rus düşünce ve siyasi tarihi açısından gerekse Rus dış politikası açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Avrasyacılık, 1920'lerde Sovyet devrimi sonrasında Avrupa'ya giden Rus aydınlarca ortaya konmuştur. 1920-1930 arasında bu ideolojiye mensup yazarların görüşleri Klasik Avrasyacılık olarak adlandırılmıştır. Avrasyacılık, Avrupa'da Arnold Toynbee ve Oswald Spengler'in medeniyetçi tarih felsefesiyle dönemsel olarak çakışmakta ve çeşitli ortak noktalar taşımaktadır. 1930'lardan sonra etkisini yitiren Avrasyacılık akımı, SSCB'nin dağılmasının ardından yeniden canlanmış ve bu kez Neo Avrasyacılık olarak karşımıza çıkmıştır. Rus yazar Alekandr Dugin'in görüşleri çerçevesinde gelişen bu ideoloji, günümüzde RF dış politikasının önemli belirleyicisi haline gelmiş sayılabilir. Özellikle RF'nin 2000'lerin ilk on yılının ardından izlediği dış politikanın ideolojik altyapısı olduğu dahi söylenebilir (Bürkan-Serbest, 2017, s. 285-306).

Avrupa devletlerinin politik ve ekonomik geçiş süreçlerine yardımcı olarak istikrarsızlığı engelleme temeline, RF bu Konsey içinde yer alarak bu sürecin dışında kalmayacağını ve dışarıdan izlemeyeceğini göstermiş, KAİK'in bir danışma formu olarak NATO'nun genişlemesine bir alternatif olabileceği düşüncesiyle olumlu bir tavır geliştirmiştir (Smith, 2008, s. 2).

22 Nisan 1994 tarihinde RF, BİO ereve Dokmanını imzalamış (Adomelt, 2007, s. 6), bu yolla NATO ile genişletilmiş iş birliği ve diyalog kurma konusunda anlaşmaya varmıştır ("NATO-Russia", 2020, s. 1). BİO'yla beraber RF, NATO yeleri ile barışı koruma, ekolojik güvenlik ve bilim gibi ortak çıkarlara ait konularda danışmalarda bulunmak ve bilgi alışverişini sağlamak için bakanlar, büyükelçiler ve danışmanlar seviyesinde toplantılar yapmaya başlamıştır (Smith, 2008, s. 101). BİO kapsamında Bosna-Hersek'teki Dayton Antlaşması çerçevesinde uygulanmaya başlanan Barış gücüne katılmıştır (Nikitin, 2020). nce IFOR daha sonra SFOR'a asker göndermiştir. 1996 yılında bin üç yüz kırk, 1999'da bin beş yüz asker göndermiş, 2003 yılının yazında Bosna-Hersek ve Kosova'daki askerlerini çekmiştir.

1997 yılında NATO ve RF arasında "NATO-Rusya Kurucu Eylemi" (NATO-Russia Founding Act) imzalanmıştır (Kanet ve Larive, 2012, s. 81). Bu imza ile NATO ve RF "Kalıcı Ortak Konsey" (NATO-Russia Permanent Joint Council) bünyesinde "NATO+1" Formatında görüşmeye başlamıştır (Cottey, 2018, s. 46). Bu format kapsamında NATO yeleri kendi aralarında görüşüp ortak bir karara vardıkdan sonra RF'yle konuşuyorlardı. Bu gelişime ve yaşanan süreçle beraber 2002 senesinde "NATO-Rusya Konseyi" (NATO-Russia Council) kurulmuş ve Rus Yetkililer ile NATO yeleri arasında "29+1" formatında her biri eşit olarak toplanmaya başlamışlardır (Oğuzlu, 2019, s. 3).

1999 yılında NATO'nun Kosova müdahalesi NATO ve RF arasındaki ilişkileri germiş, RF, uluslararası hukuk normlarına aykırı olduğu belirtmiştir (Çevikbaş, 2011, s. 44). NATO'nun Kosova Müdahalesine tepki olarak RF, NATO-Rusya Kurucu Senedi ve BİO Programı çerçevesinde icra ettiği faaliyetleri askıya almış ve Daimi Ortaklık Konseyi'nde çekilmiştir (Smith, 2008, s. 104-105). Kosova müdahalesi RF'nin NATO'dan kaynaklanabilecek potansiyel tehdit algısını arttırmıştır (Rüstemova-Demirci, 2020). Ayrıca NATO'nun Kosova müdahalesi, Batılı lkeler ile RF arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olurken, RF'nin Sırbistan yanlısı

tutumu, Arnavutluk başta olmak üzere Balkan bölgesindeki birçok devletle ilişkilerinin soğumasına sebep olmuştur (Progonati, 2015, s. 114).

1999 yılında Soğuk Savaş sonrası Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO üyeliği ile eski Doğu Bloku üyesi ülkelere doğru ilk genişlemesi, RF'yi rahatsız etmiş kendisini çevreleme amacı içerdiğini düşünmüştür (Yiğittepe, 2018, s. 281). Genişleme ve Kosova müdahaleleri RF'nin kendi kontrolü dışında bir Avrupa güvenlik mimarisinin ortaya çıkmasından rahatsızlık duymuş ve NATO-RF ilişkilerinde bir gerginlik yaratmıştır (Oğuzlu, 2019, s. 4).

3.4.1.2. 2000'den Günümüze İlişkiler

31 Aralık 1999 tarihinde Boris Yeltsin'in istifa etmiş ve yerine veliht olarak seçtiği Vladimir Vldimirovich Putin'e bırakmıştır. 26 Mart 2000 tarihindeki başkanlık seçimine kadar görev yapan Putin, başkanlık seçimini de kazanarak RF Devlet Başkanı olmuştur (Caşın, 2015, s. 298). Putin'le beraber 21 Nisan 2000 tarihinde "Ulusal Güvenlik Stratejisi", 28 Haziran 2000 tarihinde "Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti" kabul edilmiştir. Dış Politika Konsepti'nde uluslararası sistemde ABD'nin öne çıkmasından, NATO'nun genişlemesi ve yeni üyelerin topraklarına nükleer ve konvansiyonel silahların yerleştirilmesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan yapılan operasyonlardan duyulan rahatsızlıklar belgede özellikle vurgulanmıştır. BM'nin günümüz koşullarına uygun olarak yapılandırılması önerilmiş, RF'nin eski SSCB Mekanlarında tekrar öne çıkması vurgulanmıştır (Sönmez, 2010, s. 44).

Putin'in ilk dış politika kararı NATO'nun Kosova Müdahalesi sonucu Boris Yeltsin'in rafa kaldırdığı RF-NATO ilişkilerini yeniden ele alarak canlandırması olmuştur. 2000 yılı içerisinde geniş kapsamlı iş birliği faaliyetlerine geri dönmeye başlayan RF, Putin'le beraber Daimî Ortaklık Konseyi'ni yeniden işlevsel hale getirmiştir (Yapıcı, 2020, s. 1459).

11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'ndan sonra RF'yle NATO arasındaki ilişkiler iyileşme eğilimine girmiş (Oğuzlu, 2019, s. 4) 29 Mayıs 2002'de Roma Zirvesi'nde "NATO-Rusya Konseyi" kurulmuştur. 1997'de kurulan Rusya-NATO Daimî Ortaklık Konseyi'nin yerini alan Konsey'de RF'ye daha geniş yetkiler verilmiştir. Konsey'in kurulmasıyla ortak konular saptanmış; Terörle Mücadele, Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve barış gücü faaliyetleri konularında RF "kısmi üye" olarak katılabilecek, Konsey'de RF'nin kararları veto edemeyeceği bir mekanizmanın

kurulmasına ve konsensüs olmazsa üyelerin konuları geri çekmesine karar verilmiştir (Smith, 2008, s. 109-110).

NATO'nun 2004 yılında Soğuk Savaş sonrası ikinci genişleme dalgası ile Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Bulgaristan'ın NATO üyesi olması ile beraber hem eski doğu Avrupa ülkeleri hem balkan ülkeleri hem de Romanya'nın ve Bulgaristan'ın Karadeniz'e kıyıları sebebiyle genişleme RF'nin yakın çevresine hem de Karadeniz kıyılarında RF'ye daha da yaklaşması sonucu bu genişleme RF tarafında ciddi manada rahatsızlık yaratmış, RF kendisini çevrelendiği düşüncesini yerleştirmiş ve RF-NATO ilişkileri tekrar gerginleşmeye başlamıştır (Yiğittepe, 2018, s. 282).

1999 ve 2004 yıllarındaki NATO genişlemesine engel olamayan RF'nin rahatsızlığı, 2008 yılındaki NATO Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan'ın da ileride NATO üyesi olabileceği kararın çıkması ile RF ve NATO arasında gerginliği tırmandırmış, bu üyeliklerle Orta Asya, Kafkasya ve Karadeniz'deki kıyı şeridindeki daralma olasılığı ve RF'nin nüfuz alanının daralması sonucunu çıkartma ihtimalinin kuvvetli oluşu RF ve NATO arasındaki gerginliği daha da arttırmıştır. Özellikle 2000'li yıllarda Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'daki iç gelişmelerle ortaya çıkan "Turuncu Devrimler"e NATO desteği de bu olasılığı yükseltmiştir. RF, Ağustos 2008'de NATO'nun Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan Yaklaşımına, Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya yaşadığı çatışmalara müdahalesi ve Güney Osetya ve Abhazya'yı bağımsız devletler olarak tanıyarak cevap vermiştir (Marten, 2017, s. 12). Aslen NATO'nun Doğu Avrupa genişlemesi ve sonunda Ukrayna ve Gürcistan Yaklaşımı pandoranın kutusunun açılmasına neden olmuştur. RF'nin yeni bir çevreleme politikası olarak gördüğü bu yaklaşım daha sonraki süreçlerde NATO ile ilişkileri sarsmaya başlayacaktır (Chivvis, 2015, s. 36).

Bu gelişmelerin ışığında RF, 5 Şubat 2010 tarihinde yeni bir askeri doktrin yayınlamış, Rus ordusundaki reformların önemi vurgulanırken, bazıları bu doktrinin NATO ve ABD'ye bir tepki belgesi olduğunu savunmuşlardır (Polat, 2017, s. 56).

1999 ve 2004 genişlemelerinden sonra 2009 yılında üçüncü NATO genişlemesi ile beraber Hırvatistan ve Arnavutluk'un ittifaka üye olmasının ardından 2010 yılında Lizbon'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde Karadeniz Bölgesi'nin Avrupa-Atlantik ittifakı için hayati önemde olduğu vurgulanmış, RF'nin gelecekte daha da güçlü bir

hale gelse bile Baltık Denizi'nden Balkanlara , Atlantik'ten Karadeniz'e kadar olan bölgelerde RF'nin eski Varşova Pakti'nda etkin nüfuz sahibi olduğu devletlerde çevrenmesi sağlanacaktır, görüşü dile getirilmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde NATO'nun stratejisinde Karadeniz erişilmesi ve kontrol altında tutulması gereken stratejik bir alan olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşım RF'de ciddi bir rahatsızlığa yol açmış bulunmaktadır (Akdemir, 2014, s. 5).

26 Aralık 2014 tarihinde Rusya askeri doktrinini revize ederek yeni askeri doktrinini yürürlüğe sokmuştur. Ukrayna'daki çatışmalı durum, Ortadoğu ve Afganistan'daki yaşanan gelişmeler RF'ye yönelik yeni dış tehditler olarak gösterilmiştir. Ayrıca NATO'nun Doğu Avrupa'daki genişlemesi de RF'ye karşı en büyük dış tehdit olarak yer almıştır (Polat, 2017, s. 56).

2014 yılında NATO-RF arasındaki ilişkiler sene başında RF'nin Kırım'ı ilhak etmesiyle ve Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı güçlere destek vermesiyle daha da kötüleşmiştir. Ukrayna'nın AB'ye katılma isteği ve AB ile ortaklık belgesini imzalamak istemesi, RF'nin tepkisini çekmiş ve RF'nin baskısını hisseden Ukrayna, AB ile son anda antlaşmayı imzalamaktan vazgeçmiştir. Ukrayna tarihini Rus medeniyetinin bir parçası olarak gören RF, RF'nin toprak bütünlüğü ve jeopolitik etki kapasitesi Ukrayna'nın Rus nüfuz alanına bağlı kalması gerektiği görüşü, RF'nin Ukrayna meselesine kırmızı çizgi olarak yaklaşım sergilemesine ve pratikte de adımlar atacağını göstermiştir (Oğuzlu, 2019, s. 5).

Eylül 2014 NATO Galler Zirvesi'nde, Kırım'ın RF tarafından ilhakı ve Ukrayna'da siyasi istikrarın bozulması NATO tarafından kınanmış, Ukrayna'ya desteğin artırılması kararlaştırılmış, zirve daha çok Ukrayna-RF krizine yoğunlaşmıştır. Yaşanan olaylar NATO-RF arasındaki ilişkilerin iyice gerilmesine neden olmuştur. Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'daki istikrarsızlık, NATO'nun Rus tehdidine karşı "Hazırlık Eylem Planı" (Readiness Action Plan) kabul edilmiş bu planla NATO'nun askeri yapısında kalıcı ve yapısal tedbirler alınarak Karma Savaşla Mücadele Stratejisi kabul edilmiştir. Kabul edilen stratejiyle NATO, karma savaş tehdidi ile karşılaşan bir devletin talep etmesi halinde müdahil olabileceği sinyali vermiştir. Ukrayna krizi ile Kırım krizi NATO ve RF arasında yaşayabilecekleri sorunların boyutlarını öne çıkarmış ve çatışma ve savaşa ihtimallerinin hesaplanmasına vesile olmuştur. Kırım ve Ukrayna krizi ayrıca NATO'nun daha çok üye devletlerin sınırlarını RF'den korumak için kıtalararası füze savunma sistemlerini

artırarak caydırma politikası benimsemesine yol açmış, RF ise konvansiyonel askeri kapasitesine nükleer silahları da ekleyerek cevap vermeye çalışmıştır (Yiğittepe, 2018, s. 282).

2015 yılında RF Başkanı Putin, “Rusya Federasyonu Denizcilik Doktrini”ni imzalamış, Karadeniz’i; Balkanlar, Ortadoğu ve Akdeniz bölgesine güneybatıya genişlemesine izin veren “iç gölü” olarak tanımlamıştır. Kırım ve Krosnadar kıyılarında altyapı geliştirme yoluyla deniz yeteneklerinin geliştirilmesi doktrinde vurgulanmıştır. Kırım’ın ilhakına bu açıdan da RF için önemi de ayrıca ortaya çıkmaktadır (Kuczynski, 2020).

2015 yılında Suriye’de Esed rejiminin davetiyle Suriye iç savaşına rejim yanında dahil olan RF, ayrıca Karadeniz, Doğu Avrupa ve Baltık bölgelerinde askeri tatbikatlarını arttırması NATO tarafından ciddi endişeye neden olmuş, NATO’da buna karşılık söz konusu bu bölgelerde askeri imkanlarını artırma yönelimine girmiştir. 2017 yılının sonlarına doğru RF, Zapad-2017 askeri tatbikatını Beyaz Rusya ve Polonya ile Litvanya arasında bulunan ve Rusya toprağı olan Kaliningrad’da gerçekleştirmiş, bu bölgede hava savunma kapasitesini artıran RF, savaş uçakları ile düzenli aralıklarla bu bölgedeki NATO üyesi ülkelerin hava sahalarını taciz etmektedir. Kaliningrad, RF’nin Kırım’daki üssüyle beraber en kilit üslerinden birisidir ve hem Baltık hem Karadeniz politikasında önemli bir rol oynamaktadır (Smith ve Twardowski, 2017, s. 9). NATO, 2016 yılında Polonya ve Baltık ülkelerine çok uluslu askeri güçler konumlandırmış ve düzenli tatbikatlar yapmaya başlamıştır (Oğuzlu, 2019, s. 5-6).

Baltık bölgesinde yaşanan gerilim, İskandinav bölgesine de yansımıştır. NATO ve RF arasındaki yaşanan gerilim sonrası İskandinav ülkelerinde bölgenin güvenlik tehdidi algısı RF kaynaklı olmuştur. Coğrafi olarak Baltık bölgesi ile aynı düzlemde olan İskandinav ülkeleri, bölgenin güvenlik yaklaşımının Baltık güvenliği ile zincirleme şekilde aynı olduğu düşüncesinde hareket etme eğilimine girmiştir. RF’nin Baltık bölgesindeki askeri faaliyetleri ve politik yaklaşımına ilaveten RF’nin Kırım’ı ilhakı ve Ukrayna’daki çatışmalara müdahil olması, 2015 yılında, İsveç, Finlandiya, Danimarka, Norveç ve İzlanda’nın ortak bir deklarasyona imza atmasına neden olmuştur. Deklarasyonla bu beş İskandinav ülkesi, İskandinav bölgesine en büyük askeri tehdidin RF olduğunu belirterek, deklarasyonla olası bir RF kaynaklı askeri tehdide karşı askeri iş birliği yapma kararı aldıklarını açıklamışlardır. 10 Nisan 2015

tarihinde imzalanan deklarasyonla beraber bu beş ülke RF kaynaklı askeri tehditlere karşı bölgesel güvenliği artırma ve yaşanacak krizlere karşı birlikte hazırlanma kararını da beyan etmişlerdir (Mouritzen, 2019, s. 3). RF'nin Baltık bölgesinde sınır ihlalleri yaptığı, istihbarat ve askeri faaliyetlerde bulunarak güvenlik tehdidi oluşturduğu da deklarasyonu imzalayan ülkeler tarafından ifade edilmiştir (Bentzrod, 2020). Deklarasyonun metin okuması yapıldığında söylemsel ve düşünselde öteki kimlik inşası göze çarpmaktadır:

“Rusya'nın liderleri, kendi politik amaçlarına ulaşmak için uluslararası hukukun kurallarını ihlal ederek askeri güç kullanmaya hazır olduklarını gösterdiler. Baltık'ta ve bizim kuzey bölgelerimizde artan askeri ve istihbarat faaliyeti var. Rus ordusu sınırlarımızda bize meydan okuyor ve Baltık'ta da sınır ihlalleri var.” (“Nordik Ülkelerinden”, 2020)

NATO-RF arasındaki Karadeniz üzerinde yaşanan ve daha sonrasında RF'nin Karadeniz politikaları ile eşgüdümlü olarak geliştirdiği Baltık ve İskandinav bölgelerini de kapsayan politik ve askeri yaklaşımları, Baltık ve İskandinav ülkelerinde dost unsurdan çok tehdit unsuru olarak RF yaklaşımının benimsenmesine yol açmıştır. Dost unsurdan tehdit unsuruna dönüşen durum “öteki” kimlikten, “düşman” kimliğe dönüşen bir sürecin de işaretini vermeye başlamıştır.

2-4 Aralık 2019 tarihlerinde Londra'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde “Baltık Savunma Planı” (Baltic Defence Plan)” kabul edilmiştir. RF'nin 2008 Gürcistan Müdahalesi ve 2014 Kırım ilhaki ve Ukrayna'daki ayrılıkçılara verdiği destek, Kaliningrad'daki tatbikatlar ve askeri güç kapasitesini artırması, NATO üyesi Baltık ülkeleri zaman içerisinde gittikçe endişeye sevk etmiştir (Tarakçı, 2020). NATO bu endişeleri gidermek ve RF'ye karşı caydırıcı olabileceği planı kabul etmiştir. Plan Polonya, Estonya, Litvanya ve Letonya'yı kapsamakta ve olası RF karşı bu ülkeleri korumayı içermektedir (“Baltık Planı”, 2020).

3.4.2. NATO-Ukrayna İlişkileri

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile beraber, SSCB'den bağımsızlığını kazanan ülkelerden birisi de Ukrayna olmuştur. 1993 yılında RF'nin Yakın Çevre Doktrini yürürlüğe girmeden önceki uygun ortamda NATO-Ukrayna ilişkileri başlamış, Ukrayna KAIK'e katılmış ve Konsey'de aktif bir katılım sergilemiş, bu forumu NATO ile düzenli görüşmeler yapabileceği bir platform olarak görmüştür. RF'de Avrasyacı

görüş hâkim olmasına ve doktrini gerçekleştirecek vasıtaların eksiklerinden dolayı, NATO-Ukrayna ilişkileri gelişmeye devam etmiştir. 1994 yılında BİO Programı'na katılmıştır (Yapıcı, 2020, s. 1483).

Ukrayna'nın NATO ile ilişkileri 1995 yılında BİO Planlama ve Gözden Geçirme sürecine katılması (Bukkvoll, 2011, s. 85) ve 1997 yılında NATO ile imzaladığı "Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı" ile derinleşmeye başlamıştır (Kalkan ve Kılıç, 2019, s. 197). Ayrıcalık Ortaklık Şartı, NATO'nun Ukrayna'nın Avrupa güvenliğinde kilit önemde görmesi açısından Ukrayna için büyük önem taşımıştır. Şart'da bağımsız, demokratik ve istikrarlı bir Ukrayna'nın Orta ve Doğu Avrupa'yla Avrupa kıtasının tamamında istikrarı sağlama konusunda anahtar unsurlardan birisi olduğu vurgulanmıştır. NATO üyeleri de Şartı imzalayarak, Ukrayna'nın egemenliğini, toprak bütünlüğünü, demokratik gelişimini, ekonomik refahını, nükleer silah bulundurmeyen ülke statüsünü ve sınırlarının ihlal edilmeyeceği ilkesini desteklediklerini, Ukrayna'nın demokratik kurumlarının geliştirilmesi, ekonomik reformlara girişmesini ve Avrupa-Atlantik yapıları ile entegrasyon sürecinin derinleştirilmesi konularını NATO olarak memnuniyetle karşıladıklarını ifade etmişlerdir (Yapıcı, 2020, s. 1454).

1997 yılında NATO Ukrayna "Belirgin Ortaklık Şartı"nı açıklamışlardır. Bu Şart'la "NATO-Ukrayna Komisyonu" kurulmuştur. Danışmalar ve iş birliği yapılacak alanlar belirlenmiştir. Bu gelişmeden sonra ilişkilerin daha da derinleştirilmesi adına 2002 yılında "NATO-Ukrayna Eylem Planı" kabul edilmiştir. Eylem Planı'yla NATO-Ukrayna arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesi ve güçlendirilmesi, Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyon için yürüttüğü reform çabalarına destek vermeyi amaçlamıştır. Plan Ukrayna'nın NATO üyeliğine garanti vermemiş fakat ileride Ukrayna'nın ÜEP'ye davet edileceğinin sinyalini vermiştir (Perepelytsia, 2020).

Bu süreçte geliştirilen ilişkiler bağlamında Ukrayna, Bosna-Hersek ve Kosova'da NATO müdahalelerine sınırlı sayıda askerle aktif olarak destek vermiş, 2001 yılında Afganistan müdahalesinde ISAF uçaklarına hava sahasını açmış, Irak'ta NATO tarafından yürütülen polis gücünün eğitim misyonlarına destek sağlamıştır (Bilener, 2007, s. 131). Ayrıca 1995 yılından Ukraynalı askeri görevliler, NATO'nun konferans, panel ve eğitim çalışmalarında yer almakta, BİO Programı kapsamında Ukraynalı askeri görevliler NATO'da eğitim görmektedirler (Bukkvoll, 2011, s. 99).

2004 NATO genişlemesi ve bu dönemde AB'nin de genişlemeleri sonucu Ukrayna Batı ve RF arasında tampon bölge haline gelmiştir. Hem NATO hem AB hem de RF'nin ilgisi Ukrayna üzerine yoğunlaşmıştır. Bu durumla beraber Ukrayna'nın durumu giderek uluslararası bir soruna dönme eğiliminde olmaya başlayacaktır (Buğdayeken, 2020, s. 11).

NATO ve Ukrayna 2004 yılının yazında NATO operasyonlarına lojistik destekle ilgili bir anlaşma imzalamış, RF bu anlaşmaya tepki göstermiştir (Yapıcı, 2020, s. 1489). 2007 yılında ise "NATO-Ukrayna Komisyonu" kurulmuş ve bu yolla birlikte yoğunlaştırılmış iş birliği programı başlatmışlardır. RF buna karşılık 2008 yılında yayınladığı dış politika konseptiyle yakın çevre ülkeleriyle ikili ve çok taraflı iş birliğini geliştirmeyi hedeflemiş ve bu konseptle bölgede Batı yanlısı ve Batı liderliğindeki tüm oluşumlara karşı olduğunu göstermiştir (Keskin, 2015, s. 53).

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz ve Ukrayna'nın AB ve NATO'ya yakın Batılı politikaları sonucu, RF Ukrayna'ya ve oradan Avrupa'ya giden gazı kesmiş, RF ve Ukrayna arasında doğalgaz krizi yaşanmış ve Ukrayna ekonomisi bu krizden kötüleşerek çıkmıştır. AB ve NATO'nun üyelikler için gerekli adımları atmaması bu süreçte Ukrayna halkında tepkilere yol açmaya başlamıştır. NATO ve AB'nin gerekli adımları atmaması sonucu RF, Ukrayna'daki ayrılıkçı yapıları desteklemeye başlamıştır. Bu yaklaşım aslen RF ve AB arasında Ukrayna üzerinde bir hegemonya savaşı yaşanmasına neden olmuş ve Ukrayna'daki durum giderek kötüleşmiştir (Kalkan ve Kılıç, 2019, 200). 2008 yılında NATO Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyesi olabileceği yaklaşımı ve AB'nin Ukrayna desteği RF'nin sert itirazlarına maruz kalmış, yukarıda da belirttiğimiz üzere RF buna 2008'de Gürcistan'a müdahalesi ile göstermiştir.

2013 yılında Ukrayna lideri Viktor Yanukovich'in AB ile ortaklık görüşmelerine katılmayacağını açıklaması üzerine (Sperling ve Webber, 2016, s. 34) Ukrayna'da halk protesto gösterilerine başlamış ve artan halk olayları neticesinde ülke yönetimi el değiştirmiş, Ukrayna'da derinleşen bir kriz ortaya çıkmıştır (Karabulut, 2016, s. 34).

Polonya, Fransa ve Almanya Dış İşleri Bakanlarının arabuluculuğuyla Viktor Yanukovich görevini bırakarak istifa etmiş ve RF'ye sığınmıştır (Erkin, 2014, s. 6). Ukrayna Parlamentosu bu durum üzerine geçici bir hükümet kurmuştur. Yeni hükümet Batı yanlısı olmuş, bu durum RF'yi endişelendirmiştir. Batı Yanlısı yeni hükümet

2010 yılında alınan çoğunluğun Rus olduğu bölgelerde Rusçanın resmi ikinci dil olma şartını kaldırmış, bunun üzerine ülkenin doğusu ve Kırım'da büyük tepkilere yol açmıştır. Atılan bu adım sonucu ülkenin doğusundaki bölgelerde ve Kırım'da Rus etnik kimlikli protestolar şiddetlenmiş bunun üzerine RF, Rus etnik kimlikli nüfusun güvenliklerinin korunmasını istemiş ve askeri müdahale söylemleri gündeme gelmeye başlamıştır (Başbağlıoğlu, 2016, s. 655).

Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde Rus yanlısı gösteriler hız kazanmış, üzerinde herhangi bir ülkeye ait semboller bulunmayan milisler, RF'nin da yardımıyla 27 Şubat 2014 tarihinde hükümet binalarını ele geçirmiştir. İlerleyen süreçte Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu bağımsızlık ilan etmiş, RF bu bağımsızlığı hemen tanımıştır. 16 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın RF'ye bağlanması yönünde bir referandum gerçekleştirilmiş ve referandumdan RF'ye katılması kararı çıkmış, 21 Mart 2014 tarihinde RF Devlet Başkanı Putin Kırım'ı RF'ye bağlayan kararnameyi imzalamıştır (Çalışkan, 2020). Buna karşılık NATO, 1 Nisan 2014 Dışişleri Bakanları toplantısında Ukrayna ile ilişkilerin devamına ve politik ve teknik işbirliğinin kuvvetlendirilmesine karar verilmiş ayrıca Ukrayna'nın sınırlarının korunmasına saygı duyulması gerektiğinin altı çizilmiştir (Kaim, 2014, s. 2).

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Avrupa kıtası sınırları içerisinde bir devletin sınırları zorla değiştirilmiş olmasının ilk örneği Kırım'ın ilhaki olmuş, AB ve NATO bu ilhaki tanımadığını ve protesto ettiğini bildirmiştir. Alarm zillerini çaldıran bu olay sonucu NATO, RF tehdidine karşı "Hazırlık Eylem Plan'ını" devreye sokmuş, bir dizi yapısal ve işlevsel değişim kararı almıştır. Yakın tehdit altında bulunan müttefiklerinin desteklenmesini sağlayan "Güvence Tedbirleri" ve uzun vadeli- yapısal değişimler öngören "Uyum Tedbirleri" olarak iki temel metinden oluşan bir planı kabul etmiştir (Başbağlıoğlu, 2016, s. 656-657).

Plan'la alınan kararların önemli bir kısmı Doğu Avrupa ve Karadeniz bölgesini kapsamış, Doğu Avrupa ülkelerinde çok sayıda birlik ve tesis kaydıran NATO, deniz güvenliği konusunda Karadeniz'deki faaliyetlerini artırmaya karar vermiştir. Karadeniz'de kıyısı olan Romanya ve Bulgaristan'a dönüşümlü olarak uluslararası birlik kurulması kararı alınmıştır. NATO'nun herhangi bir RF saldırısına karşı ilk müdahaleyi yapacak hızlı reaksiyon birliklerinin yapısı daha etkin hale getirilmiş ve yeni kurulan birlik ve karargahlarla desteklenmiştir. Doğu Avrupa devletlerinin hava sahalarında devriye gezen uçakların sayısı artırılmış bu yolla Karadeniz'de meydana

gelebilecek olası bir olaya müdahale hızının kabiliyeti artırılmıştır. Karadeniz'deki devriyelere daha fazla önem verilmeye başlanmış, ittifakın Karadeniz'deki tatbikatları artırılmış, Karadeniz'de aynı anda dört savaş gemisinin devriye gezmesi öngörülmüştür (Ünalımsı ve Oğuz, 2019, s. 6-7).

Kırım'ın RF ilhakı dışında, Ukrayna'da Yanukovich sonrası yaşanan protesto gösterilerinin şiddette dönüşmeye başlamış, Ukrayna'nın doğusunda madencilik sanayi sektörünün yer aldığı ve Ukrayna'nın ekonomik can damarı olan Donbas bölgesinde olaylar ve ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmıştır (Başbağlıoğlu, 2016, s. 655). RF, Rus yanlısı güçleri desteklemiş, Rus yanlısı ayrılıkçıların silahlı mücadeleye başlaması sonucu Ukrayna ordusu silahlı müdahaleye başlamış ve Ukrayna iç savaş yaşamaya başlamıştır (Çalışkan, 2020). yaşanan çatışmalar sonucu Donbas bölgesindeki Donetsk ve Luhansk şehirlerinin bir bölümü ayrılıkçıların eline geçmiştir.

Çatışmaların sona erdirilmesi amacıyla Ukrayna, RF, Fransa ve Almanya liderleri arasında 5 Eylül 2014 tarihinde "Minsk Protokolü" imzalanmıştır. Bu liderler arasında "Normandiya Formatı" olarak adlandırılan oluşum altında krizin çözümüne ilişkin toplantılar yapılmaya başlamıştır. Ayrıca Mart 2014'te AGİT bünyesinde bir "Ukrayna Özel Gözlem Misyonu" kurulmuştur. Misyounun başkanlığını Nisan 2014-31 Mayıs 2019 tarihleri arasında Türk Büyükelçi Ertuğrul Apakan yapmıştır. 1 Haziran 2019 tarihinde Türk Büyükelçi Halit Çevik Ukrayna Özel Gözlem Misyonu'na başkan olarak atanmıştır. Misyoun'un amacı, Ukrayna'nın doğusundaki çatışmalı bölgede tansiyounun düşürülmesine ve bölge hakkındaki gelişmeleri uluslararası kamuoyuna bilgilendirilmesine katkıda bulunmaktır ("Ukrayna'da Son", 2020).

3.4.3. Karadeniz'in Güvenliğinde Türkiye'nin Yeri

Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO'nun Karadeniz'deki sınırını Türkiye oluşturmuş, Türkiye'deki NATO üsleri Karadeniz ve Orta Doğu bölgesine olan yakınlığından dolayı değerli bir stratejik konum oluşturmuştur (Wezeman ve Kuimova, 2018, s. 3). Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle beraber, Karadeniz, Türkiye için hem bölgesel hem de yakın kara ve deniz havzasına yönelik olarak ciddi bir stratejik açılım potansiyeli ortaya çıkmıştır. Türkiye, ortaya çıkan bu yeni durum karşısında, çok yönlü güvenlik politikaları geliştirmek istemiştir. Bu politikalarındaki temel neden, Karadeniz'in barış ve huzur ve istikrarlı bir havza haline getirilmesi isteği

olmuştur. Karadeniz'in konumu Türkiye açısından etkili olan bir unsur olmuştur. Balkanlar, Avrupa, Baltık kıyıları, Kafkasya ve Türkistan arasında bir geçiş güzergahı olan Karadeniz'de bulunan devletler ile Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri geliştirmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Türkiye, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sınırlarının ötesine uzanan kültürel bağlar oluşturmuştur. Bu minvalde, Karadeniz ile ilgili olarak Türkiye'nin geliştirdiği politikalarda iki yönlü bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bunlar, Karadeniz'in bir "bölge" olarak ve bir "deniz alanı" olarak algılanmasıdır. Bu algılamanın somut iki yansıması ise bölge anlayışını yansıtan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü" (KEİ) ve deniz merkezli "Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu" (Black Sea Naval Cooperation Task Group KADİGG-BLACKSEAFOR) girişimleridir. Ayrıca, yine deniz merkezli bakış açısına bağlı olarak, Türkiye'nin kendi iradesi sonucunda ortaya çıkan "Karadeniz Uyumu Harekâtı" (Cooperation Black Sea Harmony KUH-OBSH) uygulaması vardır (Boessen ve Larssen, 2014, s. 38).

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 1990 yılında başlattığı girişim sonucunda 25 Temmuz 1992 tarihinde İstanbul'da Karadeniz Ekonomik İş birliği Deklarasyonu imzalanmıştır. KEİ Deklarasyonu, Yalta'da 5 Haziran 1998 tarihinde devlet ve hükümet başkanlarının imzalamasıyla KEİ, 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece KEİ, bölgesel bir örgüte dönüşmüştür (Vasiliev, 20210, s. 2). Türkiye ve RF dahil on bir ülke arasında kurulacak bir örgüt bünyesinde bölgesel ekonomik iş birliğinin güçlendirilmesi hedefiyle gerçekleştirilen bu girişim Türk-RF iş birliğine çok taraflı bölgesel bir boyut kazandırmıştır. KEİ Deklarasyonu'yla, Karadeniz'de kıyısı bulunan ülkelerle dostluk ve iyi komşuluğu yaymak, üyeler arası iş birliği, saygı ve güveni güçlendirmek, ekonomik iş birliğini üyeler arasında ilerletmek, üyeler arasında ekonomik iş birliğini bölgeye yaymak amaçları hedeflenmiştir (Aslan ve Sharapov, 2004, s. 129). Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü oluşturma doğrultusundaki girişimler iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere de olumlu etkide bulunmuştur (Purtaş, 2017, s. 14). Heyecan verici bir başlangıcın ardından KEİ istenilen arzuya tam olarak ulaşamamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bölgede ortaya çıkan çatışmalar, gelecekteki bölgesel iş birliğine gölge düşürmüştür. KEİ, bölgedeki çatışmalara çözüm üretebilecek bir siyasi örgüt olmadığından dolayı bölgedeki çatışmaları sonlandırıp barış ve istikrar getirecek kapasitesi ve çözüm aracı olamamıştır (Özdamar, 2012, s. 25).

Türkiye'nin Karadeniz'de attığı diğer adım, doğrudan Karadeniz'in deniz alanına yönelik güvenliğiyle ilgili olan KADİGG-BLACKSEAFOR'un kurulmasına yönelik adım olmuştur. Karadeniz'de barışın ve istikrarın sağlanması, bölgesel iş birliği faaliyetlerinin artırılması ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin katılımıyla çok uluslu bir deniz kuvvetinin oluşturulması fikri ilk olarak Bulgaristan'ın Varna şehrinde 1998 yılında yapılan İkinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları Toplantısı'nda Türkiye tarafından gündeme getirilmiştir. Sonraki safhada, ilgili devletlerin uzmanlarından oluşan "Uzmanlar Grubu" toplantıları ile devam eden süreç, 28 Haziran 2000 tarihinde Ankara'da imzalanan "Niyet Mektubu" ve 2 Nisan 2001 tarihinde imzalanan "Kuruluş Anlaşması" ile resmi metinlere dönüşerek bağlayıcılık kazanmıştır. Yirmi bir maddeden ve altı ayrı Ek'ten oluşan Kuruluş Anlaşması'na, Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye, RF, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Ukrayna devletleri taraf olmuşlardır (Özarlan, 2012, s. 143-144). BLACKSEAFOR bölgede barış ve istikrarın tesisi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi (Karadeniz, 2007, s. 100), ve korunması organize suç, terörizm, insan kaçaklığı, kitle imha silahlarıyla mücadele amaçlarını hedeflemiştir ("Karadeniz Güvenliği", 2020).

Türkiye, KADİGG girişiminin Karadeniz'de terörizm, uyuşturucu, silah ve insan kaçaklığı ile kitle imha silahlarının yayılmasına karşı ortak bir araç olarak kullanılabilmesini mümkün kılacak seçenekler üzerindeki çalışmalara paralel olarak, 1 Mart 2004 tarihinde Karadeniz'in açık deniz alanlarında ve karasuları içinde "Karadeniz Uyum Harekâtı" (KUH) uygulamasını başlatmıştır. NATO'nun Akdeniz'de devam eden "Etkin Çaba Harekâtı" (Operation Active Endeavour)'un amaçlarıyla ve hedefleriyle uyumlu halde olmuştur (Özarlan, 2012, s. 147). Bir diğer girişim, 2006 yılında İstanbul'da icra edilen Yedinci Karadeniz'e Sahildar Devletler Sınır Birlikleri/Sahil Güvenlik Komutanları Toplantısı'nda alınan karar çerçevesinde bölgedeki barış ve istikrarı geliştirmek, deniz yoluyla gerçekleştirilen yasa dışı faaliyetleri engellemek amacıyla kurulan "Karadeniz'e Sahildar Devletler Sınır/Sahil Güvenlik İşbirliği Forumu" (BSCF) olmuştur (Topdemir, 2014, s. 196). Türkiye'nin Karadeniz güvenliği için attığı bu adımlar aşağıda detaylı olarak ele alınacaktır.

3.4.4. Kırım'ın İlhakı ve Ukrayna Krizinin Türkiye'ye Etkisi

Karadeniz'in güvenliği Ukrayna Krizi ve Kırım'ın ilhakından sonra daha karmaşık bir hal almıştır. Türkiye için Karadeniz coğrafi ve uluslararası hukuk konularında nispeten sorunsuz bir bölgedir. Ancak özellikle son gelişmeler karşısında Türkiye bir yandan üyesi bulunduğu NATO'nun değişen RF tehdidine karşı Karadeniz'e daha fazla açılma talepleri ile ilişkilerinin son dönemde oldukça geliştiği RF'nin Karadeniz'e yabancı müdahalesini kısıtlama gayretleri arasında kalmıştır. Bu krizde Montrö Boğazlar Sözleşmesi daha da kritik bir hale gelmiştir. Türkiye müttefiklerinden, NATO ve Karadeniz'e kıyası olmayan devletlerin Karadeniz'deki kalış süresini ve aynı anda bulunacak gemilerin sayı ve tonajlarını sınırlayan “Montrö Boğazlar Sözleşmesi”nin şartlarının değiştirilmesi baskısına maruz kalmaktadır. Ancak Türkiye açısından Montrö Boğazlar Sözleşmesi, üyesi olduğu NATO'ya askeri ve güvenlik konularındaki taahhütleri ve RF'yle gelişen siyasi ve ekonomik ilişkileri arasında önemli bir denge sağladığı için hayati öneme sahiptir. RF ise Montrö Boğazlar Sözleşmesine sadık kalmanın önemini sık sık dile getirmeye başlamıştır. Nitekim RF Dışişleri Bakan Yardımcısı Alexander Grushko NATO'nun bu kararı ile Karadeniz'de zaten yüksek olan tansiyonu daha da yükselteceğini ifade ederken Montrö Boğazlar Sözleşmesinin Karadeniz'de barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik önemini ortaya koymuştur (Ünalnış ve Oğuz, 2019, s. 8).

3.4.5. NATO-Gürcistan ilişkileri

Gürcistan, 24 Ağustos 1995 tarihinde kabul edilen anayasa göre, 31 Mart 1991 tarihinde yapılan referandum ve 9 Nisan 1991 tarihinde kabul edilen bağımsızlık yasası ile bağımsız, üniter ve bölünmez bir devlet olarak kurulmuştur. Gürcistan dokuz

* 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesi'yle Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında serbest geçiş, Boğazlar komisyonunun kurulması, Boğazlar ve civarının askerden arındırılması ve Milletler Cemiyeti'nin garantisini sağlayan yirmi maddelik anlaşmayla Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik hakları kısıtlanmıştır. 1936 yılında uluslararası sistemde yaşanmaya başlayan güvensizlik ve gerginlik hali, silahlanma yarışı, Türkiye'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin tarafları olan ülkelere birer nota göndererek gelişmeler karşısında Boğazların durumunun değiştirilmesi talebini iletmiştir. Bulgaristan, Romanya, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Japonya, Avustralya, Yunanistan ve Türkiye, 20 Temmuz 1936 tarihinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalamışlardır. Sözleşmeyle, Türkiye'nin Boğazları üzerinde kontrol yetkisi ve savaş gemilerinin geçişi hakkında yetkiler verilmiştir. Barış zamanı sivil gemilerin geçişi garanti altına alınmış, Karadeniz'e kıyası olmayan ülkelerin savaş gemilerinin geçişini sınırlamıştır (Oran, 2012, s. 370-384; Özkan, 2019, s. 229-231).

bölge ve başkent Tiflis ile Abhazya Özerk Cumhuriyeti ve Acara Özerk Cumhuriyeti ve Güney Osetya Özerk Yönetimi'nden oluşmaktadır (“Gürcistan Siyasi”, 2020).

Gürcistan, 1991 yılında SSCB'den ilk ayrılan ülke olmuş, RF'yle bu tarihten itibaren de sıkıntılı ve gergin süreçlerden geçmiştir. Çok etnik ve dinsel yapısı olan Gürcistan, bu toplumsal yapısı ile de sürekli iç sorunlar yaşamak zorunda kalmıştır. Gürcülerin yanında, Ermeniler, Abhazlar, Osetler, Azeriler Acarlılar, Ruslar ve daha başka küçük etnik grupların yer aldığı ülkede ayrıca Ortodoks ve Ortodoksluğun çeşitli kolları ve Müslüman dinine sahip çok nüfusu barındırmaktadır (Yenigün ve Bolat, 2010, s. 457). Bu durum SSCB'nin dağılması sonrası etnik, sosyal, kültürel ve dinsel gerginliklerin ve çatışmaların yaşandığı bir yer olmuştur (Toköz ve Ural, 2011, s. 119).

Gürcistan'ın bağımsızlığıyla beraber 1991 yılından sonra özerk bölgelerinde ayrılıkçı hareketler başlamış, özerk bölgelerden Güney Osetya Bölgesi, RF içinde yer alan Kuzey Osetya ile birleşmek istemiş, Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nde bağımsızlığını almak istemiştir (Kuimova ve Wezeman, 2018, s. 2). Bu durum karşısında Gürcistan bu bölgelere müdahale ederek çatışmalar yaşanmaya başlamış, 1994 yılında RF'nin çağrılarını ile taraflar arasında ateşkes imzalanmış hem Osetya hem de Abhazya yönetimlerine geniş özerklikler tanınmıştır (Çalışkan, 2020). RF anlaşma ile Osetya Özerk Bölgesi ve Abhazya Özerk bölgesine “Barış Gücü” adı altında Rus askerleri yerleşmiştir (Kanet ve Birgeron, 1997, s. 339). Osetya ve Abhazya Özerk bölgelerinin ayrılmasını engellemek için Gürcistan dengeli bir dış politika izlemiş, 1993 yılında “Bağımsız Devletler Topluluğu” (BDT)* ile “Kolektif Güvenlik Anlaşması” imzalamıştır. RF bu anlaşma sonrası Gürcistan ile Gürcistan'da Rus askeri

* Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin kuruluşu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmak üzere olduğu döneme denk gelmektedir. Zaten topluluğun kuruluş amacı eskiden Sovyetler Birliği yönetimi altında bulunan ülkelerin tarihi ve kültürel bağlarını koruyarak, aralarındaki iş birliğinin sürmesini sağlamaktır. 22 Ocak 1992'de Minsk'te gerçekleştirilen Devlet Başkanları Konseyi toplantısında, Bağımsız Devletler Topluluğu Şartı (Anlaşması) kabul edilmiştir. Söz konusu anlaşma, yedi devlet arasında imzalanmıştır. Bunlar; Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Özbekistan'dır. Ancak daha sonra, diğer devletler de anlaşmaya taraf olma ve imza atma kararı almıştır. 1998 yılında, bu anlaşma Ukrayna ve Türkmenistan dışındaki üye ülkelerde yürürlüğe girmiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu, Rusya Federasyonu'nun dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Eski Sovyetler Birliği'ndeki yetkinliğini biraz olsun korumak amacıyla, BDT üyesi ülkelerle ikili ve çok taraflı anlaşmalara, birlikte karar alma ve hareket etmeye önem vermiştir. Günümüzde ise BDT'nin işlevini kaybetmeye başladığı ve dağılmaya yüz tuttuğu sonucunu varan görüşler bulunmaktadır. Gürcistan ile Rusya arasında Güney Osetya sorununun varlığı, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu gibi örnekler de aslında topluluğun ortak bir paydada buluşmakta ve faaliyet göstermekte nasıl zorlandığını açıkça göstermektedir. Günümüzde Gürcistan ve Ukrayna'nın üyelikten ayrılmasının ardından, üye devletlerin sayısı 10'a inmiştir. Bunlar; Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan ve Türkmenistan devletleridir (“Bağımsız Devletler”, 2020).

üslerinin kurulmasını öngören bir anlaşma imzalamışlardır (Polat, 2019, s. 254). Bu sorun 2008 yılına kadar dondurulmuş, bu tarihten sonra tekrar ortaya çıkmıştır.

Gürcistan coğrafi konumu kendisine önemli bir jeopolitik önem kazandırmış ve bu jeopolitik konumu nedeniyle Soğuk Savaş sonrasında AB, NATO ve RF'nin ilgi gösterdiği ve etki alanına almak istediği bir devlet konumunda olmuştur. Ukrayna-Karadeniz-Hazar-Orta Asya hattı, Türkiye-RF hattı, RF-İran hattı, Türkiye-Azerbaycan-Hazar-Orta Asya hatlarının üzerinde yer alan transit bir bölge konumundadır (Koçer, 2010, s. 106). Kafkasya petrolü ve enerji hatlarının nakli ve güvenliği açısından transit geçiş ve bölgesel ve küresel güçlerin Kafkas-Avrasya-Orta Asya bölgesinde hâkim olabilme ve etkin bir politika üretebilme açısından Gürcistan önemli bir konum işgal etmektedir. Gürcistan, RF-NATO-AB'nin çekişme alanına da dönüşmüş durumdadır.

RF için Gürcistan, Çarlık Rusya'sı ve SSCB dönemleri dahil kilit bir jeopolitik konumda olmuştur. Soğuk Savaş sonrası da Gürcistan, RF için özel yaklaşım sergilediği bir devlettir. RF'nin Gürcistan jeopolitikasında üç yaklaşım ön plana çıkmaktadır. İlk olarak iki yönlü lojistik üs olması bakımından Gürcistan'ın coğrafi konumu ön planda yer almaktadır. Lojistik üs olarak; Ortadoğu, Akdeniz, Türkiye, Karadeniz ve İran'a doğru kontrol imkânı sağlaması, diğer yönüyle Kuzeye, RF topraklarına doğru kontrol olanağı sağlamasıdır. İkinci yaklaşım, Gürcistan üzerinde artmakta olan dış güçlerin engellenmesinin RF tarafından gerekliliğidir. Üçüncü durum ise Gürcistan için değil Güney Kafkasya için de geçerli olan bölgedeki Rus askeri üslerinin durumudur. Gürcistan'daki RF askeri üsleri en son 2007'de Batum'daki üssünden Gürcistan'a devri ile bitmiş, daha ziyadesiyle Ermenistan'daki RF üslerine kaydırılmıştır (Öztürk, 2013, s. 228-229).

Gürcistan, bağımsızlıkla hem RF hem de Batılı ülke ve kurumlarla ilişkilerini geliştirmiş, RF'yle olan ilişkilerine önem vermiş ve 1993 yılında BDT'ye üye olmuştur ("Gürcistan Bilgi", 2020). Bu dönemden itibaren Batı ile ilişkileri gelişmeye başlayan Gürcistan, 1992 yılında KAİK'e (Konecna, 2020, s. 1) 1994 yılında BİO programına katılmıştır ("Timeline NATO", 2020, s. 1).

ABD, bu dönemde Gürcistan'ı NATO üyeliği için desteklemiş, AB aynı şekilde Gürcistan'a yoğun ilgi göstermiş, Avrupa'nın enerji bağımlılığında Kafkas enerji hatlarına ulaşmada Gürcistan ile olan ilişkilerine önem vermiştir. Ukrayna ve

Gürcistan'ın NATO üyeliği olasılığı ise NATO-RF arasında sürekli gerginlik yaratmıştır. RF, Gürcistan'ın NATO üyeliğini Hazar ve Karadeniz'deki enerji altyapılarını ele geçirmek ve Kafkasya Bölgesi'ne nüfuz etme isteği olarak görmüştür (Özkan, 2010, s. 8-9).

Gürcistan-NATO ilişkilerinin başlangıcı, bağımsızlığının ilk yıllarına uzansa da Gürcistan'ın üyelik süreci ciddi olarak 2000'li yıllarda gelişmiştir. Bu gelişmenin ilk adımı, NATO 2004 İstanbul Zirvesi'nde Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerini yoğunlaştırma kararının alınmasıyla başlamıştır. İstanbul Zirvesi'nde, Güney Kafkasya ülkelerine kontak görevlileri ve bölge özel temsilcisi atama kararına varılırken, Gürcistan, Azerbaycan ve Özbekistan'ın NATO ittifakıyla "Bireysel Ortaklık Harekât Planı" geliştirme isteklerine de onay verilmiştir (Atıcı-Köktaş, 2020, s. 103).

2002 yılında Resmen NATO'ya başvuran ("Prague Summit", 2020, s. 57) Gürcistan, 2004 yılından itibaren NATO'ya daha yakınlaşmaya başlamış, NATO üyeliği talebi ile bu yaklaşma durumu daha sonra yaşanacak gerilimli sürecin fitilini ateşlemiştir. Yaşanan bu durum RF'nin dikkatinden kaçmamış ve politik olarak sertleşeceği bir süreç yaratmaya başlamıştır. Mayıs 2004'te Gürcistan Özerk Bölgesi olan Güney Osetya'daki seçimlerde Rusya yanlısı milliyetçiler seçimi kazanmış, RF bu durumu Gürcistan'a karşı bir koz olarak elinde tutmaya başlamış, Gürcistan'ın Batı ile olan ilişkilerinde Batı'nın olası hakimiyetini bu yolla kırmak istemiştir (Oğurlu, 2010, s. 104).

Yaşanan bu gelişmeler RF tarafından yakından takip edilmiş, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyesi olamayacağını ifade etmiştir. 2008 Bükreş NATO toplantısında Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyesi olabileceği ifadesi beyan edilmiş ÜEP Programı'na Gürcistan dahil edilmiştir (Coffey, 2018, s. 5-6).

Şubat 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlık ilanı Güney Osetya Özerk Bölgesi, bu durumu fırsat bilmiş, AB'ye, BM'ye ve RF'ye bağımsızlıklarının tanınması talebinde bulunmuş, BM bu talebi reddetmiştir. RF bu talebi ilk başta reddetmiş sonraki süreçte bir koz olarak kullanmıştır. Nisan 2008 NATO Zirvesi'nde Gürcistan'ın NATO üyesi olabileceği açıklaması, RF'nin fikrini değiştirmesine ve Gürcistan üzerinde daha sert politika uygulamasına geçişi hızlandırmıştır (Jane, 2020, s. 20). RF, Güney Osetya ve Abhazya bölgeleri ile olan ilişkilerini artırmış, askeri

varlığını çoğaltmaya başlamıştır. Gürcistan bağımsızlık isteği sonucu Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinde yaşanan durumu sonlandırmak ve merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak için Ağustos 2008'in başında, bu iki özerk bölgeye askerini sokmaya başlamış ve iki bölgede Gürcistan ile Osetya ve Abhazya arasında çatışmalar başlamıştır. Yaşanan bu durum RF tarafından fırsat olarak görülüp, 1992 yılında kendi aralarında imzaladıkları ateşkes antlaşmasının ihlali olarak görmüş, bu bölgelerdeki Rus askeri ve Rus etnik kimlikli vatandaşların güvenliğine yapılan saldırılarına misilleme olarak ve “anayasal düzeni sağlamak” adına operasyon başlatmış (Oğurlu, 2018, s. 104-105), Güney Osetya’da bulunan Gürcü askerlerini bölgeden çıkarmış, Abhazya’ya kendi askerlerini konuşlandırmıştır Gürcistan’ın batı bölgelerine Rus askeri girmiştir (Karabulut, 2011, s. 194-195). Savaş AB’nin aracılığında 12 Ağustos 2008’de iki taraf arasında ateşkes sağlanmış, RF girdiği Gürcistan topraklarından çıkmış, Güney Osetya ve Abhazya bölgesinde askerlerini tutmuştur. 2008 yılından itibaren Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinin RF işgali altında olduğunu belirtmekte ve RF’den askerlerini çekmesini talep etmektedir (“Gürcistan Siyasi”, 2020).

RF’nin Gürcistan Müdahalesi sonrası özellikle komşu ülkelerden gelen tepkiler ve endişeler nedeniyle RF, imaj düzeltmek ve ilişkileri geliştirmek için, Avrasyacılık Politikası çerçevesinde, tarihsel bağlar olan Ortodoksluk mirası üzerinden politikalar geliştirmeye başlamıştır (Kakachia, 2010, s. 96). RF’nin Gürcistan müdahalesi, “Yeni Soğuk Savaş”ın (Post-Cold War) başlaması olarak geniş bir tartışmaya da neden olmuştur (Simons ve Kukartseva, 2019, s. 69).

RF-Gürcistan savaşı, NATO ve RF arasında iyice gerginliğe neden olmuştur. Bu durum karşısında NATO, Gürcistan’la olan ilişkilerini daha ileri taşımak istemiş fakat siyasi olarak ilişkilerde bir tıkanma yaşanmaya başlamıştır (Smith, 2008, s. 114). 2009 NATO Lizbon Zirvesi’nde, Gürcistan’ın ileride NATO üyesi olabileceği, demokratik gelişimine destek verilmesine devam edileceği, RF’nin Osetya ve Abhazya Özerk bölgelerindeki ilhak olarak kabul edildiği bu durumun kabul edilmediği, Gürcistan’ın sınırlarının korunmasına ve toprak bütünlüğüne saygı duyulduğu belirtilmiştir (“Lisbon Summit”, 2020). 2012 NATO Zirvesi’nde, Gürcistan’ın bir gün NATO üyesi olacağı tekrar vurgulanmış, demokrasi, seçim ve yargı sistemindeki ilerlemelerin destekleneceği vurgulanmıştır (“Chicago Summit”, 2020). 2014 Galler Zirvesi’nde NATO liderleri Gürcistan’ın kapasite geliştirme, eğitim, tatbikatlar ve gelişmiş birlikte

çalışabilirlik de dahil olmak üzere savunma yeteneklerini geliştirmesine yardımcı olacak bir “Önemli NATO-Gürcistan Paketi” oluşturmuşlardır. Gürcistan, 2015 yılında “NATO Mukabele Gücü”ne katılmıştır (Welt, 2019, s. 11). 2015 yılında “NATO-Gürcistan Ortak Eğitim ve Değerlendirme Merkezi” (NATO-Georgia Joint Training and Evaluation Center) Tiflis’te açılmıştır (Kuimova ve Wezarman, 2018, s. 5). 2018 Brüksel NATO Zirvesi’nde, Gürcistan’ın demokratik gelişimine vurgu yapılmış hem demokratik gelişimine hem de askeri kapasitesinin modernize edilmesine destek mesajı çıkmıştır (“Brussels Summit”, 2020). Aslen arka arkaya yapılan zirvelerde Gürcistan’a destek sunulurken NATO üyeliği için kesin bir tarih verilmemiştir.

Gürcistan, NATO ile olan ilişkileri bağlamında Irak’ta NATO misyonlarında yer almış (Hamilton, 2018, s. 13), 1999-2008 yılları arasında Kosova’da KFOR Gücünde askeri destek, 2015 yılından günümüze Afganistan’da NATO’nun “Güçlü Destek” misyonuna askeri personel katkısında bulunmuştur (Dönmez, 2020).

3.4.6. NATO-Romanya İlişkileri

Soğuk Savaş sonrası VP’nin dağılmasıyla yeni güvenlik şemsiyesi altına girmek isteyen Romanya, yüzünü Batı’ya dönmüştür. Güvenlik ve savunma yaklaşımının yanında siyasi ve ekonomik yönden de Batı’ya yüzünü dönen Romanya, bu isteğini zamanla gerçekleştirmiş, AB ve NATO üyesi olmuştur.

Romanya’nın NATO ve AB üyeliği ile Batı’nın bir parçası olma isteğinin yanında NATO’nun Romanya’yı stratejik konumu nedeniyle üyeliğine istekli davranmıştır. Romanya, Karadeniz ve Baltık bölgesi arasında ikinci en büyük genişliğe sahip olan ülke olmasının yanında Batı ve Doğu Avrupa entegrasyonunda stratejik bir konuma sahiptir. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası, Romanya, Karadeniz’e olan kıyıları vasıtasıyla, Kafkasya ve Hazar bölgelerine olan bağlantısı nedeniyle NATO ve ittifakın Avrupalı üyeleri tarafından kilit bir öneme sahip olmuştur. Romanya’nın stratejik konumu NATO ve AB’nin Romanya’yı üye olarak görmek istemesinde önemli rol oynamıştır (Serban, 2010, s. 65). Romanya ve Bulgaristan, Karadeniz enerji hatlarının güvenliği ve uluslararası tehditlerin Karadeniz üzerinden geçişini engellemek için NATO ve AB açısından bir bariyer olarak görülerek, her iki örgüt açısından da özel bir önem atfedilmiştir. Romanya ve Bulgaristan’da, Karadeniz üzerinden yaşanabilecek bu tehditlere karşı NATO üyesi

olarak ittifakın güvenlik şemsiyesine girmiş ve NATO'nun yeni üyeleri olarak ittifakın Güneydoğu sınırlarına eklenmişlerdir (Rumer ve Simon, 2006, s. 10).

Romanya'nın NATO ile olan ilişkisi, 1993 yılında Romanya'nın NATO'ya tam üyelik başvurusu ile başlamıştır. 1994 Ocak ayında BİO Programı'na üye olmuştur. 2001 yılında Afganistan'daki NATO güçlerine askeri birlik gönderen (Naumescu, 2017, s. 197) Romanya, 2002 NATO Prag Zirvesi'nde Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovenya ve Slovakya'yla beraber NATO'ya tam üyelik için tam davet almıştır (Özlem, 2007, s. 42). 29 Mart 2004 tarihinde diğer altı adayla beraber NATO'nun resmi üyesi olmuşlardır (Pantev, 2010, s. 70).

Romanya'nın üyeliği, NATO'nun Balkan-Doğu Avrupa-Karadeniz jeopolitikasında genişlemesine katkıda bulunmuş, Türkiye'den sonra Bulgaristan'la beraber NATO üyeliği ile Karadeniz'de NATO Kıyıdaş ülkesi üçe yükselmiştir. Bu genişleme ve kıyıdaşlık neticesinde NATO'nun Karadeniz'de etkinlik sağlama ve politik yaklaşımlar sergilemesi açısından katkı sağlamıştır.

Özellikle 2008 RF'nin Gürcistan Müdahalesi ve 2014 Kırım'ın RF tarafından ilhak edilmesiyle RF'nin Karadeniz'in kuzey ve doğusundaki agresif davranışları, ittifakın Doğu ve Baltık bölgesi üyelerinde yarattığı baskının aynısını Karadeniz'deki üyeleri Romanya ve Bulgaristan üzerinde de yaratmıştır. Bu baskıya karşılık vermek ve RF'ye bir gözdağı olarak 1-11 Şubat 2016 tarihleri arasında Romanya'nın ev sahipliğinde Karadeniz'de "Deniz Kalkanı" (Sea Shield 2017) tatbikatı gerçekleştirilmiştir. Tatbikata Romanya, Bulgaristan, Kanada, İspanya, Türkiye ve ABD katılmıştır. Tatbikata on altı gemi, bir denizaltı, on savaş uçağı ve iki bin sekiz yüz asker katılmıştır (Tulun, 2020).

2017 NATO Savunma Bakanları Toplantısı'nda Karadeniz'deki güvenlik meseleleri ele alınmış, NATO'nun Karadeniz'deki mevcudiyeti görüşülmüş, Romanya'da bulunan çok uluslu tugayın esas alınarak hava ve kara unsurlarının güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır (Tulun, 2020).

3.4.7. NATO-Bulgaristan İlişkileri

Soğuk Savaş sonrası Bulgaristan'da Romanya gibi yönünü Batı dünyasına çevirmiş Karadeniz'de kıyısı olan bir diğer ülke olmuştur. Romanya gibi Bulgaristan da AB ve NATO üyeliğini zamanla gerçekleştirerek Batı'nın bir parçası haline gelmiştir.

1990'larda BİO Programı'nın bir parçası olan Bulgaristan da 2004 yılında NATO ittifakının bir üyesi haline gelmiştir (Korkmaz, 2016, s. 37). Böylelikle NATO'nun Karadeniz kıyısında üyesi olan üçüncü ülkede Bulgaristan olmuştur. RF'nin 2008 Gürcistan müdahalesi ve 2014 Kırım ilhaki yukarıda değindiğimiz gibi Romanya üzerinde olduğu kadar Bulgaristan üzerinde de baskı yaratmıştır. Romanya ile beraber NATO'dan destek gören Bulgaristan'da 2016 yılındaki Karadeniz'deki Deniz Kalkanı tatbikatına katılmıştır.

3.5. NATO'nun Karadeniz Güvenliğindeki Tehdit Algısı

Soğuk Savaş sonrası başlayan ve günümüze kadar gelen süreçte uluslararası sistem ve bölgesel gelişmeler NATO'nun bu yeni dönemde yeni kimlik inşasını da etkilemiştir. Karadeniz'de de Soğuk Savaş sonrası yaşanan süreçte NATO'nun yaklaşımında belli başlı bazı güvenlik sorunları algısının oluşmasına neden olmuştur. Zaman içindeki gelişmeler ışığında NATO'da oluşan güvenlik sorunları algısına bakıldığında, NATO'nun Karadeniz güvenliğindeki temel güvenlik sorunları algısını şunlar oluşturmuştur: RF'nin etkinliğinin önlenmesi, bölgedeki bitmeyen çatışmalar, enerji hatlarının güvenliği, iletişim hatlarının güvenliği.

3.5.1. Rusya Federasyonu'nun Bölgedeki Etkinliği

Soğuk Savaş bitiminden günümüze geçen sürede NATO-RF ilişkileri, uluslararası ve bölgesel olarak yaşanan olaylar, süreçler ve gelişmelere bağlı olarak negatif yönlü ya da pozitif yönlü seyir izlemiştir. NATO-RF arasında günümüzde yaşanan ilişkiler tehdit algısı kapsamında ilerlemektedir. "*NATO'nun Savunma ve Siyasi Kimliğinde Karadeniz Güvenliği*" başlığı altında, NATO-RF ilişkileri karşılıklı kimlik algısı ve Karadeniz güvenliğine olan yansımaları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu nedenden ötürü tekrara düşmemek adına, başlığın açıklanması sınırlı bir bilgi akışı içerisinde tutulmaya çalışılmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber SSCB'nin dağılması sonrası 1990'lı ve 2000'li yılların başında NATO-RF ilişkileri, Soğuk Savaş döneminin ideolojik temelli iki kutbun birbirini düşman kimlikler ile görme yaklaşımının da sona erdiği zaman dilimi olmuştur. 1990'lı ve 2000'li yılların başları NATO ve RF'nin ilişkilerinin düşman kimlikler yerine dost kimlik üzerine inşa edilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle 1990'lı yılların başında pozitif yönlü seyretmiştir, 2000'li yıllardan itibaren ise NATO-RF ilişkileri zikzak çizmeye başlamıştır. KAIK, BİO üyelikleri gelişmiş fakat NATO'nun Bosna ve Kosova müdahaleleri ise gerginlik yaratmıştır (Yazgan, 2017, s. 73). 11 Eylül sonrası ilişkiler pozitif yönde ilerlerken, 2004 NATO genişlemesi ki 1999 NATO genişlemesini ekleyince NATO'nun Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa ve Baltık bölgesini kapsayacak üyelik genişlemesi, 2000'li yıllarda gelişen Rusya askeri ve ulusal savunma doktrinleri ile beraber NATO'nun yeni çevreleme politikası olarak adlandırılmıştır. 2004 NATO Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya dahil olabileceği kararı RF açısından çevreleme dışında Karadeniz ve özellikle Gürcistan'ın üyeliği ile Kafkasya bölgesinde nüfuz alanının engellenmesi olarak adlandırılmıştır. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası 1999-2004-2009-2017-2020 genişlemeleriyle RF, Soğuk Savaş Dönemi'ndeki etkinlik ve politik nüfuzunu yitirmiş, özellikle Ukrayna ve Gürcistan'ın olası NATO üyeliğinin kendisini iyice sınırlandıracağı düşüncesi hâkim olmuştur (Herd, 2019, s. 40).

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin NATO ve AB üyelikleri Balkanlar-Baltık-İskandinav ve Karadeniz'in güneybatı kıyılarının siyasi, ekonomik, savunma ve güvenlik parametrelerinde Batılı kimliğinin altına yerleştirip eklemlenmiş şekilde bir bütünsel yapı oluşturmuş, “ikiye bölünmüş Avrupa” kavramının sona ermesine neden olmuş fakat bu seferde NATO-RF arasında “yeni bölünmüş hat” (new dividing lines) şeklinde yeni bir kavram ortaya çıkartmıştır. “Yeni Bir Çevreleme Politikası” olarak yaşanan bu gelişmelere tutum sergileyen RF, düşünselden başlayarak söyleme dökülen ve pratikte yer edinmeye başlayan “öteki” veya “düşman” kimlik yaklaşımı olarak yaşanan gelişmelere bakış açısı geliştirmeye başlamıştır. Baltıklar, İskandinav ve Karadeniz kıyılarında NATO ve RF arasında yaşanan gerilimler, “öteki” temelli kimlik oluşumlarına sebep vermiş bu doğrultuda Yeni Soğuk Savaş söylemi teorikte ve pratikte yaşanmaya başlamıştır (Tchantouridze, 2018, s. 23).

RF'nin bu politik yaklaşımına şu açıdan da bakmak gerekir: Karadeniz'in kıyı şeridi Azak Denizi hariç 2,538 mildir. Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyeliği sonrası Türkiye ile beraber, NATO'nun Karadeniz'de mili, 1,439 mil olmuştur. Ukrayna ve Gürcistan'ın toplam mili ise 851'dir. Ukrayna ve Gürcistan'ın da NATO üyesi olması durumunda, NATO genişlemesi ile Karadeniz'de etki sahasının genişleyecek olması, RF'nin Karadeniz politikasını etkilemiş bulunmaktadır (Bugajski, 2020).

RF'nin Karadeniz'e politik yaklaşımının temel belirleyici etkeni olan bu durum, Gürcistan müdahalesi ve Kırım'ın ilhakında görülmüş, RF'nin sert politik ve askeri tutumunun yansıması olmuştur. Bu durum Baltık ve İskandinav bölgesine de yansımıştır. RF, Baltık bölgesinde Kaliningrad'da tatbikatlar, Karadeniz'de deniz filolarının güçlendirilmesi ve NATO'nun Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin karasularına yakın manevra ve tatbikatlar gerçekleştirmeye başlamıştır (Schmidt, 2017, s. 2).

3.5.2. Bölgede Bitmeyen Çatışmalar

Karadeniz, dediğimiz gibi jeopolitik konumu gereği Kafkasya-Orta Asya bölgeleri ile bağlantısı olan ve buradan Avrupa'ya açılan bir kapı konumundadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması sonucu Karadeniz ve Kafkasya bölgesindeki etnik temelli sorunlar, güç boşluğunun da oluşması sonucu da günümüze varacak şekilde etnik ve dini temelli çatışmaların fitilini ateşlemiştir. Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya sorunu, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Karabağ sorunu gibi Karadeniz Bölgesi'ni de etkileyen ve zaman zaman çatışmaların yaşanmasına neden olmuş (Braun, 2016, s. 5), en son Ukrayna'daki çatışmalı süreç buna eklenmiştir (Why the Black Sea matters, 2016, s. 5). Bu sorunların yanında, kaçakçılık, göç ve mültecilerin Avrupa'ya geçiş güzergâhı olması, organize suçlar ve radikalleşmeyi körükleyen hareketlerin ortaya çıkması, Karadeniz'de gri alanların oluşmasına sebep vermiştir (Cornell, 2006, s. 7). AB ve NATO genişlemeleri sonucu Karadeniz özellikle AB ve Avrupalı NATO ittifakı üyeleri tarafından Avrupa'nın bir parçası olarak görülmekte, Karadeniz'in güvenliğinin, barış ve istikrarının korunmasının Avrupa güvenliğinin temel bir parçası olarak ele alınmaya başlanmıştır (Flanagan ve Chindea, 2019, s. 12). Ayrıca AB'nin 2016 Küresel Strateji belgesinde, Karadeniz bölgesinde yaşanan çatışmalar, Avrupa sınır güvenliği için önemli zorluklardan birisi olarak da kayda geçmiştir (Melvin, 2018, s. 26).

3.5.3. Enerji Güvenliği/Güvensizliği

Orta Doğu bölgesinden sonra en çok hidrokarbon (petrol, doğal gaz) rezervine sahip olan Avrasya coğrafyası, Karadeniz vasıtasıyla Avrupa kıtasına bağlanmaktadır. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası istikrarsızlaşmaya başlayan Ortadoğu bölgesi enerji kaynaklarına alternatif arayışı başlamış, Karadeniz-Hazar-Kafkasya bölgelerini bir alternatif ve cazibe bölgesi haline gelmiştir. Bu bölgelerdeki enerji kaynaklarının

Batıya nakli ve güvenliği de önemli bir konu haline gelmiştir (Triantaphyllou, 2009, s. 229). AB enerji ihtiyacında dışa bağımlı haldedir ve enerji gereksinimini ithalat yoluyla çözmektedir. AB, bu bölgelerle ilişkilerini geliştirerek enerji nakli için de önemli projeler geliştirmiştir. “Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru” (TRACECA)*, Avrupa’ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE)* gibi önemli ulaşım projeleri geliştirilmiştir (Demir, 2012, s. 23-31).

Karadeniz, bu noktada NATO’nun Avrupa kanadının enerji ihtiyacının karşılanmasında ve güvenliğinde önemli bir jeopolitik konumda bulunmaktadır. Bu açıdan da NATO için Karadeniz’in güvenliğinin bir diğer parametresi de bu enerji güvenliği meselesi yer almaktadır. 2010 yılında NATO enerji güvenliği, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, nükleer silah, siber güvenlik gibi geniş bir yelpaze oluşturan geleneksel olmayan risklerle mücadele için “Yeni Güvenlik Sorunları Dairesi” (ECS)’yi kurmuştur. Bu risklerle mücadele, ittifakın güvenliğini etkileyebilecek olayları takip eden ve stratejik analiz yeteneğine sahip olarak oluşturulmuştur (“Yeni Güvenlik”, 2020, s. 1-2).

Enerji güvensizliği ile kastedilen de AB’nin RF’ye olan enerji bağımlılığı kastedilmekte ve bu bağımlılığın azaltılmasına yönelik teşvikler ve yeni arayışların gerçekleştirilmesi yönünde telkinlerin yapılamamasıdır. AB petrol ihtiyacının %80’nini, doğalgaz ihtiyacının %60’ını ithalat yoluyla karşılamaktadır (Demir, 2012, s. 33). AB’nin enerji ithalatındaki ana ithalatçısı RF’dir. 2018 verilerine göre AB, katı yakıtın %42’sini, ham petrolün %30’unu ve doğal gazın %40’ını RF’den ithal etmektedir (“Energy Dependency”, 2020). Ukrayna’yla RF arasındaki krizler sonucunda AB ülkelerine giden gazın kesilmesi ve enerji bağımlılığının her geçen gün artması, NATO tarafından, RF’nin AB üzerinde baskı ve politik araç olarak kullanıldığı görüşünü dile getirmektedir (Anastasov, 2020).

* TRACECA: Eski SSCB ve BDT üyesi ülkelerini Kafkasya ve/veya Karadeniz üzerinden Avrupa’ya bağlamak amacıyla AB önderliğinde üye ülkeler önderliğinde oluşturulan bir Doğu-Batı koridorudur. Üye ülkeler şunlardır: AB Komisyonu, Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan, İran, Kırgızistan, Tacikistan, Bulgaristan, Ermenistan, Moldova, Tacikistan, Ukrayna ve Özbekistan’dır (“Avrupa Kafkasya”, 2020).

* INOGATE: Ortak Ülkelerinin Fosil yakıtlara ve ithalata olan bağımlılıkların azalma sağlamalarını, enerji arzlarının güvenliğini artırmalarını ve desteklemektedir. Programda yer alan ülkeler: AB, Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan’dır “EU Neighbours”, 2020).

3.5.4. İletişim Hatlarının Güvenliği

NATO'nun bir diğer parametresi de bölgenin konumundan kaynaklanan iletişim hatlarının güvenliği üzerinedir. Karadeniz, Doğu Balkanlardan Güney Kafkasya'ya kadar, Asya ve Avrupa arasında iletişim hatlarının kesiştiği bir bölge konumundadır. Bu iletişim hatlarının güvenliği bölgedeki ve bölgenin ötesindeki ve birbiriyle bağlantılı bölgelerin ticaret, barış, istikrar ve huzuru açısından önemlidir (Adzinbaia, 2017, s. 3). Bu anlamda, mevcut istikrarsızlıklar ekonomik kalkınma ve bölgenin potansiyelinin ortaya çıkmasında basınç uyguladığı ortada yer almaktadır. Bu basınç ancak deniz ticareti ve ekonomik entegrasyonlarla ortadan kalkmasını mümkün kılacaktır, perspektifi NATO tarafından dile getirilmektedir (Anastasov, 2020).

3.5.5. NATO'nun Karadeniz'deki Tehditlere Karşı Politikası

Karadeniz'deki bu parametreler ışığında özellikle 2014 RF'nin Kırım'ı ilhakı sonucu NATO, çift yönlü yaklaşımla yol haritasını çizmiştir. “caydırıcılık” ve “Savunma Pozisyonunun güçlendirilmesi”, yaklaşımı kabul edilmiştir. Bu çerçevede kara unsuru ve bu bağlantıda entegre eğitim için çok uluslu çerçeve tugayı ve bölgede güçlendirilmiş hava ve deniz mevcudiyetindeki önlemler sayılabilir. Romanya'da askeri varlığın kara unsuru yer almakta, Almanya, Bulgaristan, Hollanda, İspanya, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Macaristan, Polonya ve Portekiz taahhütte bulunmuş ve Romanya'daki karargâhta yer alarak ileri düzey eğitimi koordine etmektedirler. Havada, Kanada ve İtalya hava polis gücü konusunda Romanya ve Bulgaristan'ın çalışmalarını güçlendirmektedir. Denizde ise daha fazla gemi ve deniz tatbikatlarıyla NATO Daimî Deniz Kuvvetleri bulunmaktadır. NATO Deniz Komutanlığı dahilinde bölgeye özel güvenlik konuları üzerinde odaklanan ve bölgedeki deniz kuvvetleri ile yakın bağları olan bir Karadeniz hizmet merkezi kurulmuştur (Anastasov, 2020). 2014 yılındaki Kırım krizi sonrası NATO üyesi ülkelerin donanma gemileri düzenli olarak Karadeniz'e girmeye başlamış ve ittifakın Karadeniz'deki üyelerini ziyaret ederek destek vermeye başlamışlardır (Nikolov, 2020). ABD, Almanya, İngiltere ve Kanada ayrıca Romanya'da anti füze sistemleri kurmaya başlamıştır (Vukadinovic, 2017, s. 80). Bunun yanı sıra Ukrayna ve Gürcistan, NATO'nun Karadeniz'de tatbikat ve eğitim faaliyetlerine katılmakta, Gürcistan deniz kuvvetlerini yetenek ve kapasitesini, NATO üyesi ülkelerle koordinasyon halinde modernize edip NATO'ya uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. NATO, Ukrayna ve Gürcistan'a kıyı savunması konusunda

ve Karadeniz filosunu yeniden inşa etmesine yardımcı olmaktadır (Schmidt, 2017, s. 3).

3.6. NATO'nun Savunma ve Siyasi Kimliğinde Karadeniz Güvenliği

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de NATO'nun savunma ve siyasi kimliğinde Karadeniz güvenliği, bölgedeki gelişmeler ve NATO'nun değişim süreçlerine bağlı olarak önemli bir konu haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası, Karadeniz'in güvenliği, İttifak tarafından savunma ve siyasi kimliği çerçevesinde ikili yaklaşımla ele alınmıştır. Savunma kimliği temelinde, bölgedeki güvenlik sorunları ele alınmış, İttifakın Avrupa sınırlarında meydana gelebilecek risk ve tehditler engellenmeye çalışılmıştır. NATO'nun Doğu Avrupa'ya genişleme süreçleriyle beraber Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyelikleri, Karadeniz güvenliğini NATO için daha önemli bir konu haline getirmiştir.

Günümüzde Karadeniz güvenliği, NATO'nun savunma ve siyasi kimliğinin önünde zorlu bir süreç olarak durmaktadır. Bu durum aynı zamanda Batı kimliği için de sorunlu bir düşünsel ve coğrafi alan olarak ortaya çıkmıştır. 2014 yılında RF'nin Kırım'ı ilhak etmesi sonrası ortaya çıkan tehdit algısı ve İttifakın Avrupalı kanadında Karadeniz'in Avrupa ve Batı kimliğinin bir parçası olup olmadığı üzerine ortak bir görüş birlikteliğinin oluşmaması, NATO'nun Karadeniz güvenliğine yaklaşımını etkileyen faktörler olmuştur.

3.6.1. NATO'nun Savunma Kimliği Açısından Karadeniz Güvenliği

Soğuk Savaş sonrası 1990-2001 arası olan süreçte NATO, Karadeniz'in güvenliğini ilk planda ele almamıştır. İkinci Bölümde de bahsedildiği üzere NATO, yeni kimlik sürecine dair yaklaşım üzerine eğilmiş, genişleme süreci, Avrupa güvenliğinin ortaya çıkan güç boşluğu içerisinde doldurulması ilk hedefler olmuştur (Herd ve Moustakis, 2000, s. 4). Özellikle Balkanlar'da yaşanan çatışmaların sonlandırılması, güvenlik risklerinin ve tehditlerinin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. NATO, bu dönemde ayrıca Orta Doğu'da yaşanan Arap-İsrail çatışmasına ve çözülmesine yönelmiştir. Karadeniz'in güvenliği konusunda, İttifak üyesi Türkiye ciddi olarak bölgeye eğilmiş ve bölgesel girişimlerle, Karadeniz'in güvenliğini istikrarlı bir hale getirmeye çalışmıştır. ABD, bu dönemde tek kutuplu dünya düzeni yaklaşımında, Ukrayna ve Gürcistan başta olmak üzere Hazar-Orta Asya

politikasını içeren, enerji ve enerji güvenliği temelinde bir dış politika yürütmüştür (Bocutoğlu ve Koçer, 2020).

11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrasında, Avrupa-Atlantik tehdit algısının doğu ve güneye doğru kaymasıyla, Karadeniz stratejik bir önem kazanmaya başlamıştır (Vlad, Hurduzeu ve Josan, 2009, s. 70). Bölge, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Orta Asya ve Hazar bölgesinin arka kapısı olarak görülmeye başlanmıştır. 2004 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya kabulüyle Batı'nın bu artan ilgisi daha da güçlenmeye başlamıştır. Ayrıca, Karadeniz'in kuzey ve doğusundaki Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan gibi bazı eski SSCB devletleri, Avrupa'yı Hazar bölgesi kaynaklarına bağlayan doğu-batı enerji koridorunun güvenliğini sağlamada NATO için önemli bir konuma gelmiştir (Aydın, 2020).

2000'li yıllarda küresel terörle mücadele için bir köprü kurma ihtiyacı, bölgede mevcut siyasi istikrarsızlık, konsolide olmayan demokrasiler, yoksulluk ve ekonomik eşitsizlikler, yolsuzluk ve organize suç gibi bir dizi yapısal faktörler NATO'nun savunma kimliği yaklaşımında Karadeniz güvenliğini daha önemli hale getirmiştir. NATO'nun 2004 yılında Bulgaristan ve Romanya'yı üyeliğe kabul etmesi sonrası, NATO'nun Karadeniz'de coğrafi olarak yeni sınırlara ulaşması, İttifak için Karadeniz güvenliğini arka plandan daha ön plana çıkartan bir durum olmuştur (Vlad, vd., 2009, s. 71).

Tez çalışmasının önceki kısımlarında anlatıldığı üzere NATO'nun 2004 genişlemesi sonucu, eski Doğu Bloku ülkelerinin İttifaka üyelikleri sonrası NATO, Baltık bölgesinde genişlemiş ve Karadeniz'de kıyısı olan Romanya ve Bulgaristan'ın katılımı sonrası, Karadeniz'de daha geniş bir sınıra sahip olmuştur. NATO'nun RF'yi tehdit algısı temelinde şekillen ve siyasi kimliği yanında savunma kimliğini de etkileyen bir süreci başlatmıştır. 2000'lerin ortasında RF'yle başlayan karşılıklı tehdit algısı çerçevesinde şekillenen gerginlik, NATO'nun savunma kimliğini etkileyen bir diğer faktör olurken, tez çalışmasının NATO'nun güvenlik ve savunma politikası başlığında anlatıldığı üzere, caydırıcılık konseptine dayanan savunma yaklaşımında, Karadeniz ve Baltık bölgesinde askeri varlığını artırmaya başlamıştır.

2000'lerin ortasına kadar, Avrupa'ya enerji naklinin güvenli bir şekilde aktarılması, teröristlerin Karadeniz üzerinden Avrupa'ya geçişinin engellenmesi, uyuşturucu ve insan kaçakçılığının bölgede önlenmesi, bölgede siyasi ve ekonomik

istikrarın sağlanması, NATO'nun Karadeniz güvenliğine yaklaşımının temel hedefleri olurken, 2004 genişlemesi sonrası RF'yle karşılıklı tehdit algısı kapsamında şekillenen ve gittikçe gerginleşen ilişkiler, NATO'nun savunma kimliğini etkileyen faktörlerden birisi haline gelmiştir. Karşılıklı askeri güçlerin Baltık ve Karadeniz bölgesinde yoğunlaştırılması, karşılıklı askeri tatbikatlar ve askeri tacizler, her iki bölgede yaşanmaya başlamıştır.

Karadeniz güvenliği, NATO'nun savunma kimliğinde önemli bir noktada yer almaktadır. Fakat günümüz için nerede ve nasıl konumlandığına ve önceliğinin ne olduğuna veya ne olacağına dair soru işaretleri oluşturmuş durumdadır. Elbette RF'yle yaşanan karşılıklı öteki kimlik temelli yaklaşım, bunu günümüzde önemli derecede etkilemekte ve zorlamaktadır.

RF'nin etkisini şimdilik bir kenara koyarak açıklayacak olursak, belli başlı etkenler Karadeniz güvenliğinin NATO'nun savunma kimliğindeki yerini etkilemektedir. Bunlardan bir tanesi, İttifakın Avrupalı üyelerinin Karadeniz'in coğrafi konumu üzerine olan düşünsel yaklaşımlarının birbirinden farklı olmasıdır. Karadeniz'in Avrupa kıtasında "iç komşuluk" mu yoksa "dış komşuluk" mu tartışmasıdır. Merkez veya Batı Avrupalı İttifak üyeleri, Karadeniz'i dış komşu olarak görmekte ve Avrupa'nın güvenlik mimarisinin bir parçası olarak düşünmemektedirler. Baltık ülkeleri, Romanya ve Bulgaristan, Karadeniz'i Avrupa'nın bir parçası olarak görme eğilimindedir. İttifakın Baltık bölgesi üyeleriyle Romanya ve Bulgaristan'ın, ittifakın Batı Avrupalı üyelerine göre, savunma ve güvenlik konusunda epeyce zayıf oluşları da bunu etkilemektedir. Batı Avrupalı İttifak üyelerinin bu ülkelere nazaran, Karadeniz'den coğrafi olarak daha uzak oluşları da bu düşüncüyü etkilemektedir (Flanagan ve Chindea, 2019, s. 12). NATO'nun görüşünü yansıtmayacak olmasına rağmen 2011 yılında dönemin AB Büyükelçisi Mark Pierini, 24. AB Dışişleri Bakanlarının toplantısında, "*Karadeniz bir Avrupa Birliği denizi değil, Avrupa Birliği kesinlikle bir Karadeniz aktörüdür*" ("Speech of Ambassador", 2020). Sözleri, ittifakın Avrupalı üyelerinin bu görüşlerinin bir yansıması olarak okunabilir.

Batı Avrupalı İttifak üyelerinin bu düşüncesindeki temel neden, Avrupa kıtasına Karadeniz'in güvenlik ve savunma anlamında dahil edilmesinin RF'yle direkt sınırlara sahip olmama isteğini yansıtmaktadır. RF'yle sorun yaşamak istemeyen merkez Avrupalı İttifak üyeleri, Ukrayna ve Gürcistan'ı Batıya yakın, Batı normlarına sahip olarak görmek istemekte fakat resmen üyelikleri sonucunda da RF'yle de sınır olmak

istememektedirler. Genel kanı, bu iki ülkenin tampon ülkeler olarak İttifakla RF'nin arasında yer almasını istemekte, bu şekilde yaşanabilecek riskleri azaltmak düşüncesi öne çıkmaktadır (Flanagan ve Chindea, 2019, s. 12).

İttifakın Avrupalı kanadında hâkim düşünceler bu şekildeyken, Atlantikçi kanadın ve İttifakın en güçlü üyesi olan ABD, özellikle Ukrayna ve Gürcistan üzerinden Karadeniz güvenliğine farklı yaklaşmaktadır. Ukrayna ve Gürcistan, ABD'nin Hazar ve Orta Asya politikası yaklaşımında önemli bir konuma sahip bulunmaktadırlar. Özellikle bu iki bölgedeki ABD'nin enerji kaynaklarıyla ilgili çıkarlarının ve enerji güvenliğinin sağlanmasında Ukrayna ve Gürcistan önemli bir rol oynamakta, Gürcistan ABD'nin Hazar ve Orta Asya politikasında stratejik bir konumda yer almasını sağlamaktadır (Konoplyov ve Delanoë, 2014, s. 358). ABD, her iki ülkenin Karadeniz'de tersane ve gemi yapımını ekonomik ve teknolojik olarak desteklemekte, ortak tatbikat düzenlemekte, ordularının modernizasyonu üstlenmektedir. Gürcistan'da askeri üsler elde etmiş, savaş gemilerini burada konuşlandırmıştır. Gürcistan'da istikrarlı bir yapı ile enerji güvenliğinin sağlanması hedeflenmiştir. ABD, İttifak içerisinde Gürcistan ve Ukrayna'yı görmek istemekte hem NATO'nun ve Batının bir parçası olmasını istemektedir. İttifakın Atlantikçi ve Avrupalı kanatlarının, Karadeniz güvenliğine aynı yaklaşımı sergilememeleri de NATO'nun savunma kimliğinde Karadeniz güvenliğini etkilemektedir.

İttifakın Karadeniz'e kıyısı olan üyelerinin, Karadeniz güvenliğinde farklı yaklaşım sergilemeleri, NATO'nun savunma kimliğinde Karadeniz'in güvenliğine olan yaklaşımı etkilemektedir. Bulgaristan, RF'den gelen enerji hatlarının Avrupa naklini sağlayan konumda bulunmaktadır. Ayrıca Bulgaristan Rus doğalgaz ve petrolüne yüksek oranda bağımlı durumda bulunmaktadır (Bugajski ve Doran, 2016, s. 3). Bu nedenle RF'den dengeli bir ilişki sürdürmekten yana olan Bulgaristan, Karadeniz güvenliğinde yeni gerginlikleri istememekte, NATO'nun Karadeniz'de güç artımına çekinceli davranmaktadır. Romanya, Karadeniz güvenliğine öncelik verilmesinden yana olup, RF'yi tehdit algısında ön plana çıkarmaktadır. Romanya, NATO'nun bölgedeki üslerinin artırılmasını talep etmekte ve bölgede NATO dışında ABD'ye askeri üsler temin etmektedir. Bölgede en özgül ağırlığa sahip olan ülkesi Türkiye'dir. RF'yle ekonomik ve siyasi bağları iyi durumda olan Türkiye, Karadeniz'de gerginliğin artmamasına ve Montrö Boğazlar Sözleşmesince sahip olduğu hakların zedelenmemesini ve statükonun değişmemesini istemektedir.

Sözleşmede belirlenen ağırlığın üstündeki savaş gemilerinin bölgeye intikali ile yaşanacak gerilimlere Türkiye sıcak bakmamaktadır.

3.6.2. NATO'nun Siyasi Kimliği Açısından Karadeniz Güvenliği

Karadeniz üzerinden günümüzde, NATO-RF arasında karşılıklı tehdit algısı etrafında şekillenen “öteki” kimlik yaklaşımı meydana çıkmıştır. Karşılıklı yaşanan tehdit algısı, söylem üzerinden her iki taraf ifadelerine de yansımış, Karşılıklı gerginlikler, Karadeniz’de daha fazla sorunlara neden olacak fiili durumlara dönüşme potansiyeli taşımıştır. NATO’nun RF’ye karşı tehdit algısı, siyasi kimliğinde Batı değerlerine karşı bir tehdit yaratma düşüncesini ortaya çıkartmış, bu durum NATO’nun savunma kimliğini de etkilemiştir. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası, siyasi kimliğinde tehdit algısı olarak küresel terörizmi yerleştiren NATO, günümüzde daha çok RF’yi siyasi kimliğine tehdit olarak algılamaktadır.

Karşılıklı olarak inşa edilen bu süreçte, RF’nin tarihsel ve düşünsel bellek hafızası da etkili olmaktadır. Ardılları olan Çarlık Rusya’sı ve SSCB’den, devlet aklını ve hafızasını alan RF, Soğuk Savaş sonrası geçen ilk on senede devlet kurumlarını yeniden inşa ederken kendisine kalan tarihsel mirası devralarak hareket etmiştir. Tarihten aldığı miras üzerine devlet kimliğini inşa eden RF’nin dış politika üretme ve tehdit algısı, devlet kimliğinin temelini oluşturan geçmiş deneyimler ve bunun etrafında şekillenen düşünceler tarafından oluşturulmaktadır. Bu tarihsel ve düşünsel etkenlerden birisi Karadeniz bölgesi üzerinedir. Tarihsel olarak Karadeniz, RF’nin dünyaya bağlayan bir konuma sahip bulunmaktadır. Karadeniz’den Türk Boğazlarına oradan Akdeniz’e bağlanan RF, buradan da Süveyş Kanalı ve Cebelitarık Boğazı üzerinden Pasifik ve Atlantik Okyanusu’na açılmaktadır. Bu bağlantılar, RF’nin küresel politikalar üretmesinin en önemli aracı olurken, ayrıca ekonomik olarak da dünyaya açılan rotasıdır (Bekiarova, 2019, s. 169). Bu nedenle Çarlık Rusya döneminden beri Karadeniz üzerinde hakimiyet sağlamaya çalışmıştır. Çarlık Rusya döneminde bu nedenle Osmanlı Devleti’yle sürekli mücadele etmiştir. 1853-1856 yılları arasında Osmanlı Devleti’yle yapılan ve Avrupalı büyük güçlerin Osmanlı Devleti yanında savaşa girmesiyle Çarlık Rusya büyük bir yenilgi almıştır. RF, tarihsel olarak bu savaşı unutmamıştır (Flanagan ve Chindea, 2019, s. 3). Karadeniz’de etki sahasını yitirmek, RF’nin dünya açılan kapısını yitirmek anlamına gelmektedir. Bu yüzden Karadeniz, RF için kırmızı çizgi olmakta ve kendisine karşı Karadeniz’de tüm

tehdit algılarını ortadan kaldırmak istemektedir. RF, kendi varlığının devamında Karadeniz'i önemli bir konuma yerleştirmektedir. Varlıksal oluş ve yaşamın devamında Karadeniz, önemli bir ayak olarak RF kimlik anlayışında yer almaktadır. Karadeniz, bu yüzden RF'nin kolektif zihniyetinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Karadeniz bu yaklaşım çerçevesinde, RF'nin eğitim sisteminde de önemli bir yere sahiptir. İlköğretim seviyesinden itibaren ders kitaplarında Karadeniz yerini almış, Rus toplumunun ulusal ve kolektif kimliğinin inşasında önemli bir işleve sahip olmuştur (*Militarization of the Black Sea*, 2020).

RF'nin tehdit algısını, Batıdan gelecek saldırı yaklaşımı da şekillendirmektedir. Avrupa siyasetinin bir parçası olan RF, çarlık Rusya'sı ve SSCB zamanlarında Avrupa'da bir veya birkaç ülke ile savaşlar yaşamış, Napolyon ve Hitler Almanya'sının işgaline uğramıştır. Bu iki hadise Rus devlet aklının bir kenarında iz bırakmış ve Batı'dan gelen tehdit algısını şekillendirmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordularını topraklarında yenmeye başlayarak Berlin'e doğru ilerleyen Sovyet orduları, Doğu Avrupa ülkelerinde, Sovyet yanlısı hükümetler kurmuş ve daha sonrasında bilindiği üzere SSCB'ye dahil etmiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda Doğu Avrupa'da Batı'ya karşı bir set kurarak, Batıdan gelecek tehditleri önleme düşüncesini yansıtmıştır. Napolyon ve Hitler'e karşı verilen mücadele, yine aynı şekilde Rus eğitim hayatında önemli kahramanlık hikayeleri olarak yer almakta ve Rus ulusal kimliğinin temel taşlarından birisini oluşturmaktadır (Tsygankov, 2018, s. 104).

RF, bu iki düşünce yaklaşımında şekillenen tehdit algısı Soğuk Savaş sonrası günümüze kadar geçen süreçte, NATO'nun Doğu Avrupa'ya genişlemesiyle kendisini göstermeye başlamıştır.

NATO ve RF arasında geçen otuz yıllık süreçte yaşanan bazı kırılma anları, karşılıklı olarak tehdit algısının oluşmasına neden olmuştur. Hem NATO hem de RF, tehdit algısı çerçevesinde sahip oldukları kimliğe daha fazla değer yüklemişlerdir. Karşılıklı inşa edilen gerginleşme, her iki tarafın siyasi yaklaşımlarına yansımış özellikle savunma ve askeri faaliyetlerinde ortaya çıkmıştır.

Karşılıklı tehdit algısının ilk temelleri, 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Her ne kadar RF-NATO arasında karşılıklı iletişimin ve ilişkilerin seviyesi iyi olsa da 1995'te Bosna Hersek ve 1999'da Kosova'ya NATO'nun müdahalesi, RF için ilk tehdit

algısını oluşturmuştur. 1990'lı yıllarda RF devlet kurumlarını inşa ederken zayıf bir süreç geçirmekteydi, NATO'nun eskiden Yugoslavya'ya bağlı devletlere müdahalelerine karşı etkin bir politika üretememiş fakat bu müdahaleyi kendisine karşı tehdit olarak algılamasına neden olmuştur. Tarihin her döneminde Rus dış politikasında Balkanlar bölgesi öncelikli konulardan birisi olmuş, Slav ve Ortodoks kimliklerinin hamisi olarak Balkanlar politikası yürütülmüş ve Balkan bölgesi Rus dış politikasında doğal etki alanı olarak kabul edilmiştir. NATO'nun bu müdahaleleri, RF tarafından Batının kendisini dışlaması şeklinde okunmuştur. Ayrıca bu dönemde NATO'nun askeri bir ittifaktan siyasi bir ittifaka dönüşebileceği beklentisi içerisinde giren RF, bu müdahaleler sonucu, NATO'ya olan yaklaşımı değiştirmeye başlamıştır (Tsygankov, 2018, s. 107-108).

NATO ve RF arasındaki ilişkilerde ikinci kırılma 2000'li yıllarda yaşanmıştır. 2004 yılında NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesine, 2003 ve 2004 yıllarındaki Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan renkli devrimlerle Batı yanlısı hükümet hareketlerinin ortaya çıkışı ve BİO programı çerçevesinde Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın ileride NATO üyesi olabileceğinin ifade edilmesi, RF'de NATO tarafından yeni bir çevreleme politikası ile karşı karşıya kaldığı duygusunu uyandırmış, RF bu olaylar için ABD'yi suçlamış, olayların arkasında ABD'nin olduğunu ifade etmiş ve bu yaşanan gelişmeler, RF'de NATO'ya karşı tehdit algısını kuvvetlendirmeye başlamıştır (Schimmelfennig, 1998, s. 207). Bu tehdit algısı kendisini daha sonra 2008 yılında RF'nin, Gürcistan'a askeri müdahalesinde göstermiştir. RF bu müdahaleyle, NATO'ya kırmızı çizgisinin ifade biçimi olmuştur. Yine 2008 yılında RF, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya giden gaz akışını keserek tepkisini göstermiştir.

2014 yılında en büyük kırılma anı yaşanmıştır. RF'nin Ukrayna'ya müdahale ederek Kırım'ı ilhak etmesi sonrası NATO, RF'yi tehdit olarak algılamaya başlamıştır. 2008 Gürcistan müdahalesinde RF'ye daha az odaklanılırken, Kırım'ın ilhaki ve Ukrayna'daki çatışmalar NATO'nun RF'ye odaklanma konusunu üst seviyeye taşımıştır (*NATO at the 70*, 2019, s. 4). 2014 yılındaki NATO Galler Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde "*Rusya'nın Ukrayna'ya saldırgan eylemleri, Avrupa'nın bütününe özgür ve barış misyonumuza meydan okudu.*" ifadesiyle ilk kez tehdit algısı çerçevesinde RF işaret edilmiştir ("Wallas Summit", 2020). RF'nin NATO için tehdit

algısı 2016 Varşova Zirvesi'nde daha net olarak ifade edilmiştir. Zirve Sonuç Bildirgesi'nde:

“NATO'nun çevresi ve ötesinde bir güvensizlik ve istikrarsızlık Var. İttifak hem doğudan hem de güneyden kaynaklanan bir dizi güvenlik tehdidi ve tehditle karşı karşıyadır; devlet ve devlet dışı aktörlerden, askeri güçlerden ve terörist, siber veya melez saldırılardan. Rusya'nın NATO topraklarının çevresinde provokatif askeri faaliyetler ve kuvvet tehdidi ve kullanımıyla siyasi hedeflere ulaşmadaki istekliliği de dahil olmak üzere saldırgan eylemleri bölgesel istikrarsızlığın kaynağıdır, İttifak'a temelden meydan okumuştur, Avrupa-Atlantik güvenliğine zarar vermiş ve uzun zamandır devam eden Avrupa'nın bütünü, özgür ve barış içinde hedefimizi tehdit etmektedir” (“Warsaw Summit”, 2020).

İfadesi tam ve kesin vurgularla RF'yi tehdit olarak belirtmiştir. NATO'nun RF'yi tehdit algısı, 2018 Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde:

“Tehlikeli, öngörülemeyen ve akışkan bir güvenlik ortamıyla karşı karşıyayız ve tüm stratejik yönlerden gelen kalıcı zorluklar ve tehditlerle karşı karşıyayız; devlet ve devlet dışı aktörlerden; askeri kuvvetlerden; ve terörist, siber ve hibrit saldırılardan. Rusya'nın siyasi hedeflere ulaşmak için tehdit ve güç kullanımı da dahil olmak üzere saldırgan eylemleri İttifak'a meydan okuyor ve Avrupa-Atlantik güvenliğini ve kurallara dayalı uluslararası düzeni baltalıyor” (“Brussels Summit”, 2020). İfadesiyle, uluslararası sistemi de tehdit eden riskler içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

RF yönetimi de NATO için benzer ifadelerde bulunmuş ve tehdit algısını ifade eden cümleler kurmuştur. Temmuz 2016 tarihinde RF Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, Hazar Beşlisi Dışişleri Toplantısı'ndaki basın açıklamasında, *“NATO'nun Rusya'ya karşı bir düşman imajı oluşturmak istediğini”* ve *“NATO'nun Rusya'yı Avrupa'dan dışlamak istediğini”* (“Rusya Dış İşleri”, 2020) Vladimir Putin de 2016 yılında Almanya basınından Bild gazetesine verdiği röportajında *“NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin dünya politikasında hala Soğuk Savaş zamanına özel ilişkilerin devam etmesinin en önemli sebebi”* (“Putin'den NATO'ya Sert Eleştiri”, 2020). ifadelerini kullanarak tehdit algı kapsamında, karşılıklı öteki kimlik inşasını ortaya dökmektedir.

RF, yaşanan tehdit algısı sonucunda, Vladimir Putin'in 2001 yılında hayata geçirdiği Rusya Deniz Doktrinini 2015 yılında güncellemiştir. Belgede Akdeniz'de kalıcı bir deniz varlığı olması ve Karadeniz, Atlantik ve Arktik okyanuslarında mevcut Rus varlığının artırılmasına dikkat edilmiştir. Gözden geçirilen belgede Kırım ve Sivastopol'e ilişkin olarak, Karadeniz filosunun personel ve yapısının iyileştirilmesi, Kırım'daki ve Krasnodar açıklarındaki altyapısının geliştirilmesine odaklanılması gerektiği belirtilmiştir. Gözden geçirilen belgede, Karadeniz'de NATO'ya yönelik bir "Erişim Karşıtı, Alan Reddi Bölgesi" oluşturulması da üzerinde durulmuştur. Özellikle gözden geçirilmiş belgenin bu kısmı, ittifakın Güneydoğu kanadı için giderek büyüyen bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, RF'nin Karadeniz'e hâkim olarak deniz gücünü Orta Avrupa'ya, tüm Balkan Yarımadası'na ve daha da önemlisi Doğu Akdeniz'e yansıtmaya çalıştığı ileri sürülmüş bu yaklaşımın aynı zamanda RF için ne kadar kilit bir yer olduğunu tekrar göstermiştir (Tulun, 2017, s. 2).

RF bu kapsamda, Karadeniz'de NATO ve Batılı güçlerin, Hazar ve Orta Asya bölgelerindeki enerji kaynakları üzerinde hakimiyet kurma yaklaşımlarını etkisiz hale getirmek için Baltık ve Karadeniz'de askeri kapasite ve faaliyetlerini yükseltmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra her iki bölgedeki tatbikatlarını artırmış ve bazen taciz durumlarına varabilen eylemlerde bulunmaya başlamıştır. Bulgaristan'ın kendisine bağımlı olan enerji konusunu koz olarak kullanmakta, Romanya ve Bulgaristan iç kamuoyuna AB'nin eşit ve yeterli ekonomik yardım yapmadığına, her iki ülkenin AB ve NATO üyeliklerinin kendilerine ekonomik ve siyasi olarak bir katkıda bulunmadığı mesajlarını sürekli propaganda faaliyeti olarak kullanmaktadır. Ukrayna'da iç çatışmaları ve siyasi istikrarsızlığı koz olarak kullanan RF (Bugajski ve Doran, 2016, s. 3-4), Güney Osetya ve Abhazya bölgelerindeki askeri varlığı ile Gürcistan üzerinde baskı kurmaktadır (Gocek, 2020). Temel olarak enerji ve askeri gücünü koz olarak kullanan RF, bölgedeki NATO üyeleri ve üye olma potansiyeline sahip ülkelerin çelişkilerinden ve zaaflarından faydalanma yoluyla, "havuç ve sopa" politikası vasıtasıyla Karadeniz politikasını ayrıca şekillendirmektedir (Bugajski ve Doran, 2016, s. 3-4).

RF'nin Suriye'de Esed rejimine verdiği destek, Karadeniz ve Baltık bölgesindeki askeri üslerini çoğaltması, Kasım 2018'de Rus Sahil Güvenlik botlarının Kerç Boğazından, Azak Denizi'ne geçmek isteyen Ukrayna savaş gemilerine ateş açması ve el koyması hadiseleri, son dönemde NATO'nun RF'yi hem Avrupa-Atlantik

hem de Uluslararası sistem için tehdit algısını pekiştirmiştir. RF, bu tehdit algısı içerisinde NATO tarafından revizyonist olarak görülmekte, Soğuk Savaş sonrası Avrupa’da yaşanan düzeni bozmak istediği düşüncesine neden olmaktadır (Schroeder, 2019, s. 3-4). Bunun yanında ayrıca RF’yi Suriye üzerinden Orta Doğu faaliyetlerini bölge için istikrarsızlığa yol açtığını düşünen NATO, Karadeniz’i RF için “fırlatma rampası” olarak kullandığı düşüncesine itmiştir (Hodges, 2020).

Yaşanan bu gelişmeler, NATO’nun siyasi kimliği temelinde RF’yi, uluslararası terörizmle beraber tehdit sınıfına sokmuştur. Son yıllarda RF, NATO tarafından öncelikli bir konu haline gelmiştir. Bu öncelik, NATO’nun savunma kimliğinde Karadeniz güvenliğini ele alırken RF’nin “öteki kimlik” yaklaşımında ele almakta ve tehdit unsuru olarak öne çıkarmaktadır. NATO için Karadeniz güvenliğindeki en önemli tehdit unsuru, RF görülmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde NATO 2014 Galler, 2016 Varşova ve 2018 Brüksel Zirveleri ’nde art arda aldığı kararlarla Baltık ve Karadeniz bölgesindeki doğu sınırlarını güvence altına alacak “caydırıcılık” çerçevesinde savunma yaklaşımı yetkisini almıştır (Hodges, Bugajski, Wojcik ve Schmiedl, 2020, s. 4). Yukarıda da bahsettiğimiz üzere her iki bölgede askeri gücünü ve kapasitesini arttırmış savunma ve güvenlik sistemleri kurmuş ve askeri faaliyetlerini çoğaltmıştır. Kimlik ve güvenlik arasındaki içsel olan bu yaklaşım sonuç itibari ile burada da kendisini göstermiştir. RF, NATO’nun normlarına, değerlerine ve fikirlerine bir tehdit olarak görülmekte, savunma kimliği de bu noktada refleks göstermektedir.

Karadeniz’in güvenliği, Soğuk Savaş sonrasında günümüze geçen sürede NATO’nun kimlik sürecinde kilit ve zorlu bir konu olarak yer almaktadır. Siyasi kimlik yapısında RF’yle yaşanan süreç, tehdit algısı temelinde “karşıt-öteki kimlik” yaratmıştır. RF’yle yaşanan bu karşıt kimlik yaklaşımı Karadeniz, Baltık ve İskandinav bölgelerini kapsayacak şekilde gerilimlere neden olmaktadır. SSCB döneminden kalma Karadeniz’de “dondurulmuş çatışmalar” tekrar ortaya çıkma riski taşımaya başlamıştır. Ukrayna’da iç çatışmalar ve Gürcistan’da Abhazya ve Güney Osetya sorunu (Mecav, Kordos ve Stefkova, 2020), her iki tarafın tehdit yaklaşımı ve bölge üzerinde daha etkin olma politikaları sonucu, Gürcistan ve Ukrayna’yı daha fazla istikrarsız yapılara büründürerek, bölgesel istikrarı etkileyen bir noktaya getirmiştir.

Karadeniz güvenliği, RF'nin etkisini sınırlandırmak, Avrupa güvenlik mimarisine olabilecek tehditlerini engellemek, RF'nin yaratmaya çalıştığı Batılı kurumlar (NATO-AB) arası güveni zedeleyecek aktif propaganda faaliyetlerini engellemek (Anastasov, 2020), bölge ülkelerini Batı kimliğinin değer ve normlarına uygun hale getirmek, bölgede ekonomik istikrarı yaratmak ve enerji geçiş hatlarının güvenliğinin sağlanmak konularında NATO'nun, her iki kimlik yapısını etkileyen ve birlikte hareket etmesine neden olan bir konum edinmiştir (Horrell, 2016, s. 4). Kimlik ve güvenlik arasında birbirine içsel olan inşa süreci, NATO'nun Karadeniz güvenliğine yaklaşımında kendisini gösteren bir durumu işaret etmektedir. NATO'nun 1-3 Aralık 2020 tarihlerindeki Dış İşleri Bakanlar Toplantısı'nın ilk gün sonrası basın açıklamasında, Genel Sekter Jens Stoltenberg, "*NATO'nun caydırıcılık duruşunu Rusya'nın istikrar bozucu eylemlerine karşı uyarlıyoruz.*" ("Online Pres", 2020) açıklaması, RF'nin NATO'nun siyasi kimliği yaklaşımında, savunma kimliğini öne çıkaran ve kimlik-güvenlik ilişkisinin birbiriyle içselleşen durumunu ifade etmesi açısından önemli bir ipucunu bize vermiş bulunmaktadır.

3.7. Karadeniz Güvenliğinde NATO'nun Karşılaştığı Zorluklar

22 Nisan 2016 tarihinde Bulgaristan'da düzenlenen bir konferansta NATO Genel Sekreter Yardımcısı Büyükelçi Alexander Vershbow yaptığı konuşmada Karadeniz bölgesi için şunları ifade etmiştir: Vershbow:

"Bugünkü konferans bu ülke ve bir bütün olarak İttifak için büyük önem taşıyan bir konuyu ele alıyor. Karadeniz bölgesinin bir NATO sınırı olarak, Avrupa, Asya ve Orta Doğu arasında bir kavşak olarak, birkaç sözde 'donmuş çatışmanın' yeri olarak ve enerji için bir kaynak ve geçiş yolu olarak önemi, şu anlama gelir: burada olanlar NATO için temel bir endişe kaynağıdır. Karadeniz bölgesindeki istikrar "Avrupa-Atlantik güvenliğinin önemli bir bileşenidir." ("Speech", 2020)

Her ne kadar Büyükelçi söylem üzerinden Karadeniz'in NATO için önemini ifade etmiş olsa da Soğuk Savaş'ın bitişinden günümüze geçen otuz yıllık süreçte, Karadeniz'in NATO'nun kimlik sürecine eklenmesi tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Bölgenin kendisine has ve karmaşık sorunları, bu süreci etkilemiştir. Romanya ve Bulgaristan'ın üyelikleri ile Batı kimliğinin birer parçaları olması önemli bir mesafe katsa da genel itibarıyla bölgenin Batı kimliğinin bir parçası

olması muğlak durmaktadır. Karadeniz'in Batı ve NATO kimliğinin birer parçası olmasındaki öne çıkan zorlukları şu şekilde ifade edebiliriz: RF ve karşıt kimlikler algısı, Avrupalı sorunu, Karadeniz güvenliğinin NATO'daki değişkenliği, Ukrayna ve Gürcistan'ın yapısal zayıflıkları.

3.7.1. Rusya Federasyonu ve Karşıt Kimlik Algısı

NATO'nun Karadeniz güvenliğinde önüne çıkan en büyük sorunlardan bir tanesi, yukarıda detaylı olarak bahsedilen RF'yle yaşanan tehdit algısı temelinde şekillenen öteki kimlik yaklaşımıdır. Her iki tarafın da birbirini tehdit olarak algılaması, Karadeniz üzerinden uluslararası sistemde doğru genişleyen bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle 2014 yılı itibariyle günümüze doğru öteki kimlik yaklaşımı her iki tarafında savunma ve dış politik yaklaşımlarına yansımış bulunmaktadır. Karadeniz güvenliğinde ortaya çıkan bu sorun, Baltık ve İskandinav bölgesine yansıyan yeni gerilim hatları meydana getirmiştir. Her iki tarafın da Karadeniz ve Baltık bölgesinde askeri varlığını arttırması, gerginliklerin yaşanmasına neden olmaktadır. 2014 Galler Zirvesi'yle NATO siyasi kimliğinde tehdit algısını, RF üzerine kurmuş, kimlik ve güvenlik meselesinin içselleşen yapısı gereği savunma kimliği de siyasi kimliğe tehdit yaklaşımında refleks göstermeye başlamıştır.

NATO, Karadeniz güvenliğinde savunma kimliğini bugün ön plana çıkartmakta ve RF'nin yaklaşımına göre pozisyon almaktadır. Benzer pozisyon RF içinde geçerlidir. Her iki tarafında birbirlerini tehdit olarak görmesi ve birbirinin etki alanını daraltmak istemesi, NATO'nun Karadeniz güvenliğinde en önemli sorun olarak karşısına çıkmıştır.

3.7.2. Avrupalı NATO Üyelerinin Karadeniz'e Bakışı

Karadeniz güvenliğinde NATO'nun karşısına çıkan bir diğer zorluk Avrupalı sorunu olmaktadır. Karadeniz, coğrafi olarak da düşünsel olarak da İttifakın üyeleri arasında Avrupa'nın bir parçası olup olmadığı tartışması içerisinde yer almaktadır. Yukarıda detaylı olarak bahsettiğimiz üzerine İttifakın Batı Avrupalı üyeleri, Karadeniz'i Avrupa'nın coğrafi olarak bir parçası olarak görmemekte, Doğu Avrupalı üyeleri ise Karadeniz'i Avrupa'nın bir parçası olarak görme eğilimi içerisindeyler. Bu duruma Karadeniz'e kıyısı olan ittifakın üyelerinin de Karadeniz güvenliğine farklı yaklaşımlar sergilemesi, NATO'yu zorlayan bir faktör olmaktadır.

Coğrafi sorun aynı zamanda düşünsel olarak da Karadeniz için Avrupalı sorununu ortaya çıkarmış durumdadır. AB ve NATO'nun genişleme süreçleri, Doğu Avrupa ülkelerine doğru gerçekleştiğinde, ilk zamanlarda ortaya çıkan üyelerin, Avrupalı kimliğini taşıyıp taşımadıkları çekincesi, zamanla ortadan kaybolmuştur. Bunda coğrafi olarak Batı Avrupa'ya yakın olmaları ve geçmişlerinde Avrupa tarihinin bir parçası olarak görülmeleri etkin bir rol oynamıştır. Fakat Gürcistan ve Ukrayna'nın Avrupa kimliğine sahip olup olmadığı tartışılmakta ve İttifakın Avrupalı üyeleri konusunda çekinceler oluşturmaktadır (Larrabee, 2008, s. 278).

Ukrayna ve Gürcistan, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi ve hukukun üstünlüğü konularında, günümüzde oldukça geri bir konumda yer almaktadır. NATO, Ukrayna ve Gürcistan'da iç istikrarın Batı kimliğinin normları olan, demokrasi, insan hakları ve Hukukun sağlanması ile alınmasını desteklemekte ve her iki ülkede yaşanacak istikrarın, bölge ve Avrupa güvenliğinde hayati bir rol oynayacağını düşünmektedir. Kimlik ve güvenlik ilişkisi temelindeki bu yaklaşım, NATO'nun 2016 yılındaki Varşova Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nde metnin içinde kendisine yer bulmuştur:

“Demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne sıkı sıkıya bağlı bağımsız, egemen ve istikrarlı bir Ukrayna, Avrupa-Atlantik güvenliğinin anahtarıdır...”, “ Karadeniz bölgesinde son yıllarda güvenlik durumu da kötüleşti. NATO'nun bölgedeki gelişmelerin sonuçlarını ele almaya ve Bunları İttifak'ın yaklaşım ve politikalarında dikkate almaya devam edeceğiz. Karadeniz ülkelerinin güvenlik ve istikrarı sağlama amaçlı bölgesel çabalarını uygun şekilde desteklemeye devam edeceğiz. Bu konuda Gürcistan ve Ukrayna ile diyalogumuzu ve işbirliğimizi de güçlendireceğiz.” (“Warsaw Summit”, 2020)

NATO'nun Batılı değerler çerçevesinde, her iki ülkenin demokrasi ve ekonomik gelişmişlik seviyesine dair destek açıklaması olmuş olsa da iki devletin demokrasi ve ekonomi alanındaki yapıları günümüzde, ittifakın üyeleri arasında oldukça geride bulunmaktadır. Ukrayna'nın kişi başına düşen GSYH'si 3.592 Dolar (“Ukrayna Ekonomisi, 2020), Gürcistan'ın kişi başına düşen GYSH'si ise 3.986 Dolardır (“Gürcistan Ekonomisi”, 2020). Ukrayna'da işsizlik oranı %9,8 (“Ukrayna Ekonomisi”, 2020), Gürcistan'da işsizlik oranı %12,7 oranındadır (“Gürcistan Ekonomisi”, 2020). Ukrayna'nın yıllık enflasyon oranı %8,7 (“Ukrayna Ekonomisi”, 2020), Gürcistan'ın yıllık enflasyon oranı %5 oranındadır (“Gürcistan ekonomisi”,

2020). Gürcistan, dünya ekonomisinde 194 ülke arasında 114. sırada bulunmakta (“Gürcistan Ülke”, 2020), Ukrayna’da 128. sırada yer almaktadır (“GNI Per”, 2020). Her iki ülkede GSYH oranlarıyla, Avrupalı devletlerin oldukça gerisinde yer almaktadırlar. Ukrayna ve Gürcistan, Serbest piyasa ekonomisinin gerekli altyapılarını yerleşik ve istikrarlı yapılara kavuşturamamışlardır. Yine aynı şekilde iki devlette demokrasi seviyesi oldukça geride bulunmakta, demokratik kurumlar tam olarak yerleşik hale getirilememiştir. Freedom House’nin 2020 demokrasi indeksinde iki devlet kısmen özgür sınıflamasında yer almakta (“Countries and Territories, 2020), yönetim şekilleri de otoriter rejimler arasında gösterilmektedir. İnsan haklarında yeterli seviyelere sahip olamayan her iki devlet, yargı bağımsızlığı, hukukun üstünlüğü, eşit haklar, adil seçimler ve ifade özgürlüğü gibi alanlarda, Batılı değerlerin ve demokrasilerin gerisinde yer almaktadır (“Georgia”, 2020). Yaşanan bu duruma RF’nin bu ülkelere olan baskısı ve karmaşık haldeki iç sorunları da eklenince, her iki ülkenin Batı kimliğinin birer parçaları olacağı süreci belirsizleştirmektedir. Yaşanan bu durum İttifakın Avrupalı kanadında Ukrayna ve Gürcistan’ın Avrupalı kimliğindeki yerini tartışmalı bir hale getirmektedir.

Kimliğin mekânsal ve düşünsel sınırları, Avrupalı kimliği üzerinden, Karadeniz için sınırların nereye kadar olduğu düşüncesini meydana getirmiştir. Avrupalı İttifak üyeleri bu yaklaşım çerçevesinde, Karadeniz bölgesini Avrupa’nın bir parçası olarak görme konusunda şüphelere sahiptir. Avrupalı sorunu, NATO’nun Karadeniz güvenliğine olan yaklaşımını zorlayan bir etken olmuş, coğrafi ve düşünsel olarak Avrupalı tartışması, İttifakın coğrafi sınırlarında Karadeniz’in olup olmayacağı meselesini zorlu bir yaklaşım olarak önüne koymuştur.

NATO için bir diğer zorluk da Karadeniz güvenliğine Avrupalı ve Atlantikçi kanadın öncelik verme konusundaki farklı yaklaşımları olmaktadır. Karadeniz’in güvenliği NATO için önemli bir yer tutsa da dönemsel olarak ilk sırada yer alan bir konum içermemektedir. İttifakın üyeleri son süreçte Doğu Akdeniz güvenliğine odaklanmakta, Doğu Akdeniz üzerinden, Avrupa’ya akan mülteci sorunu ve Avrupa’da yaşanan selefî terör saldırılarını öncelikli güvenlik sorunu olarak ele almaktadır. ABD, ise küresel politikaları kapsamında Asya-Pasifik hattına odaklanmış ve güvenlik kapsamında ilk sıraya yerleştirmiştir (Larrabee, 2008, s. 279). İttifakın Avrupalı ve Atlantikçi kanadı arasındaki başka bölgeler odaklı güvenlik yaklaşımları,

Karadeniz güvenliğini geri plana itmekte ve önceliğın nasıl olacağı konusunda gri alanlar yaratmaktadır.

SONUÇ

NATO, kuruluş sürecinde, Batı Bloğunun savunma örgütü olarak kendisini inşa ederken, ittifak üyeleri arasında, kolektif kimlik yapısını meydana getirmeye çabalamıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nde, Batı Bloğunda, demokrasi, liberal özgürlükler, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi değerleri kendisine yer edinmiştir. Bu normlar, NATO'nun kimlik inşasında yer almış ve tarihsel arka planı olan Batı kimliğinin yansıması olarak karşımıza çıkmıştır. Kimliğin güvenliği ise NATO'nun savunma kimliğine işlenmiş, Çevreleme Politikası ve caydırma politikası, ittifakın savunma normlarını oluşturmuştur. Ortak değerlerin İttifak içerisinde inşa edilme süreci, "kolektif biz" kimliğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO, savunma ve siyasi kimliğini ortak değerler etrafında inşa ederken yarattığı kolektif kimliği, günümüzde de güçlü bir şekilde muhafaza edilirken, yaratılan ortak değerler, normlar ve fikirler, NATO'nun kurumsal yapısında güçlü bir şekilde yer edinmiştir. NATO'nun inşa ettiği kolektif kimliği, Batı kimliğinin günümüzdeki düşünselden başlayan ve söylemsel ifade biçimlerine bürünen bir "olgu" haline gelmiştir. NATO'nun kolektif kimlik inşası, Soğuk Savaş Dönemi'nde İttifakın Avrupalı üyeleri arasında geçmişi "düşman" algısına dayanan yaklaşımlarını, "dost" kavramına doğru inşa süreci de başlatmış, bunun yansıması olarak da İttifakın Avrupalı üyeleri günümüzdeki AB'nin temellerini atmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nin bitişi, uluslararası sistemi derinden etkileyen bir değişime neden olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nin iki kutuplu yapısı sona ermiş, karşıt kimlikler üzerine kurulu olan mücadele sona ermiştir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle yaşanan değişim karşısında, NATO'nun işlevinin ne olacağı sorusu sorulmaya başlanmıştır. Uluslararası sistemin yapısının nasıl olacağı, Doğu Avrupa'da meydana güç boşluğunun nasıl doldurulacağı, bu boşluk sonucu ortaya çıkacak yeni güvenlik ve savunma tehditlerinin ne olacağı ve ikiye bölünmüş Kıta Avrupa'sının birleşip birleşmeyeceği soruları ortaya çıkmıştır. İttifakın üyeleri, yaşanan bu değişim sonrasında, NATO'nun kimlik yapısında yeni inşa sürecini başlatmışlardır.

Soğuk Savaş'ın bitmesi, uluslararası sistemde köklü değişikliklerin meydana geldiği bir süreci de beraberinde getirmiştir. Uluslararası sistemin ve beraberinde yeni güvenlik risklerinin muğlakları, İttifakın savunma kimliğinde değişim ve dönüşüm sürecini başlatırken, kıta Avrupa'sında eski Doğu Bloku ülkelerinin, siyasi-askeri ve

ekonomik altyapılarının Batılı değerler temelinde inşa edilmeleri, İttifakın Siyasi kimliği temelinde ele alınmıştır. Yaşanan bu yeni süreç içerisinde kimlik yapısında değişim ve dönüşüm süreçlerini başlatan NATO, aynı zamanda eski Doğu Bloku ülkelerini Batılı değerler çerçevesinde kolektif kimliğine uyumlu hale getirmiştir. İttifak, savunma kimliği temelinde yeni güvenlik sorunlarını ele alırken, siyasi kimliği çerçevesinde Batı kimliğini ve değerlerini eski Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerinde esas almıştır.

Eski Doğu Bloku üyesi devletlerin, İttifaka kabul edilmesi, yeni üyelerin İttifakın siyasi kimliği temelinde Batı kimliğinin değer ve normlarına hazırlanması, kıta Avrupası'nın birleştirilmesi ve ortaya çıkan güç boşluğunun doldurulması, İttifak tarafından belirlenen ilk hedefler olmuştur. İttifaka katılım doğrultusunda üyeler için programlar hazırlayan NATO, kabul ettiği Stratejik Konseptlerle de kimlik yapısını inşa süreçlerine sokmuştur. Siyasi kimlik yapısında, Batı kimliğinin norm ve değerlerini öne çıkartan ittifak, Balkanlarda yaşanan çatışmaların sonunda savunma kimliğine, güvenlik yaklaşımını da eklemiş, caydırıcı ve önleyici savunma yaklaşımını benimsemiştir.

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de yeni üyelik süreçleri NATO İttifakının Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesine neden olmuştur. Doğu Avrupa genelinde Baltık ve Balkanlar bölgesi neredeyse İttifakın sınırlarına dahil olmuştur. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde, kimlik yapısında inşa sürecine giren NATO, genişlemeyle süreçlerinde üyelerini kimlik yapısındaki kolektif değerler etrafında üyeliğe kabul etmiştir. BİO ve ÜEP gibi programlarla İttifaka adaylarını hazırlayan NATO gibi Batı kimliğinin bir diğer temsilcisi durumundaki AB'de, benzer üyelik programlarıyla yeni üyelikleri bünyesine katmayı kabul etmiş ve AB'de NATO gibi yeni sınırlara kavuşmuş, birleşik bir Avrupa yaklaşımı neredeyse gerçekleşmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitişinden günümüze geçen sürede, uluslararası sistemdeki yapının net olarak oluşmaması, yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkışı, NATO için de zor bir dönemi işaret etmiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'nın gerçekleştiriliş biçimi, mekânsal ve zamansal sınırlılığı kestirilemeyen güvenlik tehditlerini ortaya çıkarmıştır. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'nda ve daha sonraki süreçlerde, teknolojik gelişmelerin de etkisiyle güvenlik sorunları çok daha karmaşık ve öngörülemeyen bir hale gelmiştir. Karmaşık hale gelen yeni güvenlik tehditleri, çok boyutlu ve birbiriyle iç içe geçen, sosyal, siyasal, ekonomik, çevresel ve teknolojik

faktörlere sahip olmuştur. NATO bu sorunlara karşı sadece savunma kimliğiyle değil, siyasi kimliğiyle de yaklaşım gösterilmesini benimsemiştir.

NATO, savunma ve siyasi kimliği temelinde, Batı kimliğini ön plana çıkarmakta ve düşünsel olarak Batı kimliğinin temsilcisi imajını yaratmaktadır. NATO'nun Zirve Sonuç Bildirileri ve Stratejik Konseptlerinde, Batı kimliği söylemi, kendisine yer edinmiştir. Resmi ifadelerde, “özgürlük”, “demokrasi”, “hukukun üstünlüğü”, “insan hakları”, “ortak değerler”, “kolektif birliktelik” sözcükleri en çok öne çıkan kelimeler olmakta, Batı kimliği ve değerleri, İttifakın kimlik yapısını dışa vurmaktadır. Aynı şekilde İttifakın resmi söylemlerinde sıklıkla yer alan, “savunmak”, “korumak” ve “devam ettirmek” ifadeleri öne çıkmakta ve kimliğin güvenliğine olan vurguyu göstermektedir.

NATO İttifakı geçen bu süre zarfında, Kolektif kimliğini başarılı bir şekilde devam ettirmiş ve bu doğrultuda kıta Avrupa'sında Batı kimliğinin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Yeni üyelikler ve genişlemeler sonrası günümüz Avrupa devletleri neredeyse hepsi aynı değerler sistemi içerisinde düşünsel olarak aynı yaklaşımı benimsemiş, tehdit temelli geçmiş dönemli düşman algısı, dost ve ortak çıkarlara sahip kolektif kimlik yapısında bir araya gelmiştir. Günümüzde NATO İttifakı, siyasi kimliği çerçevesinde Batı kimliğinin temsilini yapmakta, Batı kimliğinin norm ve değerleri olan demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, hukukun üstünlüğü ve bireysel hak ve özgürlüklerini kolektif kimliğinin temel normları olarak kabul etmiştir. Savunma kimliğini sınırları korumak konsepti temelinde caydırıcılık üzerine inşa eden İttifak, Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de uluslararası sistemde yaşanan yeni güvenlik risk ve tehditlerine karşı önleyici konseptteki güvenlik yaklaşımını da savunma kimliğinde inşa etme sürecine girmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi'nde Karadeniz, Batı ve Doğu Blokları arasında sınır bölgesi olmuştur. U-2 Uçak Krizi ve Jüpiter Füze Sistemleri krizleri dışında, Karadeniz bölgesi nispeten düşük profilli bir süreç geçirmiştir. Her iki Kutbun üyeleri birbirlerinin sınırlarını tanımış ve bir krizin çıkmamasına olanak sağlamışlardır. Karadeniz'in her iki Kutup arasında kesin sınırlarla ayrılması, bölgede karşılıklı ilişkilerin yaşanmasını sınırlandırmış ve bölgeyi kapalı bir hale getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası, uluslararası sistemde meydana gelen değişimle beraber, Karadeniz açık bir alana dönmüş, NATO İttifak üyesi Türkiye üzerinden Bölgenin en

güçlü aktörü konumuna gelmiştir. Karadeniz'in stratejik konumu ve kilit rolü, Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkmıştır. Orta Asya, Hazar, Orta Doğu, Baltık, İskandinavya ve Balkanlar, Karadeniz üzerinden birbiriyle bağlanmaktadır. Enerji hatlarının geçiş noktası olması, uyuşturucu trafiği ve insan kaçakçılığının bölge üzerinden sağlanıyor olması, Karadeniz'in güvenlik açısından önemini ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda Avrupa güvenliğinin ön hattı olması ve Avrupa güvenlik mimarisine olan etkisi nedeniyle de Karadeniz'in güvenliği, NATO için önemli bir hale gelmiştir.

Karadeniz bölgesi, siyasi ve güvenlik sorunları iç içe geçen çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Soğuk Savaş sonrası yaşanan süreçte, güvenlik sorunları, demokrasilerin zayıf oluşu, az gelişmiş ekonomik yapılar ve Avrupa-Atlantik entegrasyonunda yaşanan problemler, bölgenin istikrarlı bir yapıya kavuşmasının önündeki en büyük engeller olarak yer almıştır.

Soğuk Savaş sonrası NATO, Karadeniz'deki eski Doğu Bloku üyesi olan devletlerle BİO Programı çerçevesinde ilişkiler geliştirmiş, bu ülkelerin NATO ve Batı kimliğinin birer parçası olmaları hedeflemiştir. Romanya ve Bulgaristan hem NATO'ya hem de AB'ye üyeliklerini zamanla gerçekleştirmiş ve Batı kimliğinin birer parçası haline gelmişlerdir. Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyelikleri sonucu İttifakın, Karadeniz'de coğrafi sınırları genişletmiştir.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi, NATO ve RF arasında zaman içerisinde tehdit algısı kapsamında şekillenen karşıt kimlik yaratma potansiyelini de ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş sonrası ilk on yıllık süreçte NATO, Soğuk Savaş Dönemi'nde keskin çizgilerle ikiye ayrılan Avrupa kıtasının birleşmesine yönelmiştir. Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak isteyen NATO, Balkanlar bölgesinde güç boşluğu sonucu meydana gelen çatışmaları engellemek ve Avrupa güvenlik mimarisine karşı ortaya çıkabilecek risk ve tehditleri ortadan kaldırmak istemiştir. Bunun sonucunda da Bosna-Hersek ve Kosova müdahaleleri gerçekleştirilmiş, Balkanlardaki güç boşluğu doldurularak, Balkanlar bölgesi Avrupa'ya entegre edilmek istenmiştir. Bosna-Hersek ve Kosova müdahalesi, RF'de NATO'ya karşı ilk tehdit algısını yaratan bir süreci de beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası ilk on yıllık süreçte RF, devletin yeniden inşasına yönelmiş ve görece zayıf olduğu bir dönem geçirmiştir. Devlet inşasında RF, ardılları olan Çarlık Rusya'sı ve SSCB'den tarihsel olarak gelen devlet aklını miras almıştır. Karadeniz'i doğal etki sahası olarak kabul eden RF, ardılları gibi küresel

politikalarını Karadeniz üzerinden hayata geçirmiştir. Geçmişten bir diğer miras olarak, Batı'dan gelen tehdit algısı da RF'nin devlet aklında yerini almış ve RF'nin tehdit algısını şekillendiren faktörlerden birisi olmuştur.

1990'lı yıllarda NATO'nun Balkanlarda Bosna-Hersek ve Kosova'ya askeri müdahalesi, RF tarafından doğal etki sahasına müdahale algısını oluşturmuş, yaşanan bu gelişmeleri kendisini Avrupa'dan dışlama şeklinde okumuştur. Balkanlarda Ortodoks ve Slav kimliklerinin hamisi olma yaklaşımı, RF'nin yüzyıllardan beri gelen Balkanlar politikasını belirlemiş ve tarihin her döneminde etkinlik kurmak için mücadele ettiği bir bölge olmuştur. NATO'nun bölgeye müdahalesiyle, Balkanları Batı kimliği perspektifinde Avrupa'nın bir parçası haline getirme isteği, RF'de tehdit algısının oluşmasına neden olmuştur.

2000'li yıllarda NATO'nun Doğuya doğru genişlemesi ve Ukrayna'yla Gürcistan'ın NATO üyesi olabileceğinin resmi olarak açıklanması, RF tarafından Batı'dan gelen tehdit ve Karadeniz'de çevreleme politikası düşüncesini pekiştirmiş, bu duruma ilk tepkisi 2008 Gürcistan askeri müdahalesi ve Avrupa'ya Ukrayna üzerinden giden gazın kesilmesinde kendisini göstermiştir.

RF'nin 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi, NATO'nun RF'yi tehdit algısı kapsamında değerlendirmesinde önemli bir kırılma anı olarak ortaya çıkmıştır. 2014 NATO Galler Zirvesi Sonuç Bildirisinde, RF ilk kez üstü kapalı bir şekilde tehdit kapsamında değerlendirilmiştir. 2014 yılı itibariyle NATO ve RF arasındaki tehdit algısı, karşılıklı olarak öteki kimlik inşa sürecinin de başlamasına neden olmuştur. NATO, 2014 Zirvesi'nden sonra 2016 ve 2018 yılı Zirveleri sonrası RF'yi doğrudan ifade eden söylemlerle tehdit olarak kabul etmiş, zirveler sonrası aldığı kararlarla, Karadeniz ve Baltık bölgesinde caydırıcılık temelinde kabul edilen savunma eylem planlarını kabul etmiştir. Bunun neticesinde NATO, Baltık ve Karadeniz bölgesindeki askeri varlığını artırmış, askeri üs ve tatbikat sayısını çoğaltmıştır.

RF de benzer yaklaşımı benimsemiş, Baltık ve Karadeniz'deki askeri varlığını artırmış, aynı şekilde tatbikatlar düzenlemeye başlamıştır. Yaşanan bu durum aralıklarla karşılıklı tacizlerin yaşanmaya başlamış ve her iki bölgede de gerginliğin yükselmesine neden olmuştur. NATO, günümüzde RF'yi hem Avrupa güvenlik mimarisine hem de uluslararası sisteme, uluslararası terörizmle beraber tehdit olarak görmeye başlamıştır.

Karadeniz güvenliği, günümüzde birçok faktörden dolayı, NATO'nun savunma ve siyasi kimliğini etkilemektedir. RF'yle yaşanan karşıt kimliği algısı ve İttifakın Avrupalı kanadının Karadeniz'e olan yaklaşım farkı, NATO'yu Karadeniz güvenliğinde zorlayan en önemli iki faktör olmuştur. Avrupalı kanadın Batı Avrupalı üyeleri, Karadeniz'i düşünsel ve coğrafi sınırlar olarak Avrupa'nın bir parçası olarak görmemektedir. Doğu Avrupalı üyeler ve özellikle Karadeniz'e kıyısı olan Romanya ve Bulgaristan ise Karadeniz'i Avrupa'nın bir parçası görme eğilimi göstermektedir. Batı Avrupalı İttifak üyeleri, Karadeniz'i Avrupa'nın bir parçası olarak ele alınması ve olası Gürcistan ve Ukrayna'nın İttifaka üyeliğiyle, RF'yle doğrudan sınırlara sahip olmak istememektedir. Gürcistan ve Ukrayna'nın, Batı değerlerine sahip ve Batıya yakın hareket etmesini istemekte fakat resmi üye olmadan, RF'yle İttifakın arasında tampon görevi işlevine sahip olması düşüncesini Batı Avrupalı İttifak üyeleri öne çıkarmaktadır.

Bir başka zorlu faktörse, Karadeniz'e kıyısı olan İttifak üyeleri arasında Karadeniz güvenliğine olan bakış farklılığıdır. Bulgaristan, RF'nin Avrupa'ya sağladığı gaz akışının geçtiği güzergâh olması ve Rus gazına olan bağımlılığından dolayı, Karadeniz güvenliğinde, RF'yle gerginlik yaşanmamasını istemektedir. Romanya, Karadeniz güvenliğinin İttifak tarafından ön plana alınması gerekliliğini savunmakta ve daha fazla askeri üs kurulmasını talep etmektedir. Türkiye, RF'yle ekonomik ve politik ilişkileri iyi durumda olan ve en özgül politikalar üreten ittifak üyesi konumunda bulunmaktadır. RF'yle Karadeniz'de sorun yaşanmamasını isteyen Türkiye, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ndeki haklarının zarar görmemesini ve Karadeniz'deki statükonun bozulmamasını istemektedir.

İttifakın Avrupalı kanadı, son dönemde Doğu Akdeniz güvenliğine öncelik vermiştir. Doğu Akdeniz üzerinden Avrupa kıtasına gelen göç ve mülteci akınının engellenmesi, terör örgütlerinin Avrupa güvenlik mimarisinde yaratabileceği güvenlik risklerini ortadan kaldırılması, İttifakın Avrupalı kanadının ilk önceliği olmuştur. İttifakın en güçlü üyesi olan ABD'ye, son dönemlerde Asya-Pasifik hattına yönelmiş durumdadır. Bunlara ek olarak Gürcistan ve Ukrayna'nın demokratik ve ekonomik altyapılarının, Batı standartlarının çok gerisinde bulunması, NATO'nun Karadeniz güvenliğine olan yaklaşımını zorlu bir süreç haline getiren diğer faktörler olmuştur.

Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı Bloğunun Savunma örgütü olarak kurulan NATO, ittifakın üyeleri arasında Batı kimliğinin temel değerleri olan demokrasi,

serbest piyasa ekonomisi, hukukun üstünlüğü ve liberal hakları kolektif kimliğinde inşa etme becerisini göstermiş, savunma kimliğini caydırıcılık ve Çevreleme Politikası üzerine kurmuştur. NATO, Kolektif kimliğindeki ortak değer ve normları, düşünsel ve eylemsel yapılar şeklinde üyeleri arasında içselleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de kimlik yapısında değişim ve dönüşüm süreçlerine giren İttifak, siyasi kimliği yaklaşımında Batı kimliğini temsil etmiş ve yeni üyelik süreçlerinde Batı kimliğinin ortak değer ve normlarının aday ülkelerin de içselleştirmesinde başarılı süreçler geçirmiştir. Özellikle kıta Avrupa’sında Batı kimliğinin genişlemesinde ve derinleşmesinde önemli bir görev üstlenmiştir. Bu dönemde savunma kimliğine önleyici kapsamda güvenlik yaklaşımını da yerleştiren İttifak, bu doğrultuda alan-dışı operasyonlar gerçekleştirmiştir.

NATO İttifakı, resmi söylemleri üzerinden, tekrarlayan bir şekilde savunma ve siyasi kimliğine atıflar yapmış, Batı kavramının düşünsel olarak NATO’yla özdeş bir durumu oluşturmuştur. Kolektif kimliği yaklaşımında “ortak biz” söyleminde Batı kimliğini öne çıkaran İttifak, Doğu Avrupa ve Karadeniz’e doğru genişleme süreçlerinde aynı zamanda, RF’yle tehdit temelinde karşılıklı olarak öteki kimlik algısının da oluşmasına neden olmuştur. NATO ve RF’nin resmi söylemlerinde tehdit ve karşıt söylem yaklaşımları, son dönemlerde kendisini iyiden iyiye göstermiştir. Kolektif kimlik yaklaşımı İttifakın üyeleri arasında başarılı bir şekilde inşa edilirken, karşıt kimlik algısı da kimlik-güvenlik yaklaşımını İttifak için ön plana çıkmıştır. RF’yle yaşanan tehdit algısı, Baltıklar ve Karadeniz üzerinde kimliğin güvenliğini üst konuma taşımış, savunma kimliğinin caydırıcı yaklaşımı temelinde savunma ve güvenlik eylem planları hayata geçirilmiştir.

Kimliklerin doğası gereği devamlılığı ve kimliklerin tehdit ve risk algıları sonucu güvenlik anlayışını ön plana çıkarma yaklaşımı açısından bakıldığında NATO, Doğu Avrupa ve Karadeniz sınırlarında kimliğin (Batı) devamlılığı ve risk-tehdit algısına savunma kimliğiyle cevap vermekte, kimliğin güvenliğini incelemektedir.

KAYNAKÇA

- 1999 Kosova Krizi ve NATO Müdahalesi. (2020. Şubat 19). Tuicakademi. Erişim, adresi: <http://www.tuicakademi.org/mehmet-nizam-199-kosova-krizi-ve-nato-mudahalesi/>
- Abdelal, R., Herrera, Y. M., Johnston, A. I. ve Mcdermotti, R. (2019. Mayıs. 01). Identity as a Variable. Ucd. Erişim, adresi: <http://www.ucd.ie/euiteniba/pdf/Identity%20as%20a%20Variable.pdf>
- About Us. (2020. Ağustos 15). Ccdcoe. Erişim adresi: <https://ccdcoe.org/about-us/>
- Acar, Z. S. (2015). Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: Nato'nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 113-131.
- Acet, G. S., ve Doğan, F. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 59-76.
- Adomelt, H. (2007). Inside or Outside? Russia's Policies Towards NATO Berlin: CIS
- Adzinbaia, Z. (2017). NATO in the Black Sea: What to Expect Next? (Research Paper No. 141) Rome: NATO Defence College
- Açıkgöz, A. (2016). Uygur Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü. *Asia Minor Studies*, 4(8), 1-7.
- Akçadağ, E. (2020. Şubat 24). NATO'nun 2014 Galler Zirvesi Üzerine. Bilgesam. Erişim adresi: http://www.bilgesam.org/incele/1774/-nato%E2%80%99nun-2014-galler-uzerine%#.VAwqCMJ_vQA
- Akdemir, E. (2014). NATO'nun Karadeniz Politikaları. *Karadeniz Araştırmaları*, (42), 1-9.
- Akgül-Açıkmeşe, S. (2016). *Küresel Siyasete Giriş*. Evren Balta (Ed.), "Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme" (s. 239-257) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akgül-Açıkmeşe, S. ve Dizdaroğlu C. (2013). *NATO-AB İlişkileri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akgül-Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçeklerle Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), 43-73.
- Akgül-Açıkmeşe, S., ve Dizdaroğlu, C. (2014). NATO-AB İlişkilerinde İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri. *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), 130-163.
- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı. *Akademik Bakış Dergisi*, (28), 1-20.

- Akyar, S. (2020. Mart 03). Avrupa Birliği'nde Yeni Arayışlar; PESCO ve "Smart Defence". GAU. Erişim adresi: <https://www.gau.edu.tr/haber/3700/avrupa-birligiamp039nde-yeni-arayislar-pesco-ve-ampquotsmart-defenceampquot>
- Aktif Katılım Modern Savunma, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram. (2020. Şubat 24). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf, (Erişim tarihi: 24.02.2020)
- Aliu, C. (2020. Şubat 19). "Avrupa'nın En Genç Ülkesi" Kosova 11 Yaşında. AA. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupanin-en-genc-ulkesi-kosova-11-yasinda/1394517>
- Altuner, İ. (2013). Kartezyen Fiziğe Giriş: Üç Temel Kavram ve Post-Kartezyen Yaklaşımlar". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 15-30.
- Anastasov, P. (2020. Mayıs 6). Karadeniz Bölgesi: Önemli Bir Kavşak. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2018/05/25/karadeniz-boelgesi-oenemli-bir-kavsak/index.html>
- Anastasov, P. (2020. Aralık 16). The Black Sea Region: A Critical Intersection. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/05/25/the-black-sea-region-a-critical-intersection/index.html>
- Aras, B., ve Toktaş, Ş. (2008). El-Kaide, "Teröre Karşı Savaş" ve Türkiye. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (12), 60-70.
- Armaoğlu, F. (2014). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: TİMAŞ Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1999). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Kitabevi.
- Arı, Ö., ve Kıran, A. (2011). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık. *EKEV Akademi Dergisi*, 15(46), 49-63.
- Arı, T. (2009). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Aslan, D. H., ve Sharapov, M. (2014). Turkey and the Black Sea Economic Cooperation (BSEC). *ZNUV*, (34), 126-136.
- Ashley, R. K. (1984). The Poverty of Neo-Realism. *International Organizations*, (38), 225-286.
- Ateşoğlu-Güney, N. (2006). *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri. AB-NATO-ABD*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Atıcı-Köktaş N. (2020. Nisan 26). Saakaşvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme. Ardahan. Erişim adresi: <https://www.ardahan.edu.tr/iibfdergi/arsiv/2/07.pdf>

- Aydın-Düzgüt, S. (2011). Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Postyapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 49-70.
- Aydın-Düzgüt S. (2018). PESCO and Third Countries: Breaking the Deadlock in European Security. *Future Voices*, (3), 1-4.
- Aydın-Düzgüt S. (2015). Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 152-168.
- Aydın, M. (2020. Aralık 12). Contending Agendas for the Black Sea Region A Regional Alternative. *Demokratizatsiya*. Erişim adresi: https://demokratizatsiya.pub/archives/20_1_03T5711257237118.pdf
- Aydın-Düzgüt S. (2020. Aralık 4). Söylem Analizi ve Uluslararası İlişkiler. Küresel Çalışmalar. Erişim adresi: <https://kureselcalismalar.com/soylem-analizi-ve-uluslararası-iliskiler/>
- Ayhan, H. (2019). Makedonya ile Yunanistan Arasındaki İsim Sorununun Çözümünde Arabuluculuğun Etkisi. *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 215-244.
- Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA). (2020. Mayıs 4). MFA. Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulaştırma-koridoru.tr.mfa>
- Bağbaşıoğlu, A. (2020. Ağustos 1). İnsan Güvenliği ve NATO: NATO'nun Ege Misyonu Örneği. *Tasam*. Erişim adresi: [https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK2Kitap_\(1\)_pdf_22529a8e-23f1-4c8d-8b04-661d152a078d.pdf](https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK2Kitap_(1)_pdf_22529a8e-23f1-4c8d-8b04-661d152a078d.pdf)
- Bağbaşıoğlu, A. (2011). Ortaklık Politikası Çerçevesinde NATO'nun Ortadoğu'ya Bakışı. *Akademik Ortadoğu*, 6(1), 77-95.
- Bağbaşıoğlu, A. (2016). The Implications of the Ukraine Crisis for NATO's Solidarity: NATO Between Cooperative Security and Collective Defence. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 651-664.
- Bağımsız Devletler Topluluğu (Commonwealth of Independent States -CIS). (2020. Nisan 10). Tuicakademi. Erişim adresi: <http://www.tuicakademi.org/bagimsiz-devletler-toplulugu-bdt-commonwealth-of-independent-states-cis/>
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Balcı, A. (2011). *Türkiye'de Militarist Devlet Söylemi*. İstanbul: Kadim Yayınları.
- Balta-Paker, E. (2017). *Küresel Güvenlik Kompleksi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baltık Planı Nedir? NATO Baltık Savunma Planı Ne Demek. (2020. Nisan 10). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/baltik-planı-nedir-nato-baltık-savunma-planı-ne-demek-41389716>

- Baran, D. (2018). Avrupa’da NATO’ya Bir Alternatif mi Doğuyor? PESCO. İstanbul: FSM UHAM
- Bavaj, R. (2020. Ağustos 18). “The West”: A Conceptual Exploration. İegego. Erişim adresi: <http://ieg-ego.eu/en/threads/crossroads/political-spaces/riccardo-bavaj-the-west-a-conceptual-exploration>
- Bayer, D. (2019). *Akdeniz Jeopolitiği Cilt 2*. Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Ed.), “NATO’nun Akdeniz Politikası” (s. 870-890) içinde, Ankara: Atlas Akademik Basım.
- Baysal, B., ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi. *Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 11(22), 61-96.
- Behraves, M. (2019. Ağustos 23). Constructivism: An Introduction. E-ir Info. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2011/02/03/constructivism-an-introduction/>
- Bekiarova, N. (2019). The Changing Strategic Paradigm in the Black Sea Zone and the Challenges to Regional Security. *International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 5(13), 168-174.
- Bektaş, M. H. M., ve Gündoğdu, A. Y. (2019). IŞİD’in Hibrit Savaş Stratejileri: Hibrit Savaş Konsepti Perspektifinden Analizi. *International Journal of Politics and Security*, 1(1), 25-56.
- Belkin, P. (2019). Assessing NATO’s Value. USA: Congressional Research Service, (Report No. R45652)
- Belkin P. (2020). NATO: Key Issues Following the 2019 Leaders’ Meeting. USA: Congressional Research Service, (Report No. R46066)
- Bentzrod, S. B. (2020. Ağustos 20). Due to Russian Aggression, Nordic States Increasing Their Military Cooperation. Atlantic Council. Erişim Adresi: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/due-to-russian-aggression-nordic-states-increasing-their-military-cooperation/>
- Berenskoetter, F. (2020. Mayıs 5). Identity in International Relations. *International Studies*. Erişim adresi: <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-218>
- Bıçakçı, S. (2012). Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO’nun Yeniden Doğuşu. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 205-226.
- Bilener, T. (2007). Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Faktörler. *Karadeniz Araştırmaları*, (13), 115-132.
- Bilgiç, A. (2011). “Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 123-142.
- Bilge-Criss, N. (2012). Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 1-28.

- Bilgin, P. (2003). *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*. Cem Karadeli (Der.), “Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü” (s. 192-220) içinde, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Yaklaşımları. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(14), 70-95.
- Birdişi, F., ve Başurgan, A. (2017). Güvenlik Politikalarının Konstrüktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 58-78.
- Birdişi, F., ve Gören, M. (2018). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Göç ve Sınır Güvenliği. *İran Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 11-38.
- Birken, L. (1992). What Is Western Civilization?. *The History Teacher*, 25(4), 451-461.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü. (2020. Şubat 20). Ombudsman gov tr. Erişim adresi: <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>
- Bocutoğlu, E., ve Koçer, G. (2020. Aralık 13). Politico-Economic Conflicts in the Black Sea Region in the Post-Cold War Era. Ifsh. Erişim adresi: <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/06/BocutogluKocer-en.pdf>
- Bolt, M. (2019. Mayıs 5). How Important is an Actor’s Identity in Understanding Global Politics Today?. E-ir Info. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2011/09/11/how-important-is-an-actor%E2%80%99s-identity-in-understanding-global-politics-today/>
- Boening, A. B. (2007). Multilateral Security in the Mediterranean post-Cold War: NATO’s Mediterranean Dialogue and the EuroMed Partnership. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 7(10), 1-20.
- Boessen, H., ve Larssen, L. (2014). NATO, EU and Russia After 2014. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, (Report 2014: 18)
- Bozkurt, G. S. (2011). Security Policy of Turkey and Russia in the Black Sea Basin. *Karadeniz Araştırmaları*, (30), 1-13.
- Braun A. (2009). NATO and Russia: Post-Georgia Threat Perceptions. Paris: IFRI (Report No. 40)
- Brent, L. (2020. Ağustos 15). NATO’nun Siber Uzaydaki Rolü. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2019/02/12/natonun-siber-uzaydaki-rolue/index.html>
- Brussels Summit Declaration. (2020. Şubat 26). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

- Bürkan-Serbest S. (2017). Tarihsel Süreçte Rus Avrasyacılığı: Klasik Avrasyacılıktan Neo-Avrasyacılığa. *MANAS Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(3), 285-307.
- Büyüktanır, D. (2015). Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(2), 1-24.
- Bugajski, J. (2020. Mayıs 7). The Black Sea Region Occupies Center Stage in the Struggle for Europe Between NATO and Russia. Cepa. Erişim adresi: <https://www.cepa.org/natos-black-sea-horizons>
- Buğdayeken, Y. (2020. Nisan 16). Russia-US Relations in the Framework of the Crisis of Ukraine. *Academia*. Erişim adresi: https://www.academia.edu/12633160/UKRAYNA_KR%C4%B0Z%C4%B0_%C3%87ER%C3%87EVES%C4%B0NDE_RUSYA_-_ABD_%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0
- Bukkvoll, T. (2011). *NATO: The Power of Partnerships*. Hakan Edström vd. (Ed.), "Political and Military Utility of NATO for Ukraine" (s. 83-112) içinde, New York: Palgrave Macmillian.
- Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smith, C. ve True, J. (2005) *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Macmillian.
- Buzan, B. (1983). *People, States and Fear*. Great Britain: Harvester Press.
- Buzan, B., ve Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B., Weaver, O., ve de Wilde, J. (1998). *Security A New Framework for Analysis*, United States of America: Lynne Rienner Publishers.
- Byrd, W. (2020. Şubat 20). The Bonn Legacy. *Foreign Policy*. Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/2013/07/08/the-bonn-legacy/>
- Çalışkan, B. (2020. Nisan 23). Güney Osetya ve Abhazya Sorunu. *İnsamer*. Erişim adresi: https://insamer.com/tr/guney-osetya-ve-abhazya-sorunu_1557.html
- Çalışma Yapısı. (2020. Mart 2). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html
- Casanova, J. (2015). *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, Uygur Kocabaşoğlu (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Caşın, M. H., Özgöker, U., ve Çolak, H. (2007). *Avrupa Birliği*. İstanbul: Nokta kitap.
- Caşın, M. H. (2015). *Novgorod Knezliği'den XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*. Ankara: Atlas kitap.
- Cebeci, M. (2011). NATO-EU Cooperation and Turkey. *Turkish Policy Quarterly*, 10(3), 93-103.

- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 512-523.
- Chicago Summit Declaration. (2020. Şubat 25). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en
- Chivvis, C. (2015). *West-Russia Relations in Light of Ukraine Crisis*. Riccardo Alcaro (Ed.), "Deterrence in the New European Security Context", (s. 33-49) içinde, Roma: Edizioni Nuova Cultura.
- Churchill, W. (2020. Ocak 6) *Sinews of Peace*, 1946. National Churchill Museum. Erişim adresi: <https://www.nationalchurchillmuseum.org/sinews-of-peace-iron-curtain-speech.html>
- Coffey, L. (2018). NATO Membership for Georgia: In U.S. and European Interest. Massachusetts: The Heritage Foundation, (Special Report, No: 199)
- Coker, C. (1985). *NATO, The Warsaw Pact and Africa*. London: Macmillian Publishers.
- Cornell, S., Anna J., Niklas, N., ve Per H. (2006). *The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security*. Washington: Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Paper
- Coşkun, B. B. (2014). *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2*. Tayyar Arı (Der.), "Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme: Değişen Güvenlik Ortamı, Zorluklar, Fırsatlar ve Meydan Okumalar", Bursa: Dora Yayınları.
- Countries and Territories. (2020. Aralık 26). Freedom House. Erişim adresi: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>
- Cottey, A. (2018). *The European Neutrals and NATO*. Andrew Cottey (Der.), "NATO's Partnerships" (s. 21-45) içinde, London: Macmillian Publishers.
- Cragg, A. (1999). A New Strategic Concept for a New Era. *NATO Review*, 47(2), 19-22.
- Çayhan, B. E. (2002). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (3), 42-55.
- Çayhan, E., ve Ateşoğlu-Güney, N. (1996). *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye*. İstanbul: AFA Yayıncılık.
- Çevikbaş, A. (2011) Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekatının Uluslararası Hukuk ve askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(2), 18-57.
- Çevreleme Politikasında Yeni Perde: Karadağ NATO'nun 29.Üyesi Oldu. (2020. Şubat 25). Turksam. Erişim adresi: <http://turksam.org/cevreleme-politikasinda-yeni-perde-karadag-nato-nun-29-uyesi-oldu>

- Çınar, Y. (2019). Terör Örgütlerinin Davranış Modelleri Bağlamında El Kaide Örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 511-534.
- Çilliler, Y. (2019). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler Türkiye-ABD*. Ankara: Nobel Kitap.
- Daalder, I. H., ve Stavridis J. G. (2012). NATO's Victory in Libya. *Foreign Affairs*, 91(2), 2-7.
- Darıcı, A. B. (2014). Rusya Federasyonu Kaynaklı Olduğu İddia Edilen Siber Saldırıların Analizi. *A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 1-16.
- Darıcı, A. B., ve Özdal, B. (2017). Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi, *Bilig*, (83), 121-146.
- Daskalovski, Z. (2017). Clashing Historical Narratives and the Macedonian Name Dispute- Solving the Unsolvble. *TRAMES*, 21(71/66), 327-343.
- Davis, C. R. (2010). NATO's Next Strategic Concept How the Alliance's New Strategy will Reshape Global Security. *Strategic Studies*, (Quarterly), 32-49.
- Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance. (2020. Aralık 3). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23693.htm
- Demir, S. (2012). Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek. *Karadeniz Araştırmaları*, (35), 19-50.
- Demircioğlu, F. (2019). Makedonya Cumhuriyeti'nde Barış ve Güvenlik Meseleleri. *Bilecek Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 201-246.
- Demir-Güneş, C. (2013). Michel Foucault'ta Söylem ve İktidar. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (21), 55-69.
- Demirtaş, B. (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), "İnşacılık" (s. 187-207) içinde, İstanbul: Küre Yayınları.
- Derin, M. (2019). Kuzey Makedonya'da İsim Tartışmaları ve Prespa Anlaşması. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(8), 239-260.
- Deputy Secretary General Mircea Geoana Said that NATO's DNA is Values and Foresight. (2020. Aralık 25). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_180071.htm?selectedLocale=en
- de Santis. (2020. Şubat 17). Akdeniz ve Büyük Ortadoğu'ya Açılmak. NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art4_pr.html
- Diriöz, A. O. (2012). NATO'nun Ortadoğu'ya Yönelik Politikası ve Kurumsal Programları. *Ortadoğu Analiz*, 4(40), 49-57.
- Dirusus, M., ve Eaton, T. (2019). Instability in Libya: Assessing the Regional Impacts. *Open Publications*, 3(1), 1-21.

- Doğan, N. (2020. Ocak 6). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Uluslararası Sistem, NATO'nun Rolü ve Türkiye'nin Stratejik Konumu. Manas. Erişim adresi: http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol05_Issue10_2004/346.pdf
- Doorstep Statement. (2020. Mart 4). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_160495.htm
- Dönmez, Ö. Ç. (2020. Nisan 29). Rusya Gürcistan'daki Olası NATO Tehdidine Dağıstan'da Hazırlanıyor. Kafkassam. Erişim adresi: <https://kafkassam.com/rusya-gurcistandaki-olasi-nato-tehdidine-dagistanda-hazirlaniyor.html>
- Durmaz, M. (2015). Makedonya Sorunu ve Yunanistan'ın İsim Uzlaşmazlığı. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, (3), 59-68.
- Edkins, J. (2007). *International Relations Theory for the Twenty-First Century*. Martin Griffiths (Ed.), "Poststructuralism" (s. 88-99) içinde, New York: Routledge.
- Economic Development and Security in the Black Sea Region. (2020. Aralık 5). Csis. Erişim adresi: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/070103_blacksea.pdf
- Efe, H. (2007). AB'nin Gelişen "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(3), 127-145.
- Efe, H. (2008). Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 66-78.
- Efegil, E., ve Musaoğlu N. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sistemin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri. *Akademik Bakış*, 2(4), 1-24.
- Elias, J., ve Sutch, P. (2007). *The Basics International Relations*. New York: Routledge.
- Emre, Y. (2015). Anthony Giddens ve Uluslararası İlişkiler: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 5-23.
- Energy Dependency Rates. (2020. Mayıs 6). Ec Europa. Erişim adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html>
- Enhancing Security and Extending Stability through NATO Enlargement. (2020. Şubat 23). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_archives/20120116_enlargement_eng.pdf
- Enlargement. (2020. Şubat 24). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm
- Erameh, N. I., ve Idachaba, E. U. (2017). NATO Intervention in Libya and Its Consequences on Global Security. *Global Journal of Human-Social Science: F Political Science*, (17), 1-10.

- Erdem, V. (2010). NATO's Enlargement Policy in the Post-Cold War Era. *Turkish Policy Quarterly*, 5(1), 39-45.
- Ereker, F. (2019). "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-NATO". *Güvenlik Yazıları*, (28), 1-8.
- Erkin, B. (2014). *Ukrayna Krizi: Yeniden Soğuk Savaş Senaryosu ve Kırım*. Ankara: TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi, (Rapor No: 7)
- Euneighbours. (2020. Mayıs 4). Eu. Erişim adresi: <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/projects/inogate-technical-secretariat-and-integrated-programme-support-baku>
- Esendik, T. (2018). Karadağ Cumhuriyeti'nin Batı Merkezli Uluslararası Örgütlere (Avrupa Birliği ve NATO) Katılımı. *Social Sciences Studies Journal*, 4(13), 249-257.
- Flanagan, S. J., ve Chindea A. (2019). *Russia, NATO, and Black Sea Security Strategy*. Santa Monica: RAND Corporation, Workshop 2019
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2*. Işık Ergüden ve Osman Akınhay (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. Şehsuvar Aktaş (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gamson, W. A. (1995). *Talking Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Garding, S. E. (2019). *North Macedonia: In Brief*. USA: Congressional Research Service, (Report No: R45739)
- Gaub, F. (2013). *The North Atlantic Treaty Organization and Libya: Reviewing Operation Unified Protector*. USA: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, The Letort Papers
- Gençalp, E. (2020. Mart 1). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ve Türkiye'nin Avrupa Güvenliğindeki Rolü*. Ayk. Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GEN%c3%87ALP-Ebru-AVRUPA-G%c3%9cVENL%c4%b0K-VE-SAVUNMA-POL%c4%b0T%c4%b0KASI-AGSP-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE%e2%80%99N%c4%b0N-AVRUPA-G%c3%9cVENL%c4%b0%c4%9e%c4%b0NDEK%c4%b0-ROL%c3%9c.pdf>
- Georgia. (2020. Aralık 26). Freedom House. Erişim adresi: <https://freedomhouse.org/country/georgia/freedom-world/2020>
- Griffiths, M., ve O'Callaghan, T. (2002). *International Relations: The Key Concepts*. New York: Routledge.
- Girgin, Ü. H. (2018). Gelenekten Postmoderne Kimlik İnşa Süreci ve Medya: Facebook Örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5) 202-230.

- GNI Per Capita, Atlas Method (Current US\$). (2020. Aralık 16). World Bank. Erişim adresi: https://data.worldbank.org/indicator/ny.gnp.pcap.cd?year_high_desc=true
- Gocek, N. (2020. Aralık 16). NATO in the Black Sea. NATO Association. Erişim adresi: <https://natoassociation.ca/nato-in-the-black-sea/>
- Goncharenko, A. (2004). Caspian-Black Sea Security Challenges and the Regional Security Structures. *The Quartely Journal*, 3(2), 1-8.
- Gökçe, A. F. (2019). Hibrit Rejimlerde Hükümet Sistemleri ve Demokrasi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6(15), 182-200.
- Gönlübol, M. (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Gunaratna, R. (2016). *Terörizmin Tarihi Antik Çağdan IŞİD'e*. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin (Der.), Bülent Tanatar (Çev.), "El Kaide'nin Yeni Yüzü: 11 Eylül'den Sonra İslamcı Terörizm Tehdidi", (s. 526-549) içinde, Ankara: Nora Kitap.
- Güler, N. (2013). Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 47-63.
- Gülmez, N. ve Tahancı, B. (2014). Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(28), 199-226.
- Güngör, Ş. (2016). *Küresel Güvenlik ve NATO*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gürcistan Ekonomisi. (2020. Aralık 26). MFA. Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-ekonomisi.tr.mfa>
- Gürcistan'ın Siyasi Görünümü. (2020. Nisan 22). MFA. Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- Gürcistan Bilgi Notu. (2020. Nisan 25). MFA. Erişim adresi: <http://batum.bk.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/254800>
- Gürcistan Ülke Profili. (2020. Aralık 26). Ticaret. Gov. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/data/5ee0ea3f13b87625c823d223/G%C3%BCrcistan%20%C3%9Cİke%20Profili.pdf>
- Gürkaynak, M. (2005). Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Avrupa Güvenliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 7-27.
- Gvineria, S. (2016). Black Sea Security in NATO Spotlight. Georgia: Georgian Foundation for Strategic and International Studies, (Expert Opinion No. 72)
- Haftendorn, H. (2020. Şubat 10). Almanya'nın NATO'ya Katılımı: Elli Yıl. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/turkish/history.html>

- Hallams, E., Ratti, L., ve Zyla, B. (2013). *NATO Beyond 9/11*, Ellen Hallams, Luca Ratti ve Benjamin Zyla, (Ed.), (s. 1-27) içinde, “A New Paradigm for NATO”, New York: Pallgrave Macmillian.
- Hamilton, R. H. (2018). *August 2008 and Everything After: A Ten-Year Retrospective on the Russia-Georgia War*. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, Black Sea Strategy Papers
- Hasgüler, M., ve Uludağ, M. B. (2010). *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hendricksen, R. C. (2006). *Diplomacy and War at NATO*. Missouri: University of Missouri Press.
- Hodges, B., Bugajski, J., Wojcik, R., ve Schmiedl, C. (2020). *One Flank, One Threat, One Presence*. Washington: Center for European Policy Analysis, Report
- Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1), 171-200.
- Horrell, S. A. (2016). *NATO Strategy for Security in the Black Sea Region*. Washington: Atlantic Council, Issue Brief
- Herd, G. (2019). The Complex and Evolving NATO-Russia Relationship. *Per Concordiam*, 9(3), 34-42.
- Herd, G. P., ve Moustakis, F. (2000). *Black Sea Geopolitics: Dilemmas, Obstacles & Prospects*. United Kingdom: Conflict Studies Research Centre, (Report No. G84)
- Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations?. *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Hodges, B. (2020. Aralık 17). Strengthening NATO in the Black Sea Region. Fdd. Erişim adresi: <https://www.fdd.org/analysis/2020/12/15/defending-forward-strengthening-nato-in-the-black-sea-region/>
- Hurd, I. (2019. Ağustos 15). Constructivism. Wcas Northwestern. Erişim adresi: http://faculty.wcas.northwestern.edu/~ihu355/Home_files/17-Smit-Snidalc17.pdf
- Ian, D., ve Niger, C. (2014). *An Evaluation of the Wales Summit: NATO Builds Coalitions for Conflict on Multiple Fronts*. NATO Watch (Briefing Paper No: 54)
- İnan, Y., ve Yusuf, İ. (1999). Partnership for Peace. *Journal of International Affairs*, 4(2), 1-10.
- İşte AB'nin Yeni Küresel Stratejisi. (2020. Mart 2). Asuder. Erişim adresi: <https://www.asuder.org.tr/iste-abnin-yeni-kuresel-stratejisi/>
- İzmir, B. (2017). İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 177-192.

- Jackson, R., ve Sorensen G. (2013). *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Jane, M. (2020). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu'nun Trans-Kafkasya Diplomasisinin Analizi (1991-2018). *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 16-38.
- Juurvee, I., ve Mattiisen, M. (2020). The Bronze Soldier Crisis of 2007. Estonia: International Centre for Defence and Security, Report
- Kaim, M. (2014). Partnership Plus: On the Future of the NATO-Ukraine Relationship. *German Institute for International and Security Affairs*, (28), 1-4.
- Kakachia, K. K. (2010). Between Russian Assertiveness and Insecurity: Georgia's Challenges and Prospect after the Conflict. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26), 87-104.
- Kalkan, E., ve Kılıç, E. (2019). Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasında Yumuşak Güç Krizi: Ukrayna Örneği. *İMGELEM*, 3(5), 193-206.
- Kalkan-Küçüksoğak, Ö. (2012). Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması. *Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(14), 202-208.
- Kardaş, T., ve Erdağ, R. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ramazan Gözen (Ed.), "Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler", (s. 379-402) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kanet, R. E., ve Larive, M. H. A. (2012). NATO and Russia: A Perpetual New Beginning. *Perceptions*, 17(1), 75-96.
- Kanet, R. E., ve Susanne, M. B. (1997). The Domestic-Foreign Policy Linkage in Russian Politics: Nationalist Influences on Russian Foreign Policy. *Pergamon Communist and Post-Communist Studies*, 30(4), 335-344.
- Kaplan, L. S. (2010). *NATO and the UN*. Missouri: University of Missouri Press.
- Karabulut, A. N. (2016). Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmi birinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulaması. *Uluslararası İlişkiler*, 13(49), 25-42.
- Karabulut, B. (2011). *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasyanın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun*. Mehmet Seyfettin Erol (Der.), "Rusya Gürcistan Savaşı (Beş Gün Savaşı) ve Kafkasya'da Değişen Dengeler", (s. 187-207) içinde, Ankara: Barış Kitapevi.
- Karacasulu, N., ve Uzgören, E. (2007). Constructivism and IR Theory. *Perceptions*, (Summer-Autumn), 27-48.
- Karadağ, H. (2019). NATO, Balkanlar ve Türkiye. *Güvenlik Yazıları Serisi*, (49), 1-7.
- Karadeniz, B. (2007). Security and Stability Architecture in the Black Sea. *Perceptions*, (Winter), 95-117.

- Karadeniz Güvenliği Ekseninde Türkiye-Rusya İlişkileri. (2020. Nisan 11). Politika Akademisi. Erişim adresi: <http://politikaakademisi.org/2017/09/13/karadeniz-guvenligi-ekseninde-turkiye-rusya-iliskileri/>
- Karakaş, M. (2002). İktidar İlişkileri Açısından Bilim ve Sosyoloji. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 154-169.
- Katzenstein, P. J. (2019. Kasım. 1). Alternative Perspectives on National Security. Fb03. Erişim adresi: <http://www.fb03.uni-frankfurt.de/45503391/Introduction-from-Katzenstein-1996---The-Culture-of-National-Security.pdf>
- Kaya, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 83-111.
- Kaya, T. Ö., ve Sarıkamış-Kaya, A. (2017). Saint-Malo Sonrası Dönemde Avrupa Birliği'nin Uluslararası Kimliği: Bir Sivil Güçten Daha Fazlası mı?. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(29), 283-304.
- Kekevi, S., ve Gökmen, K. (2012). Uluslararası İlişkilerde Kültür ve Kimlik. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1183-1193
- Kisserger, H. (2016). *Diplomasi*. İbrahim H. Kurt (Çev.), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Kennan, G. F. (2020. Haziran 1). The Sources of Soviet Conduct. Foreign Affairs. Erişim adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>
- Keskin, M. (2015). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(2), 45-62.
- Keyman, E. F. (2009). *Devlet, Sistem ve Kimlik*. Atila Eralp (Der.), “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark” (s. 227-261) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, E. F. (2014). *Devlet ve Ötesi*. Atila Eralp (Der.), “Kimlik ve Demokrasi”, (s. 217-251) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kırkpınar-Özsoy, N., ve Kobak, Ö. (2019). Yugoslavya'daki Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Teorisi Kapsamında İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 208-219.
- Koca, U. T. (2020. Nisan 1). Antik Dönemde Karadeniz Bölgesi'nde Yaşamış Halklar Hakkında Bir İnceleme. Researchgate. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/309021454_ANTIK_DONEMDE_KARADENIZ_BOLGESI'NDE_YASAMIS_HALKLAR_HAKKINDA_BIR_I_NCELEME/link/5aa2054f0f7e9badd9a58f89/download
- Kocamaz, S. (2010). Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Geleceği. *Ege Akademik Bakış*, 10(3), 951-980.

- Koçer, G. (2007). Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye. *Akademik Bakış*, 1(1), 195-217.
- Koçer, G. (2010). *Orta Asya ve Kafkasya*. Tayyar Arı (Der.), "Gürcistan: Jeopolitik, Jeokültürel, Jeoekonomi", (s. 105-131) içinde, Bursa: MKM Yayıncılık
- Konecna, Z. (2016). Accession of Georgia to NATO. Prague: amo.cz, (Background Report, XXII/2)
- Konoplyov, S., ve Delanoe, I. (2014). Continuities and Ruptures: Tracking the US Interests in the Black Sea Area in the Context of 'Pivot to Asi'. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, (16)3, 356-369.
- Korkmaz, N. (2016). Bulgaristan'ın Karadeniz Politikası ve Avrupa Birliği'nin Etkileri. *Karadeniz Araştırmaları*, (49), 33-46.
- Köroğlu, C. Z., ve Muhammet, A. K. (2016). Bilim Kavramının Gelişimi ve Günümüz Sosyal Bilimleri Üzerine. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 1-15.
- Kratochwil, F. V. (1989). *Rules, Norms and Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuczynski, G. (2020. Nisan 9). Mare Nostrum Strategy: Russian Military Activity in the Black Sea. Warsaw Institute. Erişim adresi: <https://warsawinstitute.org/mare-nostrum-strategy-russian-military-activity-black-sea/>
- Kuloğlu, A. (2011). Libya Harekâtı, Gelişmeler ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz*, 3(28), 49-56.
- Kuimova, A., ve Wezeman, S. T. (2018). Georgia and Black Sea Security. Stockholm: SIPRI, Background Paper
- Kureçiç, P. (2019. Aralık 1). Identity and Discourse in Critical Geopolitics: A Framework for Analysis. Bib. Erişim adresi: https://bib.irb.hr/datoteka/794654.Identity_and_Discourse_in_Critical_Geopolitics__paper_Kurecic_final.pdf
- Kuzey Atlantik Antlaşması. (2020. Şubat. 2). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr
- Kuzey Atlantik Antlaşması. (2020. Şubat. 2). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr
- Küçük, M. (2009). Uluslararası İlişkiler Kuramında "Konstrüktivist Dönüşü" Anlamak. *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 771-795.

- Küçük, M. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ramazan Gözen (Der.), “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık” (s. 325-379) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Larrabee, F. S. (2008). *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*. Daniel Hamilton ve Gerhard Mangott (Ed.), “NATO and Black Sea Security” (s. 277-293) içinde, Washington: Center for Transatlantic Relations.
- Leffler, M. P., ve Painter, D. S. (2002). *Origins of the Cold War*. New York: Routledge.
- Lepgold, J. (1998). NATO’s Post-Cold War Collective Action Problem. *International Security*, 23(1), 78-106.
- Lesser, I., Basagni, L., ve Lete B. (2018). The Future of NATO’s Mediterranean Dialogue. United States: GMF Report
- Libront, K. (2013). *NATO*. Czulda Robert ve Los Robert (Ed.), “Evolution of NATO’s Identity in the 21st Century” (s. 55-68) içinde, Warsaw: Warsaw University of Lodz Press.
- Lingevicius, J. (2015). Lost in Self-Identification? In Search of NATO’s Identity. *Politikon: IAPSS Political Science Journal*, (27), 103-124.
- Lisbon Summit Declaration. (2020. Nisan 28). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm
- Lizbon Sonrası. (2020. Şubat 24). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf
- London Summit Declaration. (2020. Şubat 26). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm
- Lyucbaheva, M. (2020. Nisan 1). The Black Sea Region in EU Policies. Library fes. Erişim adresi: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/07769.pdf>
- Lutzkanova, S. (2017). NATO and EU Strategies for the Black Sea Region: The Challenge of Power Balance in New Security Environment. *Journal of Shipping and Ocean Engineering*, (7), 210
- Marten, K. (2017). Reducing Tensions Between Russia and NATO. United States of America: Council on Foreign Relations, (Special Report, No. 79)
- Marmei, E., ve Praks, H. (2018). NATO Brussels Summit. Estonia: International Centre for Defence and Security, Policy Paper
- McGlinchey, S. (2020. Ocak 6). The Marshall Plan, Truman Doctrine, and the Division of Europe. E-ir. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2009/10/13/the-marshall-plan-the-truman-doctrine-and-the-division-of-europe/>

- McMahon R. (2003). *Cold War: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Mecav, M. (2020. Aralık 17). EU and Black Sea Regional Cooperation: Current Prospects of BSEC. MFA. Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/eu-and-black-sea-regional-cooperation_-cureent-prospects-of-bsec-.tr.mfa
- Melvin, N. J. (2018). *Rebuilding Collective Security in the Black Sea Region*. Sweden: SIPRI, (Policy Paper No. 50)
- Michel, L. (2007). *NATO-EU Cooperation in Operations*. Rome: NATO Defence College, (Resarch Paper No. 31)
- Mikail, E. H., ve Aytakin, C. E. (2019. Şubat 24). Identity in Security Studies. Scirp. Erişim adresi: https://www.scirp.org/pdf/OJPS_2016090716544358.pdf
- Militarization of the Black Sea and Eastern Mediterranean Theatres A New Challenge to NATO (2019).. Rome: New Strategy Center, Policy Paper
- Miş, N. (2011). Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 345-381.
- Moore, R. R. (2012). Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy. *Perceptions*, 17(1), 55-74.
- Morolov, D. (2013). The Relations Between Macedonia and Greece in the Context of the Name Issue. *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 23-34.
- Mouritzen, H. (2019). Putin, Trump and Norden: From Divergence to Convergence of Nordic Security Policies. Copenhagen: Danish Institute for International Studies (Working Paper No. 2019:1)
- Mölder, H. (2006). NATO's Role in the Post-Modern European Security Enviroment, Cooperative Security and Experience of the Baltic Sea Region. *Baltic Security&Defence Review*, (8), 7-33.
- Morelli, V. E., Carl, B. P., Woehrel, S., ve Nichol, J. (2020. Şubat 24). NATO: Enlargement: Albania, Croatia, and Possible Future Candidates. Fas.org. Erişim adresi: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL34701.pdf>
- Musaoğlu, N., ve Efeğil, Ertan (2009). The EU's Black Sea Synergy. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 307-318.
- Naufeld, M. (1995). *The Restructuring of International Relations Theory*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Naumescu, V. (2017). Stability, Ambiguity and Change in the Discourses of NATO Allies in the Black Sea Region: The Cases of Romania, Bulgaria and Turkey. *Croatian International Relations Review*, 13(80), 187-201.

- NATO at 70: From Triumph to Tumult? (2019). United States: GMF Strengthening Cooperation, (Policy Brief No. 360)
- NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. (2020. Ağustos 15). Mill. Erişim adresi: <https://mil.ee/en/landforces/ccdcoe/>
- NATO's Views a European Defence. (2020. Aralık 4). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_179983.htm?selectedLocale=en
- NATO-Russia Relations: The Background. (2020. Nisan 5). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_04/20180426_1805-NATO-Russia_en.pdf
- NATO Summit Guide. (2020. Şubat 26). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180718_180711-summit-guide-brussels.pdf
- Nikitin, A. (2020. Nisan 5). Barışı Korumada Ortaklar. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/2004/issue4/turkish/special.html>
- Nikolov, B. (2020. Mayıs 7). NATO Ship Group Headed to the Black Sea. Bulgaria Military. Erişim adresi: <https://bulgarianmilitary.com/2020/03/24/nato-ship-group-headed-to-the-black-sea/>
- Nordik Ülkelerinden Sürpriz Askeri Deklarasyon: "Rusya'ya Karşı Birleştik!". (2020. Aralık 5). Turkus. Erişim adresi: <https://www.turkrus.com/68943-nordik-ulkelerinden-surpriz-askeri-deklarasyon-%E2%80%9Ccrusya%E2%80%99ya-karsi-birlestik%E2%80%9D-xh.aspx>
- North Atlantic Cooperation Council (NACC) (Archived). (2020. Şubat 16). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69344.htm
- North Macedonia Joins NATO as 30th Ally. (2020. Mayıs 7). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm
- North Macedonia Profile-Timeline. (2020. Nisan 26). Bbc. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-17553072>
- Nugroho, G. (2008). Constructivism and International Theories. *Global & Strategis*, (2), 85-98.
- O'Bryan, T. (2019. Kasım 1). The Relation of Security to Identity. E-ir info. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2011/06/10/the-relation-of-security-to-identity/>
- Oduncu, T. (2019). 1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Oğurlu, E. (2010). Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası. *Avrasya Etütleri*, 38(2), 99-127.

- Oğuzlu, T. (2013). *NATO Ortaklıkları ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oğuzlu, T. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 4(40), 8-18.
- Oğuzlu, T. (2019). NATO-Rusya İlişkileri. *Güvenlik Yazıları Serisi*, (27), 1-6.
- Oğuzlu, T. (2013). Turkey and NATO. *ADAM Akademi*, 3(1), 1-10.
- Oktay, E. G. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi'nin Artan Rolü. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 125-149.
- Oktay, E. G., ve Rrapaj, J. (2016). Sosyal İnşacılık Açısından Kosova'nın Kimliği: Bağımsızlık Sonrasında Ortak Bir "Kosovalı" Kimliği Mümkün mü?. *Uluslararası İlişkiler*, 13(49), 43-59.
- Ongur, H. Ö. (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Şaban Kardeş, Ali Balcı (Ed.), "Post-Yapısalcılık" (s. 239-253) içinde. İstanbul: Küre Yayınları.
- Onuf, N. (1998). *International Relations In A Constructed World*. Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf ve Paul Kowert (Ed.), "Constructivism: A User's Manuel" (s. 58-79) içinde. New York: M. E. Sharpe.
- Onuf, N. (2013). *Making Sense, Making Worlds*. New York: Routledge.
- Onuf, N. (1989). *World of Our Making*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Onuf, N. (2016). Many Worlds, Many Theories, Many Rules: Formulating an Ethical System for the World to Come. *Revista Brasileira Política Internacional* 59(2), 1-17.
- Onursal-Beşgöl, Ö. (2016). *Küresel Siyasete Giriş*. Evren Balta (Ed.), "Yerelleşme, Bölgeselleşme ve Bütünleşme" (s. 525-545) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Online Press Conference. (2020. Aralık 21). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_179794.htm
- Oran, B. (2012). *Türk Dış Politikası Cilt I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaklık Yoluyla Güvenlik. (2020. Şubat 15). NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-turkish.pdf>
- Özarslan, B. B. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 135-166.
- Özdamar, Ö. (2011). The Black Sea Region in the New Turkish Policy. İstanbul: edam Black Sea Discussion Papers Series, (No. 2011/2)
- Özdamar, Ö. (2012). Türkiye'nin Yeni Dış Politikasında Karadeniz Bölgesi. *Ortadoğu Analiz*, 4(41), 21-29.
- Özdil, M. (2017). Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 383-400.

- Özel, S., ve Uçar, G. (2019). The Economies of Turkey-Russia Relations. İstanbul: edam, Foreign & Security, (No. 2019/10)
- Özkan, G. (2010). Georgia's NATO Membership within Context of Black Sea Dimension of "The New Great". *Karadeniz Araştırmaları*, (27), 1-22.
- Özkan, G. (2010). Uluslararası Güç Dengeleri Bağlamında Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Disiplinlerarası Bir Değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler*, 7(27), 3-26.
- Özlük, E., ve Özlük, D. (2014). NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 209-225.
- Öztürk, S. (2013). Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan-Güney Osetya Çerçevesinde İncelenmesi. *Güvenlik Stratejileri*, 9(17), 201-242.
- Özdal, B. (2013). *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce Askeri Bir Solucan mı?*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özdal, B., ve Karaca, R. K. (2015). *Diplomasi Tarihi I*. Bursa: Dora Yayınları.
- *Diplomasi Tarihi II*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özdal, B. (2020. Mart 1). Lizbon Reform Andlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi. Savunma Sanayi dergilik. Erişim adresi:
<https://www.savunmasanayiidergilik.com/images/uploads/Makale/GSD-7-Art-5-062008.pdf>
- Özdal, B. (2020. Mart 1). Lizbon (Reform) Andlaşması'nın Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemeleri ve Türkiye. İkv. Erişim adresi:
<https://www.ikv.org.tr/images/upload/file/barisozdal-teblig.pdf>
- Özkan, B. (2019). *Türkiye'de Milli Vatanın İnşası*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Öztürk, S. (2019). Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında "Cihad" Anlayışının Geçirdiği Değişimler. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 167-196.
- Palta, M., ve Özdal, B. (2020). Kopenhag Okulu'nun Güvenlik Anlayışı Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkanların Güvenliğinin Analizi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 249-269.
- Pantev, P. (2010). *NATO at 60*. Anton Bebler (Der.), "Bulgaria" (s. 69-73) içinde, Amsterdam: IOS Press.
- Papaioannou, A. (2020. Mart 4). Güçlenen AB-NATO İlişkileri. NATO. Erişim adresi:
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2019/07/16/gueclenen-ab-nato-iliskileri/index.html>

- Peace Support Operations in Bosnia and Herzegovina. (2020. Şubat 19). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52122.htm
- Pekşen, H. D. (2016). NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği. *Güvenlik Stratejileri*, 12(23), 35-69.
- Perepelytsia, G. M. (2020. Nisan 16). NATO ve Ukrayna: Yol Ayrımında. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art2.html>
- Polat, D. Ş. (2020). NATO'nun Yeni Operasyon Alanı: Siber Uzay. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, UGK Özel Sayısı, 135-158.
- Polat, D. Ş. (2017). NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5(Özel Sayı), 67-82.
- Polat, D. Ş. (2019). Kafkasya'da Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan İttifakının Bölgesel Güvenliğe Etkileri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 248-265.
- Popescu, S. G. (2019). And Yet the Black Sea Can Be on Essential Geostrategic Endogenous Conflictality. USA: Research Association for Interdisciplinary Studies, Conference Proceedings
- Progonati, E. (2015). Rusya'nın Balkanlar Politikası. *Karadeniz Araştırmaları*, (45), 105-125.
- Purtaş, F. (2005). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(2), 0-30.
- Purtaş, F. (2017). Türk-Rus İlişkilerinde Bir Asırlık Barışın Formülü: Krizlere Rağmen Bozulmayan İyi Komşuluk. Ankara: ULİS (Panel Serisi 7)
- Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements. (2020. Nisan 27). NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf>
- Prague Summit NATO Press releases. (2020. Şubat 21). NATO. Erişim adresi: <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/NATO-021121-PragueSummitDeclaration.pdf>
- Prague Summit Declaration. (2020. Aralık 3). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm
- Putin'den NATO'ya Sert Eleştiri. (2020. Aralık 5). Halktv. Erişim adresi: <https://halktv.com.tr/gundem/putinden-natoya-sert-elestiri-134180h>
- Rekawek, K. (2013). The Western Balkans and the Alliance: All is not Well on NATO's Southern Flank?. *PISM*, 14(62), 1-8
- Relations with the Republic of North Macedonia. (2020. Mayıs 7). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48830.htm

- Riegert, B. (2020. Şubat 10). Almanya'nın NATO Üyeliğinin 50. Yılı. Dw. Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/almanyan%C4%B1n-nato-%C3%BCyeli%C4%9Finin-50-y%C4%B1l%C4%B1/a-2524949>
- Riga Summit. (2020. Şubat 24). NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/2006/riга/2006-riга-e.pdf>
- Riga Summit Declaration. (2020. Şubat 23). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm?selectedLocale=en
- Riga Summit Reader's Guide. (2020. Şubat 23). NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riга/rdr-gde-riга-e.pdf>
- Ringmose, J., ve Rynning, S. (2011). Taking Stock of NATO's New Strategic Concept. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, Report
- Roberts, A. (1999). NATO's "Humanitarian War" over Kosovo. *The International Institute for Strategic Studies*, 41(3), 102-123.
- Rumelili, B. (2019. Ekim 2). Uluslararası İlişkilerde Kimlik ve Ontolojik Güvenlik. Bisav. Erişim adresi: https://www.bisav.org.tr/Bulten/202/1220/uluslararasi_iliskilerde_kimlik_ve_ontolojik_guvenlik
- Rumelili, B. (2015). Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 168-185.
- Rumelili, B. (2004). Constructing Identity And Relating it to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation. *Review of International Studies*, 30(1), 27-47.
- Rumelili, B. (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), "Kimlik" (s. 389-399) içinde, İstanbul: Küre Yayınları.
- Rumer, E. B., ve Simon, J. (2006). Toward a Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region. *Institute for International Strategic Studies*, (3), 1-29.
- Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un NATO'nun Doğuya Doğru Genişlemesi Konusundaki Uyarıları. (2020. Aralık 5). Parstoday. Erişim adresi: https://parstoday.com/tr/news/middle_east-i33184-rusya_d%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri_bakan%C4%B1_lavrov%E2%80%99un_nato%E2%80%99nun_do%C4%9Fuya_do%C4%9Fru_geni%C5%9Flemesi_konusundaki_uyar%C4%B1lar%C4%B1
- Sak, Y. (2015). Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de yaşanan ve Yaşanacaklar İçin Dersler. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 121-153.
- Saleem, M., ve Hassan, J. (2020. Eylül 2). Cyber Warfare'', the Truth in a Real Case. Citeserx. Erişim adresi: <http://citeserx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.298.2203&rep=rep1&type=pdf>

- Sancaktar, C. (2020. Şubat 26). Makedonya'nın NATO'ya Üyelik Süreci ve Yunanistan'ın "İsim Vetosu". Tasam. Erişim adresi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/100/makedonyanın_natoya_uyelik_sureci_ve_yunanistanin_isim_vetosu
- Sandıklı, A., ve Emeklier, B. (2012). *Güvenlik, Barış, Barış ve Çatışma Çözümleri*. Atilla Sandıklı (Ed.), "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm" (s. 3-71) içinde, İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Sarı-Ethem, H. (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16), 177-237.
- Savunma İşbirliği: 23 Üye Devlet Yapılandırılmış Daimi İşbirliği (PESCO). (2020. Mart 3). Avrupa info. Erişim adresi: <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/savunma-isbirligi-23-uye-devlet-yapilandirilmis-daimi-isbirligi-pesco-7257>
- Schimmelfennig, F. (1998). NATO Enlargement: A Constructivist Explanation. *Security Studies*, (8), 198-234.
- Schmidt, U. (2017). *Advancing Stability in the Black Sea Region*. Brussels: NATO Parliamentary Assembly Committee on the Civil Dimension of Security, Special Report
- Schroeder, W. A. (2019). *NATO at Seventy: Filling NATO's Critical Defence-Capability Gaps*. Washington: Atlantic Council Scowcroft Center for Strategy and Security Report
- Serban, A. (2010) *NATO at 60*. Anton Bebler (Der.), "Romania" (s. 65-69) içinde, Amsterdam: IOS Press.
- Serdar, İ. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(1), 14-38.
- Shahbahrami, D. (2016). Identity and Power in International Relationship. *International Journal of Humanities And Cultural Studies*, (Special Issue), 2458-2470.
- Sıvış, E. (2020). Soğuk Savaş Sonrasında Rusya ve Transatlantik Bağlantılar Arasında Balkan Ülkeleri: Sırbistan, Karadağ ve Makedonya Örnekleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 797-811.
- Simons, G., ve Kukartseva, M. A. (2019). New Cold War and the Crisis of the Liberal Global Order. *Outlines of Global Transformations*, 12(3), 77-93.
- Siousiouras, P., ve Nikitakos N. (2006). European Integration: The Contribution of the West European Union. *European Research Studies*, 9(1-2), 113-124.
- Slaughter, A. M. (2019. Eylül 20). *International Relations, Principal Theories*. Princeton. Erişim adresi:

https://www.princeton.edu/~slaughtr/Articles/722_IntlRelPrincipalTheories_Slaughter_20110509zG.pdf

- Sloan, S. R. (2006). NATO's Past, Present and Future. Belgium: NATO Review
- Smith, J., ve Twardowski, A. (2017). The Future of U.S.-Russia Relations. Washington: Center for A New American Security
- Smith J. (2008). The NATO-Russia Relationship. Washington: Center for Strategic & International Studies
- Smith-Windsor, B. E. (2013). NATO's Maritime Strategy and the Libya Crisis as Seen from the Sea. Rome: NATO Research Paper (No: 90)
- Smith, M. (2000). *NATO Enlargement during the Cold War*. New York: Palgrave.
- Smith, M. A. (2010). *NATO*. Gülnur Aybet ve Rebecca R. Moore (Ed.), "NATO-Russia Relations: Will the Future Resemble the Past?" (s. 99-131) içinde, Washington: Georgetown University Press.
- Solana, J. (2020. Şubat 19). NATO's Success in Kosovo. Foreign Affairs. Erişim adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1999-11-01/natos-success-kosovo>
- Sommerville, D. (2012). *II. Dünya Savaşı*. Ali Önsen (Çev.), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Soroviç, M. (2019). The Republic of North Macedonia- A "New" Country in the Western Balkans. *RSC*, 11(3), 87-107.
- Sönmez, A. S. (2010). Moskova'nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası. *Avrasya Etütleri*, (37), 37-76.
- Sönmez, S. (2016). NATO'nun Dönüşümünün Türkiye'nin Balkanlar Politikasına Etkisi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, (5)9, 229-245.
- Sperling, J., ve Webber, M. (2016). NATO and the Ukraine Crisis: Collective Security. *European Journal of International Security*, 2(1), 19-46.
- Sürücüoğlu, O. (2017). Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(4), 603-628.
- Sweeney, B. (1996). Identity and Security: Buzan and The Copenhagen School. *Review of International Studies*, (22), 81-93.
- Şatana, N., ve Özpek, B. B. (2010). A.B.D. ve Türkiye'de Geçmişten Günümüze Güvenlik Çalışmaları. *Ortadoğu Etütleri*, 2(2), 76
- Suri, J. (2007). *Transforming NATO in the Cold War*. Andreas, Christian Nuenlist ve Anna Locher (Ed.), "The Normative Resilience of NATO" (s. 15-31) içinde, New York: Routledge.

- Speech. (2020. Aralık 5). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_130340.htm
- Speech of Ambassador Marc Pierini. (2020. Aralık 16). Avrupa info. Erişim adresi: <https://www.avrupa.info.tr/en/news/speech-ambassador-marc-pierini-2359>
- Talamanca, N. F. (1996). The Role of NATO in the Peace Agreement for Bosnia and Herzegovina. *EJIL*, 7(2), 164-175.
- Tan, Ö. (2020. Mart 2). Avrupa Birliği ve Türkiye Güvenlik ve Savunma İlişkileri. Dergipark. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/667893>
- Tanchev, A. (2020). Securitization in the Black Sea Region. Vienna: Austrian Institute for European and Security Policy, (Nr: 11)
- Tarakçı, N. (2020. Nisan 10). NATO'nun Baltık Planı Hangi Şartlarda Devreye Girebilir?. Tasam. Erişim adresi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/52494/natonun_baltik_plani_hangi_sartlarda_devreye_girebilir_
- Tchantouridze, L. (2018). The Black and the Caspian: Russia's Warm Seas. *Central Asia and The Caucasus*, 19(4), 16-24.
- Terriff, T. (2013). *NATO Beyond 9/11*. Ellen Hallams, Luca Ratti ve Benjamin Zyla (Ed.), "Deja vu all over Again? 11 September 2001 and NATO Military Transformation" (s. 91-118) içinde, New York: Pallgrave Macmillian.
- The Cold War (1945-1989). (2020. Ocak 5). Cvce. Erişim adresi: https://www.cvce.eu/content/publication/2011/11/21/6dfe06ed-4790-48a4-8968-855e90593185/publishable_en.pdf
- The Enlargement of the Alliance. (2020. Şubat 23). NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/007.pdf>
- The Alliance's New Strategic Concept. (2020. Aralık 3). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm
- The Alliance's Strategic Concept. (2020. Aralık 4). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm#:~:text=At%20the%20Summit%20meeting%20in,years%20of%20the%20Cold%20War.
- The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington. (2020.Şubat 20). NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/rdr-gde/rdr-gde-e.pdf>
- The Secretary General's Annual Report 2012. (2020. Şubat 25). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20130131_Annual_Report_2012_en.pdf
- The Warsaw Treaty Organization, 1955. (2020. Kasım 30). History state. Erişim adresi: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/warsaw-treaty>

- Timeline: NATO-Georgia Relations. (2020. Nisan 26). Gfsis. Erişim adresi: https://www.gfsis.org/media/download/GSAC/resources/NG_Timeline.pdf
- Toköz, İ., ve Ural, S. (2011). Bağımsızlıktan Kadife Devrime Gürcistan Dış Politikasında Türkiye'nin Yeri (1991-2004). *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 115-135.
- Topdemir, R. (2014). Karadeniz'de Türk ve Kıyıdaş Ülkelerin Deniz Kuvvetleri'nin Deniz Güvenliğine Katkıları. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Karadeniz ve Kafkasya'da Güvenlik ve İş Birliği Paneli Bildiri Kitabı, 177-202.
- Towards the New Strategic Concept. (2020. Şubat 15). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120412_Towards_the_new_strategic_concept-eng.pdf
- Trautsch, J. M. (2020. Eylül 18). The Concept of the West. Critical Muslim. Erişim adresi: <https://www.criticalmuslim.io/the-concept-of-the-west/>
- Triantaphyllou, D. (2009). The "Security Paradoxes" of the Black Sea Region. *Southeast European and Black Sea Studies*, (9)3, 225-241.
- Tsygankov, A, P. (2018). The Source of Russia's Fear of NATO. *Communist and Post-Communist Studies*, 51(2), 101-111.
- Tulun, T. E. (2017). Black Sea, A Potential Friction Venue Between Russia and the West: Turkey Holds the Key to the Region. Ankara: Avrasya İnceleme Merkezi, (Analysis No: 2017/13)
- Turhan, E. (2019). Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Savunma Boyutunun Gelişiminde PESCO'nun Rolü: Fırsatlar ve Zorluklar. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 20(2), 347-374.
- Tulun, T. E. (2020. Nisan 29). Batı ile Rusya Arasında Olası Bir Sürtüşme Alanı Olarak Karadeniz: Bölgenin Anahtarı Türkiye'de. Avim. Erişim adresi: <https://avim.org.tr/tr/Analiz/BATI-ILE-RUSYA-ARASINDA-OLASI-BIR-SURTUSME-ALANI-OLARAK-KARADENIZ-BOLGENIN-ANAHTARI-TURKIYE-DE>
- Tüm NATO Müttefikleri Kuzey Makedonya'nın Üyeliğini Onayladı. (2020. Şubat 26). Euronews. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2020/03/17/tum-nato-muttefikleri-kuzey-makedonya-nin-uyeligini-onayladi>
- Ukrayna Ekonomisi. (2020. Aralık 26). MFA. Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/ukrayna-ekonomisi.tr.mfa>
- Ukrayna'da Son durum ve İkili İlişkiler. (2020. Nisan 21). MFA. Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/ukrayna_da-son-durum-ve-ikili-iliskiler.tr.mfa
- Ukraine. (2020. Aralık 26). Freedom House. Erişim adresi: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>

- Uluhan, A. (2020. Şubat 20). NATO'nun Yeni Stratejileri ve Yeni Güvenlik Anlayışları. Academia. Erişim adresi: https://www.academia.edu/37329732/NATONUN_YEN%C4%B0_STRATEJ%C4%B0LER%C4%B0_VE_YEN%C4%B0_G%C3%9CVENL%C4%B0K_ANLAYI%C5%9ELARI
- Valasek, T. (2020. Şubat 19). Gerçeklerle Yüz yüze. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art3.html>
- Varwick, J. (2006). European Union and NATO. Kiel: Kieler Analysen zur Sicherheitpolitik, (No: 18)
- Vasiliev, A. (2010). The Black Sea Region in Turkish Foreign Policy Strategy: Russia & Turkey on the Black Sea. Moscow: Carnegie Moscow Center Black Sea Peacebuilding Network, (Russian Expert Group Report No. 2010/2)
- Vlad, L. B., Hurduzeu, G., ve Josan, A. (2009). Geopolitical Reconfigurations in the Black Sea Area at the Beginning of the 21st Century. *Romanian Review on Political Geography*, 11(1), 65-76.
- Vukadinovic, L. C., Begović, M., ve Jusić, L. (80). NATO in Europe: Between Weak European Allies and Strong Influence of Russia Federation. *Croatian International Relations Review*, 13(80), 5-32.
- Vroblevska, E. (2019. Aralık 2). A Poststructuralist Approach to Russia's National Identity and Foreign Policy Discourse(s). Ecpr. Erişim adresi: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/f62669f6-c880-47ac-b61f-866a76271181.pdf>
- Vucetic, S. (2019. Mayıs 1). Identity and Foreign Policy (to Appear in Oxford Research Encyclopedia of politics) Oxford. Erişim adresi: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-435>
- Waever, O. (1996). European Security Identities. *Journal of Common Market Studies*, 34(1), 103-132.
- Wallander, C. A. (2000). Institutional Assets and Adaptability: NATO After Cold War. *International Organization*, 54(4), 705-735.
- Wales Summit Declaration. (2020. Nisan 28). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
- Warsaw Summit Communique. (2020. Aralık 15). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm
- Warsaw Summit Key Decisions. (2020. Şubat 24). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf

- Watkins, A., ve Gligonijovic, S. (2020. Şubat 18). NATO ve Balkanlar: Daha Geni Entegrasyonun Önemi. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art3.html>
- Watkins, A., ve Gligonijovic, S. (2020. Şubat 18). NATO ve Balkanlar: Daha Geni Entegrasyonun Önemi. NATO. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art3.html>
- What was The Warsaw Pact?. (2020. Kasım 30). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/us/natohq/declassified_138294.htm
- Webber, M. (2013). *NATO Beyond 9/11*, Ellen Hallams, Luca Ratti ve Benjamin Zyla (Ed.), “NATO 9/11: Theoretical Perspectives” (s. 27-54) içinde, New York: Pallgrave Macmillian.
- Welcome to the United Nations. (2020. Ocak 6). UN. Erişim adresi: https://visit.un.org/sites/visit.un.org/files/UN_VisitorCentre_booklet.pdf
- Weller, C. (1997). *Collective Identities in World Society Some Theoretical and Conceptual Considerations*. Germany: World Society Research Group, (Working Paper No. 6)
- Welt, C. (2019). *Georgia: Background and U.S. Policy*. USA: Congressional Research Service (Report No. R45307)
- Wendt, A. (1996). *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Yosef Lapid ve Friedrich Kratochwil (Ed.), “Identity and Structural Change in International Politics” (s. 47-65) içinde, United States of America: Lynne Rienner Publishers Inc.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is What State Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.
- Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and the International State. *The American Political Science Review*, 88(2), 384-396.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*, 20(1), 71-81.
- Wezeman, S. T., ve Kuimova, A. (2018). *Turkey and Black Sea Security*. Sweden: SIPRI, Background Paper
- Why The Black Sea Matters (2016). Rome: New Strategy Center, Policy Paper
- Wittmann, K. (2009). *Towards a New Strategic Concept for NATO*. Rome: NDC
- Wind, M. (2005). *The Future of International Relations*. Iver B. Neumann ve Ole Weaver (Ed.), “The Rules of Anarchy” (s. 254-290) içinde. New York: Routledge.

Williams, J. (2005). *Understanding Poststructuralism*. Chesham: Publishing Limited.

World War II (2015). New York: DK Publishing.

Yapıcı, M. İ. (2020. Nisan 4). Rusya-NATO İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği. Ayk. Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Merve-%c4%b0rem-RUSYA-NATO-%c4%b0L%c4%b0%c5%9eK%c4%b0LER%c4%b0N%c4%b0N-D%c3%9cN%c3%9c-BUG%c3%9cN%c3%9c-VE-GELECE%c4%9e%c4%b0.pdf>

Yapıcı, U. (2020. Nisan 15). Ukrayna-NATO İlişkilerinin Tarihsel Analizi. Ayk. Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Utku-UKRAYNA-NATO-%c4%b0L%c4%b0%c5%9eK%c4%b0LER%c4%b0N%c4%b0N-TAR%c4%b0HSEL-ANAL%c4%b0Z%c4%b0.pdf>

Yaraç-Laçınok, N. (2020. Şubat 20). Afganistan'da Güvenlik ve İstikrar Sorunu. Tasam. Erişim adresi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/346/afganistanda_guvenlik_ve_istikrar_sorunu

Yeni Güvenlik Sorunlarıyla Başa Çıkabilmek. (2020. Mayıs 6). NATO. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_new-security-challenges-tu.pdf

Yalvaç, F. (2011). Uluslararası İlişkilerde Anarşi Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 71-99.

Yalvaç, F. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ramazan Gözen (Der.), "Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar" (s. 31-67) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yanık, H. (2016). Yapısöküm Üzerine Birkaç Not. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 91-98.

Yazgan, H. (2017). Black Sea Synergy: Success or Failure for the European Union?. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(Özel Sayı), 83-94.

Yenigün, C., ve Bolat, M. A. (2010). *Dünya Çatışmaları 1. Cilt*. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Der.), "Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı" (s. 450-470) içinde, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yılmaz, E., ve Sare, A. (2013). AB'nin Güvenlik Politikası ve Karadeniz Bölgesi ile İlişkileri. *Karadeniz Araştırmaları*, 39(39), 1-14.

Yiğittepe, L. (2018). NATO ve Rusya Arasında Türkiye'nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 276-289.

Yiğittepe, L. (2017). *NATO*. İstanbul: Cinius

Yüksel, P. (2012). Operation Unified Protector and Humanitarian Intervention with Security Council Authorization: Intra Vires?. *Ankara Law Review*, 9(1), 53-80.

Zandee, D. (2019). 70 Years of NATO: the Alliance in Troubled Waters. *Militaire Spectator*, 188(4), 174-179.

EKLER

EK-A NATO ANTLAŞMASI

Madde 1

“Taraflar, BM Yasası'nda ortaya konduğu üzere, karışmış olabilecekleri herhangi bir uluslararası anlaşmazlığı, uluslararası barış ve güvenlik ve adaleti tehlikeye sokmadan barışçıl yollarla çözmeyi ve uluslararası ilişkilerinde BM'in amaçlarına aykırı olacak şekilde güç kullanımı ya da tehdidinden sakınmayı taahhüt etmektedirler.”

Madde 2

“Taraflar, özgür kurumlarını güçlendirerek, bu kurumların üzerine kurulu olduğu ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak ve istikrar ile refah koşullarını geliştirerek barışçıl ve dostça uluslararası ilişkilerin daha da geliştirilmesine katkı yapacaklardır. Uluslararası ekonomi politikalarında çatışmayı ortadan kaldırmaya yönelecekler ve taraflardan herhangi biri ya da hepsi ile ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir.”

Madde 3

“Bu Antlaşma'nın amaçlarına daha etkin biçimde ulaşabilmek için Taraflar, tek tek ve ortaklaşa olarak, sürekli ve etkin öz-yardım ve karşılıklı yardımlarla, silahlı bir saldırıya karşı bireysel ve toplu direnme kapasitelerini koruyacaklar ve geliştireceklerdir.”

Madde 4

“Taraflardan herhangi biri, Taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm Taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır.”

Madde 5

“Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik

Bölgesi'nde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.”

Madde 6

“Madde 5 açısından, Taraflardan bir ya da daha çoğuna karşı silahlı saldırı aşağıdakileri de kapsar: - Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir Bölgesine², Türkiye topraklarına veya Taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı; - Bu topraklarda ya da bu toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan ya da Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihte Taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin üslenmiş bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz'de ya da Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan Tarafların herhangi birine ait kuvvetlere, gemilere ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı.”

Madde 7

“Antlaşma, BM üyesi olan Tarafların BM Yasası uyarınca sahip oldukları hak ve yükümlülüklerini veya Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusundaki temel sorumluluğunu herhangi bir şekilde etkilemez ve etkilediği şeklinde yorumlanamaz.”

Madde 8

“Her bir Taraf, kendisi ile diğer Taraflar ya da üçüncü bir devlet arasında şu an yürürlükte olan uluslararası sözleşmelerin, bu Antlaşma'nın hükümleri ile çelişmediğini beyan eder ve Antlaşma ile çelişen uluslararası sözleşmelere girmemeyi taahhüt eder.”

Madde 9

“Taraflar, bu Antlaşma'nın uygulanması ile ilgili konuları ele almak üzere hepsinin temsil edileceği bir Konsey oluştururlar. Konsey, herhangi bir zamanda acil

olarak toplanabilecek şekilde düzenlenecektir. Konsey, gerekli gördüğü ikincil organları oluşturacaktır. Özellikle Madde 3 ve Madde 5'in uygulanmasına ilişkin önlemleri önerecek bir savunma komitesi derhal oluşturulacaktır.”

Madde 10

“Taraflar, bu Antlaşma'nın ilkelerini geliştirebilecek ve Kuzey Atlantik Bölgesi'nin güvenliğine katkı yapacak durumda olan herhangi bir Avrupa devletini bu Antlaşma 'ya katılmaya oy birliği ile davet edebilirler. Davet edilen Devlet katılım belgesini Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne vererek bu Antlaşma' ya taraf olabilir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti aldığı her bir katılma belgesinden tüm Tarafları haberdar edecektir.”

Madde 11

“Bu Antlaşma Taraflarca kendi anayasal süreçleri uyarınca onaylanacak ve hükümleri uygulanacaktır. Onay belgeleri en kısa zamanda Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine teslim edilecek, bu Hükümet de aldığı her belgeden tüm Tarafları haberdar edecektir. Antlaşma; Belçika, Kanada, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri dahil olmak üzere imzacıların çoğunluğu tarafından onaylanır onaylanmaz, onaylayan Devletler arasında yürürlüğe girecektir; diğer Devletler açısından ise onaylarının verildiği tarihte yürürlüğe girecektir.”

Madde 12

“Antlaşma 10 yıl boyunca yürürlükte kaldıktan sonra ya da daha sonra herhangi bir tarihte, Taraflar içlerinden herhangi birinden talep geldiği takdirde, Kuzey Atlantik Bölgesi'nde barış ve güvenliği etkileyen faktörleri ve BM Yasası uyarınca uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla yapılan evrensel ve bölgesel düzenlemeleri göz önüne alarak, Antlaşmanın gözden geçirilmesi amacıyla görüşmelerde bulunacaklardır.”

Madde 13

“Antlaşma 20 yıl boyunca yürürlükte kaldıktan sonra herhangi bir Taraf, ayrılma bildirimini Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne vermesinden bir yıl sonra Taraf olmaktan çıkabilir. ABD Hükümeti aldığı her ayrılma bildiriminden tüm Tarafları haberdar edecektir.”

Madde 14

“İngilizce ve Fransızca metinleri aynı derecede otantik olan bu Antlaşma, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin arşivlerinde saklanacaktır. Onaylı kopyalar, bu hükümet tarafından imzacı diğer hükümetlere iletilecektir.” (“Kuzey Atlantik Antlaşması”, 2020)

